

УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ В ЄРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 9

Київ, 2024

Громадська організація «Інноваційні обрії України»

УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 9

Київ, 2024

УДК 821.161.2.09 (062.552)

У45

Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр. 2024. № 9. 386 с.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Шарова Т.М. – доктор філологічних наук, професор, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного.

Члени редколегії:

Деркачова О.С. – доктор філологічних наук, професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;

Капранов Я.В. – доктор філологічних наук, доцент, Університет економіки та гуманітарних наук у Варшаві (м. Варшава, Республіка Польща);

Біляцька В.П. – доктор філологічних наук, професор, НТУ «Дніпровська політехніка»;

Терещук С.І. – доктор педагогічних наук, доцент, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини;

Землянська А.В. – кандидат філологічних наук, доцент, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного;

Шаров С.В. – кандидат педагогічних наук, доцент, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного.

У збірнику відображені результати наукових досліджень представників філологічних, педагогічних, комп'ютерних та інших наук. Публікації присвячені актуальним проблемам і перспективам розвитку української і зарубіжної літератур, їх взаємозв'язку і взаємовпливам, а також педагогічним, інноваційним та інформаційним технологіям, методикам навчання в закладах середньої та вищої освіти. Також у збірнику наукових праць представлені рецензії на художні видання останніх років. Збірник буде корисним науково-педагогічним працівникам, учителям-практикам, аспірантам та здобувачам вищої освіти.

ISSN 2710-3730 (Print)

УДК 821.161.2.09 (062.552)

© Автори публікацій, 2024

© ГО «Інноваційні обрії України», 2024

ЗМІСТ

***** ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ТА МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ *****

<i>Біляцька В.П., Полякова С.В.</i> ЦИКЛІЗАЦІЯ ПОЕЗІЇ КАТЕРИНИ КАЛЕНІЧЕНКО	8
<i>Ващишина А.М., Федорова К.М.</i> МОТИВ ПРИЙНЯТТЯ СЕБЕ І СВІТУ У ТВОРІ ЛЬЮЇСА КЕРРОЛЛА «АЛІСА В КРАЇНІ ЧУДЕС»	16
<i>Гмиря Т.П.</i> ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ	22
<i>Гогуля М.П.</i> ПОДОРОЖНІ РЕПОРТАЖІ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ Й ІВАНА ДУБИНЦЯ	27
<i>Землянська А.В.</i> ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ В РОМАНІ Л.М. ГАНТ «РИБА НА ДЕРЕВІ»	40
<i>Комарова З.І.</i> ФОНЕТИЧНІ ДІАЛЕКТНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ МОВИ МАРІЇ ТКАЧІВСЬКОЇ	45
<i>Лебеденко Н.Є., Опока Б.Й.</i> ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕЛТЕКСТ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ МОВНИХ РЕАЛІЙ	53
<i>Сьоміна О.І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ У СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	60
<i>Ткаченко Р.П.</i> МОВА ЯК «ДІМ БУТТЯ» У РОМАНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА «ТВОЯ ЗОРЯ»	67
<i>Шеховцова М.Ю.</i> ВИСВІТЛЕННЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ-АГРОНОМА У ЗМІ: СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ТА МОВНИЙ АСПЕКТ	75
<i>Шуляк С.А.</i> ФОРМУЛА ОБДАРОВУВАННЯ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ	80
***** ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ ТА ІКТ *****	
<i>Ачкан В.В., Лихацька О.А.</i> НАБУТТЯ СТАРШОКЛАСНИКАМИ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	85
<i>Величко С.Д.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ МОДЕЛЮВАННІ СИСТЕМ	91
<i>Воронова А.В.</i> ІГРИ З ЕЛЕМЕНТАМИ СПОРТУ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ	96
<i>Дереза О.О., Водяницький І.О.</i> НЕФОРМАЛЬНИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	104
<i>Деркачова О.С.</i> ДИДАКТИЧНИЙ КОМІКС: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ	110

Дзюба І.В., Козубай І.В., Наумик А.С., Кондратова Я.М.	
ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ІКТ В КОНТЕКСТІ РОБОТИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ГЕНЕЗИС, МЕТОДОЛОГІЯ ТА УПРАВЛІННЯ	117
Звонарьова Л.В. ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИЧНИХ ФАКТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ	124
Зінов'єва О.Г. МЕТОДИ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ПРИ ПРОЕКТУВАННІ І ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ	133
Кондратова Я.М., Брагіна К.С. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ ЯК ПРОБЛЕМА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА АСПЕКТ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ У РАМКАХ КОНЦЕПЦІЇ НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ.....	138
Крамська З.М. СТОРІТЕЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ	144
Кротова О.Ю. ЗНАЧЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ	151
Кюрчев С.В. УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИЙ РУХ ТДАТУ ...	161
Ломейко О.П. ЯКІСНА ВИЩА ОСВІТА В ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ НА ОСВІТНЬОМУ ПОРТАЛІ ТДАТУ	176
Медведєва М.О., Тітова Л.О., Ковтанюк І.І. ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	184
Мірошниченко М.Ю. АЛГОРИТМ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	190
Мороз М.Б. ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ТОПОНІМІКА РІДНОГО КРАЮ» У ШКІЛЬНИЙ КУРС: МЕТА, ПЕРЕВАГИ, СИСТЕМА РІЗНОТИПНИХ ЗАВДАНЬ	196
Ніжнік О.С. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ: НОВІ ГОРИЗОНТИ НАВЧАННЯ	205
Ніколашина Т.І., Тихоненко М.М. ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	210
Онуфрієнко Г.С., Приходько Г.І. ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНА ЛЕКСИКА В ЕРУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК АКТУАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ ДИДАКТИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ	221

<i>Рябець С.І.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЗАСІБ ІКТ	229
<i>Сергієнко Т.І.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ НАУКОВИМИ ПРОЕКТАМИ	235
<i>Сердюк З.О., Маршутуна К.А.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ, НАУКОВІЙ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ: НОВІ ГОРИЗОНТИ	242
<i>Сидоренко Н.С.</i> РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ІННОВАЦІЙНІ ЗМІНИ СУЧАСНОСТІ	247
<i>Сидоренко Н.С., Дзюба І.В., Наумик А.С., Косенко А.В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНЬО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ	251
<i>Сидоренко Н.С., Наумик А.С., Биба Н.Є.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ НАУКОВО- ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	258
<i>Терещук С.І., Шаров С.В.</i> GOOGLE WORKSPACE FOR EDUCATION: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС	262
<i>Трещов М.М., Наумик А.С., Корх А.О.</i> ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУБ'ЄКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	272
<i>Цвілий С.М., Зайцева В.М., Дзянка А.М.</i> ТРЕНДИ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ	276
<i>Чай Н.М.</i> ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ	285
<i>Чай О.М.</i> ЗНАЧЕННЯ ІКТ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ	290
<i>Шаров С.В., Колмакова В.О.</i> ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ ЯК ОДНА З УМОВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	295
<i>Шаров С.В., Трачов В.В.</i> ПРИЧИННО-ТРИГЕРНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИЧИН ЗБОЇВ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА НАПРЯМКІВ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	301
<i>Шарова Т.М.</i> СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЮ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ	308
<i>Шарова Т.М., Землянська А.В.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОНЛАЙН-ПРАКТИКУМІВ «КОМУНІКАТИВНІ МОДУСИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ» ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	318

<i>Шевченко С.О., Корх А.О., Брагіна К.С.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ	326
<i>Oksana Chaika</i> DEVELOPING CRITICAL THINKING AND INTERCULTURAL COMMUNICATION SKILLS IN PHILOLOGY STUDENTS	331
<i>Hanna Chemerys</i> INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF VISUAL NARRATIVES, COMMEMORATION OF WAR AND GRAPHIC REPRESENTATION OF NATIONAL IDENTITY	338
<i>Dmytro Lubko</i> PROBLEMS OF INFORMATION PROTECTION AND SECURITY	346
<i>Anna Rashevskа</i> THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS FOR THE FORMATION OF NATIONAL-PATRIOTIC COMPETENCE OF FUTURE DESIGNERS	354
*****РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ*****	
<i>Ольга Деркачова.</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ АРИСТОКРАТИЗМ ВОЛОДИМИРА ЛУКАНЯ	371
<i>Ольга Деркачова</i> ЛЮДИ-ЕПОХИ, ЛЮДИ ЕПОХИ	373
<i>Любов Пена</i> НАТХНЕННО І З ЛЮБОВ'Ю «ПРО ВАС»	375
<i>Тетяна Шарова</i> СИЛА ДУХУ І ПОШУКИ ПРИЙНЯТТЯ	377
<i>Тетяна Шарова</i> СОНЦЕ І ОЗЕРО, ЩО ЄДНАЮТЬ СЕРЦЯ: ЧАРІВНА ПОДОРОЖ У СВІТ ОСОБЛИВИХ ДІТЕЙ	382

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ТА МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Біляцька В.П.

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри філології та мовної комунікації
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Полякова С.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
вчений секретар
Дніпропетровський науково-дослідний інститут
судових експертиз

ЦИКЛІЗАЦІЯ ПОЕЗІЇ КАТЕРИНИ КАЛЕНІЧЕНКО

Анотація. У статті йдеться про лірику збірок «Переливи радості й печалі», «Під небесами осяйними», «Впивайся музикою, ліро» Катерини Каленіченко. Кожну збірку поезій поділено на авторські цикли з провідним ліричним образом, який є часткою його структури, наголошується на способах komponування поетичних текстів у цикли як специфічному виді контексту.

Ключові слова: ліричний цикл, поезія, циклізація, композиційний прийом, Катерина Каленіченко.

Biliatska V.P., Poliakova S.V. Cyclic structure in Kateryna Kalenichenko's poetry. The article deals with the lyrical collections of Kateryna Kalenichenko, including "Ripples of Joy and Sorrow", "Under Radiant Skies", and "Savor the Music, Lyre". Each poetry collection is divided into authorial cycles centered around a primary lyrical image, which forms an essential part of the structure. The article emphasizes the techniques of organizing poetic texts into cycles as a unique contextual approach.

Key words: lyrical cycle, poetry, cyclic structure, compositional technique, Kateryna Kalenichenko.

Лірика сучасної української поетеси з Придніпров'я, члена Національної спілки письменників України Катерини Петрівни Каленіченко, відтворює «вічний ритм життя», передає внутрішні роздуми й емоції, порушує теми буття. Катерина Каленіченко є авторкою

збірок поезій: «Переливи радості й печалі» (2016), «Під небесами осяйними» (2018), «Впивайся музикою, ліро» (2017), повісті у віршах «Красуня» (2017). Шлях в літературу вона починала з творів для дітей: «Капелюшок-мандрівник» (2000), «Чотири пори» (2002), «Царівна Ледарівна» (2002), також є співавтором колективних книжок, таких як: «Книжкова веселка: Дитячі письменники рідного краю» (2009); «Письменники Дніпропетровщини – шкільним бібліотекам (2012); «Наш кращий друг – природа: Збірник творів письменників Дніпропетровської області (Екологічна читанка)» (2013); «Рудик» (Львів, 2015); «Крила» (Острог, 2017). Багато віршів Катерини Каленіченко покладено на музику.

Актуальність дослідження. Поезія Катерини Каленіченко, за визначенням А. Шкляра, наповнена «доброю енергією, сонячним світлом, пахощами, які линуть від садів і степів..., філософічністю, бо ж авторка має власну концепцію, систему поглядів на світ. Кожен з віршів – то своєрідний мікрокосмос, що вмістив у себе безліч інтонацій і ритмів, відтінків, почуттів, подихів» [8, с. 7]. Проте її ліричний доробок є малодослідженим, це переважно передмови до її поетичних збірок (А. Шкляр, Л. Левченко), аналіз поеми «Красуня» та ідейно-змістові параметри лірики (В. Біляцька). Циклізація лірики К. Каленіченко не була об'єктом дослідження, частково порушувалася у статті В. Біляцької «Поетичний всесвіт Катерини Каленіченко» [1], тому **мета дослідження** – розглянути цикли поезії К. Каленіченко, визначити своєрідність мотивів, образів, способи komponування поетичних текстів у цикли.

Виклад основного матеріалу. К. Каленіченко виявляє тенденцію до тематичного «об'єднання окремих творів», до циклізації лірики. Кожну збірку її поезій поділено на авторські цикли з провідним ліричним образом, який є часткою його структури. Збірки «Переливи радості й печалі» «Під небесами осяйними» мають по шість циклів, назви яких є рядками поезій, чи заголовками поезій. Наприклад, цикли «Гостя», «Я – українка», «Закохане мовчання», «Розстріляна пісня» містять однойменні поезії. Ліричні цикли авторки різноманітні за змістовими та формальними домінантами: оспівування рідного краю («Гостя», «Під небесами осяйними»), занурення в історію рідного народу й України («Я – українка», «Україно, птахо сиза»), інтимна тематика («Закохане мовчання», «Заховатися за туманами»), доля жінки («Зіткана з чекання»,

«Жіночі весни», «Не плачте, Осене»), вторгнення «сусіда-окупанта» на нашу землю («Розстріляна пісня»). У «Літературознавчій енциклопедії» цикл трактують, як «сукупність художніх творів, належних до одного жанру або спільних за ідейно-тематичним принципом, за подібністю композиційних форм, об'єднаних задумом автора в естетичну цілість» [7, с. 570].

Цикли поезій у К. Каленіченко мають рамкову композицію, тобто є «вступний» і «заключний» вірш. Наприклад, цикл «Жіночі весни» починається поезією «Жіночі весни цвіт дочасно гублять», у якій передається плин «жіночої» весни, краси, зваби, але ж і переконання, що «справжню» жінку і «відцвілу» люблять, бо розумна, гарна – це «натхненна книга – кожна в ній сторінка з роками перечитується знов» [5, с. 67]. Завершується цикл поезією «Весняна жінка». Хоча доля змивала різні візерунки з ліричної героїні, проте «Панна-Осінь» у ній ще не бачить осінню жінку, бо в неї в «душі весна»:

Літа – ніщо, коли в душі весна!

І в цій весні завітчується мрія.

Ішла крізь осінь жінка чарівна...» [5, с. 76].

На думку К. Каленіченко, на зміну молодості весни приходиться пора спокійної зрілої осені (цикл «Не плачте, Осене...»). Саме в ній переосмислюється багато життєвих цінностей, відсіюється зайве, визначається головне і безцінне, чого душа прагнула завжди – необмежена свобода, вільний простір і елементарні буденні речі, які приносять задоволення і щастя:

Менше блискоту в очах,

Більше втоми на плечах,

Срібна нитка у чорнявім волоссі.

Є ще мрія – й не одна...

Чом же, мрійнице, сумна?

А вона в одвіт на те: «Просто осінь...» [3, с. 9].

Осінь буває різною – золотою, сонцесяйною, плаксивою, капризною... Може, саме тому її нерідко порівнюють з жінкою. «Я жінка-осінь. Й мама вже старенька – / Обох зреклися весни молоді» [5, с. 12]. Очевидно, авторка і присвятила цій темі цілий цикл з провідним образом осені-жінки – «За вікнами моїми – карнавал», «Пролетів перший сніг», «Грудень уже в листопад заглядає», «Живи», «Не плачте, Осене»:

Не плачте, Осене, не плачте
За тим, що втратили красу.
Небесній хмурості пробачте
За цю непрохану сльозу.
За цей гнітючий сум тужливий,
Що вже накинув шаль на Вас,
За листопад оцей зрадливий,
Що не станцює з Вами вальс.
Не плачте, Осене, не плачте...
Невідворотне – не спинить.
Змиріться й Вишньому завдячте
За неповторну Вашу мить [5, с. 80].

Символічні образи надихають авторку на нові й нові поетичні рядки. Осінь в «шатах золотих» вона порівнює із зрілою жінкою, у якої печаль і радість «різного відтінку», «Від райдужно-яскравих – до блідих» [5, с. 76]. У порівняльних конструкціях два основні компоненти: об'єкт порівняння – жінка та суб'єкт порівняння – осінь:

Була і осінь – золотою,
була і жінка – молодюю,
та час байдужий до краси:
одній – позлітку обтрусив,
а іншій – квіт...
Що ж нині там, за полянами?
Сліпі тумани – пеленами,
нудні дощі, рвучкі вітри,
що всі гуртом на – раз, два, три
хитають світ...
І стане жінка в непогоду
молити сонця з небозводу
у дні незатишні свої,
а думи, думи, як рої,
пливтимуть вдаль... [5, с. 76].

У цій поезії немає прямого порівняння, у якому уявлення про зображуваний предмет конкретизується шляхом зіставлення його з іншим, у ній жінка асоціюється з осінню за уявними ознаками пори року й «пройденого шляху»:

Ще буде осінь – золотою.
Ще буде жінка – молодою:
діждé весну, змахне крильми,
а від студеної зими –
вгорне́ться в шаль [5, с. 76].

Ліричні цикли «завдяки композиційній єдності набувають додаткової естетичної вартості» [7, с. 570]. У збірці «Під небесами осяйними» є цикл «Час кусати калиту» – це ліричне трактування народних свят від Катерини (24 листопада) до Покрови (1 жовтня). Про кожне свято авторка пише в народнопоетичному стилі, передає його сакральне-магічне значення й художньо моделює обрядодії. Поезії в циклі подано за народним і церковним календарем: «Скажи-но, діво Катерино, / Свята заступнице моя, / Чому на власні іменини / Не відчуваю свята я» [5, с. 34] («До святої Катерини», 24 листопада); «Час кусати калиту / Ну ж бо, парубче, давай!.. / Тільки зуби не зламай» [5, с. 35] («Шлях Андрію промету...», 30 листопада); «Вишивальниця Варвара / Потихеньку ночі крала / І доточувала дні... Ждала Саву на коні!» [5, с. 36] («Вишивальниця Варвара», 4, 5 грудня); «В кожній хаті Миколая / Дітвора в цей день чекає... / Він притоптує сніжок / І до них несе мішок. / Дістає з мішечка того – / Що просили у Святого! / Й під подушечку кладе / Все замовлене оте» [5, с. 37] («Від Святого Миколая», «В кожній хаті Миколая...», 6 грудня); «Кажуть – як кутя Багата, / То і гостей повна хата!..» [5, с. 39] («Кажуть – як кутя Багата», 24 грудня), «Щедрівочка щедрувала... / Я Василика чекала. / Будем до світанку / Водити Маланку...» [5, с. 41] («Маланка», 31 грудня).

Усі свята, про які йдеться у циклі «Час кусати калиту» пов'язані з обрядами, народними прикметами. Виразний аграрно-магічний зміст мав новорічний обряд засівання, посипання на Василя, адже він є покровителем землеробства: «З хату в хату у селі / Ходять нині Василі... / Посівають всі оселі, / Щоб зерна було – під стелю / Від майбутніх врожаїв» [5, с. 42] («З хату в хату у селі», 1 січня). У поезії про Голодну куту, останню з різдвяно-новорічних свят, згадується теща, Водохреща, розкривається мета освячення води «освятеться вода, / то й з осель втече біда» [5, с. 43] («І кутя Голодна й теща...», 5-6 січня); на Явдоху ніхто «не працює, за погодою пильнує» [5, с. 44] («Прийде в березні Явдоха» 1 березня), пригадуємо, що на Теплового Олексія «загудів бджолиний рій» і

«До весни приходить сила – / Шука лід хвостом розбила» («Заспівала спозаранку», 17 березня). Знаємо, що на Благовіщення будь-яка праця – великий гріх. Авторка поетично підтверджує народні передбачення: «косу дівка не плете», «гнізда не в'є пташина», інтерпретує повір'я про зозулю: «Всякий труд – страшна провина! / Он зозуля не зважала / / І гніздо в цей день звивала. / Тож покараною є / І гнізда з тих пір не в'є» [5, с. 46] («Благовіщення іде...», 25 березня) [1].

У поезіях циклу наголошено на родзинці кожного народного свята, на його значенні й пошануванні: у Вербну неділю вербова гілка нехай «по чім попало б'є / Сили й духу додає!» [5, с. 47]; після освячення крашанок влаштували «навбитки», а до небес полетів перегук: «Христос воскрес!» [5, с. 48]; на свято Юрія: «Виганяють із дворів хазяї своїх корів» [5, с. 49]; у Зелену неділю: «Наламаю гілля клена і осики, і вільхи, / Ще й наріжу лепехи... Зілля – на долівці. Слава Божій Трійці!» [5, с. 50]; символічними образами постає свято Купала: «Підпалило колесо «зазівайла»... / То було опудало на Купайла!» [5, с. 51]. К. Каленіченко наголошує на важливості народно-християнських свят:

Від Іллі і до Пилипа –
У нас празники великі!
Три Пречисті і три Спаси:
Маковія – буде зразу,
Другий – з пундиком медовим,
Третій – з яблуком садовим! [5, с. 54].

У свята на честь Божої Матері, яка знала зі своєї голови білу хустку, покрову, і розкрила над людьми у церкві авторка напнути «полог» свій: «Над людиною, над птахом, / Над стражденною землею – Україною моєю» [5, с. 55].

У кожній поезії циклу «Україно, птахо сиза» авторка намагається донести до читачів, яке глибоке та міцне коріння має наша нація, якою козацькою звитягою та славою досі дихають наші степи і який одвічний ворог відбирав та й нині прагне відібрати землю нашу і волю, оспівує «юних і сивих», які вийшли «чубити ординців», захищати Неньку Україну і степи:

Нас вітри присіяли до ріллі...
Здавна гречкосії ми й ковалі.
Наші коні, сідлані на скаку,

Звіку-зроду віддані козаку.
З хурманки чумацької – та у бій!
З мужністю козацькою – до побід!
Кляті ще не вигибли вороги,
Маємо їх вибити – до ноги...! [5, с. 27].

Авторка переконана, що «поет не може стояти осторонь, коли рідна земля під ворожим чоботом, коли Україну знову розпинають завойовники, відбираючи життя і волю народу. Так було колись, так є – нині. Вільний народ – у вічній боротьбі за свою свободу... З любов'ю до України, до ріднокраю написалося чимало поезій, бо це та неопалима купина, що закохує назавжди» [3, с. 5]:

Ми українці, гинем за своє –
Оці бандерівці, хохли і малороси.
Оцей ніким не скорений народ,
Що пана бив, а нині – окупанта,
Що за свободу йде на ешафот,
Бо має силу витримку Атланта [5, с. 26].

Кожен письменник дбає про збереження духовних традицій, які є кодом генетичної пам'яті. Визначальним кодом кожної нації є мова. У поезії «Незалежна Україна» авторка пише, що наче й маємо святе, мову солов'їну, проте багато ще людей «співають щось не те» [4, с. 27]. К. Каленіченко пише: «настав час відродження свого слова і зречення – чужого! Були часи, коли в нашого народу відбирали все – землю, волю, хліб і навіть мову, на якій не дозволяли ні говорити, ні писати. Ще й досі каламутять воду щодо мовного питання деякі «політикани» і вихід з цього один – всенародне бажання говорити рідною мовою» [5, с. 6]:

Скільки ж сказано про мову
Нашу рідну гомінку!
Солов'їну, світанкову,
Щиру, лагідну, дзвінку...
Втім, ще є у нас Мазайли –
Хоч рідких не люблять щів,
Та «язик» їм, бач, не зайвий,
Як сідають до борщів...
Як не вчитимеш рідненьку,
То її й не будеш знать!

Як свою не любиш Неньку,
То й чужу не злюбиш Мать...

Кожен цикл поезії К. Каленіченко – це спосіб зображення світу, контекст вираження авторських ідей, поглядів, світоглядних позицій. Причини циклізації як однієї із активних жанрових модифікацій, варто шукати в глибоких пластах свідомості, у ревізії самого поняття «цілісність» у перехідний період від класичної до нетрадиційної парадигми художності [2, с. 8].

Висновки. Поезії збірок «Переливи радості й печалі», «Під небесами осяйними», «Впивайся музикою, ліро» К. Каленіченко містять авторську заданість композиції, ліричні цикли, що об'єднані задумом авторки в естетичну цілість. Авторка їх виокремила за змістовими та формальними домінантами: оспівування рідного краю, занурення в історію рідного народу й України, інтимна тематика, доля жінки, вторгнення «сусіда-окупанта» на нашу землю.

Література

1. Біляцька В. Поетичний всесвіт Катерини Каленіченко. Палітра слова й тексту Січеславщини: *колективна монографія* / Упорядкув. В. Біляцька. Дніпро: ЛІРА, 2024. С. 3–25.
2. Біляцька В. П. «Малюнки долі» Ігоря Забудського: жанрові «знаки» циклізації. *Issues of modern philology in the context of the interection of languages and cultures*. Venice, Italy, 2019. Р. 8–11.
3. Каленіченко К. Лист. Архів письменниці. Дніпро, 2019. 10 с.
4. Каленіченко К. Переливи радості й печалі: поезії / передм. А. Шкляра. Дніпро : ЛІРА, 2016. 112 с.
5. Каленіченко К. Під небесами осяйними: поезії. Дніпро : Журфонд, 2018. 88 с.
6. Каленіченко К. Впивайся музикою, ліро... : пісенна лірика. Дніпро : ЛІРА, 2017. 84 с.
7. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія : У 2 т. Київ: ВЦ Академія, 2007. Т.2. 624 с.
8. Шкляр А. І вогник особливий... *Каленіченко К. Переливи радості й печалі: поезії*. Дніпро : ЛІРА, 2016. С. 4–8.

Ващишина А.М.

вчитель зарубіжної літератури

Федорова К.М.

учениця 8-А класу

Уманська гімназія № 7

Уманської міської ради Черкаської області

МОТИВ ПРИЙНЯТТЯ СЕБЕ І СВІТУ У ТВОРІ ЛЬЮІСА КЕРРОЛЛА «АЛІСА В КРАЇНІ ЧУДЕС»

***Анотація.** У статті розглянуто мотив прийняття себе і світу у творі Льюїса Керролла «Аліса в Країні чудес». На прикладі подорожей і перетворень Аліси досліджено, як автор іронічно ставиться до звичного порядку і як дійсність постає у вигляді ілюзорної, мінливої системи. Головна героїня зіштовхується з абсурдністю нового світу, у якому вона навчається приймати різноманітні форми своєї особистості та розуміти оточуюче через прийняття його абсурдної природи. Наголошено на тому, що цей мотив відіграє важливу роль у формуванні цілісності особистості та сприяє процесу дорослішання і самопізнання героїні.*

***Ключові слова:** прийняття себе, ідентичність, абсурд, самопізнання, дорослішання, літературний мотив, казкова реальність, символізм.*

***Vashchyshyna A.M., Fedorova K.M. Motif of self-acceptance and acceptance of the world in Lewis Carroll's «Alice's adventures in wonderland».** This article examines the motif of self-acceptance and acceptance of the world in Lewis Carroll's «Alice's Adventures in Wonderland». Through Alice's journeys and transformations, the author explores how Carroll ironically critiques the conventional order and presents reality as an illusory, ever-changing system. The main character confronts the absurdity of the new world, in which she learns to accept the diverse forms of her identity and understand her surroundings by embracing its absurd nature. It is emphasized that this motif plays a significant role in shaping the integrity of the character and contributes to her process of maturation and self-discovery.*

Key words: *self-acceptance, identity, absurdity, self-discovery, maturation, literary motif, fairy-tale reality, symbolism.*

Актуальність дослідження. Дослідження мотиву прийняття себе і світу у творі Льюїса Керролла «Аліса в Країні чудес» є надзвичайно актуальним у контексті сучасних соціокультурних викликів. У епоху, коли питання ідентичності, самоприйняття та адаптації до швидко змінюваного середовища стають особливо важливими, літературні твори, які досліджують ці теми, здобувають нову значущість [14, с. 54]. Творчість Керролла, зокрема, пропонує глибоке дослідження психологічних і соціальних аспектів самоідентифікації, що може бути корисним для молодого покоління, яке стикається з труднощами самопізнання та пошуку свого місця у світі [3, с. 89]. Крім того, «Аліса в Країні чудес» залишається одним з найвпливовіших творів у світовій літературі, який продовжує надихати не лише літературних критиків, але й психологів, педагогів та філософів [6, с. 113].

Останні дослідження, присвячені творчості Льюїса Керролла та його роману «Аліса в Країні чудес», виявляють широкий спектр інтерпретацій та підходів до аналізу ключових тем, таких як прийняття себе і світу, абсурд і ідентичність. Публікації останніх років демонструють активний інтерес до цих аспектів, особливо в контексті психоаналізу, філософії та культурології. На сьогодні відомі праці таких вчених: Бахтіна М., Гаскойна Д., Каролайн М., Кірк Ш., Маккензі Д., Копистянської Н., Морісона Д., Сміт Б., Уайта Д., Фергюсона П., Фуко М., Яворської І.

Теми абсурду і метафоричного відображення реальності, представлені через подорож Аліси, забезпечують багатий матеріал для аналізу, який може бути застосований у різних сферах, від психології до культурології [7, с. 51]. Оскільки дане дослідження розкриває складну природу взаємодії між особистістю та світом, його результати можуть сприяти глибшому розумінню механізмів прийняття себе та адаптації до нових умов. Таким чином, актуальність теми полягає в її здатності резонувати з сучасними проблемами та пропонувати літературну платформу для обговорення важливих соціально-психологічних питань, що мають значення для сьогоденного суспільства [13, с. 255].

Метою статті є дослідження мотиву прийняття себе і світу у творі Льюїса Керролла «Аліса в Країні чудес» задля виявлення його значення для розвитку особистості головної героїні, а також для розуміння складних соціальних і психологічних механізмів, які впливають на формування ідентичності в умовах абсурдної реальності.

Виклад основного матеріалу. Літературний твір Льюїса Керролла «Аліса в Країні чудес» став еталоном у світовій літературі завдяки унікальному поєднанню фантастики, абсурду та іронії. Керролл створює багат шаровий світ, де подорож Аліси не лише просторово-часова, а й внутрішня: героїня занурюється у світ, де звичні правила більше не діють, що змушує її переосмислити як своє сприйняття реальності, так і своє місце в ній. У процесі подорожі вона зіштовхується з різними перешкодами, які перевіряють її здатність приймати себе і навколишній світ у його нелогічності та непередбачуваності.

Мотив прийняття себе і світу у творі Льюїса Керролла «Аліса в Країні чудес» є актуальним для сучасних досліджень із кількох причин [1, с. 67]. По-перше, питання самоприйняття та здатності адаптуватися до зовнішніх змін є одними з центральних для сучасної людини, особливо в умовах невизначеності та швидких трансформацій у суспільстві. Через подорож Аліси, яка зустрічається з численними абсурдними ситуаціями і парадоксальними персонажами, Льюїс Керролл надає читачеві метафоричне поле для роздумів про те, як приймати себе і розуміти світ у всій його складності та мінливості [8, с. 22].

По-друге, інтерес до теми самоприйняття є актуальним для психологічних та соціокультурних досліджень, оскільки поняття самоідентичності і прийняття власної індивідуальності стають ключовими для молодого покоління, яке проходить етапи самопізнання та самоусвідомлення. Таким чином, «Аліса в Країні чудес» продовжує викликати зацікавлення як універсальна алегорія особистісного зростання [3, с. 164].

По-третє, твір Керролла широко застосовується в освітньому та культурному середовищі, а його персонажі і символи є значущими елементами літературного канону, що вивчається в багатьох країнах. Розгляд мотиву прийняття себе і світу в цьому контексті дає змогу глибше зрозуміти не лише внутрішню еволюцію головної героїні, а й універсальні принципи, що допомагають людям адаптуватися і зберігати

стійкість у мінливих обставинах. Вивчення цієї теми не лише збагачує розуміння творчості Льюїса Керролла, а й допомагає глибше осмислити питання самоприйняття та взаємодії з навколишнім світом, які є актуальними у сучасному суспільстві [9, с. 77].

Першим етапом прийняття себе є самовизначення, яке Аліса проходить через численні фізичні та психологічні перетворення. Вже на початку свого шляху вона зазнає постійних змін розмірів, що ускладнює її здатність відчувати свою ідентичність. Керролл за допомогою фізичних змін підкреслює, що Аліса стикається з відчуженням власного тіла, але, попри це, намагається зберегти внутрішній стрижень, не втрачаючи власної ідентичності. Ця тема повторюється у багатьох епізодах, зокрема коли Аліса розмірковує, ким вона є, та сумнівається, чи справді вона залишається собою, навіть якщо зовнішній вигляд змінюється [10, с. 78]. Ці перетворення символізують кризу ідентичності, яку часто переживають діти у процесі дорослішання. Мотив прийняття себе виявляється в тому, як героїня навчається приймати свої нові форми і знаходити сенс навіть у нестабільних ситуаціях. Прийняття своїх змін є необхідною частиною її подорожі, під час якої вона стає більш зрілою та готовою до зустрічі з реальністю [11, с. 86].

Країна чудес, яка функціонує за законами абсурдності, ставить Алісу перед завданням прийняття нового порядку або відсутності будь-якого порядку взагалі. Зустрічаючись із різними персонажами, такими як Чеширський Кіт, Капелюшник, Королева Черв'яків, Аліса навчається розуміти світ із його суперечностями та подвійністю. Цей світ, в якому нічого не є логічним чи стабільним, є своєрідною алегорією життя, де існує безліч шляхів до розуміння і прийняття реальності. Чеширський Кіт, що уособлює подвійність і мінливість, підштовхує Алісу до усвідомлення того, що кожна ситуація має множинність трактувань. Він допомагає їй зрозуміти, що в нестабільному світі потрібно покладатися на власне інтуїтивне розуміння та здатність пристосовуватися до різних умов [5]. Це відображає процес дорослішання, коли людина змушена приймати складний світ, не намагаючись змінити його, а прагнучи знайти свій власний підхід до його розуміння [2, с. 113].

Одним із центральних мотивів твору є становлення особистості, що розкривається через прагнення Аліси зрозуміти, хто вона є насправді. Вона намагається визначити себе у взаємодії з мешканцями Країни чудес,

постійно ставлячи під сумнів як свої переконання, так і ідентичність. Через абсурдні випробування вона досягає розуміння власної самодостатності та унікальності, що дозволяє їй не лише прийняти себе, але й побудувати свою стійкість перед зовнішніми обставинами. Мотив прийняття своєї індивідуальності також підкреслюється діалогами з персонажами, які спонукають її задуматися над питанням своєї приналежності та ролі у цьому незрозумілому світі. Через взаємодію з Королевою, Капелюшником та іншими персонажами Аліса формує своє бачення себе, долаючи сумніви і внутрішні страхи, що дозволяє їй досягти певного рівня особистісної незалежності.

У творі «Аліса в Країні чудес» Льюїс Керролл порушує мотив прийняття себе і світу як процес дорослішання, що проходить головна героїня. У своєму абсурдному і фантастичному світі Аліса навчається розуміти себе через прийняття своїх змін і особливостей, а також реальність, де діють суперечливі та нелогічні закони. Це прийняття, у свою чергу, стає засобом для особистісного розвитку і підвищення впевненості в собі. Завдяки складній алегоричній побудові твору, Керролл демонструє процес прийняття як важливий елемент дорослішання, який допомагає героїні знайти гармонію з собою і зовнішнім світом. Твір надихає читача на роздуми про внутрішнє прийняття себе і зовнішнього світу, підкреслюючи, що справжнє розуміння приходить через готовність приймати себе у всіх формах і змінах, а також світ у його складності та суперечностях [4, с. 102]. Цей процес відображає ключові етапи дорослішання, включаючи пошук ідентичності, розвиток внутрішньої стійкості та здатність приймати світ у всій його суперечливості [12, с. 87].

Висновки. Дослідження мотиву прийняття себе і світу у творі Льюїса Керролла «Аліса в Країні чудес» підтвердило, що цей мотив є важливим для розуміння як процесу особистісного розвитку головної героїні, так і ширших філософських і культурних ідей, закладених автором. Подорож Аліси крізь абсурдний світ символізує складний шлях до самопізнання, прийняття власної ідентичності та пристосування до зовнішніх умов, які можуть здаватися нелогічними і непередбачуваними.

Аналіз твору продемонстрував, що прийняття себе відбувається у Аліси через переживання численних перетворень і змін, що символізують її пошук стабільності та самоусвідомлення у світі, який не

завжди піддається раціональному поясненню. Взаємодія героїні з абсурдними персонажами, як-от Чеширським Котом і Капелюшником, допомагає їй зрозуміти, що реальність має багатозначний характер, і сприяє її прийняттю як себе, так і навколишнього середовища з усіма його особливостями.

Таким чином, мотив прийняття себе і світу у творі Керролла не лише розкриває індивідуальну подорож Аліси, а й виявляє глибокі філософські ідеї, що стосуються самопізнання, прийняття змін і адаптації до незрозумілого світу. Твір «Аліса в Країні чудес» залишається актуальним джерелом для роздумів про людську природу, процес дорослішання і здатність приймати світ, який не завжди відповідає нашим очікуванням або логічним поясненням.

Література

1. Бахтін М. М. Автор і герой: до філософських основ гуманітарних наук. Київ: Український Центр духовної культури, 2002. 400 с.
2. Гаскойн Д. Льюїс Керролл: його життя і творчість. Харків: Фоліо, 2019. 288 с.
3. Землянська А. В., Шарова Т. М. Світова література в умовах глобалізаційних процесів: навч. посіб. Мелітополь, 2019. 164 с.
4. Каролайн М. Подорож у світ ідентичності: аналіз казкових елементів у творчості Керролла. *Дослідження дитячої літератури*. 2020. Т. 15. С. 102–118.
5. Керролл Л. Аліса в Країні чудес. Київ: Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2021. 160 с.
6. Кірк Ш., Маккензі Д. Абсурдизм та літературні парадокси у творчості Льюїса Керролла. *Журнал сучасної літератури та культури*. 2020. № 5. С. 112–130.
7. Копистянська Н. Дослідження мотиваційних елементів у літературі для дітей та підлітків. *Проблеми сучасної літератури та культури*. 2018. Т. 16. С. 50–62.
8. Морісон Д. Абсурд як літературний прийом: на прикладі «Аліси в Країні чудес». *Іноземна література в школах України*. 2021. № 3. С. 20–28.
9. Сміт Б. Літературний абсурд та ідентичність: читання Керролла крізь призму сучасної психології. *Науковий вісник психології та соціології*. 2019. Т. 25. С. 75–88.

10. Уайт Д. Історія і теорія абсурду: літературні підходи та символізм у творчості Керролла. Лондон: Oxford University Press, 2020. 312 с.
11. Фергюсон П. Чи існує межа абсурду?: аналіз стилістичних особливостей твору «Аліса в Країні чудес». *Міжнародний журнал англійської літератури*. 2022. № 4. С. 85–97.
12. Фуко М. Археологія знання. Київ: Ніка-Центр, 2007. 320 с.
13. Шарова Т. М., Шаров С. В. Досвід професійної підготовки студентів кафедрою української і зарубіжної літератури у галузі освіти та філології. *Українська література в загальноєвропейському контексті: зб. наук. пр.* 2019. № 2. С. 255–261.
14. Яворська І. П. Літературний абсурд та казкова реальність у європейській літературі ХІХ століття. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2018. 280 с.

Гмиря Т.П.

вчитель початкових класів

Опорний заклад «Чаплінський ліцей»

Чаплінської селищної ради

Херсонської області

ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ

***Анотація.** У статті досліджується значення української мови в сучасному бізнес-середовищі. Розглядається її роль як інструмента формування національної ідентичності, підвищення конкурентоспроможності компаній та ефективної комунікації з клієнтами. Особлива увага приділяється законодавчим вимогам щодо використання державної мови у діловому спілкуванні, рекламі та обслуговуванні клієнтів. Аналізуються виклики, з якими стикаються компанії під час переходу на українську мову, а також перспективи її впровадження в корпоративну культуру.*

***Ключові слова:** українська мова, національна ідентичність, державна мова, корпоративна культура, бізнес-середовище.*

Hmyria T. *The significance of the Ukrainian language in the modern business environment.* The article explores the significance of the Ukrainian language in the modern business environment. It examines its role as a tool for shaping national identity, enhancing the competitiveness of companies, and fostering effective communication with clients. Special attention is given to the legislative requirements for the use of the state language in business communication, advertising, and customer service. The challenges companies face during the transition to the Ukrainian language, as well as the prospects for its integration into corporate culture, are analyzed.

Key words: *Ukrainian language, national identity, state language, corporate culture, business environment.*

Актуальність дослідження. Українська мова посідає дедалі важливіше місце в бізнес-середовищі України, оскільки в умовах глобалізації та інтеграції національних ринків зростає її роль як інструмента ефективної комунікації та управління. Це явище не лише відображає мовну політику держави, але й відзначає зміни у бізнес-культурі та суспільному сприйнятті мови як ключового елементу ідентичності.

Одним із важливих аспектів використання української мови в бізнесі є її роль у формуванні національної ідентичності. Сучасні підприємці розуміють, що використання рідної мови у корпоративному спілкуванні, маркетингу та наданні послуг сприяє не лише зміцненню зв'язків із національним ринком, але й викликає довіру у клієнтів. В умовах російської агресії та посилення національно-патріотичних настроїв в Україні мова стала одним із важливих чинників підтримки національної єдності, що має відображення і в бізнесовій сфері.

Питання значення української мови в сучасному бізнес-середовищі вивчають сучасні вчені, які аналізують мовні та комунікаційні процеси в умовах глобалізації та розвитку національної економіки. Дослідження зосереджуються на вивченні впливу мовної політики на бізнес-комунікацію, взаємодію з клієнтами та партнерами, а також на адаптацію компаній до мовних і культурних вимог ринку. Окрім того, вчені звертають увагу на роль української мови в підтримці національної ідентичності, формуванні корпоративної культури та забезпеченні конкурентоспроможності національних підприємств. На сьогодні можна

виокремити праці вчених Шарова С., Кіндратець О., Сергієнко Т., Попової О., Скрипник О., Жовнірчук Я., Солярчик Л., Стукалової Т. та ін.

Метою статті є дослідження ролі української мови в сучасному бізнес-середовищі, аналіз її впливу на формування національної ідентичності, конкурентоспроможності компаній та ефективної комунікації з клієнтами, а також розгляд викликів і перспектив, пов'язаних з використанням державної мови в корпоративній культурі.

Виклад основного матеріалу. Використання української мови в бізнес-середовищі відкриває можливості для ефективнішої комунікації на внутрішньому ринку. Багато компаній, які впроваджують україномовний контент у своїй діяльності, зокрема у рекламних сферах, спостерігають зростання рівня лояльності клієнтів. Рідна мова створює для споживачів відчуття ближчого зв'язку з брендом, що підвищує шанси на успішне залучення нових клієнтів і партнерів [8, с. 33]. Компанії, які активно використовують українську мову, виглядають більш адаптованими до сучасних соціально-економічних умов. Це особливо актуально у сфері державних закупівель, оскільки державна політика щодо мовної підтримки та регулювання передбачає пріоритетне використання української мови у багатьох офіційних та юридичних процесах [1, с. 78].

Українська мова надає бізнесу додаткові можливості для формування взаємовідносин з клієнтами [7, с. 245]. Українські компанії, які орієнтуються на внутрішній ринок, повинні враховувати те, що мова впливає на сприйняття бренду. Використання рідної мови у спілкуванні з клієнтами створює комфортну атмосферу і підвищує довіру до компанії. Крім того, мова стає важливим інструментом для міжнародних компаній, які прагнуть закріпитися на українському ринку. Дотримання мовного законодавства та адаптація комунікації до локальних особливостей підвищують шанс на успішне входження у місцевий бізнес-середовище [2, с. 224].

Використання української мови в діловому спілкуванні допомагає підприємствам налагоджувати довірчі стосунки з клієнтами, партнерами та органами влади. Крім того, це свідчить про відповідальність компанії перед місцевою спільнотою та демонструє її готовність до співпраці в умовах національних мовних стандартів. Урахування мовних вимог та

культурних особливостей підвищує конкурентоспроможність бізнесу та створює основу для стійкого розвитку на національному ринку [4, с. 223].

Законодавче регулювання використання української мови у бізнесі є ще одним важливим чинником. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» вимагає від компаній та організацій забезпечити використання державної мови у більшості офіційних комунікацій, включаючи рекламу, обслуговування клієнтів та ділову документацію. Це стимулює бізнеси до адаптації і розвитку мовних компетенцій, що стає ключовою вимогою до конкурентоспроможності в національному економічному просторі [3, с. 152].

Водночас, впровадження української мови в бізнес-середовищі має певні виклики. Для деяких компаній перехід на повноцінне використання державної мови в усіх аспектах діяльності вимагає часу та ресурсів. Особливо це стосується великих міжнародних компаній, які повинні адаптувати свої внутрішні процеси і навчити персонал для відповідності мовним стандартам [5, с. 240]. Попри це, перспектива широкого використання української мови є очевидною. З кожним роком бізнес стає все більш інтегрованим у мовну політику країни, що сприяє розвитку як внутрішнього ринку, так і міжнародної співпраці.

Українська мова, як елемент корпоративної культури, сприяє формуванню стійких, відповідальних і лояльних відносин як всередині компаній, так і з зовнішніми партнерами. Вона сприяє створенню сприятливого робочого середовища, де співробітники відчувають себе частиною єдиної команди, об'єднаної спільними цінностями та принципами [6, с. 281]. Водночас використання рідної мови в діловій комунікації з партнерами дозволяє встановити глибші і довготривалі відносини, базовані на взаємоповазі та розумінні локальних традицій і норм. Відповідальне ставлення до мовних питань не лише підвищує ефективність внутрішніх комунікацій, а й зміцнює репутацію компанії на зовнішньому ринку.

Висновки. Українська мова має важливе значення у сучасному бізнес-середовищі України. Вона не лише виконує функції комунікації, але й стає інструментом зміцнення національної ідентичності, підвищення конкурентоспроможності компаній та дотримання законодавчих вимог. Використання української мови в бізнесі відкриває

нові можливості для розвитку, формування довіри клієнтів та адаптації до сучасних умов ринку. Використання української мови в сучасному бізнес-середовищі є важливим фактором для зміцнення національної ідентичності та створення позитивного іміджу компаній на внутрішньому ринку.

Мова є важливим елементом корпоративної культури та підвищує лояльність клієнтів. Компанії, що активно впроваджують українську мову в усіх сферах своєї діяльності, мають конкурентні переваги на ринку. Це не лише допомагає досягти більшої ефективності в комунікаціях, але й підвищує довіру споживачів, особливо в умовах посилення національних настроїв. Дотримання законодавчих вимог щодо використання української мови у бізнес-комунікаціях є важливою складовою успіху компаній на ринку.

Література

1. Кіндратець О., Сергієнко Т. Національна ідентичність як умова збереження та зміцнення державного суверенітету. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Історія. Політологія. 2023. № 35-36. С. 78–89.
2. Попова О. Роль освіти у формуванні сучасної національної ідентичності. *Наукові записки Національного університету Острозька академія*. Серія: Культурологія. 2017. № 18. С. 224–225.
3. Скрипнік О., Жовнірчук Я. Державна політика України у сфері патріотичного виховання молоді: сучасний стан та перспективи розвитку. *Public Administration and Regional Development*. 2023. № 19. С. 152–176.
4. Солярчик Л. Виховання для зміцнення національної ідентичності в добу європейської інтеграції. *Міжнародні челпанівські психолого-педагогічні читання*. 2015. № 14. С. 223–229.
5. Стукалова Т. Вплив національно-патріотичного виховання на формування національної ідентичності в сучасному освітньому процесі. *The XX International Scientific and Practical Conference «Ways of distance learning development in current conditions»* (May 22-24, Munich, Germany). С. 240.
6. Шарова Т. М., Шаров С. В. Громадянська компетентність як необхідна умова розвитку демократичного суспільства. *Матеріали*

Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Мелітополь, 2018. С. 280–283.

7. Шарова Т. Українська мова у професійному спілкуванні: комунікація майбутніх ІТ-фахівців. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: Серія «Філологія». 2021. № 11(79). С. 245–247.
8. Шарова Т., Шаров С. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів інформатики засобами творчих робіт. *Молодь і ринок*. 2018. № 9(164). С. 33–38.

Гоголя М.П.

кандидат філологічних наук, наукова співробітниця
Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка
Національної академії наук України

ПОДОРОЖНІ РЕПОРТАЖІ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ Й ІВАНА ДУБИНЦЯ

Анотація. У статті розглянуто тексти українських емігрантів-«неповерненців» про подорожі Сполученими Штатами Америки – репортажі Івана Дубинця, «З Нью-Йорку до Ніятарського водопадку» (1951), «На фермі Яременка» (1951), збірку прози Докії Гуменної «Багато неба» (1954), а також її спогад «Три останні зустрічі» (1955). Увагу приділено взаєминам письменників та впливу І. Дубинця на створення збірки Д. Гуменної «Багато неба». Виокремлено спільні формальні та змістові риси подорожніх репортажів цих авторів.

Ключові слова: подорожній репортаж, «неповерненці», Докія Гуменна, Іван Дубинець, США.

Hohulia M. Travel reports by Dokia Humenna and Ivan Dubynets. This article discusses the texts of Ukrainian emigrants-"non-returners" about their travels in the United States of America: reports by Ivan Dubynets "From New York to Niagara Falls" (1951), "On Iaremenko's Farm" (1951), a collection of Dokia Humenna's prose "A lot of Sky" (1954) and her memoir about Ivan Dubynets "Three Last Meetings" (1955). Attention is paid to the relationship between D. Humenna and I. Dubynets and the influence of

I. Dubynets on the creation of D. Humenna's book "A Lot of Sky". It was identified formal and ideological features of their travel reports.

Key words: *travel report, "non-returners", Dokia Humenna, Ivan Dubynets, USA.*

Актуальність дослідження. Творчість Докії Гуменної та Івана Дубинця (справжнє прізвище – Дубина) 1950-х, під час перебування в еміграції в США, є яскравим прикладом відродження українського подорожнього репортажу, що розквіт у 1920–30-х. Їхня генерація – «неповерненці» – втікачі з ССРСР, які нерідко (як у випадку Івана Дубинця) змінювали прізвище, аби уникнути депортації в ССРСР. У США, вони, зокрема, писали тексти про власні подорожі Америкою, змальовували тамтешнє життя українців в умовах свобод слова, пересування, розпорядження грошима. Описане ними відчутно контрастувало з умовами життя в Україні під тоталітарним російським «червоним» режимом, від якого під час Другої світової війни чимало українських діячів рятувалося, полишаючи Київ, який ось-ось мала захопити Червона армія.

Про подорожні репортажі Д. Гуменної та українських емігрантів написано небагато. Репортажі І. Дубинця, опубліковані в еміграційній пресі, ніде не передруковувалися, хоча згадувалися у статті Світлани Луцій [9], а в цій розвідці вони досліджені вперше. Збірці Д. Гуменної «Багато неба» літературознавці приділяли трохи більше уваги. Свіжою реакцією на появу цієї книги стала стаття Григорія Костюка «Багатомовна Америка (Новий твір Докії Гуменної «Багато неба»)», що опублікована в газеті «Народна Воля» 1955 р. [8]. Олена Коломієць у статті «Репортаж та нарис як характерні жанри українського еміграційного письменства II пол. ХХ ст» [7, с. 231–237] розглядає тексти цієї збірки як нариси, а головною тематичною домінантою в них вважає антропологічну, а не географічну, стверджуючи, що «це твори про людей, які плекають свою духовну Вітчизну на чужій землі» [7, с. 234]. На репортажність художніх творів Д. Гуменної звертають увагу Леонід Козинський та Алла Бобко у статті «Художній репортаж в структурі «белетристики на науковому тлі» Д. Гуменної: від витоків до втілення» [6]. Порівняно з іншими книга Д. Гуменної, збірка малої прози «Багато неба» обділена увагою дослідників.

Мета статті – дослідити вплив І. Дубинця на написання подорожніх репортажів Д. Гуменною та виявити основні змістові і формальні риси репортажів обох письменників. Використані методи – порівняльний, історико-генетичний, біографічний.

Виклад основного матеріалу. Подорожній репортаж є стислим за формою прозовим твором, що описує свіжі враження про мандрівку. Реалістичне відтворення дійсності, характерне для репортажу, властиве й Івану Дубинцю, і Докії Гуменній (як писав про неї Г. Костюк, «реалісту за своїм мистецьким наставленням»). На думку класика репортажа Ришарда Капусцінського, у такому репортажі «автор завжди присутній» [5, с. 71]. Польська дослідниця Магдалена Пехота вважає, що тільки деякі репортерські розповіді є близькими до художньої літератури або літературними: це тексти, де поєднується правдива історія і майстерно дібраний спосіб оповіді [10, с. 98]. Власне подорожній репортаж як різновид літературного розглядаємо в цьому дослідженні.

Аналізуючи твори Д. Гуменної та І. Дубинця, потрібно приділити увагу взаєминам письменників та пов'язану з ними історію постання збірки «Багато неба». Про це ми найбільше дізнаємося зі спогаду Д. Гуменної «Три останніх зустрічі», опублікованого з приводу річниці трагічної загибелі І. Дубинця в Нью-Йорку (за версією слідства – унаслідок нещасного випадку, а за припущеннями близького оточення Івана Варфоломійовича – через вбивство советським агентом). Опублікований цей спогад частинами у трьох номерах газети «Свобода» 1955 р. [2].

Обох письменників багато що об'єднувало, адже вони вирости і сформувалися в подібних історичних і культурних умовах, мали схожі зацікавлення. Народилися вони в Наддніпрянській Україні на території тодішньої Київській губернії, підвладній Російській імперії. Обидвоє мали археологічні зацікавлення (І. Дубинець брав участь в археологічній експедиції під час свого вчителювання в Медвині у 1920-х, потім як геолог, брав участь в експедиціях за своїм фахом, Д. Гуменна також брала участь в археологічних експедиціях Національної академії наук з 1930-х). Дослідницька ретельність відобразилася й на репортажах, в яких обидва автори намагались дати ретельний історичний, а деколи й доісторичний екскурс. Вчилися І. Дубинець та Д. Гуменна в один час в Київському інституті народної освіти. З Києвом тісно пов'язане їхнє

життя і після інституту – тут побудував свою наукову кар'єру геолог І. Дубинець, а літературну – Д. Гуменна. Від Голодомору та Великого терору в обох них постраждали рідні і знайомі, про що потім вони не раз згадуватимуть у своїх спогадах. Д. Гуменна зазнала цькування через критику радянського режиму, а за І. Дубинцем (братів Луку і Федора Дубин котрого енкаведисти розстріляли у 1930-х) велося пильне стеження НКВД. Під час Другої світової війни їхні долі перепліталася з середовищем ОУН під проводом Андрія Мельника: І. Дубинець був секретарем Української національної ради, створеної мельниківцями 5 жовтня 1941 р. в Києві, а Д. Гуменна друкувалася в часописі «Літаври», співробітниками й авторами в якому були, зокрема, мельниківці. Наприкінці Другої світової війни й І. Дубинець, і Д. Гуменна, як і чимало інших українських громадських діячів-прихильників самостійності України, залишили Київ, виїхавши спочатку до Львова, а потім, після перебування в таборах Ді-Пі, через країни Західної Європи – до США, де провели решту життя.

Д. Гуменна стверджує, що до переїзду в Нью-Йорк знайомими вони не були: «Кілька раз побіжно зустрічалися у Львові, в їдальні, на вулиці; в Ульмі, Авгсбурзі... Себто в етапах ... мандрівки з Києва, до Нью Йорку. Він знав моє прізвище й обличчя, я – його. Не мали часу здружуватися, – але чому ж, коли й де не здибалися, чому почували себе «одного поля ягодами», чому я відчувала, що він із моєї найближчої родини, незрадливий і завжди доброзичливий, чутливий друг? Чи не тому, що колись, «у дні оні», ми обоє товклися по довжелезних коридорах Київського університету, сиділи може й поруч не раз на півколових лавах його неозорних аудиторій? Межи отих розлатаних кожушанок, смушкових шапок набакир, шинелів, свиток і чумарок напевне не раз мигало й Іванове обличчя з кучерявим чубом і веселими сірими, трохи доброіронічними очима. Але на основному курсі тодішнього університету нас було щось із тисяча, а потім Іван пішов на геологію, я – на літературно-лінгвістичний, і були ми вже в різних аудиторіях та гуртах... Ні, після перевірки в закамарках пам'яті – ніколи з Дубинцем не була я знайома» [2: 40, с. 2].

Тісне спілкування Д. Гуменної й І. Дубинця припало на період їхньої еміграції в Нью-Йорку, де вони опинилися в статусі «неповерненців» – втікачів з СРСР. І. Дубинець був відомим громадсько-

політичним діячем – активним учасником і деякий час головою ДОБРУСа (Демократичного об'єднання бувших репресованих совітами), членом Української революційно-демократичної партії, автором спогадів про Медвинське антибільшовицьке повстання 1920 р. «Горить Медвин», а також провадив публіцистичну і дослідницьку діяльність: збирав свідчення про Голодомор для англomовного тому книжки «Біла книга про чорні справи Кремля», писав для газет «Українські вісті», «Свобода», «Український комбатант», а заробляв на життя, як і багато політичних емігрантів, працюючи в банку клінером. Д. Гуменна, переїхавши в Америку, продовжила свою літературну кар'єру, а на хліб заробляла на мотузковій фабриці. Д. Гуменна так згадує про їхні зустрічі в США – то в Івана вдома, то у спільних друзів, майстрів українського костюма Федора й Олександри Бражників: «Не Іван приходив до мене, а я до нього на одну хвилиночку. І різноманітність та цікавість розмов ніколи не могла вклатися навіть і в одну годину. Я бачу, що треба негайно йти, бо людина ця не має часу, інколи так не має, що обідає на сходах – чи вниз збігаючи, чи виходячи нагору... А ми ж, власне, не були ні куми, ні родичі, а в Києві навіть і знайомими не були... Коли заходила до Іванових земляків-медвинців, Федора й Олександри Бражників, а там усміхається, на хвилинку заскочивши, Іван, тоді знов мерещиться, що я таки не раз бачила ці живі, пронизані іскорками думки й життєрадості, повиті м'яким гумором очі» [2: 40, с. 2].

Д. Гуменна любила подорожувати Америкою і в цьому вона багато в чому брала приклад з І. Дубинця, який раніше з ентузіазмом вченого-геолога об'їздив ключові тамтешні пам'ятки природи й охоче ділився своїм досвідом. Пристрасть до подорожей обох мандрівників – українців, що вирвалися з-під «залізної завіси» та мусили деколи змінити своє прізвище, щоб не бути насильно депортованими назад до ССРСР, їхнє використання свободи думки і свободи пересування було радикальним протиставленням способу життя *homo sovieticus*, сформованому підмосковською неволею. Можливості, якими не змогло скористатися покоління українських митців та науковців 1920-х, ті, хто з цього покоління вцілів, надолужували на «вільній землі». Надолужували і заодно відновлювали традицію українського подорожнього репортажу, перервану в Україні терором 1930-х. Такий спосіб життя, на думку Д. Гуменної, притаманний її поколінню, яке вона називає «дітьми

Чумацького шляху»: «Все життя для генерацій дітей Чумацького шляху – безперервне поневіряння, фронт, війна. Нам тільки й кажуть: не лізьте із своїми творами, тепер не час видавати книжки, випитувати таємниці землі, любити природу, тепер війна. І ми побачили, що як іншого часу для нас нема, то мусимо в цих, вічно фронтових умовах робити своє, здійснювати місію, призначену дітям Чумацького шляху історією. І одночасно любити музеї, пляжі, кожен листочок на дереві. Чи ж не так робив Іван Дубинець? Він горів невситимим бажанням усе облітати, все охопити своїм бистрим і тонким інтелектом, все поробити – бо іншого часу для нього не буде» [2: 41, с. 2].

Плануючи подорожі, розповідь про які лягла у книжку репортажів Д. Гуменної «Багато неба», письменниця звернулася за допомогою до І. Дубинця: «Іван при своїй неймовірній зайнятості зумів уже облітати всю Америку. Від океану до океану за три тижні – тільки перелетів її. Сам собі виробив маршрут, покопирсавшись у довідниках, покликавши на допомогу свої фахові знання геолога. З подорожі приїхав він окрилений, зачарований, і все казав: «Так би треба було написати про свої враження, аж рука проситься, – та що ж, нема часу на все... Як маєте хоч яку найменшу можливість, – кидайте все й неодмінно поїдьте! Це – найкраще, що я в Америці здобув. Отож, прийшов час, що я надумалася – справді, й могла б зробити таку подорож. Перебивши Іванові одного дня найважливіші справи, прийшла, «на хвилиночку». Тільки хай розкаже, яким маршрутом їхати, і зараз піду собі. Щоб позбутися мене як найскорше, Іван сів швиденько за машинку й написав цілий розпис – із зупинками, датами, часом переїздів, до кого можна заїхати, де скільки пробути, що невідмінно побачити. Та, неминуче захопившись, почав розказувати, як у Єллоустонському паркові мав милу зустріч з ведмедем... Заздрю вам! Так би оце сів та поїхав і я... – То їдьмо! – Та не можу... Треба закінчити працю про голод...» [2: 41, с. 2].

Подорожуючи маршрутами, накресленими І. Дубинцем, Д. Гуменна пише репортажі про них. Так з'являється збірка «Багато неба». В ній, у репортажі «Земля збожеволіла», Д. Гуменна їде слідами І. Дубинця в Слоустонський парк, і там так само стрічає ведмедя, причому не одного («ведмеді, де тільки спиняються туристи, приходять і зараз починають позувати» [1, с. 116]).

Д. Гуменна у спогаді «Три останні зустрічі», виданому через рік після виходу її збірки «Багато неба», констатує, що радилася з І. Дубинцем не лише з приводу подорожей, а й з приводу написання самої книжки: «Опис маршруту у книжці «Багато неба» йде по слідах подорожі Івана Дубинця, це був і його маршрут. Дубинець вирвав три тижні від своїх численних обов'язків, щоб зробити для геолога екскурсію по Північній Америці, побачити увіч Балянсуючу скелю, Скелясті гори, Кольорадо, Великі Каньйони, скам'янілі ліси, Карлсбадську печеру... Це ж для нього, геолога, була кричущо необхідна справа, частина його фахової біографії... Безжурно легке читиво про подорож – легке тільки позірно, признаюся. Кожен нарис добре уминався, поки дійшов до споживання читача. Нарис про Карлсбадську печеру вимагав консультації геолога. Я й понесла першу редакцію до фахівця, до Івана, щоб він походив по ній своїм олівцем... Це ж він – співавтор задуму книжки, я тільки перехопила його ідею, книжку мав би написати він...» [2: 41, с. 2].

І. Дубинець, хоч і побіжно, згадує Д. Гуменну у своєму подорожньому репортажі «З Нью-Йорку до Ніагарського водопадку» як компаньйонку, з якою разом зі своєю землячкою з Медвина, майстринею народного одягу О. Бражник планував їхати на Ніагарський водоспад:

«... опинившись у Нью-Йорку, на території стейту якого тече Ніагара, я другий рік мріяв побувати там і вже не з теорії, а з самої натури пізнати Ніагарський водоспад. Ініціатива поїздки виникла від Докії Гуменної й Олександри Бражник, але наш «потрійний союз» розпався в останній день: Олександра не могла поїхати автобусом і ще вдень поїхала на ферму. Докія не могла платити за проїзд поїздом і ще за дня поїхала автобусом до Буффало, а я, підговоривши собі в останню хвилину компаньйона Михайла С., 7. Липня нічним поїздом з підземелля «Гранд Централь» – хмарочосового центру Нью-Йорку – виїжджаю в напрямку до Буффало» [3: 60 (525), с. 3]. І констатує, що під час перебування в Ніагара фолс «Докії Г. ми тут так і не стріли. Вона прибула сюди аж вечором» [3, 61 (526), с. 3].

У збірці Д. Гуменної «Багато неба» репортажу про подорож до Ніагарського водоспаду не знаходимо, зате тут є колажний текст «Чи провалиться Мотя?» про її подорож і літературний вечір у Буффало, а це

«лише одна година їзди, та й Ніягара зі своїми чавунними водоспадами» [1, с. 41].

Подорожі, на думку І. Дубинця, не є чимось притаманним для українців, принаймні, підсоветських, вони (а це можна сказати і про подорожній репортаж) є наслідуванням вже американської і європейської культури з притаманною їм свободою пересування, свободою використання грошей: «В нас, українців, не було історичних умов виховати в собі любов до туризму так, як це є в німців, інших європейців чи американців. Я стрічав уже тут наших людей, що живуть по 30 років у Нью-Йорку і з нього нікуди не виїздили. А в США є куди поїхати і є що побачити. І не варто на це шкодувати грошей» [3, 61 (526), с. 3].

Подорожні репортажі Д. Гуменної та І. Дубинця – не лише про американські краєвиди, а й про українців, які опинилися в США. Можемо виокремити такі їхні формальні риси.

Вони розповідають про правдиву історію та фіксують свіжо отримані враження. Це характерна риса репортажу, в якому, як писав його класик Р. Капусцінський, «найближчим до життя, дійсності мені здається писання про конкретну мить, таку, якою вона постала перед нами тоді, коли діялась, а не таку, якою ми її бачимо з перспективи, скажімо, декількох десятків років. Інакше втратимо її специфіку, колорит, сенс. <...> Між подією, про яку ми збрали матеріал, і миттю, коли ми беремося до писання, часом проминає дуже багато часу, і тоді виявляється, що наші спогади дуже змінилися» [5, с. 16–37].

Репортажі мають коротку форму, припасовану до розміру газетної колонки, адже значно швидше і легше було опублікувати їх у пресі, ніж видати окремою книгою (найчастіше – власним коштом або за пожертви). Так, Д. Гуменна публікувала репортажі, які увійшли згодом до збірки «Багато неба», в окремих числах газети «Український Прометей» (зокрема, тут знаходимо репортажі «Як у славному місті Детройті» (№ 14, 23 квітня 1953 р.), «Немає часу» (№ 49, 3 грудня 1953 р.), а І. Дубинець, як було вже згадано, публікував репортажі у газеті «Українські вісті». Разом з тим, ці твори надзвичайно конденсовані різною інформацією, тяжіють, як твердив Р. Капусцінський, до есеїзації [5, с. 66].

Ця конденсація пов'язана з колажним характером репортажу (поєднання описів природи, розповідей про людей, історичної,

географічної довідок, ліричних відступів). Особливо це відчувається в текстах І. Дубинця: подорожні деталі і корисна інформація для охочих помандрувати маршрутом автора (вартість проїзду, умови проїзду в потязі, краєвиди, які бачить у вікно, коментарі геолога щодо ландшафту, коментарі з економічної географії, порівняння забудови з російською, американської з советською залізницею), географічні й геологічні довідки про Ніагарський водоспад (гірські породи, якими протікає Ніагара), туристична, промислова історія Ніагарського водоспаду, враження про водоспад, спогади про те, як зустрів там українців-мельниківців. Дається взнаки глибока контекстуалізація репортажа: оповідач має на меті не просто розповісти, а й пояснити, відповідно, читач має не лише дізнатися, а й зрозуміти. Тож, як і у випадку Р. Капусцінського, репортаж наповнюють такі складові: сама подорож, знання про місце, отримані раніше з читання літератури, власні роздуми [5, с. 72].

Ці тексти великою мірою охудожнені – тут щедро використані літературні тропи, кінозасоби (зближення, пришвидшення й уповільнення, чуттєві ефекти – усе це служить естетизації документальної основи розповіді. Суб'єктивізована оповідь цих репортажів ведеться від першої особи, причому оповідач – герой репортажу. Проте тут має місце не лише оповідний монолог, а вживається відтворення живої мови у майстерно прописаних діалогах.

Можна говорити і про змістову схожість репортажів І. Дубинця та Д. Гуменної, що свідчить про певні спільні світоглядні орієнтири, властиві оточенню українських «неповерненців». Ідейною рисою обох поетик є піднесення демократії і свободи в США та порівняння з неволею в ССРСР, – з тією, від якої врятувалися. Так, Д. Гуменна в тексті «Каньйони або луснемо» про мандрівку штатом Невада пише, що «американський стандарт... робить наше життя таким легким, ... скрізь почуваш себе як удома, ніде не треба напружуватися до нових порядків» [1, с. 172]. Відзначає вона і свободу дій: «Але ж я – в Америці! Тут усякий робить, що тільки хоче. Дивацтва тут нікого не дивують, і ніхто нікого ні за що не судить, тільки за злочин» [1, с. 16]. І. Дубинець застосовує іронічне порівняння тюрми «Сінг-Сінг» довготермінового і довічного ув'язнення злочинців, яку бачить з вікна потягу, з тюрмами ССРСР: «Дворище тюрми добре видно з пароплава, що за советськими нормами

зовсім не етично, бо його можуть бачити не тільки свої люди, а й чужоземні журналісти. А Соловків, Печори й Колими в США, де б цих злочинців «соціалістично» перевиховували, нема. Тут над вікнами камер корпусів нема «козирків», у корпусах для в'язнів є бібліотеки, в'язні мають право виписувати собі навіть із ССРСР газети, а то й просити собі до родичів на певний час відпустку. Дивна ця капіталістична Америка, у всьому має великий технічний прогрес, а ось у тюремних порядках на тисячі років відстала від ССРСР» [3, 61 (526), с. 3].

Історичний інтерес викликає іронічний текст Д. Гуменної «Міжнародний форум» зі збірки «Багато неба», в якому разом з іншими українцями-неповерненцями оповідачка відвідує будинок ООН і потрапляє на одну з секцій, де советська делегатка і делегати з підлеглих ССРСР країн в типовій для себе пропагандистській манері – спотворюючи факти, вимагають повернути втікачів з ССРСР назад: «Польський, чехословацький, есесерівський делегати накручують усе ту саму патефонну платівку, бо їх промови одна від одної нічим не різняться... Серед залі... сиділи ті, про кого йшла мова. І почували себе безмірно щасливими, що можуть вільно прийти на міжнародний форум, ...вільно працювати в цій країні на таких самих умовах, як і американські громадяни, ...набувати собі всі побутові витівки американського модерного комфорту за мірою своїх здібностей, – та що кощаві пазурі, які ось простягаються за їх життям, не досягають їх» [1, с. 23–24].

Примітно, що в репортажах Д. Гуменної домінує оптимістичний, сповнений надії погляд на світ, де бідність і страх відступають на другий план, поступаючись свободі як основній цінності. Мандрівки, описані в цих репортажах, відбуваються не для втечі та виживання, а заради пізнання світу, яке приносить радість.

Невід'ємною і всюдисущою рисою подорожніх репортажів Д. Гуменної й І. Дубинця є ностальгія за Україною. Це відчувається і через порівняння американської природи з українською, і через згадування на фоні опису американських міст про міста українські (зокрема, про Київ на тлі Вашингтона в Д. Гуменної), вклинення в описи американського життя спогадів про життя в Україні. Так, у Д. Гуменної міста Монтерей, Кармел – «справді, кримські краєвиди, але в Криму ще є ніжність і ласкавість, а тут її нема. Гарно і холоднаво» [1, с. 151]. Або:

по дорозі, їдучи Каліфорнією, наратока з друзями «за старим українським звичаєм, ми купили й зразу розрізали одного [кавуна]» [1, с. 156].

Ностальгія за рідним краєм помітна і в репортажі І. Дубинця: «Дорога назад (порівняння краєвидів з рідними: «Не доїжджаючи Олбані, наш поїзд входить у верхів'я річкової долини Гудзону і її лівим берегом іде аж до самого Нью-Йорку, лише в районі Олбані на короткий час переходить на правий. Там вище Олбані ця річка нагадує мені Рось вище Богуслава. Зелені луки, іноді з верболозом і навіть з плакучою вербою, повільні, правда заліснені схили. Ліс такий же, як і вище Сиракюз. Але замість білохаткових сел Дибинець, Чайок і Розкопанець тут невеличкі в лісовій зелені, іноді з садовими деревами ферми» [3, 61 (526), с. 3].

Цікавою рисою збірки «Багато неба» Д. Гуменної та репортажу «На фермі Яременка» І. Дубинця є мотив втечі з великого міста (Нью-Йорка) для єднання з природою, а разом з цим – тяжіння до місць, подібних до українського села. Так, в І. Дубинця «суцільні ряди стоячих попід пішоходами автомашин та шалений рух їх вулицями, навтовп та метушня публіки на пішоходах і штовханина по «субвеях», а зокрема «базарної» чистоти краєвид слов'янско-жидівського Давнтавну Нью Йорку, без будь-якої ознаки живої деревини, страшно стомлюють нову тут людину. До того ж неймовірна спека та пересичене до крайньої межі вологою і пилюкою повітря розварює її і робить її апатичною до всього. В такі години мрієш про українські степові та лісостепові краєвиди. Але радий і тутешнім поза нью-йоркським краєвидам. І от, нарешті, одної суботи виринаюсь на американсько-українське село – на ферму свого земляка Яременка...» [4, с. 4].

А в Д. Гуменної в репортажі про гостини з разом Оксаною Лятуринською у родини професора Василя Г-кого дізнаємося про українську родину Украдиг, котрі «живуть в іншій частині міста. Купили собі хату там, де можна кури тримати» [1, с. 131].

Опис українців у США має різні тональності: від гордості за тамтешнє українство, що береже свою українську ідентичність, облаштовує собі побут подібний до такого, як мали в Україні – до суму з приводу роз'єднаності українців, «поділу на парафії» (на стару й нову еміграцію, на належність до різних партій, до різних релігійних конфесій) і до критики, за означенням І. Дубинця, малоросійства, а звідси – байдужість до України, прагнення якомога швидше стати американцями.

Цікаве спостереження Д. Гуменної: «Поділ тут, як звичайно: старі емігранти й нові. Нові діляться на католиків і православних. Але всі ходять до одного клубу. Культура українська неподільна» [1, с. 166].

У цій критиці прослідковується антиколоніальність, адже міркування з приводу непристосованості до нового життя корінних народів Америки, як і жаль з приводу невміння більшості українців бути людьми впливу, веде до роздумів про наслідки травми окупації: «Індіанські оселі справляють жалюгідне вражіння.. Цигани! Чисті цигани, обвішані прикрасами на шиї, і на грудях, і на зап'ястках, і на пальцях... Але виглядає так, що, перебивши нарід, загнавши рештки до резервацій, біла людина хоче ще спекулювати по-крамарському мальовничістю індіан, використати інтерес туристів до «місцевих дикунів». Чи, може, самі індіанці не хочуть вийти із свого варварського стану й скористатися з привілеїв цивілізації? Чому вони не вчаться, не живуть у нормальних хатах?» [1, с. 182–183].

Обидва автори репортажів розмірковують так само і про гірке становище українців, нагадуючи про умови перебування українців у складі імперій, зокрема, про злочини Кремля, залучаючи свідчення про Голодомор, Великий Терор, та розкривають трагедію «неповерненців». Та констатують, що далеко не всі українці за океаном хочуть про це знати.

Висновки. Таким чином, подорожні репортажі Д. Гуменної й І. Дубинця – це тексти про Україну в Америці. Пишучи про Детройт, Боффало, Пітсбург, Вашингтон, Новий Орлеан, Денвера, Колорадо Спрінгс, Солт Лейк Сіті та інші місця, автори репортажів пишуть про українців у них. Поява репортажів українських емігрантів кінця 1940-х – 1950-х є актом відродження українського репортажу 1920-х – початку 1930-х. Д. Гуменна та І. Дубинець вдаються до колажу, детально і фахово описуючи американські географічні реалії та залучаючи історичний контекст, створюючи чудові пейзажі, переплітаючи їх із цікавими спостереженнями, приділяють значну увагу життю української діаспори в Америці, зауважують її поколіннєві розбіжності, вміщають у свої тексти спогади про Україну, згадують про злочини Кремля, розкривають трагедію «неповерненців» – втікачів з-під советського режиму, розповідають про російську імперську політику. Присутній тут мотив утечі з великого міста й тяжіння до природи, затишних малих населених

пунктів, що пробуджують ностальгію за українським селом, з якого походили автори. Ці тексти сповнені віталізму, адже мандрівка відбувається не заради втечі, а заради пізнання, яке приносить радість. У них є надія, адже бідність відходить на другий план. Вони відзначені не лише ностальгією за Україною, але й інтересом до незвіданого світу.

Література

1. Гуменна Д. Багато неба. Нью-Йорк: Об'єднання Українських письменників СЛОВО, 1954. 240 с.
2. Гуменна Д. Три останніх зустрічі. *Свобода*. 1955. № 40. С. 2, № 41. С. 2, № 42. С. 2.
3. Дубинець І. З Нью-Йорку до Ніягарського водопадку (репортаж з подорожі). *Українські вісті*. 1951. № 60 (525). С. 3–4, № 61 (526). С. 2–3.
4. Дубинець І. На фермі Яременка (відвідини давніх переселенців у США). *Українські вісті*. 1951. № 61(526). С. 4.
5. Капусцінський Р. Автопортрет репортера. Київ: Темпора, 2011. 134 с.
6. Козинський Л., Бобко А. Художній репортаж в структурі «белетристики на науковому тлі» Докії Гуменної: від витоків до втілення. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2022. № 26. С. 17–25.
7. Коломієць О. Репортаж та нарис як характерні жанри українського еміграційного письменства II пол. XX ст. *Теоретична і дидактична філологія*. 2013. Вип. 15. С. 231–237.
8. Костюк Г. Багатомовна Америка (Новий твір Докії Гуменної «Багато неба»). *Народна Воля*. 20 січня 1955.
9. Луцій С. «Я розумію вагу і значення вашого видання». Про епістолярну історію «Літературно-наукового збірника». *Слово і час*. 2009. № 1. С. 79–100.
10. Piechota M. Techniki narracyjne we współczesnym polskim reportażu literackim. *Mistrzowie literatury czy dziennikarstwa?* Warszawa: POLTEXT, 2011. S. 97–107.

Землянська А.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ В РОМАНІ Л.М. ГАНТ «РИБА НА ДЕРЕВІ»

Анотація. У статті зосереджено увагу на одній з провідних проблем інклюзивних художніх творів – вибору педагогічної стратегії у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: інклюзивна художня література, діти з особливими освітніми потребами, педагогічна стратегія, дислексія, булінг.

Zemlianska A. Problems of Education in L.M. Gant's novel «Fish on a Tree». The article focuses on one of the leading problems of inclusive fiction – the choice of a pedagogical strategy in working with children with special educational needs.

Key words: inclusive fiction, children with special educational needs, pedagogical strategy, dyslexia, bullying.

Актуальність. Роман американської письменниці Л.М. Гант «Риба на дереві» свого часу став справжнім світовим бестселером і приніс успіх письменниці. Однією з причин популярності твору була увага до дитини з особливими освітніми потребами, яка в умовах звичайного шкільного життя пройшла важкий шлях випробувань, сумнівів і розчарувань у собі, цькування з боку однолітків та пошуку справжніх друзів, і зрештою – віднайдення «свого» місця, прийняття свого Я. Не випадково роман отримав 29 нагород, у тому числі й відзнаку «Значима книга» від Асоціації бібліотечних послуг для дітей (ALSC), що призначається виданням, «вартим уваги, видатним», на думку читачів, видавців, експертів з дитячої літератури, викладачів тощо [5]. Однак незважаючи на численну кількість премій та нагород, роман залишився на маргінесі літературознавчих досліджень чи педагогічних студій.

Метою нашої статті є висвітлення основних проблем навчання й виховання, змальованих у романі Л.М. Гант «Риба на дереві».

Виклад основного матеріалу. В Україні роман вийшов друком у видавництві «Vivat» у 2019 році. Він органічно вписався в когорту зразків інклюзивної художньої літератури. Такі твори мають одну важливу рису – героями виступають люди з інвалідністю (ми б розширили визначення, повертаючись до визначення «людина з особливими потребами»: соціальними, освітніми, фізичними тощо). Свою позицію ми вже аргументували у попередніх студіях [4]. Інклюзивні художні тексти торкають проблем тих, хто відрізняється від звичайних однолітків, але має не менш багатий внутрішній світ, а також висвітлюють моделі поведінки осіб, які безпосередньо стикаються із такими «особливими» людьми: їхніх рідних, друзів, однокласників чи приятелів, незнайомців та ін. О. Деркачова наголошує: «Це життєствердна і дуже добра література, після прочитання якої починаєш помічати недрібні дрібниці, деталі, а ще виникає бажання обійняти того, хто поряд, адже головне чи не в усіх творах – любов» [3, с. 8]. Таким чином, інклюзивна художня література допомагає формувати моральні цінності, коригувати вже наявні установки, руйнувати стереотипи.

Дослідники стверджують, що інклюзивна література розглядалась у різних аспектах навчання й виховання: інклюзивної освіти й соціальної взаємодії, стратегії ефективною інклюзивної імплементації, навчальні практики в інклюзивному класі тощо [6, с. 1098]. Щодо саме художніх творів, то вони аналізуються насамперед як образне вираження, ілюстрація до тих процесів, що відбуваються в соціумі і пов'язані безпосередньо з людьми з інвалідністю та іншими особливостями.

У романі «Риба на дереві» увагу сконцентровано на складному шкільному житті дівчинки Еллі, яка страждає на дислексію. Окрім того, що головна героїня сама не розуміє, чому вона не така, як усі, чому читання й писання є для неї величезним випробуванням, вона ще й постійно зазнає кпинів та знущань з боку однолітків, докорів від учителів та дирекції шкіл, де навчалась. Таким чином, у творі окреслюються такі освітні проблеми: протиставлення педагогічних стратегій, проблема розвитку природних здібностей в умовах шкільної системи, підлітковий булінг, тощо. Центральною з-поміж них є перша, виражена через образи

вчителів класу Еллі, місіс Голл та містера Деніелса, а також директорки школи, місіс Сільвер.

І вчителька, і директорка постають носіями традиційного, «авторитарного» способу організації освітнього процесу, який, за визначенням Е. Данілавічюте та С. Литовченко, ґрунтується на «високоморальних цінностях», але, по суті, є «моносуб'єктним», або, як його ще називають дослідники, «бездітним» [2, с. 23–24]. У цьому випадку вибудовуються суб'єкт-об'єктні відносини, за яких дитина, яка не вписується в рамки очікувань, встановлені дорослими, відчуває дискомфорт, приниження, невпевненість, свою неповноцінність і провину за це. Так стається з Еллі через її проблеми з дислексією, зокрема коли вона подарувала вчительці на честь виходу в декрет поховальну листівку. Дівчинка колись бачила, як її дарували знайомим, щоб їх потішити, але через труднощі з читанням не знала, які саме слова там написані. Місіс Голл, як завжди, прийняла позицію жертви, всім своїм виглядом демонструючи розпач і безсилля у навчанні й вихованні Еллі, зітхаючи, жаліючись директорці на її «витівки». Ми бачимо, що така педагогічна стратегія викликає у протагоністки зворотний ефект: *«У моїй голові крутиться кіно. В ньому вчителька бере палицю й креслить лінію на землі поміж нами <...>. Вона вбрана як шериф, а на мені – смугастий чорно-білий однострій в'язня»* [1, с. 13]. Метафора школи як в'язниці дуже чітко описує самовідчуття учнів, які з певних причин не вписуються в систему: *«Сама (вчителька. – А.З.) тим часом пишкає на мою парту рідиною для чищення. Погляд її засвідчує, що вона й на мене залюбки нею пишкнула б. Задля того, щоб зітерти з мене мою тупість»* [1, с. 15].

Таке саме зневажливе ставлення проявляє й директорка школи. Вона нагадує Еллі, скільки шкіл вона вже змінила до того, як прийти до їхньої, дивиться з докором, не розуміє, чому учениця таке «утнула». Місіс Сільвер не хоче чути аргументи, та й Еллі не має бажання їх наводити – вона розуміє, що має «перепрошувати чи пояснювати», але не відчуває емпатії.

Авторка, яка в дитинстві мала проблеми з читанням, досягла успіху в житті завдяки вчителю, який став їй свого часу підтримкою та надихнув самій опанувати професію педагога для допомоги дітям зі схожими проблемами. Тому на заміну вищезгаданим педагогам Л.М. Гант виводить у романі образ вчителя з більш сучасною та адекватною для роботи з людьми з особливими освітніми потребами. Дослідники

описують її як таку, що пропагує суб'єкт-суб'єктну взаємодію, співпрацю між дорослими та дітьми, коли «замість підходу «з цінностями суспільства – до дитини» все більше популярним стає підхід «з дитиною – до цінностей суспільства» (О.Б. Орлов)» [2, с. 24]. Ця стратегія виходить з інтересів, нахилів та потреб здобувачів освіти, організовує насправді колективну діяльність та надає їм можливості до саморозвитку.

Вчитель Деніелс відійшов від уже сформованих його попередниками суджень про учнів класу. Коли він побачив, що Еллі нічого про себе не написала, він просто запитав її, що їй подобається робити, і таким чином установив перший контакт з дівчинкою, перенісши увагу з того, що вона мусить робити, на те, що вона може й хоче робити. Проектні технології, індивідуалізований підхід, повага до кожного тощо – саме те, чим учитель підкорив своїх здобувачів та надихнув до навчання, досліджень і прояву своїх справжніх здібностей. Важливими для Еллі стали слова містера Деніелса, звернені особисто до неї, ті принципи їхніх стосунків, які він одразу встановлював не як вчитель, а радше як, наставник, старший друг: «...я на твоєму боці. Я хочу тобі допомогти», «Я щосили намагатимусь не відправляти тебе до директорки. Якщо в нас виникнуть якісь питання, ми з тобою вирішимо їх разом» [1, с. 57] й т.п. Дівчинка спочатку сприймає такі його вислови з підозрою на нещирість, але вони постійно співвідносяться з діями містера Деніелса, тож поступово між ними виникає почуття довіри й взаємоповаги. «Він наче бачить мене наскрізь, – зауважує Еллі. – Ніби знає, як мені сумно. Наче дає мені ліхтарика в темній кімнаті» [1, с. 152].

Метафора риби на дереві, яку авторка винесла в назву твору, розкриває конформізм та обмеженість тих критеріїв оцінювання успішності здобувачів освіти, їхніх здібностей та сформованих практичних навичок, які застосовує традиційна шкільна система. Сучасні стратегії освіти змінюють навіть педагогічну риторичку, що передається й у ставленні містера Деніелса до головної героїні. Замість звинувачень її у бажанні привернути до себе увагу, знущанні над вчителями, відставанні у навчанні через лінощі й т.п. учитель підкреслює її переваги в колі однокласників та виділяє особливі здібності: «Ти дуже хоробра», «У тебе неймовірні малюнки», «...ти, безперечно, зовсім не дурна...» [1, с. 189–190]; «Маєш дійсно приголомшливі здібності» [1, с. 177] та ін. Дівчина навіть підкреслює у своїй оповіді той факт, що містер Деніелс думав про неї у позашкільний час, тож правильно зміг поставити їй діагноз та вигадати, як їй допомогти. Для неї це було дуже дивно, адже

«жоден із учителів зазвичай не думає про нас ані секунди довше, ніж мусить» [1, с. 180].

Принагідно авторка зачіпає й іншу проблему – шкільного булінгу. Розгубленість Еллі перед завданнями з читання та писання, спричинена дислексією, зробила її об'єктом знущань для лідерок класу. Але педагогічна стратегія, обрана містером Деніелсом, дозволила не лише підтримати й розкрити потенціал усіх учнів, а й згуртувати їх, оскільки вони мали змогу розгледіти одне одного, глибше пізнати, вибудувати коло свого спілкування за інтересами та спільними емоціями й відчуттями. Еллі нарешті знайшла друзів, яких приймала з усіма їхніми особливостями і для яких так само була цінною як особистість: дивакуватого всезнайку Альберта, справедлива Кейша – кожен має свою філософію щодо насильства, навіть вербального, та необхідності захищати своє Я, і вони органічно доповнюють невпевнену в собі Еллі.

Заручившись підтримкою рідних, друзів, учителя, дівчина починає роботу над подоланням своїх слабкостей та «неможливостей», а її історія розгортається від розділу «Торба з порожнечею» до частини «Я бачу світло». Наприкінці книги героїня зізнається, що коли містер Деніелс почав із нею працювати над проблемами з дислексією, її фантазія почала видавати яскраві, позитивні картинки: *«У моїй голові крутиться кіно. <...> В якому я щаслива. Читаю й малюю. І знайшла своє особливе місце в цьому світі* (підкреслення наше. – А.З.)» [1, с. 312]. А відтак – педагогічної мети досягнуто.

У цьому аспекті дуже показовими є подяки, які авторка виражає всім, хто її підтримував, допомагав, надихав – і таким чином привів до появи книги та досягнення успіху. Це є наглядним прикладом того, наскільки важливою для кожного є наявність поруч людей, що стануть опорою та стимулом до віднайдення себе та самореалізації.

Висновки. Отже, роман Л.М. Гант «Риба на дереві» як зразок інклюзивної художньої літератури розкриває актуальні проблеми освіти, з якими стикаються в шкільній системі діти з особливими освітніми потребами. Твір ілюструє той факт, як зміна педагогічної стратегії навіть одного вчителя може викликати значні зміни у його здобувачів освіти в позитивний бік, а також налагодити загальну атмосферу в класі: згуртувати учнів, даючи при цьому можливість кожному проявити свої індивідуальні здібності. Окремо можна виділити проблеми булінгу, співвідношення домашньої педагогіки із впливом соціальних інститутів

на самореалізацію особистості та ін., що можуть стати предметом вивчення літературознавців та методистів.

Література

1. Гант Л. М. Риба на дереві / пер. з англ. Д. Березіної. Х. : Віват, 2019. 320 с.
2. Данілавічюте Е. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / за ред. А. А. Колупаєвої. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.
3. Деркачова О., Ушневич С. Література та інклюзія. Брустурів : Дискурсус. 286 с.
4. Землянська А. В. Образ людини з особливими потребами в сучасній кіноіндустрії. *Вихід за межі: інклюзивна література як голос «іншого»*: матеріали міжнародної наукової конференції (26–27.09.2024 р.) Запоріжжя : БДПУ, 2024. С. 47–50.
5. American Library Association. URL: https://www.ala.org/alsc/award_sgrants/notalists/ncb.
6. Sharova T. et al. The artistic space of the topic of inclusion in the literature of Ukraine. *Theory and Practice in Language Studies*. 2023. Vol. 13(5). Pp. 1096–1104.

Комарова З.І.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та методики її навчання
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

ФОНЕТИЧНІ ДІАЛЕКТНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ МОВИ МАРІЇ ТКАЧІВСЬКОЇ

Анотація. У статті досліджено художню мову Марії Ткачівської з погляду використання в тексті роману «Голос перепілки» діалектних елементів; проаналізовано фонетичні риси художньої діалектної мови, які відображають особливості перехідних говірок гуцульсько-покутського ареалу карпатської групи говорів. Говіркові елементи

виконують у тексті переважно стилістично нейтральну функцію та ілюструють особливості діалектного мовлення.

Ключові слова: діалектне слово, вокалізм, консонантизм, говір, говірка, художня мова.

Komarova Z. Phonetic Dialect Features of Maria Tkachevska's Artistic Speech. *The article examines the artistic speech of Maria Tkachevska in terms of dialect elements used in the text of the novel «Voice of the Quail». It analyzes the phonetic features of artistic dialect speech, which reflect the peculiarities of the transitional lingo of the Hutsul-Pokut area within the Carpathian dialect group. Lingo elements serve a primarily stylistically neutral function in the text and illustrate the peculiarities of dialect speech.*

Key words: *dialect word, vocalism, consonantism, lingo, artistic speech.*

Актуальність дослідження. У сучасній лінгвістиці актуальними є дослідження, спрямовані на вивчення особливостей функціонування діалектних елементів у художньому тексті та взаємодії різнорівневих мовних одиниць літературної і діалектної мов. Аналізові окремих говорів і говірок південно-західного наріччя з погляду використання діалектних форм і слів в українській художній мові присвячено розвідки В. Грещук, В. Грещука, Ж. Колоїз, І. Матвіяс, Х. Стецик, Т. Тищенко і О. Зелінської, І. Ціховського та ін. Південно-західні діалекти вивчали на матеріалі художньої мови Б. Голода, М. Дочинця, М. Матіос, О. Маковея, І. Франка, Б. Лепкого, М. Яцкова та ін. Художня мова Марії Ткачівської з погляду функціонування в ній діалектних елементів не була ще об'єктом спеціального дослідження, що зумовлює актуальність пропонованої розвідки.

Мета статті – виявити та проаналізувати діалектні фонетичні особливості в мові твору Марії Ткачівської «Голос перепілки» [4].

Виклад основного матеріалу. Події, описані в романі «Голос перепілки», розгортаються в українському селі Рожнів, розташованому в Косівському районі Івано-Франківської області недалеко від міста Косова. Село знаходиться на пограниччі трьох історико-етнографічних регіонів України, таких як: Галичина, Буковина і Покуття. На територіях цих субетнографічних земель поширені гуцульський та покутсько-буковинський говори південно-західного наріччя. Дослідник

покутського говору М. Лесюк зазначає, що південно-західна межа між цими говорами невизначена, умовно вона проходить «по лінії Надвірна (північніше) – Коломия (південніше) – Мишин–Ковалівка–Іспас–Рожнів–Кути (значно східніше) – Берегомет Вижницького району» [2, с. 71–72]. Ймовірно, що в говірці рожнівців накладаються фонетичні системи обох говорів, а також мають місце діалектні риси вокалізму і консонантизму сусідніх говорів. Цю думку підтверджує діалектолог М. Бігусяк, об'єктом дослідження якого були «перехідні говірки гуцульсько-покутського порубіжжя», поширені зокрема і в Косівському районі Івано-Франківщини. За словами дослідника, ці говірки засвідчують «найхарактерніші риси південно-західного наріччя, а також багатство спільних рис двох говорів на всіх мовних рівнях» [1, с. 71–72].

Зупинимося більш детально на характеристиці фонетичних особливостей діалектних форм і слів, ужитих у тексті твору «Голос перепілки» Марією Ткачівською, яка сама теж родом з Івано-Франківської області.

Голосний [а] переходить у звук [е] після м'яких приголосних переважно в наголошеній позиції у словах, що належать до різних лексико-граматичних класів: **декувати, взети, шкварчети; деде, горечка, життє, зілле; полудне, щодне, зране; поредні, п'єть:** *Декувати Богу* (4, с. 9); *«Ти гориш! У тебе горечка!» – Варварині руки знову тремтять* (4, с.10); *Марія відразу косила оком на Мартина: хлопець робітний, добрий, а для життє що ще треба?* (4, с. 146); *«Як я стану богачем, то буду в неділю спати до полудне», – зітхав Мартин* (4, с. 53); *«Поредні діти щонеділі ходят до церкви», – не відступала Стефка* (4, с. 53).

Заміну голосного заднього ряду [а] на голосний переднього ряду [і] простежуємо в наголошеній і ненаголошеній позиціях після шиплячого приголосного в слові **щісті** і похідних від нього **нещісті, щісливий**, а також після м'яких передньоязикових у словах **здоровлі, валінок, тижні** < тижня, **тігнути** < тягнути: *«Зав'язуй щісті, здоровлі і многая літа», – промовляє Варвара й всміхається* (4, с. 9); *Ти хоч до математики хист маєш. А я й у математиці дурний, як валінок* (4, с. 52); *То чого приходила того тижні пані Ковальська?* (4, с. 126); *«Дивиси, не тігни», – кажуть (свашки) до Дмитра* (4, с. 166).

На місці голосного [и] у різних позиціях відносно наголосу вживаються звуки:

[а] – у прислівниках **троха/трошка, тудя**: *«Ще троха, Стефцю! Ще троха»*, – заспокоює Варвара більше себе, ніж подругу... (4, с. 8); *«Нам тудя, видиш?»* – показала пальцем кудись у далечинь Варвара (4, с. 27);

[о] – в обмежувальній частці **тільки**: *«Тільки ти добрий, Боже, Тільки ти добрий»*, – шепотіла вона (Стефка) про себе... (4, с. 14).

Голосний [е] обнижує свою артикуляцію, наближаючись до [и], в закінченнях іменників, формах родового і знахідного відмінків множини (**людей, гостей, дітей**): *Не журиси, Варцю. То від людей, а не від Бога* (4, с. 163); ... *Таких великих гостей я не сподівалиси, – почала виправдовуватися [Стефка]* (4, с. 120); *«Дітий таких мамів до войска не берут»*, – вросла Стефка в лавку (4, с. 152).

В іменниках **кашкіт, вісіле** вживається голосний [і] на місці літературного [е]: *«Віддайте мій кашкіт, – хлипнув Мартин. – То дедів»* (4, с. 40); *Покажуй свою одежину, чи ніц гострого із собов не взела. Бо то всіяке є. Пустити туману на вісілю – то як раз плюнути* (4, с. 166).

Взаємна заміна голосних звуків [е] та [о] наявна в прислівнику **ледво**, у суфіксі **-оньк-** іменника **блідонький**, у формах непрямих відмінків займенників **него, цего** після твердих передньоязикових приголосних: *Їсти дають мало. Дуже мало. Ледво тримаємси* (4, с. 90–91); *«Ти якась блідонька, Стефцю»*, – сказала мама (с. 169); *Паночку, пожалійте дитину. У него нікого нема, крім мене* (4, с. 35); *«Я тобі цего не подарую»*, – засичав Тодось... (4, с. 18).

На місці літературного [і] функціонують голосні звуки [и], [о], [е]:

[и] – переважно у закінченнях іменників **очи, на вогни, дни, до ночи** та в корені слова **видро**, де [и] походить із давнього короткого [ě] : *«На тебе подібна, – гукала через вікно Ірця – Дивиси, які сині очи!»* (4, с. 177). *Як Варвара прочитала мені той лист, шо ти скоро будеш, то я вже три дни двері не замикаю* (4, с. 154); *«Видиш, вона [Варвара] мені нові рушники вишила, учора до ночи ще цю сорочку дошивала. – Стефка торкнулася пальцями до вишивки. – Каже, що файна»* (4, с. 155); *Утопив видро? Ото вилупок!* (4, с. 30);

[о] – у префіксах **підо-, до-**; під наголосом в іменниках **война, войска**: *«Підойми мене вище, бо не достаю»*, – гукнув Микитисі Мартин,

задихаючись від смороду (4, с. 29); «Ще не скінчилася війна», – казала Стефка (4, с. 73);

[e] – у заперечній частці **не**, у закінченні **-еш-** після [й] у дієслові **боєши**: «*Боєши?*» – *напирав Тодось...* (4, с. 16); *Не, нема дурних* (4, с. 144); *Не... Я тяжка, Варцю* (4, с. 163).

У системі вокалізму говіркового мовлення персонажів письменниці фіксує форми слів зі збереженим етимологічним [o] перед складом із наголошеним [a] у слові **богач** і в усіх інших, похідних від нього: «*Ти шо, богачі ніц не ліпші від шарпаків*», – *зітхнув Андрусь* (4, с. 127); *Дивиси, твій дєдьо такий богачисько, а в тебе в черві жаби квакают* (4, с. 130).

У коренях дієслова **хтіти**, займенників **в'ни**, **й'го**, **й'му** графічно по-різному передано випадання голосного звука [o]: *У вас також є діти. Є, правда? Ви також би хтіли їх видіти, правда?..* (4, с. 34); *Німці х'тіли, аби ви були такі поштиві, як в'ни, коли до Німеччини приїдете...* (4, с. 70); «*Віддайте! Шо скаже й'му й'го дєдьо?*» – *заступився за Мартина Степан* (4, с. 40).

У прикметнику **кирвавий** наявна сполука фонем **-ир-**, яка походить із давньої сполуки **trьt**, що має різну рефлексію в говірках зокрема наддністрянського говору, а це свідчить про «проникнення» фонетичних говіркових рис цього говору до сусіднього з ним: *Він оглянувся. Обіч дороги лежав Ярکو й тримався за кирваву голову* (4, с. 133).

Серед характерних фонетичних ознак говіркового консонантизму в аналізованому тексті твору фіксуємо диспалаталізацію приголосного [ц'] у кінці слів (**хлопец**, **дровец**, **одинец**), перед флексією **-и** в іменнику **в серци** та суфіксом **-ува-** в дієсловах **працувати**, **данцувати** ‘танцювати’ [3, с. 89]: *Хлопец! Вона [Варвара] обертається до образів і подумки хреститься...* (4, с. 9); *Май Бога в серци, Мартине. Та тебе ніхто не возьме: я самітна й сліпа. І ти в мене одинец* (4, с. 152); *Вони (дівчата) в него фист файні, аби працувати послугачами* (4, с. 127). Перед суфіксом **-ува-** вживається м'який приголосний [л']: *І цілювати мене нині мусиш, бо будут нам співати* (4, с. 164).

Приголосний [с'], як і [ц'], теж вимовляється твердо в кінцевих позиціях у займенниках **хтос**, **шос/щос**, у прислівниках **колис**, **якос**: «*Ото хтос буде мати таздиню*», – *мама киває на Параску...* (4, с. 89); *То я хтів запитати, чи нема в тебе щос поїсти* (4, с. 17); «*Колис у Рожневі*

жив польський пан Чаплинський», – казав дід... (4, с. 54); Я ніколи не казала, аби ти називав мене «мамо». І говориш ти якос уже не по-нашому (4, с. 70).

Ствердіння кінцевого [с'] також простежуємо в лексемі **абис** (літературне – **щоб**), яка функціонує як частка для висловлення наказу, прохання або як сполучник у складнопідрядному реченні: *І дитину абис під образами поставила. І в купіль абис свяченої води влила (4, с. 176); Я казав, аби'с більше не приходив? (4, с. 31).*

Доказом впливу сусідніх говорів південно-західного наріччя на гуцульсько-покутські говірки є диспалаталізація приголосних звуків:

[р] – у формі І особи однини дієслова **зварити** – **звару**: *А хочеш, то ще для твого хлопа зіллє звару (4, с. 168); «Можє, я тобі якого зілля звару, якщо слаба?» – кольнуло в серце (4, с. 169);*

[т] – у кінці дієслів ІІІ особи однини і множини теперішнього часу (**робит, лежит, будут, даст, ходят, мусят**) та прислівнику **гет**: *Шо вона тут робит? Чого лежит? (4, с. 11); То тільки багачі не ходят, а бідні мусят, – знизувала плечима Стефка (4, с. 53); Йди гет! – захищався Мартин (4, с. 16).*

Персонажне мовлення в тексті твору відображає певні особливості говіркового консонантизму, що виявляються в переходах приголосних звуків:

[т] → [д] – у слові **данцувати**: *Нинька данцуєш лише зо мнов (4, с. 164);*

[ц] → [с] – у вказівному займеннику **сей**: *Як ви і на сей раз, пане, ні одну не возьмете, то вжє більше не приїжджайте (4, с. 123); «Се вас сі причуло», – не втримався від сміху Тодось (4, с. 55);*

[ж] → [й] – у прислівнику **такой** < **також**: *І того тижня Влодко такой не плакав (4, с. 24); «Пусти! Я такой іду й за малим подивлюси», – переконувала Варвара... (4, с. 26).*

[ч] → [ц] – у частці **ци** < **чи**, яка вживається для підсилення питального речення: *«Божечку, скажи мені, де моя Парасочка. Ци жива ше?» – шелестіла вустами перед кожним сном дівчина (4, с. 90);*

[л], [м] → [в] – у словах **горівка, вандрувати** 'ходити без діла, тинятися' [3, с. 47]: *«То не він б'є, а горівка», – казала Варвара (4, с. 31);*

Пані Левська строго пильнувала кожного, хто порушував дисципліну, вандрувала від дверей до дверей і дослухалася, чи всі сплять (4, с. 54);

[п], [х] → [ф] – у лексемах **трафунок** ‘випадок’, **трафляти** ‘попадати, влучати’ [3, с. 550], **шуфляда** ‘чотирикутна коробка для зберігання дрібних речей в столі, шафі’ [3, с. 681]: *Усе було б добре, якби перед вечором не трапився той страшний трафунок* (4, с. 62); *На маєш! Так і в макітру потрафити можна* (4, с. 147); *Ти порпавси в її шуфлядах?* – *Тріпотів Мартин* (4, с. 51).

Шиплячий приголосний [ш] системно вживається на місці сполуки глухих шиплячого [ш] та африкати [ч] у сполучнику **шо**, прислівниках **нашо, ше**: *І ліжко нове. І гора вбрання на жердці, шо висит над ліжком. Аж образи закриває. І нашо й’му скільки?* (4, с. 18); *Шо стоїш, я сказав, шо ніц для тебе не маю* (4, с. 18); *То я винен, шо Стефка так мучиси* (4, с. 32); *Зара’ ше Варвара прийде. Кождий день до мене приходит* (4, с. 155).

Непослідовно в тексті твору передано подовжені приголосні: в одних словах (**писаню, вісіле, зранє**) наявне їх стягнення, тоді як в інших (**життє, зіллє**) воно відсутнє: *«То де таке написано?» – усміхнулася [Стефка] про людське око. «У весільнім писаню...»* (4, с. 164); *«Просили мама і тато, і ми вас просимо, аби прийшли до нас на вісіле», – ходили вони з Варваркою й ще однією дружкою від хати до хати* (4, с. 164); *«Тричі вип’єш – і дитина зійде, – казала Вікта. – А хочеш, то ще для твого хлопа зіллє звару. Даси й’му випити на ніч, то зранє сам до тебе прийде»* (4, с. 168).

У мові персонажів зберігається дзвінкість приголосних, що не характерно для покутсько-буковинської говірки, де дзвінкі переважно оглушуються, хоча можуть і зберігати дзвінкість. Оглушення зафіксовано лише у формі наказового способу дієслова **їсти** в такому контексті: *Не їш, най вистине, бо ще черево заболит* (4, с. 95).

До фонетичних рис відображення говіркового мовлення зараховуємо також втрату початкового [з] у прислівнику **відки** та збереження у вимові неспрощеної групи приголосних [жд] у займеннику **кождий** < кожний: *І відки шлунок знає, що йому мало води й що ому треба харчу?* (4, с. 26); *Придумай! – приступив ближче Тодось. – Поміняймося! І в кожного буде подарунок* (4, с. 47).

Висновки. Художня мова Марії Ткачівської, авторки роману «Голос перепілки», містить чимало діалектних форм, фонетичні особливості яких характеризують системи вокалізму і консонантизму покутсько-буковинського і гуцульського говорів. Наявність спільних фонетичних діалектних ознак у мові художнього тексту засвідчує єдність говіркових елементів у перехідних зонах карпатської групи говорів. Діалектні словоформи з характерними фонетичними рисами письменниця використовує не тільки зі стилістичною метою, вона вдається до свідомого використання в мовленні персонажів фонетичних діалектних форм, поширених у говірках гуцульсько-покутської перехідної зони, більшість із яких виконують стилістично нейтральну функцію та демонструють особливості говіркового мовлення.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в з'ясуванні діалектних морфологічних і лексичних особливостей у художній мові Марії Ткачівської.

Література

1. Бігусяк М. В. До питання гуцульсько-покутського діалектного порубіжжя на теренах Івано-Франківщини. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Сер. Філологія (мовознавство). Вип. XIX–XX. Івано-Франківськ, 2008. С. 26–29.
2. Лесюк М. П. Основні риси покутського говору. *Етнос і культура: часопис Прикарпатського університету ім. В. Стефаника* : зб. науково-теоретичних статей. Гуманітарні науки. 2003. № 1. С. 71–78.
3. Словник буковинських говірок / заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 687 с.
4. Ткачівська М. Голос перепілки : роман. Харків, 2018. 192 с.

Лебеденко Н.Є.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри радіомовлення і телебачення

Опока Б.Й.

аспірант кафедри радіомовлення і телебачення
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕЛТЕКСТ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ МОВНИХ РЕАЛІЙ

Анотація. Статтю присвячено особливостям написання ефірного тексту. Вказано на складники ефірного тексту, подано основні визначення тексту та проаналізовано структуру і мову телевізійного інформаційного тексту. Особливу увагу звернено на мистецтво творення ефірної історії.

Ключові слова: текст, телевізійний текст, мова телевізійного тексту.

Lebedenko N., Opoка B. Television news discourse as a mirror of modern linguistic trend. The article is devoted to the peculiarities of writing broadcast text. The components of broadcast text are indicated, the basic definitions of the text are given, and the structure and language of television news text are analyzed. Particular attention is paid to the art of creating a broadcast story.

Key words: text, television text, language of television text.

Актуальність дослідження. Сучасний світовий інформаційний простір переповнений текстами. Тексти створюють на різноманітну тематику відповідно до різноманітних форматів, що набувають нових особливостей. Тексти адаптують для різноманітних медіаплатформ. Відповідно читачі / слухачі / глядачі обирають, які тексти вони будуть читати / слухати / переглядати, а які залишаться поза їхньою увагою. Тому сьогодні виникає потреба в якісному, вишуканому, креативному тексті, аби він став популярним серед реципієнтів.

Мета пропонованої статті – проаналізувати складники якісного і вишуканого інформаційного телетексту, а також дати поради щодо поліпшення мови інформаційного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Телевізійні та радіотексти пишемо для того, щоб їх не прочитала, а почула аудиторія – тобто ми їх пишемо для вух. Ці анатомічні деталі можуть видаватися технічними, проте вони допомагають краще зрозуміти сутність новин на радіо та телебаченні [5].

Око та вухо мають різні властивості сприйняття. Мозок тісніше пов'язаний із зором, аніж з іншими органами чуття. Око має здатність сприймати інформацію чітко і швидко. Вухо – менш досконалий інструмент, відчувається не досить комфортно від такого потоку одноманітних фактів. Вухо віддає перевагу більш легкому і живому стилю викладу інформації, особливо в сучасному світі найрізноманітніших звуків і шумів.

У праці «Голос і звуки рідної мови» Олександри Сербенської є розділ «Хвала вухові», в якому авторка пише про свої враження на розвідку Аннік де Сузнель «Символіка людського тіла». «Людина зростає лише в межах регістру, в якому чує, а її мова є відображенням її еволюції. Як нирки і стопи, вуха перебирають на себе все тіло. Стопи прислухаються до землі, щоб на неї ступити, ставши міцними. Нирки фільтрують воду і кров для розподілення енергії. Вухо фільтрує повітря – символ божественного подиху... У лоні матері дитина є великим вухом, вона отримує інформацію зі світу, в якому плаває, чує звуки, записує їх, запам'ятовує, але ще цього не знає», – зауважує професор [7]. Дуже важливе, на нашу думку, спостереження. Можна припустити, що дітям, яким вмикали, скажімо, класичну музику або читали казки, співали пісні від зародження життя, мають добру слухову пам'ять. І навпаки.

Телевізійний текст – складне багаторівневе та різнопланове комунікативне утворення, структурні частини якого формують загальний смисл повідомлення. Він поєднує різнохарактерні семіотичні системи: зображально-кінетичну, словесну та звукову, – кожна з яких має широкий набір засобів створення смислу. Кожна вищезазначена семіотична система на телебаченні невіддільна від інших двох, а їхній взаємозв'язок і динамічна взаємодія підсилюють одна одну на екрані та формують феномен, який найтісніше поєднаний з реальністю, а тому його так легко сприймає реципієнт [4]. Отже, є основні текстові види на

телебаченні, до яких належать: текст ведучого програми (студія: підведення і відведення); текст інтерв'ю; синхрон; закадровий текст; текст у кадрі (стендап); графічний текст; відео з інтершумом.

У цій статті зосереджуємо увагу передусім на мові інформаційного сюжету, зокрема мові підведень, закадрового тексту та відведень. Для інформаційного тексту дуже важливо, щоб реципієнт розумів автора. Тому потрібно писати простою мовою, але не примітивною. Ще Іван Франко дуже цінував живе народне мовлення селян, які виробили «...на основі власних, давніших початків і власного естетичного почуття ...той товариський, господарський стиль, повний ясності, скромності і простоти, який особливо сьогодні, в пору панування абстракції, претензійності, вишуканої кольористики та символізації... на кожного чоловіка з не затуманеною головою робить враження подуву свіжого повітря» [9, с. 20]. Франкові спостереження дали початок новим галузям лінгвістики, зокрема теорії кооперації Герберта Грайса, який говорив про поняття повноти, якості, відповідності інформації у праці «Логіка і мовленнєва комунікація». Каменяр спостеріг, що надто офіційна мова, позбавлена емоцій, простоти, щирості, не цікавить і не захоплює. Вважаємо цю думку дуже актуальною сьогодні, коли кожен текст бореться за те, щоб його почули чи прочитали. А нещирі слова, історії не вражають сучасного реципієнта.

Дослідження з читабельності тексту показують: читачеві легше зрозуміти текст, якщо автор використовує прості, загальноживані слова... «Кінотеатр є правильним словом, але люди називають його просто кіно. Також люди більше люблять їздити на авто, ніж на транспортному засобі з двигуном» [5].

Єдиним ефективним способом визначити відповідність тексту потребам органів слуху – це порівняти його з іншою формою спілкування – із розмовою. Як би людина, яка почула про ракетний удар у своєму місті, розповіла про це друзям? «Дві особи загинули, і ще десятеро було госпіталізовано внаслідок ракетного удару ворога»? Навряд чи хтось зробить це так. Скоріше людина скаже: «Ти чув, вранці росіяни атакували місто, і двоє людей, що були в будинку, загинули». Це розмовний стиль передання інформації. Людське вухо легше сприймає такий варіант, аніж сухий газетний стиль. І саме так (у розмовній манері), тільки без «ти чув», треба писати телевізійні та радіоновини. Не слід

писати: *«Представництво ЮНІСЕФ на сьогоднішній пресконференції заявило, що більшість різдвяних іграшок може завдати шкоди дітям».* У новинному сюжеті краще написати: *«Представники ЮНІСЕФ застерігають, що більшість різдвяних іграшок може бути небезпечною для дітей».*

Важливо уникати зайвих слів, речень. Сучасному текстові властива стислість. Без зайвих слів, речень. Без марнослів'я. Відомі американські автори В. Странк, Е. Б. Вайт, книга яких «Елементи стилю» є обов'язковою для прочитання серед письменників та журналістів, говорять: *«Жива мова – це стисла мова. У реченнях не має бути зайвих слів, в абзацах – зайвих речень, так само, як у кресленні не має бути зайвих ліній, а в машині – зайвих деталей. Це не означає, що автор має робити всі речення короткими чи уникати подробиць і розглядати зображуване в загальних рисах, але потрібно, щоб кожне слово промовляло» [10].*

Порожні слова також непридатні для текстів, що сприймаємо на слух. Якщо в реченні багато порожніх слів, вони зазвичай не називають фактів. Якщо текстовий елемент не надає інформації, нічого не впорядковує або не буде мовних зв'язків, то він не виконує ніякої функції. Тому його не слід використовувати.

Ірина Мірошніченко у дисертації «Стислий текст в українському масмедійному дискурсі» називає стислими вербальні графічні тексти (тобто тексти писемної форми) з телевізійного дискурсу. Наприклад: *«МАСОВЕ ОТРУЄННЯ ШКОЛЯРІВ У ЧЕРНІВЦЯХ» (ТБ, к-л «Прямий», пр-ма «Репортер», 190 27.10.2017, заголовок) [4].*

У реченні *«Кожному учаснику було цікаво прожити рядки завченого вірша, та також дізнатися та ознайомитися з чимось новим для себе та відчувати на собі трагедію жіночої долі та також життя самого Шевченка» (Франко ТВ)* зайвими є слова *ознайомитися, на собі, та також.*

Журналістські тексти дуже часто звинувачують у вживанні кліше та штампів, тому надзвичайно важливо вміти їх бачити та уникати, уживаючи оригінальні сполуки та метафори. Кліше – це стандартні відтворювані засоби мови, які регулярно повторюються в певних контекстах і служать ознаками певного стилю або акту комунікації: *Україна для людей, на хвилях успіху.* Визнаючи однією з основних

функцію мовної економії, лінгвісти попереджають про те, що кліше за механічного перенесення в неприродні для них стилі перетворюються на штампи: *варто зазначити*. Кліше – це подих смерті. Вони позбавляють матеріал свіжості та живості. Це ті слова, які ми вживаємо тоді, коли нам хочеться передати якусь складну ідею знайомими метафорами. Смаку додають слова, що мають елемент несподіванки і сили. Уживаймо оригінальні метафори [1]. Наприклад, варто перебудовувати речення та сполуки на зразок: *«Тарас Григорович Шевченко – поет, котрий майстерно писав на будь-яку тему. Творчість цього митця характеризується відкритістю, щирістю»*; *«Директор закликає студентів відвідати стіни бібліотеки»*; *«Відкривають своє серце»*; *«У стінах університету»*.

Ще однією важливою порадою є *уживати сильні дієслова та використовувати активний стан дієслів*. Текст стає конкретним і образним, коли він орієнтується на дієслова. Дієслова роблять текст живим. Тому що вони «слова дії» і часто одним поняттям описують цілу дію. Це допомагає поліпшити усність телевізійних текстів. Однак важливо також використовувати дієслова, які є цілком конкретними, а не тільки загального характеру [6].

Семантично сильні активні дієслова генерують у глядача конкретні картини. Вони часто навіть викликають емоційні моменти. Що сильніші дієслова, то життєвіші тексти. Семантично скорше слабкі, зокрема, такі дієслова: *ставати, бути повинним, могли, відбуватися* тощо. Сильні дієслова, які викликають чітку асоціацію у глядача, наприклад: *мчати, потіти, боротися, передчувати, тікати* тощо [6].

Пасивний стан завжди безособовий. Тому що в активному стані називаємо дійову особу. Це завжди динамічніше й точніше, ніж безособовий пасивний спосіб: *«Ведуться перемовини»* (ЄН, ICTV/СТБ, 18.04.2022); *«Є поранені, їхня кількість з'ясовується»* (ЄН, 22.04.2022); *«Водночас доволі інтенсивно на різних рівнях робиться все, щоб повернути нормальне життя у звільнені від окупантів райони України»* (ЗП, 03.10.2022).

Щоб оживити текст, варто уникати абстрактних іменників, особливо віддієслівних, віддаючи перевагу конкретним. Віддієслівні іменники на -ння роблять текст неживим та громіздким. Прості конкретні

іменники – наші найефективніші інструменти. Вони викликають емоції. Наприклад, *«Під час перебування жінки у квартирі з чотирирічним внуком рф здійснила ракетну атаку на її вулицю. Пані Лариса каже, що відчула переляк, але її оселя не пошкоджена, на відміну від сусіднього під'їзду»* краще передати так: *«Під час атаки рф жінка перебувала у квартирі зі своїм чотирирічним онуком. Її оселя, каже Лариса, не пошкоджена, а ось сусідній під'їзд зачепило»* (Суспільне. Новини).

Ще однією слушною заввагою є з обережністю вживати англізми та замінювати росіянізми українською. Ідеться не про критику англійської, а про актуалізацію можливостей української. Тобто якщо в нас є *знеструмлення*, то навіщо *блекаут*, якщо в нас є *навички*, то для чого *скілс*, *ситуація*, *випадок* – *кейс*, *букпітчинг* – *подача*, *подання* тощо. Окрім того, і досі натрапляємо на російський суржик у журналістських текстах: *«Студенти ж кажуть, що не дивлячись на специфіку жанру, хотіли б спробувати себе в ролі розслідувачів»* (Франко ТВ); *«...чекає на всіх бажаних»* («Новини»: 02.09.2018); *«Тарас розбирався в ситуації»* (вед., 01.09.2018). Вважаємо, що тут чітко потрібно відокремлювати одну мову від іншої, актуалізуючи потенціал своєї рідної.

Актуально завжди є писати грамотно. На жаль, і досі трапляються помилки у вживанні числівників, прийменників, наказового способу дієслів тощо: *«в десятій тридцять»* («Час новин»: 12.11.19); *«давайте послухаємо»* («Час новин»: 12.11.19); *«доброго вечора, Соломія»* (ТСН: 15.11.19), *«тяжкого ступіню»* («Сьогодні»: 15.11.19); *«Засідання досі триває по останній із обвинувачених, а саме по Світлані Кондзелі»* (ТСН: 15.11.19); *«Сергій розповів, що фонд на початку вторгнення в першу чергу допомагав людям із зв'язком, бо його небезпечно втрачати»* (Франко ТВ). Журналістові надзвичайно важливо знати українську на різних рівнях та використовувати ці знання на практиці.

Ще однією важливою порадою сьогодні є правильно утворювати фемінітиви. У редакції Українського правопису 2019 року читаємо: *«За допомогою суфіксів -к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес- та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі»*. Найуживанішим є суфікс *-к-*, бо він поєднуваний з різними типами основ: *авторка*, *дизайнерка*. Суфікс *-иц-(я)* приєднуємо насамперед до основ на *-ник*: *верстальниця*, *набірниця* та *-ень*: *учениця*. Суфікс *-ин-(я)*

сполучаємо з основами на **-ець**: *кравчіня* на приголосний: *майстріня, філологіня*. Суфікс **-ес-** рідковживаний: *дияконеса, патронеса*» [8]. Уживаючи фемінитиви у своїх матеріалах, журналісти мають уніфікувати такі слова, зважати на стиль та правильну деривацію слів.

Потрібно в сьгоднішніх текстах, на нашу думку, використовувати особистісний підхід. Ідеться про слова *ви, ми, нас*: *«Якщо ви є клієнтом Київстару, наступного місяця можете чекати на збільшення оплати за рахунок»; «Будьте готові до дефіциту природного газу цієї зими».*

До інших завваг для поліпшення усності інформаційного тексту належать: обмеження вживання прикметників; обережне вживання або пояснення запозичень, скорочень та термінів; уникання повторів та вживання доречних синонімів; уникання дієприкметникових зворотів для скорочення речень; складання граматично неповних текстів тощо. А головне: *потрібно пам'ятати, для кого ми працюємо. Добрий матеріал має допомагати людині, змінювати її життя.*

Висновки. Отже, сучасні українські інформаційні телетексти стикаються з новими викликами, а інколи навіть труднощами, спричиненими змінами до правопису, посиленням вивчення англійської, виникненням нових технологій тощо. Але для творця тексту дуже важливе знання і розуміння цих проблем задля уникнення неприємних помилок, що можуть знизити його імідж та попит.

Література

1. Зінсер Вільям. Як писати добре: класичний посібник зі створення нехудожніх текстів. К.: вид-во «Наш формат», 2022. 296 с.
2. Лівін Марк. Сторітелінг для очей, вух і серця. К.: Наш формат, 2023. 184 с.
3. Медіаексперт для журналістів: як писати якісні живі тексти, цінні для аудиторії. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/mediaekspert-dlya-zhurnalistiv-pro-te-yak-pysaty-yakisni-zhyvi-teksty-tsinni-dlya-audytoriyi-i51411>.
4. Мірошниченко І. Г. Стислий текст в українському масмедійному дискурсі: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпро, 2020. 275 с.
5. Мітчел Стівенс. Виробництво новин : телебачення, радіо, Інтернет пер. з англ. Н. Єгоровець. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія»,

2008. 407 с.

6. Мой Д., Ордольф М. Телевізійна журналістика: Практична журналістика, том 62 / За загал. ред. В. Ф. Іванова; пер. з нім. В. Климченка. К.: Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 234 с.
7. Сербенська О. Голос і звуки рідної мови. Львів: Априорі, 2020. 280 с.
8. Український правопис. К.: 2019. 282 с.
9. Франко І. «Bel parlar gentil». *Збір. творів*: у 50-ти т. К.: Наукова думка, 1976-1986. Т. 37. 1982. С. 5–20.
10. Strunk & White. The Elements of Style. New York: Macmillan, 1959.

Сьоміна О.І.

*кандидат філологічних наук,
викладач вищої категорії комісії української мови і літератури
з методикою викладання*

*КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради»*

ОСОБЛИВОСТІ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ У СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

***Анотація.** Статтю присвячено вивченню синтаксичного рівня східноподільських говірок, зокрема особливостям однорідних членів речення у східноподільських говірках української мови. Зауважено, що діалектні особливості української мови активно вивчалися на фонетичному, лексичному і морфологічному рівнях. Діалектний синтаксис у науковій літературі не представлений системно, що відкриває широкі можливості для вивчення синтаксичного рівня української мови. Джерелом дослідження обрано діалектні тексти, зібрані в говірках Східного Поділля.*

***Ключові слова.** Синтаксис, східноподільські говірки, однорідні члени речення, однорідні підмети, однорідні присудки, однорідні додатки, однорідні обставини, однорідні означення.*

Siomina O. Characteristics of homogeneous members of the sentence in the Eastern Podillya dialects of the Ukrainian language. The article is devoted to the study of the syntactic level of Eastern Podolian dialects, in particular, the peculiarities of homogeneous clauses in Eastern Podolian dialects of the Ukrainian language. It was noted that the dialectal features of the Ukrainian language were actively studied at the phonetic, lexical and morphological levels. Dialect syntax is not presented systematically in scientific literature, which opens up wide opportunities for studying the syntactic level of the Ukrainian language. Dialect texts collected in the dialects of Eastern Podillia were chosen as the source of the research.

Key words: *syntax, Eastern Podillia dialects, Homogeneous parts of the sentence, homogeneous subjects, homogeneous predicates, homogeneous Object, Attribute, Adverbial Modifier.*

Актуальність дослідження. Вивченню діалектів української мови присвячено багато наукових праць, але більшість з них присвячено лексичному рівню. Дослідження ж діалектного синтаксису представлене обмеженою кількістю наукових розвідок, а східноподільські говірки залишаються одними з найменш досліджених з-поміж усіх інших діалектних зон. Вони були частково досліджені Є. М. Рудницьким у розвідці «Зложені речення в гуманських діялектах» (початок ХХ століття), також деякі особливості словосполучень зафіксовано в Атласі української мови. Серед сучасних досліджень найбільш ґрунтовним вважається «Синтаксичні особливості східноподільських говірок» Сьоміної О.І. Тому вивчення східноподільських говірок на синтаксичному рівні вимагає ґрунтовного опрацювання, що і визначає актуальність цієї розвідки.

Мета статті – дослідити однорідність головних та другорядних членів речення у східноподільських говірках української мови та виявити в них найбільш уживані види зв'язку в однорідних членах речення.

У традиційній граматиці проблема однорідних членів речення розглядалася давно і доволі детально. Відповідно, з'являлось багато назв на позначення такої синтаксичної особливості. В українському мовознавстві окремі лінгвісти однорідні члени називали однорядними на тій підставі, що вони пов'язані сурядним зв'язком і становлять елементи одного смислового ряду [6, с. 31].

Деякі мовознавці речення з однорідними членами називали складним. В українському мовознавстві І. К. Кучеренко обстоював погляд на речення з однорідними членами як складне та називав їх складносурядними з неповними сурядними реченнями контекстуального характеру, які можна розгорнути до повного складу [4, с. 36]. Такої ж думки щодо однорідних членів дотримувалися такі відомі європейські лінгвісти, як Й. Грбачек, Ф. Травничек, Й. Ружичка тощо.

Український мовознавець А. П. Загнітко вважає, що речення з однорідними членами назвати складними не можна, тому що цьому суперечить «особливий тип взаємодії іменних і дієслівних морфологічних категорій при витворенні предикативного зв'язку, їх взаємопроникнення» [2, с. 51]. Тому такі речення А. П. Загнітко називає простими ускладненими.

Кілька членів речення, що виконують тотожну функцію, відносяться до одного слова, об'єднуються один з одним сурядним зв'язком, відповідають на однакове питання, називаються однорідними [3, с. 413].

Питання однорідності вивчалось лінгвістами й через призму головних та другорядних членів речення. Так, одні науковці вважали, що однорідними можуть бути тільки головні члени речення, інші ж вважали навпаки: однорідними можуть бути тільки другорядні члени речення. У сучасній лінгвістичній науці більшість лінгвістів вважає, що однорідними можуть бути будь-які члени речення. У діалектній мові така думка підтверджується. У східноподільських говірках спостерігаємо однорідність як головних, так і другорядних членів речення:

– однорідні підмети: на роздо^р'іж'і ¹можут ¹бути р'ізн'і проі^шеств'іа / не^ш'час'н'і с^лучайі / бо^л'ез'н'і (Апол.); і воспа^л'ен'ііе ¹л'охк'іх / і брон^х'іт / і по^нноси ¹дуже ¹часто були (Кн.);

– однорідні присудки: ¹чери^ез ¹дейаке ¹ўремйа зро^били вир^ха на ¹хату / приго^товили мат'ір'іал / на^р'ізали ¹досок / ¹викинули ¹верх / ¹в'ікна ¹ўс'тавили / д^вер'і ¹ўс'тавили (Тр.); к'іст'ки з'і сли^вок / ¹били тоўк'ли ¹жарили і йі'ли / а по^том ¹було ¹плохо в'ід'ц'ого / отраў^л'ен'ііе полу^чали / ¹рвали (Лел.); а бат''кам у госпо'дарств'і / т'реба було пома'гати / бо йаг'би ни^е пома'гали були б на'казан'і^н / р'вали с'вин'ам / ко'рову ¹пасли / ку'реї гл'а'д'іли / гу'сеї гл'а'д'іли (Ладиж.);

– однорідні додатки: *холодець / в-ін'ігрет / капусту / хто що м'іг / хто що маў (Лел.); от ў / школу хо/дити дл'а / мене бу/ла ве^н/лика проб/лема // два к'ілометра /полем / гр'аз':у /с'н'ігом/ да/леко (Лел.); на сто'лі стоїт дв'і с'в'ічки / і 'тоже пириў'йазан і чир'вонойу ст'р'ічкою / чир'воними 'нитками (Бубн. Слоб.);*

– однорідні обставини: *госу/царство не^н оп/лачувало н'і од/ного коп'йа/ бу/ло /дуже /голодно і /холодно (Лел.);*

– однорідні означення: *цу'керки / ни бу/ло ж у бо^умаж'ках в о'цих а бу'ли по'душечки / бо доў'ген к'і та'к'і бу'ли / во'ни м'я'ген к'і бу'ли а'ле 'дуже 'добрі^н (Кривч.); |шили с'вити / хто |с'ір'і / хто ко|ришн'ов'і (Кр.)*

Між однорідними членами речення можуть встановлюватися такі основні типи семантико-синтаксичних відношень: 1) єднальні, 2) зіставно-протиставні, 3) розділові, 4) приєднувальні, 5) пояснювальні.

Всі названі типи відношень спостерігаємо у східноpodільських говірках:

1) єднальні відношення – ті, що охоплюють різні відтінки смислових стосунків між однорідними членами речення: *по'гане |м'іс'це бу/ло те / де ран'іше прол'а'гала до/рога або д'і'л'анка зи^ем'л'і (Калмаз.); за зви'чайем / гос|подар нали/ваў |чарку го'р'ілки і випи/ваў |першій (Копенк.); ти|пер |вулиц'а на |кажному вут'лу / і го/род са|дили / і сад'ки / так воно орган'ізу'валос' (Кузьм. Гр.); ни ў су'боту / і ни ў ни|д'іл'у / і ни ў пони|д'ілок / бо так в'іт'коли во'но / то так ни |можна (Кузьм. Гр.); єднальні відношення є найбільш уживаними з-поміж інших;*

2) зіставно-протиставні відношення: *йак'шо |хату то та|ку |саму / не^н |меншу (Ульян.); буду|вати не^н на гор|бов'і / де |сухо / не^н на ц'винтар'і / де кир'ниц'а сто|йала / над йа|мами / треба там де |р'іўно (Орл.); пе^нре^нход'ат ў |нову |хату не^н у висо|косній р'ік і не^н п'іст / і не^н ў поне^нд'ілок / а треба ў ха|рошій р'ік / ўро|жайній (Каз.);*

3) розділові відношення: *л'у|дина ростоплує пли|ту і ко'ли прого|рит' чи д'рова чи бре^нкет / щоб не^н ви|ходило |бисто|чере^нз'с' |комин те^нп'ло / ц'у ког'лу закри|вайут' (Зв.); пе^нре^нход'ат ў |нову |хату / пус|кають ко'та // сприй|має чи ўс'о хара|шо чи по'гано ў |хат'і (Дубин.); чи то бу|кет чи то х|рестик на |хат'і приби|вали / і к'в'іти с'тавили (Вишн.);*

4) приєднувальні: *буду|вати |хату не на по'ганому |м'ісц'і / не де х|тос' буў по'хований / а ще не на пе^нре^нх|рес'т'і (Лук.); с'тавили |жито /*

ко́лос'ки / ше і х'рестик / к'інець' буд'іу'ництву / к'інець' / шо во'ни ўже постр'ойіли (Дахт.);

5) пояснювальні: к'лалос'а в'с'аке у п'равий ку'ток / там / де бу'де по'кут'а / 'тобто /п'іра / з'рош'і / в'с'аке (Одай); йа'кус' 'майут' 'лишн'у по'суду / 'тойіс'т' чи кастру'л'і / чи каза'ни / чи там / йа'кес' ко'рито / чи там / о'це шос' та'ке (Посух.).

Деякі дослідники виділяють також допустові відношення, що виникають унаслідок використання парних сполучникових елементів типу хоч/ хоча ... але, але ... хоч/хоча або одиничного сполучника допустовості хоч/хоча, хай/нехай. Приклади допустових відношень зустрічаємо й у наших текстах: ни з'найу / хоч ва'г'ітних ни п'рос'ат / а'ле їдут (Степ.).

У східноподільських говірках однорідні члени речення з'єднуються один з одним різними способами, що властиво й літературній мові:

1) сурядними сполучниками (сполучниковий зв'язок) та інтонацією: і дв'і пар'і бе'н'рут / і три пар'і бе'н'рут / і ш'тир'і / хто йак со'б'і 'хоче (Одай); д'іу'чата ї х'лопці і с'ходилис' а до моло'дойі (Син.)

2) тільки інтонацією (безсполучниковий зв'язок): ну йак 'часто наро'уїє д'ітеї / то во'на дуже зл'учала / це ўже 'дуже 'б'ідна (Тарт.); т'реба ти'р'п'іти / л'ічити / купайут у т'равах / ро'машка / л'убисток / м'н'ата (Угл.); 'нада заїти ў 'хату / пок'ласти на ст'іл хл'іб / пок'ласти с'в'ічку / пок'ласти ікони на стол'і / пок'ласти там гро'шеї т'рошки (Ульян.);

3) обома цими способами (змішаний – сполучниковий і безсполучниковий зв'язок): і ў 'куми ни'е 'можна їти / бо 'кажут / шо ди'тина ш'част'а 'дол'і не' 'буде / а'бо т'її / а'бо дру'г'її ди'тин'і / хоч т'її / а хоч т'її (Харк.); 'мати ўз'ала за 'ручки / пропус'тила два / три ступи'н'і / 'воно ўпало / зноў п'ід'ходе 'мати / п'ідн'і'має / і зноў пропус'тила на два ступи'н'чики йо'го (Одай).

Однорідні члени речення можуть бути поширеними: а то'д'і їдут про'сити по сил'і хо'дили 'гарно 'дужи'е ў'б'рани'і 'вишити'і фарту'хи 'вишити'і сороч'ки чи блузоч'ки / 'гарни'і хусти'ни поза'мотувани'і (Хомут.); йак при'ходить 'мати мол'о'дого / до мол'о'дойі / чи бат'ки / от:о'д'і об'м'ін' уїуц' :а х'л'ібом /'пирид с'ваїбойу це (Бубн. Слоб.).

У реченні буває не один ряд однорідних членів, а два і більше: бе'н' 'ре в'ін д'войе с'тарост / с х'л'ібом / 'бат' ка ї 'маму / і при'ход' ит' до не'н'

'вістки (Тет.); при'ходиў / х'лопець / з бат'ками / с х'л'обом / та ї догово'ралис' а з бат'ками / ро'били с'ватан' :а / то'д і ро'били ви'с'іл :а (Бирл.).

Здебільшого однорідні члени речення виражаються однією й тією ж частиною мови, але в ролі однорідних членів можуть виступати й різні частини мови: не^нмона ў висо'косний р'ік / поне^нд'ілок / не^нд'іл'у / не^нмона сва'ритис' (Катюж.); 'гарно / го'товилис' а / на Р'із'д'во / хот'і було 'т'ажко / а'ле 'тоже / ў'с'о го'товили / ў'кусне та'ке (Топ.).

Часто однорідні члени речення у східноподільських говірках мають означуване слово: про'студн'і наїчас'т'іше хво'роби / те^нмпе'ра'тура / 'кашл'і / 'нежит' отаке наїчас'т'іше / йак'шо ўже йе 'дес' так'і ди'т'ач'і / йак к'ір там / чи кра'снуха / чи в'іт'р'анка / то ї та'кими д'ітки 'тоже мо'гли бол'іти / ў 'кожної хво'роби свої' п'ризнаки (Сок.); йа'ку за'хочиш / с пи'ч'інкойу / с капустойу / с:иром / з вишн'ами / с:ливами / з гарбузом (Оз.).

Отже, найуживанішим видом зв'язку для однорідних членів речення у східноподільських говірках є сурядний зв'язок, що передається за допомогою сурядних сполучників та інтонації. Такий зв'язок формально виражає єднальні, зіставно-протиставні, розділові відношення у реченнях, найуживанішими серед яких у східноподільських говірках є єднальні.

Скорочення населених пунктів

Бирл. – с. Бирлівка Бершадського р-ну Вінницької обл.

Бубн. Слоб. – с. Бубнівська Слобідка Золотоніського р-ну Черкаської обл.

Вишн. – с. Вишнопіль Тальнівського р-ну Черкаської обл.

Дахт. – с. Дахталія Тульчинського р-ну Вінницької обл.

Дубин. – с. Дубинове Подільського р-ну Одеської обл.

Каз. – с. Казавчин Голованівського р-ну Кіровоградської обл.

Калмаз. – с. Калмазове Голованівського р-ну Кіровоградської обл.

Кн. – с. Княжики Монастирищенського р-ну Черкаської обл.

Копенк. – с. Голованівського р-ну Кіровоградської обл.

Кривч. – с. Кривчунка Жашківського р-ну Черкаської обл.

Кр. – с. Кринички Балтського р-ну Одеської обл.

Кузьм. Гр. – с. Кузьмина Гребля Христинівського р-ну Черкаської обл.

Ладиж. – с. Ладижинка Уманського р-ну Черкаської обл.
Лел. – с. Леляки Жмеринського р-ну Вінницької обл.
Лук. – с. Луківка Катеринопільського р-ну Черкаської обл.
Оз. – с. Озірка Звенигородського р-ну Черкаської обл.
Одай – с. Одай Жашківського р-ну Черкаської обл.
Орл. – с. Орлове Новоархангельського р-ну Черкаської обл.
Посух. – с. Посухівка Уманського р-ну Черкаської обл.
Син. – с. Синиця Христинівського р-ну Черкаської обл.
Сок. – с. Соколівка Жашківського р-ну Черкаської обл.
Степ. – с. Степове Первомайського р-ну Миколаївської обл.
Тарт. – с. Тартак Чечельницького р-ну Вінницької обл.
Тет. – с. Тетрівка Жашківського р-ну Черкаської обл.
Топ. – с. Тополі Гайворонського р-ну Кіровоградської обл.
Угл. – с. Углуватка Христинівського р-ну Черкаської обл.
Ульян. – с. Ульянівка Маловисківський р-ну Кіровоградської обл.
Харк. – с. Харківка Маньківського р-ну Черкаської обл.
Хомут. – с. Хомутинці Хмільницького р-ну Вінницької обл.

Література

1. Атлас української мови : в 3 т. Київ : Наук. думка, 2001. Т. 3: Слобожанщина, Донеччина, Нижня Наддніпрянщина, Причорномор'я і суміжні землі. Комплексні карти і некартографовані матеріали. 267, [4] с. + 183 арк. карт.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
3. Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська літературна мова: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С. О. Карамана. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.
4. Кучеренко І. К. Логіко-граматична природа речень з однорідними членами. *Мовознавство*. 1976. № 4. С. 29–37.
5. Рудницький Є. М. Зложене речення в гуманських діалектах. Український діалектологічний збірник. Київ, 1929. Кн. 2. С. 211–230.
6. Синявський О. Норми української літературної мови. Львів, 1941. 442 с.
7. Сьоміна О. І. Динаміка складного сполучникового речення в східноподільських говірках. *Волинь-Житомирищина : історико-*

- філологічний збірник з регіональних проблем. Житомир, 2015. Вип. 26. С. 61–68.
8. Сьоміна О. І. Синтаксис як об'єкт діалектології. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. Вип. 42. С. 174–179.
9. Сьоміна О. І. Синтаксичні особливості східноподільських говірок : дис... канд. філол. н. : 10.02.01. Черкаси, 2021. 315 с.
10. Тищенко Т. М. Східноподільський родильний обряд : лексикографічний і текстовий описи. Умань : РВЦ «Візаві», 2014. 392 с.

Ткаченко Р.П.

доктор філологічних наук, викладач

ВСП «Фаховий коледж інженерії, управління та землевпорядкування
Національного авіаційного університету»

МОВА ЯК «ДІМ БУТТЯ» У РОМАНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА «ТВОЯ ЗОРЯ»

Анотація. У статті йдеться про можливості мови як складника авторської концепції роману «Твоя зоря». Стверджується, що в останньому своєму романі О. Гончар прагне філософського синтезу як на рівні прямого висловлення ідей, портретування і взаємодії персонажів, сюжету, так і на рівні слововживання і мовотворення.

Ключові слова: художня мова, авторська концепція, гуманізм, неологізм, метафора.

Tkachenko R.P. Language as a "house of being" in Oles Honchar's novel "Your Star". The article deals with the possibilities of language as a component of the author's concept of the novel "Your Star". It is argued that in his last novel O. Honchar seeks philosophical synthesis both at the level of direct expression of ideas, portrayal and interaction of characters, plot, and at the level of word use and language formation.

Key words: artistic language, author's concept, humanism, neologism, metaphor.

Актуальність. Роман «Твоя зоря» не належить до найбільш обговорюваних з-поміж текстів О. Гончара. Утім, проблематика цього роману, попри легкий наліт радянської ідеології в сенсі протистояння між «правильним» Сходом і «неправильним» Заходом, залишається напрочуд актуальною. Особливий інтерес викликає мовотворчість письменника, що пов'язано не лише з питанням національної ідентичності чи художньої майстерності, а й із самовизначенням людини у сповненому противенств сучасному світі.

Мета дослідження. Мету дослідження вбачаємо у з'ясуванні тих аспектів художньої мови, що безпосередньо беруть участь у конструюванні авторських сенсів і самі стають їхніми носіями.

У цьому дослідженні ми поєднали лінгвістичний аналіз із системним підходом, згідно з яким кожен компонент художнього цілого підпорядкований єдиній меті, авторській концепції.

Виклад основного матеріалу. Мову традиційно розглядають як засіб творення літературних персонажів, інтер'єрів, відтворення діалогів, внутрішнього стану ліричного героя тощо. Проте, як відомо, мистецький твір – це формозмістова єдність, і всі формальні моменти, як-от матеріал, з якого виготовлено скульптуру чи рамка картини, набувають особливого значення як складники авторського задуму. У межах певних літературних конвенцій, скажімо, у модернізмі, план вираження особливим чином наголошено і слово стає не тільки будівельним матеріалом, а й усвідомленим автономним компонентом художнього світу (у нашому розумінні образом, вужче – персонажем). Ця усвідомленість і автономність може мати різні ступені втілення: від стилізації або гри слів до, як у комедії Миколи Куліша «Мина Мазайло», прямого об'єкта рефлексій. У будь-якому разі йдеться про випадки, коли мова стає помітною як самостійний гравець у творенні художніх сенсів, метамовою, образом самої себе. Найчастіше це відбувається в ліриці. Але проза Гончара є напрочуд ліричною. Крім того, починаючи з роману «Тронка», фахівці зазначають особливу увагу письменника до такого роду можливостей мови [5, с. 101].

Лаконічну філософську формулу Мартіна Гайдеггера «мова – це дім буття» використовуємо наразі в сенсі здатності мови нормувати світ, визначати параметри пізнання та ціннісні орієнтації людини. З нашого погляду, автор роману «Твоя зоря» не тільки відтворює, але й

пересотворює світ у слові, на рівні мововжитку формує у читача певну модель світосприйняття, що могла би виявитися базовою для сучасників і нащадків.

Окрім монографії Надії Сологуб про мовний світ Олеся Гончара, існує низка статей, присвячених спеціально мові роману «Твоя зоря» або окремим аспектам мовотворення у прозі цього класика. Ясна річ, як мовознавці, автори цих досліджень наголошують здебільшого на різноманітності й багатстві мови Гончара, ніж на її художній функціях. У контексті нашого дослідження важливим є твердження Любові Мацько про те, що «основною художньою метафорою конструювання тексту, яка в'яже [...] дискретні теми й образи в єдине ціле естетичномовне полотно, є концепт *дорога* і його перифрази» [4]. С. Кондратенко звертає увагу на різноманітність фітонімів на сторінках роману як знаків української етнокультурної традиції [3]. Описуючи мову прози Гончара, Світлана Єрмоленко впроваджує термін *стилістема-кінокадр* [2]. Тим самим дослідниця вказує на таку важливу якість мови письменника, яку можна умовно назвати ефектом 3D-перегляду. У цьому випадку читач ніби перетворюється на давнього знайомого автора, бо суб'єктивність та інтимність оповіді посилюється актуальним теперішнім часом, вказівними займенниками, еліпсами, бездієслівними реченнями, повторами. А відтак читач стає певною мірою учасником і свідком подій.

Деякі твердження шановних науковців викликають заперечення. Скажімо, думка Л. Мацько про те, що «ніде в мові роману немає жодного натяку на зловивість, грубість, вульгарність, непоштивість» [4] спростовується її ж таки прикладами вище, де трапляються такі слова, як *злаязичниці*, *плетюхи*, *бандюк*, *глитайчук*, *сатанчук*. Гончар був би слабким письменником, якби поштивості мовлення досягав шляхом відмови від відтворення повноти життя. І, можливо, тим-таки прагненням до відтворення повноти життя в усьому його різноманітності продиктоване у Гончара деяке відхилення від норм української літературної мови, всупереч твердженню Наталі Сніжко з покликанням на гончарознавців, що «наголошують на послідовному дотриманні норм літературного слововживання Олесем Гончаром» [5, с. 100]. Однак автор роману «Твоя зоря» досить часто і послідовно вживає активні дієприкметники теперішнього часу. У другій половині 70-х рр. це ще не

вважалося порушенням норми. І все ж важко повірити, що Гончар не читав книжки Бориса Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо», де така норма піддається сумніву. Іноді Гончар вдається до лексичних дублетів в одному й тому ж абзаці чи фразі, наприклад, *пробка і затор, вертоліт і гелікоптер*. А втім, нині міцніє тенденція трактувати першу частину цих дублетів як небажаний росіянізм. У випадку зі словом *психоаналітик*, здається, маємо справу з неусвідомленою помилкою, з не виправдано широким значенням цієї лексеми. Йдеться про епізод у романі (глава XXVII), коли тринадцятилітню Ліду батьки ведуть до психоаналітика після стресу, якого вона зазнала під час невдалого замаху на родину дипломатів. Наразі було б доречніше проконсультуватися з психотерапевтом або психологом. Більшість цих відхилень від норми можна виправдати, якщо підходити до оцінки явищ мови з художньою міркою.

Очевидно, роман «Твоя зоря» був етапним у творчості Гончара, своєрідним творчим підсумком, синтезом найзаповітніших думок, філософським кредо. І очевидно, він вважав, що синтез і повнота йому вдалися, наскільки це взагалі можливо, адже далі до цього жанру романіст більше не повертався.

Як відомо, роман «Твоя зоря» мав спершу називатися «Подорож до Мадонни». З тим же успіхом цю книжку можна було б назвати «Перехресні стежки», бо як і в славнозвісному романі І. Франка тут переплелися життєві долі багатьох людей, герої перебувають в дорозі, людство знаходиться на роздоріжжі, а сам роман сконцентрував у проблемний вузол багато мотивів з попередніх творів Гончара. Йдеться про мотив дороги (ще у «Прапороносцях»), степу (чи не в кожному романі як простір, у якому найближче до Бога, до вічності; і складається враження, що саме в українському степу відбуваються доленосні для цілого світу події), лейтмотив творців і руїників, гуманістів і технократів (Микола і Геннадій, Яворницький і Махно з роману «Собор»), кіномистецтва і мистецтва загалом (також у «Циклоні»), лейтмотиви збереження довкілля, глобалізації, історичної пам'яті («Берег любові» та ін.). Гончар бачить світ у драматичних, якщо не трагічних суперечностях, що, з одного боку, зумовлюють розвиток і зумовлюються розвитком, а з другого – у своїй відокремленості й

затятості здатні рознести планету вщент. Тому на рівні образного мислення, навіть на рівні словотвору і метафор, письменник прагне ці суперечності синтезувати, знайти на цій основі нову своєрідну красу. Йдеться про такі противенства, єдність і боротьбу протилежностей, як українська етнокультура і глобалізований світ, нібито обтяжлива історія і замкнений на економічних показниках світ сучасності, ідеологічне протистояння Сходу і Заходу, природа і цивілізація, батьки і діти, чоловік і жінка, реальність і фантазія (елементи «химерного роману») і т. ін. У роман закрадається і постійно присутня більшою чи меншою мірою тривожна атмосфера всезагального розпаду й прискорення, котру автор, як палкий гуманіст, намагається стримувати пошуками гармонії у красі, любові, мистецтві.

Більше того, письменник свідомо вдається до мовотворчості, створюючи модель бажаного гармонійного цілісного буття у світі. Якщо стан буття є наслідком стану мови, то ознаки розпаду реальності, чинні або можливі, треба шукати передовсім у самій мові. Це може бути невинуватим зникнення окремих літер і понять, спотворення сенсів, надмірна абстрагованість, засміченість мовними покручами, лінгвоцид, звуження сфери вживання мови тощо. Натомість мова романів Гончара вирізняється багатством і різноманітністю. Вона відтворює світ радше таким, яким він мав би залишитись, попри зміни, у майбутньому, гармонійним, але складнішим.

Роман «Твоя зоря» побудовано як оповідь еколога, доктора наук і професора, друга дитинства дипломата Кирила Заболотного. Маємо щось на зразок оповіді доктора Ватсона про Шерлока Голмса чи Цайтблома про Адріана Леверкюна (Т. Манн «Доктор Фаустус»). У такий спосіб мовна тканина твору стає ніби текстом у тексті й перетворюється на частину образу самого оповідача. Тим самим певна ідеалізація постаті Заболотного виправдовується дружньою прихильністю фіктивного автора. У рукописі 47 приміток, що надає тексту документальності, наукової скрупульозності й певної незавершеності, адже уточнення можна було ввести прямо в текст, а якщо вони залишаються поза текстом, то стають прецедентом для безкінечних доповнень.

Особлива увага Гончара до кіно цілком уписується в його концепцію «мистецтва, що врятує світ», адже наймасовіше з мистецтв

мусить мати і найпотужніший вплив. Будучи також кіносценаристом, він фахово конструює фразу, що її С. Єрмоленко назвала стилістемою-кінокадром на кшталт ремарок в кіносценарії, аби, ясна річ, посилити вплив на читача: «У художньому наративі зображально-виражальна функція форми теперішнього часу наближає подію до читача, робить читача безпосереднім спостерігачем описуваних ситуацій» [2]. Цей підхід залишається свіжим і досі. Скажімо, ірландська письменниця Саллі Руні у романі «Нормальні люди» (2018) саме так, навіть більш послідовно, описує події, якщо вони не торкаються спогадів.

Про кіно герої говорять безпосередньо, коли Заболотний фантазує фільм «Астероїд» про велике небесне тіло, яке поступово наближається до Землі, що змушує всіх землян об'єднатися й подолати загрозу. Цей сценарій напрочуд нагадує знаменитий фільм данця Ларса фон Трієра «Меланхолія» (2011). Тільки що Трієр виявився не настільки оптимістичним, як гуманіст Гончар.

У цьому романі Гончара, особливо у ретроспекціях, маємо щедрі розсипи назв рослин, дерев, кущів, що, звичайно ж, зумовлено не лише локальним колоритом. Як уже спостережено у С. Кондратенко [3] усі ці фітоніми забарвлюються символікою української етнокультури і працюють на реалізацію авторської ідеї. Зрештою усі вони – це таке собі євшан-зілля, про яке у сенсі конкретної степової рослини мовиться в романі, але очевидно, що це не тільки рослини, а й засіб інтертекстуальності, наскрізний образ української літератури, свідчення органічного зв'язку з рідною землею (ширше – вкоріненості, ідентичності, традиції, пам'яті, вірності собі самому незалежно від зміни ситуації, хоча і з врахуванням її наслідків), без якого, як писав О. Довженко «не буде вам щастя ні на якій планеті».

У тексті «Твоєї зорі» є чимало цікавих метафор: *гравітаційне поле буднів, безлюдні каньйони вулиць, жовто-бура ковдра ядучих хмар, сталеві бронтозаври доріг, дитячий палеоліт, пасльонові діти, бджолиний десант, грамофонна труба гарбуза, летюча капсула б'юїка, життя творчість, залізний Дунай, темні дредноути скирт, бунчуки заводських димів, чорнильні душі, заплomboвана душа, інквізиторська пауза, маленька богиня совісті, тернівцанський палеоліт, залізний Вавилон, диво з крильцями, понадхмарний вігвам, пливучий сталевий*

льодохід, юрта неба, вітерець тверезості тощо. Значній їх частині властиво те, що Л. Мацько означила, як «поєднання в одному мікротексті різночасових реалій» [4]. Утім, йдеться не тільки про різночасові реалії, а й про різнопросторові, культурно і онтологічно різнорідні поєднання. Знову ж таки маємо тут не просто гру слів, а образи-цеглинки, з яких складається авторський задум. У цих метафорах простежується прагнення до філософського синтезу, пошук на роздоріжжях цивілізації нової мови, нової естетики, що допомогла б людству гармонійно облаштуватись серед реалій сучасного світу.

Ця сама синтетичність філософського плану простежується часом і на рівні неологізмів, яких у романах Гончара особливо багато (дослідники нараховують до двох тисяч слів): *безжурна о'кейність*, *Тамара-брідж*, *ночі-максимум*, *сміх-щастя*, де в одному слові поєднуються і різні значення, і різні ідеї, світогляди, картини світу. Взагалі основокладання є одним із найулюбленіших, хоч і не найчастотніших у Гончара способів словотвору: «Внаслідок основокладання постає не проста сума, семантична єдність різних основ, а якісно нові утворення, що служать меті художнього зображення реалізації мовної картини світу письменника. Не семантика окремих основ, а образне уявлення про денотати зближують окремі компоненти складного слова. Слова, утворені таким шляхом, мають більшу експресивність, більшу понятійну і естетичну місткість» [6, с. 136]. Про філософічність художнього мислення може свідчити й нахил письменника до утворення абстрактних понять-образів, як-от *безжурна о'кейність* чи *юнацька соколинність*.

Висновки. Безперечно, більшість романів О. Гончара належать до класичних, а отже, вершинних зразків української прози, в яких автор прагнув визначити належне місце мікро- і макрообразів в оркестрі художнього цілого. Художня мова Гончара – не лише засіб вираження. Вона виступає носієм авторської концепції. Вона впливає на сюжет нарівні з персонажами-людьми. І може, як у ліричному вірші, виражати авторську ідею самостійно. Ця інтенція проявляється у філософічності метафор і авторських неологізмів, у символіці фітонімів, у наочності стилістем-кінокадрів, в суб'єктивності наративу від особи безіменного друга головного героя. На противагу етнографічній бездоганності,

реалістичній достовірності, нормативній консервативності чи естетизації діалектизмів, мова О. Гончара – це мова українського інтелігента-містянина, який, попри знання витоків і мовних основ, дозволяє собі експериментувати й винаходити. У зрусифікованому Києві другої половини 70-х рр. ХХ ст. Гончар як письменник розробляв на майбутнє повноцінну міську українську мову, якої в українських містах не маємо й досі. Йдеться про соціолект, в рамках і поза рамками літературного стандарту. А згідно з духом метафори мови як «дому буття» можна говорити також і про оновлений образ планети, і про образ новітньої сучасної України. Адже спочатку було слово.

Звісно, описаний перелік мовних засобів автора роману «Твоя зоря» є обмеженим і слугує для накреслення перспективи дальших досліджень.

Література

1. Гончар О. Твоя зоря: роман. К.: Радянський письменник, 1980. 359 с.
2. Єрмоленко Світлана. Філософія мови Олесья Гончара. *Культура слова*. 2018. № 88. URL: <https://ks.iul-nasu.org.ua/vypusky-zhurnalu/2018-2/zhurnal-kultura-slova-88/filosofiya-movy-olesya-gonchara.html>.
3. Кондратенко С.І. Фітоніми в романі Олесья Гончара «Твоя зоря». URL: <http://www.confcontact.com/2016-alyans-nauk/kondratenko.htm>.
4. Мацько Л. Лінгвостилістична макроструктура роману Олесья Гончара «Твоя зоря». *Культура слова*. 2018. № 88. URL: <https://ks.iul-nasu.org.ua/vypusky-zhurnalu/2018-2/zhurnal-kultura-slova-88/lingvostylistychna-makrostruktura-romanu-olesya-gonchara-tvoya-zorya.html>.
5. Сніжко Н. Неолексикон Олесья Гончара: лексикологічний та лексикографічний виміри. *Українська мова*. 2017. № 2. С. 98–109.
6. Сологуб Н. Частиномовний аспект індивідуально-авторського словотворення Олесья Гончара. *Лінгвостилістичні студії*. 2018. Вип 9. С. 133–140.

Шеховцова М.Ю.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

Науковий керівник: к.філол.н., доцент Землянська А.В.

ВИСВІТЛЕННЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ-АГРОНОМА У ЗМІ: СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ТА МОВНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті визначаються основні аспекти роботи аграрія на сучасному етапі та роль жінок у цій професії. Акцентовано на змінах у мовній парадигмі висвітлення образу жінки-агронома у ЗМІ.

Ключові слова: аграрний сектор, виклики, жінка-агроном, фемінітив, мовна парадигма.

Shekhovtsova M. Explanation of the Image of a Female Agronomist in the Media: Social Role and Language Aspect. The article defines the main aspects of the farmer's work at the current stage and the role of women in this profession. Emphasis is placed on changes in the linguistic paradigm of the image of a female agronomist in the mass media.

Key words: agricultural sector, challenges, female agronomist, femininity, language paradigm.

Сільське господарство під час війни в Україні зазнало значних змін і труднощів, але залишається критично важливою галуззю для збереження продовольчої безпеки країни та підтримки економіки. Після повномасштабного вторгнення росії в 2022 році українські аграрії зіткнулися з важкими викликами. Історично сільське господарство вважалось переважно чоловічою сферою, тому жінки можуть стикатися з певними викликами, такими як упередження щодо їхньої компетенції або фізичних можливостей. Підтвердження цьому можна знайти майже в кожній публікації у ЗМІ, присвяченій жінкам-агрономам, зокрема в інтерв'ю з представницями аграрного сектору економіки.

Мета нашого дослідження – визначити роль і місце жінки-агронома та розкрити особливості висвітлення їхнього внеску в розвиток галузі у ЗМІ крізь призму соціальних викликів та мовної парадигми.

В Україні агрономи відіграють важливу роль, оскільки країна є однією з найбільших сільськогосподарських держав у світі. Агрономи забезпечують ефективне використання земель і підтримують високі стандарти врожайності, що важливо для економіки країни та експорту продукції. Основне завдання агронома – забезпечити ефективне використання земельних ресурсів і покращити якість сільськогосподарської продукції.

Чимало агрономів у наш час продовжують працювати в умовах небезпеки. Українські ЗМІ часто висвітлюють труднощі, з якими вони стикаються: мінування полів, руйнування інфраструктури та економічні виклики. Таким чином, українські медіа формують образ агронома не лише як технічного спеціаліста, а й як активного учасника соціальних та економічних процесів, що мають велике значення для майбутнього країни. Підкреслюється його відповідальність за збір врожаїв, ефективне використання ресурсів та впровадження інноваційних технологій (зокрема, це стосується використання дронів для моніторингу полів, автоматизації процесів сівби та збору врожаю, а також застосування штучного інтелекту для підвищення ефективності агропроцесів).

ЗМІ наголошують, що під час війни агрономи стикнулися з численними викликами, які вплинули на сільське господарство, продовольчу безпеку та економіку загалом [3; 8]. Серед основних викликів під час війни:

- руйнування інфраструктури (зруйновані або пошкоджені ферми, ангари для зберігання продукції);
- мінування полів (після бойових дій значна частина території стає небезпечною через міни, що ускладнює або унеможлиблює обробку землі та збір урожаю);
- нестача ресурсів і техніки (через військові дії значно ускладнюється або припиняється експорт сільськогосподарської продукції, особливо в умовах блокування портів і транспортних шляхів);
- відсутність робочої сили (через війну багато аграріїв, у тому числі й агрономів, були мобілізовані або змушені покинути свої ділянки).

Остання причина зумовила й той факт, що в сучасному суспільстві жінки-аграрії здобувають все більше визнання та підтримки, а їхній внесок у розвиток сільського господарства стає все більш важливим. Вони займають провідні позиції в аграрному секторі, зокрема як

керівниці фермерських господарств, агрономи, консультантки з агротехнологій та співробітниці аграрних університетів і науково-дослідних інститутів. Багато жінок демонструють високий рівень професіоналізму та успішно працюють в аграрній сфері, змінюючи стереотипи. Хоча історично сільське господарство асоціювалося з чоловіками, зокрема у фізично важкій праці на полі, сучасні технології та автоматизація процесів зменшують цю різницю. Жінки-агрономи активно залучаються до всіх етапів агровиробництва – від планування посівних кампаній до управління великими аграрними підприємствами. Вони демонструють високий професіоналізм і досягають значних успіхів в аграрному секторі України. Держава та приватні ініціативи також підтримують рівність у сільському господарстві, надаючи можливості для професійного розвитку, освіти та підвищення кваліфікації для жінок-аграріїв.

Ці соціальні зміни закріплені й на мовному рівні, що позначилось, насамперед, на формулюванні назв відповідних професій. Так, у ЗМІ ми можемо простежити, зокрема, паралельне вживання як уже традиційних форм називання професії через прикладку: *жінка-аграрій, жінка-агроном, жінка-фермер* тощо [2; 5], так і шляхом утворення фемінітиву, що закріплено на законодавчому рівні згідно з новим правописом української мови: *агрономка, фермерка, фахівчиня з технології* та ін. [1; 4; 6]. При цьому наслідком збереження в соціумі стереотипних уявлень про осіб, що є представниками певної професії, є превалювання у статтях і блогах так званого андроцентризму, за якого, наголошує І. Міньковська, «загальний чоловічий рід застосовують на позначення і жінок, і чоловіків, навіть тоді, коли, наприклад, для більшості назв цих професій можна утворити форми обох родів» [7].

Однак, варто зауважити, що більшість агрономок у своїх історіях успіху та численних інтерв'ю ЗМІ спростовують уявлення про маскуліність їхньої професії, пояснюючи це сучасними умовами праці та рівнем розвитку науки й техніки. Дослідження демонструють, що чоловіки та жінки можуть мати різні підходи до прийняття рішень. Жінки часто схильні орієнтуватися на комплексний, стратегічний підхід і враховувати довгострокові наслідки своїх рішень, тоді як чоловіки можуть більше фокусуватися на конкретних завданнях і швидкому вирішенні проблеми. І все ж, професійні якості агрономів, незалежно від статі, формуються через освіту, досвід і компетентність у цій сфері.

Жорсткість, витривалість, велике фізичне навантаження та інші характеристики роботи агронома, типові для текстів попередніх десятиліть, на сьогодні змінили слова й словосполучення *креативність, експериментальність, відповідальність, вміння домовлятися з усіма* – риси, які можуть бути притаманними представникам обох статей, а інколи й більше проявляються саме у жінок. Останні, як зауважує один із опитуваних журналістами сайту «SuperAgronom.com» чоловіків-агрономів, «більш наполегливі у досягненні поставленої задачі, але і більш вимогливі до інших учасників процесу. Присутність жінок у колективі стимулює триматися у формі. Але не тільки стежити за собою та тримати своє тіло у формі, також тримати себе психологічно, не допускаючи зривів незалежно від ситуації. Будь-який колектив – це свого роду родина, і спокій в родині залежить від поведінки усіх» [5]. З цього погляду стає цілком зрозумілим, чому відносно жінок-аграріїв у ЗМІ виникає означення Берегиня – це алюзія на первісні уявлення про землю-матір, її плодючість та здатність до народження нового життя, утримання роду.

Після закінчення війни українське сільське господарство зіткнеться з наступними великими викликами. Відновлення аграрних земель, розмінування, відбудова інфраструктури та залучення інвестицій будуть основними завданнями. Попри це війна підкреслила важливість аграрного сектору на світовій арені, що може сприяти розвитку нових партнерств і залученню міжнародних інвесторів для подальшого відродження сільського господарства країни. Тож не випадково вже звичним по відношенню до жінок-аграріїв у сучасних умовах є вживання й фемінітиву героїня, оскільки вони підхопили значний обсяг роботи за чоловіками, що боронять Україну, і тримають надійний тил для підтримки економіки країни.

Отже, агрономи відіграють ключову роль у розвитку сільського господарства країни, забезпечуючи стабільність постачання продовольства, підвищення врожайності та ефективного використання ресурсів. Вони розробляють та впроваджують нові технології, що сприяють сталому сільському господарству, допомагають адаптуватися до кліматичних змін, покращують якість ґрунтів і культур. Завдяки своїм знанням і професіоналізму агрономи підтримують економіку, впливають на рівень продовольчої безпеки.

Виклики сьогодення і рівень розвитку науки й техніки зумовили збільшення в професії агронома представниць жіночої статі. Це вплинуло

й на зміну мовної парадигми, зокрема введення в обіг відповідних фемінітивів за посадами, зміни у формулюванні характеристик, що визначають професіограму. Крім того, у ЗМІ часто зустрічаються метафоричні й емоційно забарвлені означення: «берегиня», «героїня», «красуня землі» та ін.

Література

1. Агрономка Віолетта Повалій: «Контролюю роботу сівалки, а на жнивях рахую втрати за комбайном». URL: <https://pereiaslav.city/articles/378809/agronomka-violetta-povalij-kontrolyuyu-robotu-sivalki-a-na-zhnivahrahuyu-vtrati-za-kombajnom>.
2. Басанець О. Справа всього життя. Чи легко бути жінкою-агрономом? URL: <https://superagronom.com/articles/50-sprava-vsogo-jittya-chi-legko-butijinkoyu-agronomom>.
3. Белякова К. «Працюємо під обстрілами, поля горять». Фермер про збір врожаю на Херсонщині. URL: <https://suspilne.media/kherson/780959-pracuemo-pid-obstrilami-pola-gorat-fermer-pro-zbir-vrozau-nahersonsini/>.
4. Горобчук А. Роль жінок в агросекторі та розвитку сільських територій. URL: <https://agro-business.com.ua/agro/podiiia/item/21860-rol-zhinok-v-ahrosektori-ta-rozvytku-silskykh-terytorii.html>.
5. Жінка-агроном у колективі: чи є якісь проблеми? URL: <https://superagronom.com/blog/797-jinka-agronom-u-kolektivichiyekis-problemi>.
6. Зелінська Т. Агроном – це чоловіча професія, але жінка справляється з нею краще: як 25-річна головна агрономка підприємства Тетяна Пельчарська руйнує стереотипи про свою професію. URL: <https://galka.if.ua/ahronom-tse-cholovicha-profesiia-ale-zhinka-spravliaietsia-z-neiu-krashche-iak-25-richna-holovna-ahronomka-pidpryiemstva-tetiana-pelcharska-ruynuie-stereotypu-pro-svoiu-profesiiu-foto/>.
7. Мінковська І. Фемінізуймо професії! Назви професій у галузі біології та медицини в аспекті гендерного аналізу. URL: <https://osvitaua.com/2018/07/65666/>.
8. Тарасенко Т. Українські аграрії в умовах війни: праця попри втрати, інфляцію, блекауті. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/ukrainski-agrarii-v-umovah-vijni-pratsya-popri-vtrati-inflyatsiyu-blekauti>.

Шуляк С.А.

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної лінгвістики,
зарубіжної літератури та журналістики
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

ФОРМУЛА ОБДАРОВУВАННЯ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

***Анотація.** Статтю присвячено дослідженню вербального вираження формули обдаровування в текстах українського фольклору (на прикладі українських народних замовлянь). Визначено, що формула обдаровування часто передбачає обмін, є наслідком формули зсилання. Зазначено, що формула уявного обдаровування притаманна лікувальним замовлянням. З'ясовано, що у досліджуваних текстах функціонують поширені і непоширені звертання зі значенням спонукальності та бажальності.*

***Ключові слова:** тексти українського фольклору, українські замовляння, звертання, формула обдаровування, формула обміну, формула зсилання.*

Shuliak S. The gift formula in the texts of Ukrainian folklore. The article is devoted to the study of the verbal expression of the gift formula in the texts of Ukrainian folklore (on the example of Ukrainian folk spells). It is determined that the gift formula often involves exchange, which is a consequence of the reference formula. It is noted that the formula of imaginary endowment is inherent in the healing spell. It was found that common and uncommon appeals with the meaning of persuasiveness and desirability function in the studied texts.

***Key words:** texts of Ukrainian folklore, Ukrainian spells, appeals, gift formula, exchange formula, reference formula.*

Актуальність дослідження. Формули замовлянь близькі сучасній людині, оскільки виражають людську природу. Інтерес до замовлянь як до магічної лікувальної практики, поряд із різними сугестивними

формами впливу на свідомість людини у суспільстві та зокрема в традиційній медицині, піддає сумніву усталене в науці співвідношення між «примітивним» мисленням та нинішньою ментальністю людини розумної [1, с. 7].

Актуальність. Замовляння – це словесно виражений магічний акт, а правильне використання його сприяє досягненню бажаного. Зміст замовляння передбачає перехід від вихідного стану до бажаного за допомогою певної магічної процедури [1, с. 12]. Формула обдаровування потребує дослідження саме в текстах українських замовлянь, адже вони віддзеркалюють мовну картину світу та є нашим духовним спадком.

Мета статті: дослідити вербальне вираження формули обдаровування в текстах українських народних замовлянь.

Виклад основного матеріалу. «В українському okazіонально-обрядовому фольклорі загальна кількість апелювативних одиниць безсюжетного типу, що за кумулятивно-ланцюговим принципом можуть формувати інваріантну структуру народної молитви, замовляння, примовки чи будь-якого іншого спорідненого утворення, є суворо визначеною. До них належить десять формул: звернення, побажання, прохання, зсилання, запрошення, гадання, вимовляння, обдаровування, величання, страхання» [3, с. 86].

І. Гунчик зазначає, що «обдаровування – структурна інваріантна одиниця okazіонально-обрядового тексту, що повідомляє міфічного персонажа про матеріально-речове або уявне подання-дар, яке покликане задобрити і прихилити його до себе з метою досягнення кінцевого результату вербального впливу» [3, с. 102]. Так, щоб бджоли приносили більше меду, замовляли: *Дендобре, пчоли, соколові очі, Біг вам до помочи. Дай вам, Боже, три сили: одну силу – мед носити, другу силу – рисові кіхті (рис – звір) оддиратися, а третю силу – злих вір не боятися* [2, с. 273].

Спілкування з міфічними істотами, хворобами, предметами або ж явищами природи базувалося на їх задобрюванні. Вважалося, що обдаровування того, до кого зверталися з проханням, сприятиме позитивному вирішенню проблеми, наприклад, гарантувало видужання від хвороби: *На синьому морі лютий змії реве. «Чого ти, лютий зміє, реवेश?» – «Бо нема мені чим моїх діток годувати». – «Йди ти, лютий зміє, до (...) в двір, візьми від раба Божого (...) молитвованого, хрещеного, миром мированого люту кров і будеш*

мати чим діток своїх годувати» [2, с. 108]; *Ви, ліси-лісища, ви, бори-борища, візьміть собі пристріща і урочища, занесіте їх на куці, на нетрі і на сухі ліси, на бистрі води* [4, с. 28].

Знаходимо замовляння, які були частиною обряду. Щоб повернути корові молоко, замовляльниця *«Бере води з цілушкою, повертається додому, дає корові цю воду пити з цілушкою. Коли корова п'є, то вона продовжує промову далше: «Іди, моя корово, на гору, на шовкову траву, шовкової трави накоси, відро молока принеси. Іди, моя корово, до води, і в землю ногами дуботи...»* [2, с. 258]. Обдаровування корови водою з цілушкою мало посприяти поверненню молока.

Формула уявного обдаровування, до складу якої входять звертання зі значенням спонукальності, притаманна лікувальним замовлянням на кшталт: *Ячмінець, ячмінець, на тобі кукиш, що хочеш, то й купиш, кобилку купиш, кобилка здохне, а ячмінь усохне* [2, с. 174]; або ж такі тексти мають відтінок запрошення: *Добровечір вам, плаксивиці! Просять вас крякавки на вечорниці* [4, с. 24].

У текстах українських народних замовлянь формула обдаровування часто передбачає обмін, як-от: *Добрий вечір вам, кури зозулясти, кури попелясти, кури черні, кури біли, візьміть собі плаксивиці, крикливиці, а народженому младенцю (ім'я) нашіть сон зо всіх сторони, зо всеї птици по половинці* [2, с. 203]; *Мишко, мишко, сидиш на горищі, / забери в мене костяний і гнилий, / а дай мені дужий і молодий* [2, с. 214]. У названих текстах зустрічаємо поширені і непоширені звертання, серед яких фіксуємо, що звертальна форма виражена іменником з суфіксом, який має відтінок зменшуваності.

Звертання з значенням бажальності віднаходимо у таких замовляльних текстах: *Молодик – мов бик, / У морі купався, / Та й нам показався. / Йому золоті роги, / А нам воли та корови, / Йому ж на сповня, / А нам на здоров'я* [4, с. 85]; *Богу – на здоров'я!* [1, с. 55].

Формула обдарування є наслідком формули зсилення, як-от у замовлянні переполоху: *Переполох найдений і напитаний, / Подуманий і погаданий від усякої людини, / І від усякої звірини, і від усякої тварини, / Ізсилаю тебе на моха, на сухі ліса, / Де люди не ходять, сокирами не рубаять, / Там буде гуляння, солодке вживання* [1, с. 37]; переляку: *Іди туди, де вітер не віє, де сонце не гріє, / Де мужицький потоп не ходе, /*

Де женський глас не заходе, / Там від Господа Бога Небесного / Тобі добре буде [1, с. 38]; пристріту: Іди собі на очерета, на болота, / На великі ліса, / Де вітер не віє, де сонце не гріє, / Де людський глас не доходить, / Де собаки не брешуть, де люди не тешуть. / Там тобі їсти-пити, розкоші мати, / Там ти собі качайся-гуляйся... [1, с. 45]; волосу: Іди собі на сухі ліса, на глухі болота; / Там тобі буде пить і їсти, / І буде легке спочиваніє [1, с. 63].

У замовляннях відсутній мотив смерті, а хворобам даруються певні місця з описом їх просторових умов та умов існування (*на сухі ліса; де люди не ходять, сокирами не рубують; де вітер не віє, де сонце не гріє, де мужицький потоп не ходе, де женський глас не заходе; на очерета, на болота, на великі ліса, де вітер не віє, де сонце не гріє, де людський глас не доходить, де собаки не брешуть, де люди не тешуть*). Такі умови мають забезпечити хворобі легке спочивання, їжу, напої, розкоші, добро, аби вона тільки залишила людину.

Висновки. Таким чином, формула обдаровування часто передбачає обмін та є наслідком формули зсилання. Формула уявного обдаровування, до складу якої входять звертання зі значенням спонукальності, притаманна лікувальним замовлянням. Поширені і непоширені звертання зі значенням спонукальності та бажальності є особливим виражальним засобом у текстах українських народних замовлянь та виконують експресивну функцію.

Література

1. Вербальна магія українців / вступ. сл. Л. Дунаєвська; авт. передм. О. Павлов; упоряд. та приміт. Т. Полковенко, В. Фісун. Київ : Бібліотека українця, 1998. 98 с.
2. Ви, зорі-зориці... Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / Упоряд. М.Г. Василенка, Т.М. Шевчук; Передм. М.Г. Василенка. К.: Молодь, 1991. 336 с.
3. Гунчик І. Український магічно-сакральний фольклор: структура тексту та особливості функціонування : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 232 с.
4. Замовляння. М. К. Дмитренко. К. : Видавець Микола Дмитренко, 2007. 124 с.

ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ ТА ІКТ

Ачкан В.В.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри математики та методики її навчання
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Лихацька О. А.

здобувач вищої освіти
Бердянський державний педагогічний університет

НАБУТТЯ СТАРШОКЛАСНИКАМИ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Анотація. У статті розглянуто процес набуття старшокласниками мовленнєвої компетентності на уроках математики. Наголошено на важливості розвитку комунікативних умінь та навичок під час вивчення математики як засобу покращення загальної освітньої підготовки учнів. Проаналізовано роль використання інтерактивних методів, математичної термінології та завдань, що стимулюють мовленнєву активність, в опануванні учнями математичних понять та процесів.

Ключові слова: мовленнєва компетентність, математичне мовлення, інтерактивні методи, проблемний підхід.

Achkan V., Likhatska O. Acquisition of speaking competence by high school students in mathematics lessons. The article examines the process of acquisition of speaking competence by high school students in mathematics lessons. The importance of developing communicative abilities and skills during the study of mathematics as a means of improving the general educational preparation of students is emphasized. The role of the use of interactive methods, mathematical terminology and tasks that stimulate speech activity in students' mastery of mathematical concepts and processes is analyzed.

Key words: speech competence, mathematical speech, interactive methods, problem approach.

Актуальність дослідження. Сучасна освітня парадигма визначає необхідність розвитку не лише фахових знань, але й загальних компетентностей учнів. Однією з ключових складових загальної культури особистості є мовленнєва компетентність, яка визначає здатність учня ефективно висловлювати свої думки, аргументувати власні погляди, взаємодіяти в колективі та впливати на подальший процес навчання та розвитку. Особливо це важливо на уроках математики, де розуміння та чіткість висловлення мають вирішальне значення. Математика, хоча часто сприймається як предмет, що вимагає лише обчислювальних навичок, значною мірою залежить від розуміння та вміння висловлювати складні ідеї. На уроках математики учні повинні не тільки розуміти математичні концепції, але й вміти їх пояснювати, обговорювати та застосовувати у відповідних контекстах. Таким чином, мовленнєва компетентність стає невід'ємною частиною математичної освіти.

Теоретичною основою є дослідження науковців, які працювали над розвитком мовленнєвої компетентності на уроках математики О.С. Чашечникова, Н.Я. Король, З.І. Слєпкань, Н.А. Тарасенкова, та ін. Науковці підготували потужний фонд, представлений теоретичним і практично орієнтованим матеріалом із формування мовленнєвої компетентності старшокласників на уроках математики.

Мета статті – запропонувати окремі напрями набуття старшокласниками мовленнєвої компетентності на уроках математики.

Виклад основного матеріалу. Математична культура стала необхідною складовою загальної культури нашого сучасника. Рівень розвитку математичного мислення та математичної мови є показником загального культурного рівня. Для успішного формування математичної культури школяра важливо свідомо розуміти сутність математичних понять, походження нових термінів та знаків. Невиконання цієї умови може призвести до формального засвоєння математичних знань, коли учні не можуть відокремити зміст від форми при застосуванні математичної мови. Це проявляється при переході з природної мови на математичну та навпаки, від однієї математичної моделі до іншої. Історико-генетичний аналіз нових термінів може допомогти уникнути цього недоліку, дозволяючи розповісти учням «біографію» термінів і встановити генетичний зв'язок понять з реальною дійсністю [8, с. 54].

Тому одним із основних засобів набуття мовленнєвої компетентності є систематичне введення та використання математичної термінології. Для успішного опанування предмету учні повинні розуміти та вміти використовувати специфічні терміни і поняття, такі як «логарифм», «інтеграл», «функція», «множина» тощо. Це дає можливість більш чітко і лаконічно виражати свої думки під час розв'язання математичних задач, а також краще сприймати пояснення вчителя чи однокласників [6, с. 124].

Означення математичних понять у старших профільних класах повинно ґрунтуватися на конкретних прикладах з опорою на життєвий досвід учнів. Важливо, щоб діти міцно засвоїли цей матеріал, що визначатиме їхню здатність коректно використовувати терміни в навчанні та успішно оволодівати математикою в майбутньому.

Різноманітні форми навчальної діяльності, такі як читання та запис математичних виразів, робота з математичним словником та інші, допомагають учням переходити від словесного до символічного запису та розвивати навички логічного мислення [2, с. 11].

Ефективним стимулом для формування правильного математичного мовлення є коментування виконуваних завдань. Учні, починаючи з повторення пояснень вчителя, поступово самостійно розповідають про свої дії. Це систематичне коментування розширює словниковий запас школярів і збільшує їхню впевненість, а також сприяє кращому усвідомленню матеріалу і розвитку аналітичного мислення. Пояснення власного процесу розв'язання також допомагає вчителю оцінити розуміння учнем матеріалу і коригувати освітній процес.

Математичний диктант сприяє розвитку уваги та вмінню дітей включатися у виконання завдань, сприяє виробленню темпу та ритму роботи. Після його проведення можливий аналіз завдань, зокрема за допомогою записування виконань на відео та обговорення їх. Взаємоперевірка та аналіз допомагають учням активізувати увагу та ознайомитися з різними варіантами виконання завдань. Учні мають можливість обговорити правильні та помилкові рішення, аналізуючи причини помилок і вдосконалюючи свої навички. Це допомагає краще зрозуміти логіку математичних операцій та формувати критичне мислення [3, с. 98].

Розв'язування текстових задач є сприятливим середовищем для розвитку математичного мовлення учнів. Під час роботи з такими задачами учень розвиває не лише математичне мислення, але й здатність працювати з інформацією, виділяти головне, аналізувати і робити висновки. Крім того, текстові задачі часто вимагають аргументації та пояснень, що підвищує рівень комунікативної взаємодії на уроці [5, с. 99].

На нашу думку, старшокласників найбільше надихає до творчості технологія ситуативного моделювання. У сучасному суспільному житті ми спостерігаємо дебати політичних партій, ток-шоу з відомими особистостями, презентації компаній, дискусії в ефірі, різноманітні рекламні оголошення. Елементи такої діяльності інтегровані в сучасний урок. На заняттях можна використовувати такі технології ситуативного моделювання: рекламний метод, метод презентації (сценарій), проєктний метод, рольову гру.

Зокрема, виконання проєктів дозволяє учням самостійно розв'язувати практичні задачі, що вимагають глибокого розуміння і пояснення кожного кроку. Учні мають можливість представити свої розв'язки та отримувати зворотний зв'язок.

Уроки математики, організовані за допомогою інтерактивних технологій, дозволяють розв'язати одразу кілька завдань: розвивають комунікативні вміння й навички, сприяють активному обміну думками, розвитку комунікативних навичок і вмінню аргументувати свої ідеї, допомагають встановленню емоційних контактів між учасниками процесу, забезпечують виховне завдання, оскільки змушують працювати в команді, прислухатися до думки кожного. Використання інтерактиву знімає нервову напругу, дає можливість змінювати форми діяльності, переключати увагу на основні питання. Мультимедійні засоби допомагають візуалізувати абстрактні математичні концепції [7, с. 104].

Дискусія є ефективним методом розвитку мовленнєвої компетентності, оскільки вона передбачає активний обмін думками, аргументами і контраргументами. Під час обговорення різних підходів до розв'язання математичних задач учні вчать не тільки пояснювати свої рішення, але й критично оцінювати пропозиції інших. Такий підхід сприяє розвитку навичок активного слухання, логічного мислення та вміння будувати аргументи на основі математичних фактів і правил.

Робота в групах або парах є важливим методом навчання, який стимулює мовленнєву активність учнів. Під час співпраці над розв'язанням математичних задач учні вчаться пояснювати свої ідеї, аргументувати рішення та взаємодіяти з іншими для досягнення спільної мети. Така форма роботи дозволяє старшокласникам не лише поглиблювати свої знання, але й розвивати соціальні та комунікативні навички, що є ключовими для успішного функціонування у сучасному світі [4, с. 89].

Використання технології «Метод ПРЕС» можна застосовувати до будь-якої проблеми, якщо дотримуватися чотирьох етапів:

- висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваша точка зору (починаючи зі слів: я вважаю, що...);
- поясніть причину виникнення цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази (починаючи зі слів: оскільки...);
- наведіть приклади, додаткові аргументи на підтримку вашої позиції, а також факти, що демонструють ваші докази (...наприклад...);
- узагальніть свою думку (зробіть висновок, починаючи зі слів: Отже, таким чином...);
- «Мозковий штурм» є ефективним методом, що підбадьорює учнів проявляти уяву та творчість, сприяє вільному висловленню думок і знаходженню багатьох ідей та рішень [1, с. 57].

Створення проблемних ситуацій і заохочення учнів до їх вирішення розвиває логічне мислення та мовленнєву компетентність шляхом формулювання проблеми та пошуком оптимальних способів їх вирішення.

Оптимальна організація освітнього процесу передбачає не лише засвоєння конкретних предметних уявлень, але й розвиток учнів у навичках роботи з математичним підручником та додатковою літературою. Наприклад, при вивченні алгебри та початків аналізу можна пропонувати учням створити план конкретного параграфу, скласти конспект, заповнити пропуски у доведенні твердження, виявити помилки у розв'язанні завдань. Ці завдання теж допоможуть старшокласникам у набутті мовленнєвої компетентності.

Крім того, важливо організувати спілкування між учнями та вчителем, стимулюючи їхню спільну діяльність. Враховуючи словниковий запас та вміння учнів висловлюватися, можна сприяти формуванню пізнавального інтересу, особливо серед учнів гуманітарних

профілів, які зазвичай мають добре розвинені комунікативні навички, але можуть виявляти труднощі у використанні математичної термінології.

Висновки. Таким чином, набуття мовленнєвої компетентності на уроках математики має важливе значення для розвитку як математичних, так і загальних комунікативних здібностей старшокласників. Використання окреслених напрямків (робота із математичними термінами, вправи, спрямовані на розвиток уміння пояснювати математичні процеси, робота з текстовими задачами, участь у дискусіях та групова робота) допомагають старшокласникам не тільки оволодіти математичними знаннями на високому рівні, але й навчитися ефективно спілкуватися, обґрунтовувати свої рішення, працювати в команді. Дослідження в цьому напрямку відкриває нові можливості для подальшого вдосконалення методик викладання та виховання.

Література

1. Житник Б. О. Методичний поради́ник. Форми і методи навчання. Харків: Вид. група «Основа», 2005. 128 с.
2. Король Я. А. Піднесення культури математичної мови. *Математика в школі*. 2013. № 1. С. 10–12.
3. Прядко Н. О. Формування математичної грамотності учнів старшої школи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 109. С. 98–100.
4. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ: Монографія. Харків: Факт, 2005. 360 с.
5. Слепкань З. І. Методика навчання математики: підручник. 2-е вид., допов. і перероб. К. : Вища школа, 2006. 582 с.
6. Тарасенкова Н. А. Використання знаково-символічних засобів у навчанні математики: Н. А. Тарасенкова. Черкаси: Відлуння-Плюс, 2002. 400 с.
7. Чашечникова О. С. та ін. Деякі аспекти формування математичної грамотності учнів. *Матеріали Всеукраїнської науково-метод. конф. «Розвиток інтелектуальних вмінь та творчих здібностей учнів і студентів в процесі навчання математики»* (3-4 грудня 2009, м. Суми). 2009. С. 103–105.
8. Vlasenko K, Lovianova I, Armash T, Chumak O. Interdisciplinary connections of Mathematics and Literature in the preparation for External Independent Assessment of Humanities students. *Journal of Physics: Conference Series*. 2023. 2611(1). 012002.

Величко С.Д.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

Науковий керівник: ст. викл. Зінов'єва О.Г.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ МОДЕЛЮВАННІ СИСТЕМ

***Анотація.** Сучасні інформаційні технології зробили крок далеко вперед в своєму розвитку в міру свого занурення у промисловість, машинобудування та інші сфери продуктивних сил сучасного товариства. В даний час широкий спектр завдань з дослідження, проектування, моделювання систем неможливо вирішувати без застосування спеціальних інформаційних технологій. Стаття присвячена застосуванню сучасних інформаційних технологій для побудови моделей складних систем.*

***Ключові слова:** інформаційні технології, система, моделювання, інформаційна система.*

***Velychko S. Use of information technologies in systems modeling.** Modern information technologies have taken a step forward in their development as they are immersed in industry, engineering and other areas of productive forces of modern society. Currently, a wide range of research, design, and system modeling tasks cannot be solved without the use of special information technologies. The article is devoted to the application of modern information technologies for building models of complex systems.*

***Key words:** information technology, system, modeling, information system.*

Актуальність дослідження. Сучасні інформаційні технології відіграють важливу роль у розвитку науки, промисловості та управлінських процесів. Одним із ключових напрямів використання інформаційних технологій є моделювання систем, яке дозволяє аналізувати та прогнозувати поведінку складних об'єктів або процесів.

Моделювання охоплює різні сфери, такі як економіка, інженерія, біологія, екологія, медицина тощо.

Актуальність застосування сучасних інформаційних технологій для моделювання систем зумовлена кількома важливими факторами, зокрема зростанням складності сучасних систем, потребою в підвищенні ефективності аналізу та прогнозування, а також розвитком інноваційних технологій, які стають інструментами для вирішення глобальних викликів [2, с. 45].

Метою статті є дослідження використання сучасних інформаційних технологій для моделювання складних систем.

Виклад основного матеріалу. Моделювання систем – це процес створення спрощених представлень (моделей) реальних об'єктів або явищ для вивчення їх характеристик та поведінки. Моделі можуть бути математичними, комп'ютерними або фізичними, а їхнє створення передбачає аналіз ключових параметрів, що визначають роботу системи.

Сучасні інформаційні технології дозволяють автоматизувати цей процес і робити його більш точним, ефективним та масштабованим. За допомогою потужних обчислювальних ресурсів і спеціалізованого програмного забезпечення можна вирішувати завдання, які раніше потребували значних затрат часу та людських ресурсів.

Сучасні системи, що моделюються в різних галузях (економіка, екологія, медицина, технології), стають дедалі складнішими. Вони мають велику кількість взаємопов'язаних компонентів, кожен з яких може змінювати поведінку всієї системи. Розуміння цих систем на основі традиційних методів стає майже неможливим через нелінійність та динамічні зміни.

Інформаційні технології допомагають вирішувати ці проблеми, забезпечуючи потужні обчислювальні можливості для роботи з великими даними та багатофакторними моделями. Це дозволяє швидко аналізувати системи в режимі реального часу, оцінювати різні сценарії розвитку та виявляти оптимальні стратегії для їхнього управління.

У сучасному світі важливим є не лише розуміння систем, а й здатність прогнозувати їхню поведінку в умовах невизначеності. Наприклад, в економіці важливо передбачати ринкові зміни або фінансові кризи, у медицині - прогнозувати поширення епідемій, а в екології – аналізувати наслідки зміни клімату. Моделювання стає

інструментом для аналізу різних варіантів розвитку ситуації та оцінки ризиків.

Сучасні інформаційні технології дозволяють створювати сценарії для прогнозування результатів взаємодії численних факторів. Це особливо актуально в контексті глобальних викликів, таких як кліматичні зміни, пандемії або економічні кризи, де традиційні підходи до аналізу виявляються недостатніми для ефективного управління.

Одним з важливих аспектів впровадження інформаційних технологій в процес моделювання систем є інноваційні технології. Розвиток таких технологій, як штучний інтелект [3, с. 138], машинне навчання та великі дані, значно розширює можливості для моделювання систем. Завдяки алгоритмам штучний інтелект можна автоматизувати процеси моделювання, виявляти приховані залежності між елементами систем і прогнозувати їхню поведінку з високою точністю.

- машинне навчання дає змогу покращувати точність моделей на основі історичних даних і адаптувати їх до змінних умов;
- штучний інтелект може аналізувати величезні обсяги даних та пропонувати рішення, які раніше вимагали значних людських ресурсів і часу;
- хмарні обчислення та суперкомп'ютери дозволяють швидко виконувати складні розрахунки, роблячи доступними моделювання в реальному часі.

Ці технології актуалізують потребу в нових дослідженнях, які будуть спрямовані на інтеграцію ШІ та ІТ у процес моделювання складних систем, а також оптимізацію таких процесів для різних галузей.

Моделювання систем із використанням інформаційних технологій охоплює різні галузі науки та техніки: від інженерії до соціальних і природничих наук. Сучасні дослідження все частіше є мультидисциплінарними, оскільки складні системи включають фактори різної природи, що вимагає об'єднання знань із різних дисциплін.

Актуальність мультидисциплінарного підходу підкреслюється тим, що інтеграція технологій і методологій з різних областей дозволяє отримувати більш повну картину роботи систем, покращувати точність прогнозування та прийняття рішень. Наприклад, у моделюванні екологічних систем необхідно враховувати як природні фактори, так і соціальні аспекти та економічні моделі.

Зростання ролі інформаційних технологій у моделюванні складних систем підкреслює важливість підготовки кваліфікованих фахівців, здатних працювати з сучасними інструментами для аналізу та прогнозування. Університети та освітні програми повинні адаптуватися до вимог ринку, забезпечуючи студентів знаннями з програмування, аналітики великих даних, моделювання систем та роботи зі штучним інтелектом.

Існують різні види моделювання, що залежать від характеру системи та завдань, які необхідно вирішити:

- математичне моделювання, яке використовує рівняння та формули для опису систем і процесів;
- імітаційне моделювання, що імітує поведінку системи в реальному або прискореному часі за допомогою комп'ютерних програм;
- динамічне моделювання для вивчення систем, що змінюються з часом, включаючи такі аспекти, як стабільність, зростання або спад;
- агентне моделювання, яке моделює поведінку великої кількості незалежних агентів, які взаємодіють між собою та з навколишнім середовищем.

Комп'ютерне моделювання – це метод вирішення завдань аналізу чи синтезу складної системи виходячи з використання його комп'ютерної моделі. Суть комп'ютерного моделювання полягає у знаходженні кількісних та якісних результатів за допомогою наявної моделі. Якісні висновки, які одержують за результатами аналізу, дають змогу знайти невідомі раніше характеристики складної системи: її структуру, динаміку розвитку тощо. Кількісні висновки, переважно, мають характер прогнозу майбутніх чи пояснення минулих значень змінних, які характеризують систему.

Сучасне моделювання складних інформаційних систем використовує нові інформаційні технології та програмні засоби підтримки системного інжинірингу – CASE технології та засоби. До CASE-засобів відносять будь-який програмний засіб, який використовується для автоматизації моделювання систем та має такі характерні риси:

Одним з важливих напрямків моделювання систем є імітаційне моделювання. Імітаційне моделювання складних систем передбачає створення комп'ютерних моделей для симуляції динаміки та поведінки

системи в умовах невизначеності чи змінних параметрів. Для цього використовуються різні програмні засоби, які підтримують дискретно-подієве, агентне, системно-динамічне моделювання або їх поєднання. Нижче наведено популярні програмні засоби, що використовуються для імітаційного моделювання складних систем [1, с. 49].

– ExtendSim програмний засіб дискретно-подієвого та агентного моделювання. ExtendSim підтримує різні підходи до моделювання та надає потужні інструменти для імітації складних систем. Програмне забезпечення застосовується в промисловості, логістиці, охороні здоров'я, обороні та інших сферах для аналізу процесів і оптимізації операцій.

– MATLAB – один із найпопулярніших інструментів для математичного моделювання та аналізу складних систем. Він дозволяє створювати точні математичні моделі, виконувати аналіз даних та обробляти велику кількість змінних.

– Simulink – розширення MATLAB для імітаційного моделювання динамічних систем. Використовується для моделювання процесів у реальному часі, зокрема в інженерних та технічних системах (електричні мережі, механічні системи, системи керування)

– Arena – інструмент, спеціально розроблений для дискретно-подієвого моделювання, який використовується для аналізу та оптимізації операційних процесів. Його часто застосовують у логістиці, виробництві, плануванні ланцюгів постачання та бізнес-процесах

– PowerSim – інструмент для системно-динамічного моделювання, який дозволяє аналізувати поведінку складних систем через аналіз потоків і змінних. Використовується для моделювання економічних, екологічних та організаційних процесів.

– GPSS (General Purpose Simulation System) – мова програмування і середовище для імітаційного моделювання, яка спеціалізується на дискретно-подієвому моделюванні складних систем. Розроблена ще в 1960-х роках для моделювання процесів у системах обробки даних, GPSS знайшла широке застосування у моделюванні промислових, транспортних, сервісних і інших дискретних систем

Висновки. Дослідження сучасних інформаційних технологій для моделювання систем є актуальним завдяки зростаючій складності сучасних систем і потребі в точному аналізі та прогнозуванні їхньої

поведінки. Інноваційні технології, такі як штучний інтелект, хмарні обчислення та машинне навчання, значно розширюють можливості моделювання та роблять його ефективнішим і доступнішим. Мультидисциплінарність і необхідність підготовки фахівців, здатних працювати з такими технологіями, лише підсилюють актуальність цього напрямку досліджень у сучасному світі.

Література

1. Зінов'єва О. Г., Гешева Г. В. Огляд програмних засобів імітаційного моделювання. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. Серія: Технічні науки. 2022. № 3(82). С. 47–52.
2. Кветний Р. Н. та ін. Комп'ютерне моделювання систем та процесів. Методи обчислень. Частина 1: навчальний посібник / за заг. ред. Р.Н. Кветного. Вінниця: ВНТУ, 2012. 193 с.
3. Шаров С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 6. С. 136–144.

Воронова А.В.

здобувачка вищої освіти

Український державний університет

імені М. Драгоманова

ІГРИ З ЕЛЕМЕНТАМИ СПОРТУ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ

Анотація. У науковій статті досліджено роль ігор з елементами спорту у формуванні здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку. Проаналізовано ефективність ігрових підходів у стимулюванні фізичної активності та загального здоров'я малюків. Висвітлено методiku інтеграції ігор з елементами спорту у педагогічний процес для досягнення оптимального розвитку фізичних та психосоціальних компетенцій здобувачів закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: ігри з елементами спорту, здоровий спосіб життя, діти дошкільного віку, фізична активність, педагогічний процес.

Voronova A. Games with elements of sports as an effective means of forming a healthy lifestyle in children. The scientific article examines the role of games with sports elements in the formation of a healthy lifestyle of older preschool children. The effectiveness of game approaches in stimulating physical activity and general health of children was analyzed. The method of integrating games with sports elements into the pedagogical process to achieve the optimal development of physical and psychosocial competencies of students of preschool education institutions is highlighted.

Key words: *games with sports elements, healthy lifestyle, preschool children, physical activity, pedagogical process.*

Актуальність. Ігри з елементами спорту є ефективним засобом формування здорового способу життя дітей, оскільки вони поєднують фізичну активність з розвагами та соціальною взаємодією. Такий підхід сприяє розвитку у дітей фізичних якостей, таких як сила, витривалість, швидкість і гнучкість, що позитивно впливає на їхнє загальне здоров'я. Крім того, спортивні ігри стимулюють розвиток координації, рівноваги та моторних навичок, що є важливими для повноцінного фізичного розвитку.

Питання ігор з елементами спорту як ефективного засобу формування здорового способу життя дітей вивчають сучасні вчені, думки яких зводяться до висвітлення інноваційних підходів в спорті. Здебільшого розглядаються аспекти використання ігрових методів у спортивному вихованні, фізичних вправ та ігор в спорті для дітей, роль ігор у вихованні здорових навичок у дітей. Зокрема це праці Бондаренко Л., Коваленко Т., Павленка Р., Панасенка Г., Петренка В., Рябкової Н., Семенової Ю. та ін.

На думку вченого Павленка Р. заняття спортивними іграми сприяють формуванню психологічної стійкості, підвищують самооцінку та мотивацію до занять спортом, що важливо для профілактики сидячого способу життя та супутніх проблем зі здоров'ям. Участь у таких іграх допомагає дітям розвивати соціальні навички, такі як командна робота, взаємоповага та комунікація, що є важливими аспектами здорового способу життя. Таким чином, ігри з елементами спорту є комплексним інструментом, який сприяє гармонійному фізичному, психологічному та

соціальному розвитку дітей, закладаючи основу для формування здорового способу життя з раннього віку [5, с. 112].

Дослідження Петренка В. переконує нас у тому, що ігри з елементами спорту є ефективним засобом формування здорового способу життя дітей з кількох причин. По-перше, вони сприяють підвищенню рівня фізичної активності, що є ключовим компонентом здорового способу життя. Фізичні вправи, які входять до складу спортивних ігор, допомагають зміцнювати м'язи, кістки та серцево-судинну систему, а також покращують координацію та моторні навички. По-друге, спортивні ігри включають у себе елементи конкуренції та співпраці, що стимулює дітей розвивати соціальні навички, такі як робота в команді, відповідальність та лідерство. Це сприяє не лише фізичному, а й психосоціальному розвитку, формуючи у дітей позитивні моделі поведінки та ставлення до здорового способу життя. По-третє, ігри з елементами спорту створюють позитивний емоційний фон, адже вони приносять задоволення і радість від активного проведення часу, що мотивує дітей займатися спортом регулярно. Нарешті, такі ігри є доступними та універсальними, оскільки їх можна адаптувати до будь-якого рівня фізичної підготовки та віку дітей, що робить їх ідеальним засобом для залучення різних груп дітей до активного способу життя [6, с. 92].

Метою статті є дослідження ігор з елементами спорту як ефективного засобу формування здорового способу життя дітей.

Виклад основного матеріалу. Заняття спортивними іграми сприяють формуванню психологічної стійкості, підвищують самооцінку та мотивацію до занять спортом завдяки кільком ключовим аспектам. По-перше, спортивні ігри часто включають елементи виклику та подолання перешкод, що допомагає дітям розвивати здатність справлятися з труднощами, залишатися зосередженими та не втрачати віри в себе навіть у складних ситуаціях. Відчуття досягнення після подолання цих викликів формує у дітей впевненість у власних силах і підвищує їхню самооцінку. Спортивні ігри часто включають елементи виклику та подолання перешкод, що відіграє важливу роль у розвитку психологічної стійкості у дітей. У процесі гри діти стикаються з різними труднощами, такими як необхідність обіграти суперника, виконати складні технічні прийоми або досягти поставленої мети в обмежений час.

Подолання таких перешкод допомагає дітям розвивати здатність залишатися зосередженими навіть у складних ситуаціях, зберігаючи спокій і впевненість у своїх силах. Коли діти навчаються справлятися з викликами, вони формують навички вирішення проблем і здатність контролювати емоції, що є важливими для їхнього особистісного розвитку. Кожен успішний досвід подолання труднощів зміцнює віру в себе і підвищує їхню готовність до нових викликів, як у спорті, так і в інших аспектах життя. Крім того, участь у спортивних іграх розвиває навички відновлення після невдач. Діти вчаться сприймати помилки як можливості для навчання, а не як поразки, що допомагає їм зберігати мотивацію і продовжувати працювати над собою. Таким чином, спортивні ігри сприяють формуванню стійкості до стресу і витривалості, що є важливими складовими психологічної стійкості [8, с. 79].

По-друге, участь у спортивних іграх передбачає активну взаємодію з іншими дітьми, що сприяє розвитку соціальних навичок та емоційної компетентності. Під час гри діти вчаться працювати в команді, підтримувати одне одного та ділитися відповідальністю за результат, що формує почуття причетності та впевненості у власних можливостях. Це позитивно впливає на їхню самооцінку, оскільки вони бачать свій внесок у спільний успіх. Під час спортивних ігор діти вчаться працювати в команді, підтримувати одне одного та ділитися відповідальністю за результат, що значно сприяє їхньому соціальному та емоційному розвитку. У командних видах спорту кожен гравець має свою роль, і успіх команди залежить від злагодженої роботи всіх учасників. Ця взаємозалежність вчить дітей координації дій з іншими, розумінню важливості колективних зусиль і допомагає їм усвідомити, що кожен член команди робить свій внесок у досягнення спільної мети. Більше того, останнім часом, для дітей старшого віку в закладах дошкільної освіти правила гри можна демонструвати на екрані телевізора, а потім пропонувати пограти в неї, тобто використовувати діджитал технології в освітньому процесі [10, с. 414]

У процесі гри діти вчаться підтримувати одне одного, що формує емпатію і взаємоповагу. Вони розуміють, що інколи можуть бути сильнішими або слабшими за інших, і що успіх команди часто залежить не тільки від індивідуальних здібностей, але й від здатності допомагати тим, хто потребує підтримки. Це сприяє формуванню почуття

причетності до колективу та виховує в дітях толерантність і готовність приймати різні стилі гри та рівні вмінь.

Розділення відповідальності за результат гри вчить дітей відповідальності не тільки за свої дії, але й за спільний результат. Вони розуміють, що їхні дії можуть впливати на успіх команди, що стимулює їх до більшої самовіддачі і наполегливості. Це також підвищує їхню впевненість у власних можливостях, оскільки діти бачать, як їхні зусилля та здібності впливають на досягнення команди. Таким чином, спортивні ігри не тільки розвивають фізичні навички, але й допомагають дітям усвідомити важливість співпраці, підтримки та взаємної відповідальності, що є основоположними для формування соціальних навичок і впевненості у власних можливостях [3, с. 91].

Регулярна участь у спортивних іграх може підвищити мотивацію до занять спортом, оскільки діти починають відчувати задоволення від фізичної активності, розвивають відчуття досягнення та прагнення вдосконалюватися. Спортивні ігри пропонують можливість відчутти прогрес, що є потужним стимулом для продовження занять. Спортивні ігри пропонують дітям можливість відчутти прогрес, що стає потужним стимулом для продовження занять і активної участі у фізичній діяльності. Під час ігор діти постійно стикаються з різноманітними завданнями та викликами, які вимагають від них розвитку нових навичок і вдосконалення вже набутих. Наприклад, з часом вони можуть навчитися швидше бігати, точніше кидати м'яч або краще взаємодіяти з партнерами по команді. Кожен маленький успіх і досягнення стають для дітей видимими показниками їхнього прогресу.

На думку науковця Панасенка Г. такий відчутний прогрес мотивує дітей продовжувати заняття спортом, адже вони бачать реальні результати своїх зусиль. Відчуття досягнення і покращення власних навичок сприяє формуванню позитивного ставлення до фізичної активності та підвищує рівень самовпевненості. Діти починають розуміти, що наполеглива робота і тренування приносять плоди, що зміцнює їхню мотивацію і бажання продовжувати займатися спортом [5, с. 66].

Крім того, спортивні ігри часто включають елементи змагання, що додає додатковий стимул досягати кращих результатів. Участь у змаганнях і досягнення певних цілей викликають у дітей бажання перевершувати власні рекорди та вдосконалюватися. Цей змагальний дух

і прагнення досягти більшого сприяють формуванню стійкої мотивації до регулярних занять спортом і розвитку здорового способу життя. Спортивні ігри, надаючи дітям можливість відчувати прогрес і побачити результати своєї праці, стають потужним інструментом мотивації, що заохочує їх до подальших тренувань і підтримки активного способу життя. Таким чином, спортивні ігри не лише зміцнюють фізичне здоров'я дітей, але й підтримують їхній психологічний розвиток, сприяючи формуванню стійкості до стресу, підвищенню самооцінки та мотивації до активного способу життя.

Спортивні ігри стимулюють розвиток координації, рівноваги та моторних навичок через комплексний вплив на різні аспекти фізичної активності дитини. Під час участі в таких іграх діти постійно використовують різноманітні рухові стратегії, що включають зміну напрямку, швидкості та положення тіла. Це вимагає від них точності у виконанні рухів, синхронізації дій різних частин тіла та миттєвого реагування на зміну ситуації. Координація розвивається, коли діти виконують дії, що вимагають злагодженої роботи м'язів і нервової системи. Наприклад, у футболі гравці повинні одночасно стежити за м'ячем, розташуванням інших гравців і рухатися так, щоб ефективно взаємодіяти з командою [7, с. 47].

Рівновага розвивається завдяки необхідності зберігати стійке положення тіла під час руху. В іграх, де потрібно швидко змінювати напрямок або витримувати тиск з боку суперника, діти вчаться утримувати рівновагу, що покращує їхню стабільність – відчуття положення тіла в просторі.

Моторні навички розвиваються через повторювані дії та практику, необхідні для освоєння нових рухів. Спортивні ігри часто включають комплексні рухи, що потребують точності та координації, такі як кидок м'яча, стрибок або удар ногою. Через постійну практику цих рухів діти вдосконалюють свої моторні навички, що сприяє їхньому повноцінному фізичному розвитку. Спортивні ігри часто включають комплексні рухи, які потребують високого рівня точності та координації, такі як кидок м'яча, стрибок або удар ногою [1, с. 68].

Наприклад, під час кидка м'яча у баскетболі дитина повинна точно оцінити відстань до кошика, силу та кут кидка, а також синхронізувати рухи рук і ніг, щоб досягти мети. Так само, виконуючи стрибок у довжину

або висоту, дитина має контролювати швидкість розбігу, силу відштовхування і положення тіла в повітрі для досягнення максимального результату. Ці складні рухи сприяють розвитку моторики, оскільки вимагають узгодженої роботи великих груп м'язів та точних, скоординованих рухів. Діти вчаться контролювати своє тіло, розвивають рівновагу і здатність адаптувати рухи до мінливих умов гри. Крім того, вони вчаться прогнозувати результати своїх дій, що допомагає їм краще розуміти і керувати своїм тілом [9, с. 389].

Удари ногою, характерні для таких видів спорту, як футбол чи гандбол, також є чудовим прикладом рухів, що потребують координації та точності. Під час удару м'яча ногою дитина повинна синхронізувати рухи ноги, стегна та корпусу, щоб максимально ефективно передати енергію в м'яч, одночасно контролюючи напрямок і силу удару. Комплексні рухи, які є невід'ємною частиною спортивних ігор, допомагають дітям розвивати фізичні навички, координацію та точність, що є важливими для їхнього загального фізичного розвитку та здатності успішно виконувати різноманітні рухові завдання в повсякденному житті [1, с. 68].

Спортивні ігри створюють умови для багатогранного фізичного розвитку дітей, допомагаючи їм покращувати координацію, рівновагу та моторні навички через активну ігрову діяльність. Ігри з елементами спорту є важливим інструментом для формування здорового способу життя у дітей. Вони не тільки допомагають розвивати фізичні якості, але й сприяють соціалізації, формуванню командного духу та розвитку важливих життєвих навичок. Під час участі у спортивних іграх діти взаємодіють один з одним, вчаться співпрацювати, підтримувати команду та дотримуватися спільних правил, що сприяє розвитку комунікативних навичок і здатності працювати в колективі. Такі ігри допомагають дітям розуміти важливість ролі кожного гравця у досягненні спільної мети, формуючи в них почуття відповідальності не тільки за власні дії, але й за результати команди в цілому.

Висновки. Через командні спортивні ігри діти вчаться приймати різні ролі – як лідерські, так і підтримуючі. Це сприяє розвитку таких важливих навичок, як лідерство, вміння слухати, приймати рішення та керувати емоціями. Вони вчаться вирішувати конфлікти, домовлятися, шукати компроміси і розподіляти обов'язки, що є ключовими для

успішної соціалізації. Крім того, ігри з елементами спорту сприяють розвитку таких життєвих навичок, як наполегливість, самодисципліна, витримка і здатність до подолання труднощів. У процесі тренувань і змагань діти стикаються з перемогами і поразками, вчаться ставити цілі і наполегливо працювати для їх досягнення, що готує їх до викликів у повсякденному житті. Таким чином, спортивні ігри не лише розвивають фізичні здібності, але й виховують в дітях важливі соціальні та життєві навички, які є необхідними для їхнього гармонійного розвитку і успішної адаптації в суспільстві.

Література

1. Бондаренко Л. М. Інноваційні підходи в спорті та їх вплив на дітей. *Вісник Черкаського університету*. 2016. № 3(1). С. 63–70.
2. Воронова А. В. Розвиток дошкілля в Україні: інноваційні підходи до освіти та піклування про дітей раннього та дошкільного віку. *Українські студії в європейському контексті*. 2024. № 8. С. 112–117.
3. Коваленко Т. І. Ігрові методи в спортивному вихованні. *Запорізький журнал фізичної культури*. 2018. № 14(2). С. 85–92.
4. Павленко Р. О. Фізичні вправи та ігри в спорті для дітей. *Науковий вісник спортивної науки*. 2016. № 7(4). С. 112–119.
5. Панасенко Г. В. Ігрові технології у спортивному вихованні. *Львівський журнал фізичної культури*. 2017. № 22(3). С. 64–71.
6. Петренко В. Л. Роль ігор у формуванні здорових звичок у дітей. *Журнал фізичного виховання і спорту*. 2015. № 10(1). С. 92–99.
7. Рябкова Н. М. Ігри з елементами спорту як засіб формування здорового способу життя. *Журнал фізичної культури і спорту*. 2018. № 12(2). С. 45–52.
8. Семенова Ю. В. Здоровий спосіб життя через ігрові методи. *Фізична культура, спорт і здоров'я*. 2018. № 5(3). С. 77–84.
9. Шарова Т. М., Рейпольська О. Д. Переваги та особливості онлайн-платформи щоденного планування дня дитини MR.LEADER DAY. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. №7. С. 389–398.
10. Sharova T. M., Tykhonenko M. M. Digitalization of educational space: modern trends. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 7. С. 414–420.

Дережа О.О.

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інженерної механіки
й комп'ютерного проектування

Водяницький І.О.

аспірант

Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

НЕФОРМАЛЬНИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядаються особливості системи додаткової освіти та навчання в закладах вищої освіти, що надає можливість професійного розвитку кваліфікованих кадрів та зацікавленості здобувачів освіти. Розглянуто функції неформальної освіти й труднощі, з якими стикаються учасники освітнього процесу.

Ключові слова: неформальна освіта, платформи онлайн-навчання, сертифікатні освітні програми, дистанційне навчання.

Dereza O., Vodyanitskyi I. Informal professional development of specialists in higher education institutions. The article examines the features of the system of additional education and training in institutions of higher education, which provides an opportunity for professional development of qualified personnel and the interest of education seekers. The functions of non-formal education and the difficulties faced by the participants of the educational process are considered.

Key words: non-formal education, online learning platforms, certificate educational programs, distance learning.

Актуальність. Актуальність даного дослідження визначається формуванням трудового потенціалу та запитамі суспільства щодо професійної підготовки майбутніх фахівців. Різноманітні сучасні форми організації безперервної освіти є запорукою успішності викладацької діяльності.

Дослідження сучасних науковців свідчать про те, що роботодавці вважають рівень підготовки кваліфікованих робітників у державних професійно-технічних навчальних закладах низьким і таким, що не відповідає потребам виробництва. Їх не задовольняє не лише якість підготовки, а й рівень кваліфікації [7, с. 15].

Згідно статті 8 Закону України «Про освіту» («Про освіту», 2020, Стаття 8) наша держава визнає такі основні види освіти, як формальна, неформальна та інформальна освіта. [5, с. 61].

Неформальна освіта здобувається, як правило, за освітніми програмами, але не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти. Хоча можливо присудження часткових освітніх кваліфікацій. В неформальній освіті немає стандартизованих вимог до результатів навчальної діяльності, що дає можливість вибирати необмежене коло освітньої тематики.

Дослідниці Одарченко В. І., Кузнецова О. В., Акімова О. М. зазначають, що неформальна освіта, зазвичай, відрізняється оригінальним підходом до організації освітньої діяльності, орієнтованим на особливості педагога, зв'язком зі змінами в соціокультурному середовищі, позитивним впливом на самоосвіту, самовиховання і саморозвиток людини [6, с. 27].

Будь-яка форма освіти неможлива без використання інструментів навчання з застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Принципово нові можливості відкриваються саме із застосуванням ресурсів неформальної освіти.

Розвиток інформаційних технологій відкриває великі перспективи для розвитку та поширення відкритої освіти, яка дає можливість вдосконалювати форми організації педагогічної взаємодії, а саме через застосування відеозаписів, прямих телетрансляцій, які застосовуються майже на всіх платформах онлайн-навчання [8, с. 326].

Процес підготовки інженерів мусить враховувати те, що випускник учбового закладу повинен бути повністю підготовленим до виконання певних задач на виробництві, а це пов'язується з досягненням відповідного рівня трудових кваліфікацій. Тому в процесі навчання повинно максимально використовувати можливості неформальної освіти з метою опанування здобувачами ключових кваліфікацій.

Розроблено ряд ефективних методик навчання студентів з використанням пакетів прикладних програм, однак не існує єдиних підходів щодо методичної системи навчання інженерно-графічних дисциплін [3, с. 215]. Завдяки впровадженню неформальної освіти частково вирішується проблема покращення якості навчання фахівців технічних спеціальностей.

Мета статті – розглянути сучасні підходи організації неформальної освіти в процесі підготовки майбутніх фахівців вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Неформальна освіта базується на власних адекватних принципах, виконує певні функції й вирішує багато завдань дещо іншими методами. Це явище нове у освітній практиці, але має свій зміст і призначення. Тому й впроваджується в усіх закладах освіти, хоча не всі учасники освітнього процесу добре розуміють визначення цього поняття та причини появи.

Неформальна освіта спрямована на адаптацію людини до середовища, яке швидко змінюється соціально, економічно, технологічно, політично, на постійне оновлення знань, навичок і умінь задля конкурентоспроможності на ринку праці.

Дослідники по-різному визначають зміст і функції неформальної освіти, проте можна виокремити основні функції неформальної освіти, такі як можливість вміння самостійно вчитися, що сприяє саморозвитку молоді; поглиблення та розширення знань, оволодіння новими знаннями та предметними компетенціями; підвищення професійної кваліфікації; організація змістовного вільного часу; зростання мотивації здобувачів; оволодіння новими способами діяльності.

Ефективність неформальної освіти обумовлена її здатністю охопити всі соціально-професійні групи, підібрати команду тренерів, які володіють необхідними знаннями та технологіями, створити умови, комфортні для навчання.

На жаль поки відсутня законодавча й нормативно-правова бази, які регламентували б діяльність суб'єктів навчального процесу, їх права і обов'язки, механізми координації між суб'єктами управління, а також принципи та форми фінансування. Відбувається етап розвитку правової бази, вона поступово систематизується й удосконалюється. На жаль не всі розуміють важливість цього розвитку, хоча більшість все ж таки

погоджуються заохочувати більш тісну співпрацю та обмін досвідом в області неформальної освіти для молоді.

Протягом останніх років з'явилося більше різноманітних форм неформальної освіти: проекти, тренінги, семінари, форуми із залученням європейських експертів. Для вирішення цих проблем у закладах освіти створюються центри з підготовки, підвищення кваліфікації й перепідготовки викладачів, що сприятиме підвищенню рівня компетентності спеціалістів, які передають свій досвід здобувачам освіти. При очній формі неформальної освіти широко застосовуються майстер-класи, тренінги, вікторини тощо. В умовах воєнного стану в закладах освіти більш популярна дистанційна форма, проведення вебінарів, використання онлайн-курсів і платформ онлайн-навчання.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій технології стали причиною вибору вищими навчальними закладами дистанційної форми навчання як окремої форми, що забезпечує класичні форми навчання. Це призвело до створення нового виду організації освітнього процесу, так званого змішано режиму. Використання цього режиму передбачає не тільки навчання в аудиторії, а й навчання дистанційно. Саме при цій формі навчання активно впроваджується неформальна освіта.

Інформаційні технології й цифровізація дозволяють удосконалювати та створювати нові методи неформальної освіти. Оскільки більшість здобувачів неформальної освіти вибирають онлайн платформи для навчання, вона доступна в будь-якій точці світу. Також немає обмежень часом, хоча більшість курсів не довготривалі. Нові технології дозволяють оновлювати навчальні матеріали на постійній основі та сприяти взаємодії між викладачами й здобувачами.

Онлайн-курси дозволяють здобувачам освіти вибирати з широкого спектру предметів, навчатися від визнаних експертів з усього світу та отримувати доступ до актуальної інформації [2, с. 126]. Також необхідно спонукати слухачів до застосування отриманих знань у реальному житті, ділитися прикладами успіхів історій слухачів, які завершили курси і досягли значних результатів [4, с. 267].

Незважаючи на значний розвиток та поширення неформальної освіти в Україні протягом останніх років, існує низка проблем, які потребують вирішення:

- проблеми технічної оснащеності електронних способів освіти;
- труднощі створення високотехнологічних продуктів e-learning;
- нестача фахівців в області розробки електронних освітніх програм;
- відсутність особистого контакту з викладачем та здобувачами вищої освіти;
- здобувачі не завжди є поінформованими про те, де і як можна обрати цікаву та важливу для себе тематику;
- відсутність доступу до лабораторних інструментів та технологій;
- не всі курси безкоштовні.

Недостатній рівень володіння англійською мовою також обмежує вибір курсів і постає питання створення всеукраїнської платформи неформальної освіти. Сьогодні неформальна освіта обмежена і поки недостатньо якісна, оскільки охоплює не всі курси вищої школи. Є певний перелік освітніх платформи для організації дистанційного навчання, таких як Coursera, Labster, Futurelearn та інші. Найбільш популярні курси з іноземних мов, інформаційних технологій, базових предметних дисциплін.

Деякі фахівці ще вважають, що важко знайти відповідні курси для дисциплін професійної підготовки технічного напрямку з практичними завданнями, віртуальними лабораторними роботами тощо. Проте завжди є можливість опанувати відповідні загальні або фахові компетентності будь-якої дисципліни, які входять до освітньо-професійної програми спеціальності. Такі курси і методи можуть виявити навички та компетенції людей, про які вони можливо й не усвідомлювали, що володіють.

Виникає також потреба в часі на пошук оптимальної платформи для певної категорії здобувачів. Більшість здобувачів шукають саме безкоштовні курси і платформи онлайн-навчання. Завдяки співпраці вищого навчального закладу з цифровою навчальною платформою є можливість надати здобувачам безкоштовний доступ до онлайн курсів.

У Меморандумі неперервної освіти ЄС представляється неформальна освіта як особлива форма освітньої діяльності суб'єктів, яка зазвичай не супроводжується видачою документа [1, с. 15]. Важливою складовою для роботодавців на підприємстві є дипломи, сертифікати та

кваліфікації, тому визнання результатів навчання є ефективним засобом впровадження неформальної освіти.

За рахунок наявності механізму визнання сертифікатів навчання можна підвищити якість неформальної освіти. Існують різні варіанти інтеграції ресурсів онлайн платформ з навчальною дисципліною для неформальної освіти. Можливо зарахування неформальної освіти у межах вибіркової складової або самостійної роботи, як індивідуальна робота здобувача з відповідного освітнього компоненту. Це створює умови для розробки алгоритму імплементації елементів неформальної освіти в освітній процес.

Висновки. Неформальна освіта дає можливість в різних життєвих ситуаціях формувати особистісний досвід учасників освітнього процесу, як викладачів, так і здобувачів. Впровадження неформальної освіти в роботу закладів вищої освіти покращує показники ефективності та якості освіти майбутніх фахівців, в тому числі й з технічних наук.

Позитивний досвід професійного розвитку у системі додаткової освіти забезпечується багатьма факторами, у тому числі активною участю роботодавців та постачальників навчальних програм у вдосконаленні та адаптації програм до сучасних вимог.

Література

1. A Memorandum on Lifelong Learning. [Електронний ресурс]. URL: https://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf.
2. Гмиря Т. П. Використання онлайн-курсів в освітньому процесі: переваги та недоліки. *Українські студії в європейському контексті*. 2024. № 8. С.124–133.
3. Дереза О. О. Значення графічної підготовки майбутніх інженерів. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 7. С. 214–219.
4. Кротова О. Ю. Онлайн-курси у неформальній освіті. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 7. С. 260–268.
5. Купіна О. Неформальна освіта в системі освіти України. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. 2021. № 5. С. 61–64.
6. Одарченко В. І., Кузнєцова О. В., Акімова О. М. Сучасні підходи організації неформальної освіти в процесі підготовки майбутніх вчителів у ЗВО. *Danish Scientific Journal*. 2020. № 43. С. 25–29.

7. Про участь центральних та регіональних органів виконавчої влади, об'єднань роботодавців у формуванні трудового потенціалу держави та професійній підготовці кваліфікованих робітників для сучасної економіки України: матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти 21 грудня 2011 року /за заг. ред. В. П. Головінова. К. : Парлам. вид-во, 2012. 480 с.
8. Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології: збірник матеріалів II-ї Всеукраїнської Інтернет-конференції 28 квітня 2017 р. м. Київ / редкол.: В.В.Сидоренко, М.І.Скрипник, Я.Л.Швень. К.: ЦППО, 2017. 424 с.

Деркачова О.С.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української літератури
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

ДИДАКТИЧНИЙ КОМІКС: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

***Анотація.** У статті розглянуто дидактичний комікс у системі освітніх інновацій у процесі підготовки майбутніх вчителів до їхньої практичної діяльності, враховано його переваги як візуального засобу репрезентації навчального матеріалу. Представлено різні види роботи з ним – від опрацювання готового малюнку до створення нового як за готовим сюжетом, так і за власним, з використанням сучасних цифрових інструментів.*

***Ключові слова:** комікси, дидактичні комікси, освітній процес, інновації, цифрові інструменти.*

***Derkachova O. Didactic comics: an innovative approach in the development of future teachers.** The article deals with the didactic comic book in the system of educational innovations in the process of preparing future teachers for their practical activity, taking into account its advantages as a visual means of representing educational material. Different types of work with*

it are presented – from studying a ready-made comics to creating a new one, both based on a ready-made plot and on one's own, using modern digital tools.

Key words: *comics, didactic comics, educational process, innovations, digital tools.*

Актуальність дослідження визначається потребою швидкої адаптації до динамічних змін в освітньому процесі, прагненні осучаснити методики та практики навчання, щоб вони не тільки відповідали потребам сучасних учнів, а й були для них цікавими. Дидактичний комікс є гарною знахідкою в навчанні школярів будь-якого віку.

Комікс – зразок візуального мистецтва, особливий тип розповіді історії, в якій органічно та нерозривно поєднується малярство та вербальна складова. Вони давно вже стали частиною світової читацької культури і впевнено увійшли в освітній процес: мальопис як готовий освітній продукт, мальопис, створений вчителем, мальопис, створений учнями. Дидактичні комікси – це як готові, так і створені власноруч чи на відповідних цифрових платформах мальописи, що використовуються в освітньому процесі з навчально-виховною метою.

Пошук вчителем ефективних технологій для розвитку умінь та навичок учнів, передбачених Концепцією НУШ, рано чи пізно приводить його розуміння потреби візуалізації навчального матеріалу, і одним із них, дієвим та цікавим, є коміксування. Робота з коміксами, їх створення не тільки візуалізує навчальний матеріал, а й стимулює розвиток творчих здібностей учнів, підвищує інтерес до навчання.

Мета нашого дослідження – визначення дидактичного потенціалу мальописів в освітньому процесі та способів їх створення під час навчання майбутніх вчителів.

Виклад основного матеріалу. Книги Скотта МакКлауда «Розуміння коміксів» (1993), Ренді Дункана, Метью Сміта та Пола Левіца «Сила коміксів» (2015) є ґрунтовними дослідженнями історії виникнення та становлення культури коміксів, їхньої структури та змістовного наповнення. С. МакКлауд розмірковує про знакову природу зображень у коміксах, їхні часові та просторові особливості, а також про їхню можливу еволюцію [7]. Автори «Сили коміксів» розповідають про історію коміксів, форму та культуру мальованих історій, а також пропонують класифікацію жанрів коміксів та їхніх наративних моделей [1].

Ісаєва О. використання креолізованих текстів, у тому числі і мальовисів, вважає необхідною складовою у розвитку читацьких інтересів учнів, які є здебільшого візуалами у сприйнятті інформації. Лілік О. зазначає, що «використання коміксів у навчально-виховному процесі сприятиме розвитку усного й писемного зв'язного мовлення учнів, підвищенню рівня їхнього самоусвідомлення, самоконтролю й здатності до самоаналізу й рефлексії, а також інтенсифікує розвиток креативності учнів засобами української літератури» [6, с. 194]. Боковець Л. зауважує, що «формат коміксу дозволяє наочно та змістовно передати складні ідеї чи концепції за допомогою мінімальних художніх засобів, а створення власної історії у коміксах дозволяє зацікавити кожного учня та утримувати увагу школярів упродовж усього уроку» [9].

В освітньому процесі можемо використовувати як наявні у культурно-мистецькому просторі мальовиси, так і створювати власні – чи то за мотивами творів, чи то оригінальні, пропонувати учням конкретні теми для створення коміксів чи створювати разом із ними продовження історії, змінити фінал тощо.

Дидактичний потенціал застосування коміксів в освітньому процесі потужний і не розкритий ще до кінця, а отже, постає потреба оновлення шляхів підготовки вчителя, здатного обирати сучасні та ефективні технології навчання, до яких належить і робота з коміксами.

Студентам пропонується читання та аналіз коміксів з урахуванням змістово-композиційних компонентів, ознайомлення зі структурою мальовисів для розуміння та можливостей створення власних у подальшому. Особливу увагу звертаємо на текстову частину, яка є важливим доповненням до візуалу, але не повинна переобтяжувати малюнок. Також пропонуємо студентам сформулювати список коміксів для читання з учнями та радимо звернути увагу на новітні українські комікси, комікси, присвячені історії України, навчальні мальовиси.

Згодом переходимо до створення коміксів. «У сучасному світі цифрові технології стали не лише необхідним, але й невід'ємним інструментом для трансляції гуманітарних знань. Він включає в себе різноманітні програми, онлайн-ресурси та інтерактивні платформи, які відкривають нові можливості для гуманітаріїв у трансляції своїх досліджень та знань суспільству» [2, с. 165-166]

У роботі використовуємо найчастіше такі платформи: Canva (вебплатформа для дизайну, де можна створювати постери, презентації, логотипи, структуровані зображення за готовими шаблонами), StoryboardThat (за методом drag-and-drop створюємо місце дії, обираємо персонажів, можемо показати їх емоцію та рух, обрати їм одяг, локації), My Storybook (вебплатформа для створення онлайн-книг з готовими проілюстрованими сторінками), Pixton (для створення коміксів і з готовими зразками).

Спочатку на основі прочитаних книг, наприклад, тих, які опрацьовували під час вивчення дисципліни «Література та інклюзія» студенти обирають один епізод, прописують репліки або використовують наявні у творі і створюють елемент історії на одній із зазначених вище платформ.

Наприклад, кілька сцен за мотивами оповідання А. Маслюха «Трамвай № N».

Під час вивчення дисципліни «Дидактичні комікси у початковій школі» спочатку увагу звертаємо на вивчення можливостей платформ для створення мальовисів. Також частину роботи виконуємо за допомогою чату GPT, що економить час для розробки історій або створення зображень. Використання генераторів тексту/зображень дає змогу з легкістю генерувати картинки за текстовими запитамі. Це дозволяє створювати цікаві завдання та розширювати можливості здобувачів освіти [4, с. 158].

Наприклад, за готовими зображеннями пропонуємо студентам заповнити мовленнєві бульбашки відповідним текстовим матеріалом або продовжити історію:

Також як один із варіантів роботи студентам пропонуються згенеровані чатом GPT діалоги, до яких вони повинні створити зображення.

Ось діалог із шести реплік про важливість турботи про рідну людину:

Марина: Останнім часом помітила, що мама виглядає дуже втомленою. Мабуть, треба їй більше допомагати.

Олег: Так, турбота про рідних дуже важлива. Вони завжди дбають про нас, але їм потрібна підтримка.

Марина: Правда. Я думала, що вона справляється з усім, але, здається, їй важко.

Олег: Давай разом організуємо більше часу для відпочинку для неї. Можемо взяти на себе частину справ.

Марина: Це гарна ідея! Мама завжди допомагала нам, а тепер ми можемо подбати про неї.

Олег: Згоден. Турбота про рідних – це не просто обов'язок, це спосіб показати нашу любов.

Ось діалог із шести реплік про кошеня:

Оля: Максиме, дивись, тут кошеня! Воно сидить під деревом і тремтить. Напевно, заблукало.

Максим: Бідолашне... Давай заберемо його додому? Нехай зігріється, нагодуємо його.

Оля: Давай! Воно зовсім маленьке. Я знайду коробку і ковдру для нього.

Максим: Добре. А я тим часом пошукаю в нас корм, щоб його підгодувати.

Оля: Глянь, воно вже муркоче! Мабуть, відчуло, що тут безпечно.

Максим: Так, тепер у нього є новий дім. Може, назвемо його Сніжок?

Наприклад:

Такі види роботи розраховані на вдосконалення навичок роботи з цифровими інструментами, а в подальшому переходимо до створення самостійної комікс-історії, як наприклад, під час вивчення дисципліни «Мистецтво сторітелінгу у професійній підготовці майбутніх педагогів»:

Важливим у роботі з коміксами є розуміння того, що комікс – це не рандомна група малюнків, а система, об'єднана певною ідеєю, яку доповнює, пояснює, увиразнює слово. Таку органічну єдність не завжди вдається створити, адже типовою помилкою під час створення мальовписів є бажання вмістити на панель максимум текстового матеріалу, передати ідею за допомогою слів, а не поєднанням візуальної та вербальної складових.

Висновки. Комікс є важливою інноваційною технологією, де поєднання візуальної та вербальної основ допомагають зробити навчальний матеріал цікавим і доступним, підвищує читацький інтерес, активізує пізнавальну сферу. Робота з ним полягає в опрацюванні наявних вже малюнків, що є яскравими зразками візуального мистецтва, ознайомленні з цифровими інструментами, за допомогою яких можна створити власну історію, вивченні алгоритму створення малюнків (тема, прописування історії (сюжет, персонажі, репліки), вибір платформи, використання штучного інтелекту за потреби. Набуті знання та навички майбутні вчителі зможуть застосувати у своїй подальшій практичній діяльності для стимулювання та розвитку читацької, творчої та пізнавальної активності учнів.

Література

1. Данкан Р., Сміт М., Левіц П. Сила коміксів. Історія, форма й культура. Київ: ArtHuss, 2020. 512 с.
2. Дереза О., Водяницький І. Використання штучного інтелекту в дизайні. *Українські студії в європейському контексті*. 2024. № 8 С. 155–160.
3. Деркачова О. Російсько-українська війна у коміксах «Кіборги». *Помежів'я історій. Націотворчі, культурні та туристичні виміри минулого і сьогодення України*: Колект. монограф. / Заг. наук. ред. І. Монолатія, Л. Польової. ІваноФранківськ: ЛілеяНВ, 2023. С.120–146.
4. Землянська А. Технології трансляції в гуманітарних науках: досвід і сучасний стан. *Українські студії в європейському контексті*. 2024. № 8 С. 161–170.
5. Ісаєва О. Креолізований текст на уроках світової літератури як фактор активізації читацької діяльності. URL: media.ipro.kubg.edu.ua/wp.../isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc.

6. Лілік О. Особливості використання коміксів на уроках української літератури. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент*. 2021. № 17. С. 185–197.
7. Макклауд С. Зрозуміти комікси. Київ: Рідна мова, 2019. 224 с.
8. Нежива Л., Шкуренко О. Методичні особливості застосування коміксів у процесі підготовки вчителів початкової школи. *Open educational e-environment of modern University*. 2024. № 16. С. 92–105.
9. Створюємо комікси. *Центр професійного розвитку педагогічних працівників Гребінківської міської ради*. 2024. URL: <https://grcprpp.gov.ua/news/1707402416/>.
10. Чикалова Т. Г. Дидактичні можливості використання коміксів на уроках у початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Випуск 20. Т. 3. С. 52–55.

Дзюба І.В.

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління

Козубай І.В.

старший викладач кафедри мовної підготовки

Наумик А.С.

здобувач вищої освіти

Кондратова Я.М.

здобувач вищої освіти

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ІКТ В КОНТЕКСТІ РОБОТИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ГЕНЕЗИС, МЕТОДОЛОГІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

Анотація. В науковій роботі досліджуються актуальні питання теоретико-практичних особливостей сучасних систем дистанційного навчання в контексті роботи закладів вищої освіти України, їх можливості, передумови створення, функціональність та інші організаційні аспекти використання.

Ключові слова: заклад освіти, навчання, науково-педагогічний працівник, система дистанційного навчання, методологія, освіта,

компетентність, інноваційні технології, ефективність, практико-орієнтованість, робота.

Dziuba I.V., Kozubai I.V., Naumyk A.S., Kondratova Ya.M.
Theoretical and practical features of the use of distance learning systems as a component of ICT in the context of higher education institutions of Ukraine: genesis, methodology and management. The scientific work investigates topical issues of theoretical and practical features of modern distance learning systems in the context of higher education institutions of Ukraine, their capabilities, prerequisites for creation, functionality and other organizational aspects of use.

Key words: *educational institution, training, research and teaching staff, distance learning system, methodology, education, competence, innovative technologies, efficiency, practice-oriented, work.*

Актуальність. У сучасних умовах професійно-педагогічної невизначеності, зміни детермінант інноваційних методів навчання та необхідності застосування практико-орієнтованого навчання значним чином актуалізується питання дослідження теоретико-практичних особливостей використання систем дистанційного навчання як складової ІКТ та їх впливу на успішність здобувачів вищої освіти.

Мета дослідження – здійснити комплексне наукове обґрунтування теоретико-практичних особливостей використання систем дистанційного навчання як складової ІКТ та їх впливу на успішність здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Зазначене питання є досить нелегким та багатовекторним, адже охоплює всю систему вищої освіти України, дотичне до категорії освітньої майстерності та методики викладання дисциплін. Вивченням цих питань займались провідні науковці України в галузі педагогіки партнерства, інструментального забезпечення якості вищої освіти та методики викладання в закладах вищої освіти України, зокрема такі: В. Савіщенко, Н. Сидоренко [17; 16; 17], І. Козубай [7; 8], О. Ядловська [13], В. Краснопольський [9; 10; 11], І. Царьова, І. Дзюба, І. Шкіцька, О. Максименко, Г. Декусар [4; 5; 6], А. Наумик [13; 14] та ін.

Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в систему комплексної підготовки здобувачів вищої освіти є не тільки

вимогою часу, а й пов'язане з дією на території України правового режиму воєнного часу, що значним чином ускладнює комунікацію науково-педагогічного працівника та здобувача вищої освіти.

Умови соціально-невизначеного сьогодення, кадрове розпорошення та значне зростання конкуренції між випускниками різних закладів вищої освіти України зумовлює необхідність будувати сучасну освіту на основі компетентнісного підходу, збільшувати роль деонтологічної складової освіти, а також сприяти пізнавальному інтересу здобувачів вищої освіти, адже самі ці фактори дозволяють належним чином доповнити вже існуючу освітню парадигму України, а також поглибити ефективність взаємодії науково-педагогічного працівника та здобувача вищої освіти.

Високий темп розвитку Інтернет-комунікацій значною мірою вплинув на процес навчання. Все частіше використовуються нові технології для організації самостійної роботи або підвищення ефективності навчання здобувачів освіти. Особливої актуальності набули дистанційні освітні технології, адже з їхньою допомогою вибудовується сучасний освітній формат.

Із року в рік популярність дистанційної форми здобуття вищої освіти в Україні та світі тільки зростає. Цей факт є значною передумовою до розвитку ринку з надання послуг підключення закладів вищої освіти до таких систем. Наразі, більшість систем з дистанційного навчання, що використовуються в Україні («LMS HrAssist», «MOODLE», «COLORIS», «eEdPuzzle», «Google Classroom», «Clever», «Canvas», «aTutor», «TotalLMS», «NEO LMS»), мають такі можливості: організація поточного, семестрового та річного тестування; організація завантаження робіт здобувачів вищої освіти на перевірку науково-педагогічному працівнику; дистанційна комунікація; «онлайн-дошка»; можливість влаштованого використання сторонніх сервісів; поділ здобувачів освіти на групи; перевірка письмових робіт на плагіат та запозичення; груповий чат тощо.

Організація навчання за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій є досить ефективним та сучасним рішенням, що значним чином вирівнює можливості всіх здобувачів вищої освіти, усуває географічний бар'єр та зменшує фінансово-економічне навантаження на заклад вищої освіти.

Важливо зазначити, що відтермінування у розвитку дистанційної освіти загрожує зниженням конкурентоспроможності української освіти у світовому просторі. За останні десятиліття кардинально змінилася система передачі знань, а їх обсяг багаторазово збільшився. Сьогодні вже неможливо одноразово підготувати людину до професійної діяльності на все життя. Вирішення проблеми полягає в переході до освіти протягом життя, де базова освіта періодично повинна доповнюватися програмами додаткової освіти і бути фундаментом для подальшого навчання [16].

Значна ефективність використання систем дистанційного навчання полягає в таких особливостях:

1. Можливість організації індивідуального підходу до навчання та в належному впровадженні індивідуальних освітніх траєкторій.
2. Залучення здобувачів вищої освіти до групових методів взаємодії.
3. Доступність в комплексній системі обміну інформацією.
4. Відсутність у необхідності важкої технічної підготовки при організації певного виду діяльності.
5. Безпека та захищеність конфіденційної інформації.
6. Зрозумілий та зручний інтерфейс інноваційних систем дистанційного навчання.
7. Можливість інтеграції з сторонніми сервісами та значний функціонал.

Тим не менш, доцільним буде й охарактеризувати можливі недоліки при використанні сучасних систем дистанційного навчання, а саме: проблеми з доступом до мережі Інтернет; відсутність наявності необхідної гарнітури (мікрофон, камера тощо); відсутність безпосереднього контакту з науково-педагогічним працівником; затримка у роботі системи дистанційного навчання через можливі збої та загальне перенавантаження.

При виборі технічних засобів для забезпечення дистанційного навчання надважливим питанням є вибір платформи його організації. По суті, такою платформою вважається програмне забезпечення, що використовується для супроводу дистанційного процесу надання освітніх послуг. Сюди входять ті засоби, якими користуються всі учасники дистанційного освітнього процесу – викладачі окремих дисциплін, здобувачі вищої освіти, і адміністрація закладу вищої освіти, що займається організацією дистанційного навчання.

Інноваційною особливістю систем дистанційного навчання закладів вищої освіти України є можливість впровадження штучного інтелекту в їх роботу. Ця функція є доцільною при здійсненні тестування. На практиці це означає, що комп'ютерна система здійснює реагування не тільки на завідомо визначені запитання/відповіді (правильні і неправильні), але й контролює передчасність надання певної відповіді здобувачем вищої освіти. Тобто в зазначеному випадку система дистанційного навчання, використовуючи можливості штучного інтелекту оцінює компаративним методом модель дії здобувача вищої освіти, надаючи науково-педагогічному працівнику детальний звіт щодо зазначеного питання. Важливою теоретико-практичною особливістю зазначеного процесу є те, що керований вплив системи дистанційного навчання на здобувача вищої освіти може здійснюватися на кожному етапі прийняття відповідного рішення (завідомого для науково-педагогічного працівника (правильного або неправильного), або просто зводиться до комплексного аналізу та коментування певних дій здобувача вищої освіти з подальшим звітуванням науково-педагогічному працівнику. Вищезазначений процес є досить складним з технічної та професійно-педагогічної точки зору, вимагає підвищеної уваги при прийнятті рішення щодо виставлення певних оцінок здобувачу вищої освіти, а також доцільності використання зазначеної технології, оскільки вона є досить вартісною.

Безумовно, алгоритмізація та логіко-структуризоване наповнення системи дистанційного навчання залежить від конкретного науково-педагогічного працівника та вимог певного закладу вищої освіти, але в загальному викладі воно має відповідати таким загальним освітньо-педагогічним критеріям, як:

- належна визначеність;
- зрозумілість;
- якісно-підібраний матеріал;
- належне оформлення;
- можливість для розуміння здобувачем вищої освіти;
- інноваційність;
- технологічність;
- автоматизованість;
- практико-орієнтованість;

– чередування конкретності та узагальнення.

Окрім того, для систем дистанційного навчання закладів вищої освіти України характерним є використання таких принципів: науковість, свідомість, доступність, базовість, результативність, послідовність, наочність.

Поряд із позитивними досягненнями щодо впровадження технологій цифровізації в навчання необхідно звернути увагу й на недоліки, які не дозволяють повноцінно здійснити цифровий прогрес: відсутність єдиної загальнодержавної концепції цифровізації публічного управління та навчання зокрема; відсутність стратегій цифрового розвитку на рівні місцевого самоврядування; недостатність фінансування та альтернативних механізмів фінансування проєктів; брак висококваліфікованих ІТ фахівців, відтік «мізків» за кордон; відсутність цілісного підходу до формування ІКТ – архітектури, систем безпеки, ідентифікації та відповідності міжнародним стандартам; створення автономних ІКТ – архітектур; нерівний доступ громадян до цифрових технологій та нових можливостей тощо.

Висновки. Таким чином питання теоретико-практичних особливостей використання систем дистанційного навчання як складової ІКТ в контексті роботи закладів вищої освіти України є досить актуальним для сучасних наукових обговорень та подальших досліджень, а також вимагає залучення не тільки науковців, але й фахівців-практиків.

Література

1. Белова В. В. Дистанційне навчання в закладах вищої освіти країн Європейського Союзу. *Академічні візії*. 2023. № 18. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/332>.
2. Вишнівський В.В., Гніденко М.П., Гайдур Г.І., Ільїн О.О. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів. Київ: ДУТ, 2014. 140 с.
3. Декусар Г., Ковальчук О., Лагун К. Реалії та перспективи розвитку гендерного напрямку в закладах вищої освіти України. *Scientific review*. 2023. Т. 2, № 87. С. 47.

4. Козубай І., Корх А., Наумик А. Цифровізація у викладанні іноземної мови: історичний та правовий аспекти. *Grail of science*. 2023. № 32. С. 317–321.
5. Краснопольський В., Пахомова Т., Курилова Ю. Навчальний потенціал штучного інтелекту для організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 7(13).
6. Краснопольський В.Е. Активізація навчально–пізнавальної діяльності засобами комп'ютерної техніки. *Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. 1999. № 1. С. 48–52.
7. Краснопольський В. Е. Використання WEB-технологій у кейс-методі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № 20. С. 12–21.
8. Мала І. Б. Дистанційне навчання як дієвий інструмент управлінської освіти. *"Scientific notes of the University "KROK"*. 2022. С. 132–151.
9. Наумик А., Ядловська О. С. Особливості студентоцентрованого підходу у викладанні. *Матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції : «Світ наук. дослідж. Вип. 16»*, 16–17 лют. 2023 р. С. 128–130.
10. Наумик А. С., Алфьорова Т. М. Студентські наукові дослідження як фактор практикоорієнтованого навчання у закладах вищої освіти України. *Міждисциплінарні наукові дослідження та перспективи їх розвитку: матеріали IV міжнар. студент. наук. конф.* (5 квіт. 2024 р., м. Вінниця). С. 57–59.
11. Наумик А. С., Брагіна К. С. Розвиток української юридичної освіти в контексті дотримання академічної доброчесності: імерсивний та теоретико-методологічний аспекти. *Цифровізація науки та сучасні тренди її розвитку: матеріали VI міжнар. студент. наук. конф.* (12 квіт. 2024 р., м. Львів). С. 116–118.
12. Нойко В. А., Корх А. О. Вплив публічного управління на якість сучасних освітніх послуг в Україні. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень : зб. наук. пр. за матеріалами VI міжнар. наук. конф.* (8 берез. 2024 р., м. Вінниця). С. 39–41.
13. Сидоренко Н. Внутрішнє забезпечення якості вищої освіти в Україні як суспільно-освітній пріоритет. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 4. С. 81–86.

- 14.Трещов М. М., Наумик А. С. Цифровізація воюючої держави: необхідність та переваги. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 9. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-9-02-10>.
- 15.Dekusar G., Davydova N. Analysis of the development of distance learning as a modern form of information and education environment. *Scientific bulletin of south ukrainian national pedagogical university named after K. D. ushynsky*. 2020. Т. 2020, № 2 (131). С. 80–86.
- 16.Kalko R. M., Dekusar H. H., Lahun K. D. Theoretical and practical principles of using artificial intelligence methods in learning foreign languages in higher education institutions. *Research bulletin series philological sciences*. 2024. № 208. С. 181–187.

Звонарєва Л.В.

учитель історії

Херсонська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 4

Херсонської міської ради

ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИЧНИХ ФАКТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті розглядається важливість візуалізації історичних фактів як потужного інструменту для покращення розуміння минулого. Проаналізовано різноманітні методи візуалізації, такі як часові шкали, інфографіка, карти, діаграми, 3D-моделювання та анімації, які сприяють наочному сприйняттю історичних подій і явищ. Акцентується увага на здатності візуалізації оживити архівні матеріали, продемонструвати зміни територій та політичних структур, а також залучити молодь до вивчення історії. У статті наголошено на тому, що сучасні технології відкривають нові можливості для популяризації історичних знань, роблячи їх доступними та зрозумілими для широкої аудиторії.

Ключові слова: візуалізація, історичні факти, часові шкали, інфографіка, карти, діаграми, 3D-моделювання, анімації, історія, наочність.

***The use of historical facts through visualization.** This article examines the significance of visualizing historical facts as a powerful tool for enhancing the understanding of the past. Various visualization methods are analyzed, including timelines, infographics, maps, diagrams, 3D modeling, and animations, which contribute to the visual perception of historical events and phenomena. The ability of visualization to bring archival materials to life, demonstrate changes in territories and political structures, and engage youth in the study of history is emphasized. The article highlights that modern technologies open new opportunities for popularizing historical knowledge, making it accessible and understandable to a wide audience.*

***Key words:** visualization, historical facts, timelines, infographics, maps, diagrams, 3D modeling, animations, history, visual representation.*

Актуальність. Візуалізація історичних фактів є потужним інструментом для передачі знань про минуле, роблячи складні події і явища більш доступними та зрозумілими. Вона дозволяє не лише представляти історичні дані, але й надавати їм нове життя через різноманітні засоби – від карт і діаграм до анімацій і 3D-моделювання. За допомогою візуалізації можна показати взаємозв'язки між подіями, їхній хронологічний розвиток, зміни територій та економічних ресурсів, а також по-іншому представити архівні документи і зображення [11, с. 121]. Такий підхід сприяє глибшому розумінню історії та зацікавлює широку аудиторію, зокрема молодь, для якої візуальна інформація стає невід'ємною частиною пізнання світу.

У сучасному інформаційному просторі питання візуального контенту вивчають вчені, що цікавляться роллю візуалізації інформації у формуванні історичного мислення учнів, технологіями візуалізації в сучасних освітніх трендах, а також місцем і роллю відеоносіїв на уроках історії. Здебільшого це праці Бакка Т., Загрибельна Н., Кравченко О., Горпинко О., Дерхо В., Житеньової Н., Карпенко А., Ковалевської О., Ободовської В., Клепар М., Кузнецової К., Нич О., Козинця В. та ін.

Метою статті є дослідження ролі візуалізації історичних фактів як інструменту, що сприяє поглибленню розуміння минулого, а також визначення ефективних методів візуалізації, які можуть бути використані для популяризації історичних знань серед різних аудиторій. Стаття має на меті підкреслити важливість інтерактивних і наочних підходів у

навчанні історії, які залучають молодь та забезпечують краще сприйняття складних історичних подій і явищ.

Виклад основного матеріалу. Використання історичних фактів за допомогою візуалізації може бути потужним інструментом для навчання, презентацій або дослідницької роботи. Історичні події можуть бути візуалізовані у вигляді часової шкали, де кожна подія розміщується відповідно до її дати [12, с. 92]. Це дозволяє наочно показати послідовність подій та взаємозв'язок між ними. Наприклад, хронологічні лінії можуть бути використані для вивчення етапів Другої світової війни або розвитку України від часів Київської Русі до сьогодення. Тимчасові шкали (хронологічні лінії) є одним із найефективніших інструментів візуалізації історичних подій. Вони дозволяють чітко і лаконічно подати розвиток подій у часі, наголошуючи на ключових моментах [4, с. 144].

Часові шкали відображають історичні події у хронологічній послідовності, що допомагає зрозуміти, як події впливали одна на одну. Тимчасові шкали показують не лише часові рамки, але й зв'язок між подіями. Наприклад, можна показати, як окремі події вплинули на розвиток війни, змінили політичну або економічну ситуацію. За допомогою хронологічної шкали можна показати розвиток держав і культур. Тимчасові шкали можуть бути адаптовані під будь-яку тематику: політичну, культурну, економічну або військову історію. Наприклад, для культурної історії України можна створити шкалу з ключовими етапами розвитку літератури, музики або мистецтва [3, с. 38].

Використання інтерактивних технологій дозволяє створювати анімовані часові шкали, де користувач може взаємодіяти з подіями – отримувати більше інформації, переглядати документи чи зображення, пов'язані з певними моментами історії. Таким чином, тимчасові шкали є універсальним засобом для візуалізації складної інформації і допомагають краще структурувати і засвоїти історичні факти.

Інфографіка комбінує текст, графіки та зображення для передачі історичної інформації в стислій і зрозумілій формі. Наприклад, можна створити інфографіку про ключові битви, статистику війни або видатних історичних постатей. Інфографіка є потужним засобом візуалізації історичних фактів, оскільки дозволяє подати складну інформацію у стислій і легкій для розуміння формі. Вона поєднує текст, зображення,

діаграми, графіки та інші візуальні елементи, щоб зробити історичні дані більш наочними і доступними [2, с. 17].

Інфографіка може відобразити важливі військові події, показавши місце і дату битви, сили, які брали участь, результати, а також ключові фактори, що вплинули на результат. Інфографіка дозволяє зобразити статистичні дані війни, як-от кількість жертв, витрати, залучені країни, ресурси тощо. За допомогою такого ресурсу можна висвітлювати життєвий шлях, досягнення та вплив на історію окремих людей. Інфографіка може демонструвати розвиток ідейних або політичних рухів; дозволяє візуалізувати зміни у суспільстві або економіці, такі як індустріалізація, міграція, демографічні процеси. За допомогою інфографіки можна порівняти різні періоди в історії або окремі держави. Інфографіка робить історичну інформацію більш доступною, особливо для візуальних типів навчання, допомагає краще запам'ятовувати та розуміти події, а також мотивує до подальшого вивчення теми.

Візуалізація історичних фактів через карти може показати зміни територій, імперій та кордонів у різні історичні періоди. карти є одним із найпотужніших інструментів візуалізації історичних змін. Вони наочно демонструють, як змінювалися території, кордони, імперії та держави в різні періоди історії. Вивчення історії за допомогою карт дозволяє краще зрозуміти геополітичну ситуацію, міграційні процеси та територіальні суперечки [1, с. 24].

Карты можуть показати, як змінювалися кордони держав упродовж століть. Історичні карти є корисними для візуалізації бойових дій та військових кампаній, вони можуть використовуватися для показу територіальних спорів між державами. Історичні карти можуть також ілюструвати великі міграційні рухи, показувати економічні зміни та соціальні процеси. Карты допомагають вивчати культурні та релігійні зміни, що відбувалися у різних частинах світу, візуалізувати розвиток міст та цивілізацій у різні періоди, а також розвиток імперій і колоніальних володінь. Карты додають глибини і просторової ясності історичним подіям, дозволяючи краще уявити і зрозуміти зміни, які відбувалися з територіями, націями та кордонами протягом різних епох [13, с. 165].

Можна використовувати діаграми для демонстрації статистичних даних, пов'язаних із демографією, економікою або військовими

ресурсами. Діаграми та графіки є ефективним засобом візуалізації статистичних даних, що дозволяє краще зрозуміти історичні процеси та тенденції. Вони надають можливість аналізувати дані, пов'язані з демографією, економікою, військовими ресурсами або іншими аспектами історії [9, с. 68].

Графіки та діаграми можуть демонструвати зміни чисельності населення в різні періоди історії. Діаграми можуть показувати економічні зміни, розвиток промисловості та торгівлі в різні періоди, показати військові витрати, кількість збройних сил або виробництво військової техніки, відтворити соціальні процеси. Графіки можуть показати розвиток політичних подій або систем. Діаграми можуть візуалізувати зміни в торгівлі між країнами, економічні зв'язки та вплив колоніальних імперій. Діаграми можуть показати міграційні рухи, масштаби переселень та причини міграції. Графіки можуть використовуватися для порівняння ресурсів або виробничих потужностей різних держав у певний період. Діаграми та графіки дозволяють візуально показати важливі історичні тенденції, підкреслюючи числові дані та їхні зміни з часом, що допомагає глибше аналізувати та краще розуміти історичні процеси [10, с. 32].

Фотографії, карти, документи або зображення з архівів можуть використовуватися для ілюстрації конкретних подій або епох. Вони додають історичної достовірності і допомагають занурити глядача в атмосферу певного періоду. Візуалізація історичних фактів через архівні зображення та документи є потужним способом створити більш глибоке розуміння подій і епох. Використання автентичних фотографій, карт, документів і інших історичних джерел допомагає відтворити реалії минулого та підкріпити історичну інформацію доказами.

Фотографії з місця подій дозволяють побачити історію «на власні очі». Вони документують миті, що мали значення для епохи. Архівні карти можуть показати, як виглядали певні території в різні періоди, їхнє адміністративне розділення або геополітичні зміни. Історичні документи, такі як закони, маніфести, угоди, або особисті листи видатних діячів, можуть передати погляди, рішення та цілі того часу. Вирізки зі старих газет або журналів дають уявлення про те, як певні події висвітлювалися

в засобах масової інформації того часу. Вони можуть відображати реакцію суспільства на політичні чи соціальні зміни [7, с. 296].

Політичні плакати, агітаційні матеріали та реклама певних епох передають ідеї, що панували в суспільстві. Вони показують, як влада чи соціальні групи намагалися вплинути на населення. Архівні фотографії архітектурних пам'яток або міст, що зазнали змін або руйнувань, допомагають візуалізувати культурні досягнення та катастрофи. Ілюстрації або сторінки з історичних літописів, хронік та книг дозволяють глибше зрозуміти, як фіксувалися події минулих часів. Зображення археологічних знахідок, як-от зброя, інструменти, посуд чи прикраси, додають візуальну складову до розповіді про побут і культуру стародавніх цивілізацій. Використання архівних зображень і документів допомагає глядачеві глибше зануритися в конкретну історичну епоху, додати автентичності розповіді та підкреслити важливість збереження історичної пам'яті.

Сучасні технології дозволяють створювати 3D-моделі архітектурних споруд, поселень або цілих міст, що існували у минулому, що може бути корисно для вивчення того, як виглядали древні цивілізації або реконструкції битв. 3D-моделювання та реконструкція є потужними інструментами для візуалізації історичних фактів, що дозволяють відтворювати архітектурні споруди, поселення, битви та навіть цілі цивілізації, які існували в минулому. Завдяки сучасним технологіям, такі моделі дають можливість не лише відчувати, як виглядали об'єкти минулого, але й зануритися в історичний контекст [6, с. 209].

3D-моделі дозволяють відтворити зовнішній вигляд зруйнованих або пошкоджених пам'яток архітектури. Це може бути корисно для археологічних досліджень або туристичних проєктів. За допомогою 3D-моделей можна відтворити цілі міста або поселення, які існували в різні історичні періоди, що допомагає побачити, як люди жили, працювали та взаємодіяли у своїх спільнотах. 3D-моделі дозволяють дослідити культурні та архітектурні особливості стародавніх цивілізацій, таких як Єгипет, Месопотамія або Майя. 3D-моделі можуть допомогти відтворити хід великих історичних битв. Археологи можуть використовувати 3D-моделювання для відтворення об'єктів, які вони знаходять під час

розкопок, що дозволяє побачити, як виглядали будівлі, інтер'єри та інші об'єкти до їхнього руйнування.

Віртуальні 3D-моделі дозволяють створювати музеї або екскурсії, де відвідувачі можуть «прогулятися» стародавніми містами або пам'ятками. За допомогою 3D-реконструкцій можна не лише відтворювати будівлі, але й інтер'єри та деталі повсякденного життя людей. Технології 3D-моделювання широко використовуються в освітніх проєктах і інтерактивних іграх для вивчення історії. 3D-моделювання відкриває безліч можливостей для глибшого розуміння історичних подій і епох, роблячи їх більш доступними і наочними. Завдяки цьому, історія стає ближчою і зрозумілішою для сучасного суспільства.

Використання анімацій для відтворення подій минулого є ефективним способом привернути увагу аудиторії. Історичні відео та анімації є надзвичайно ефективними інструментами для візуалізації минулих подій, дозволяючи глядачам побачити, як розгорталися ключові моменти історії. Анімації мають потенціал відтворювати події динамічно і візуально захопливо, що сприяє кращому розумінню і запам'ятовуванню матеріалу.

Анімація може показати складні та масштабні історичні битви з докладною деталізацією руху військ, стратегії командування і результатів, що дозволяє глядачам візуально зрозуміти перебіг подій та ключові моменти бою. Відео-анімація дозволяє наочно продемонструвати, як міста змінювалися протягом століть – від моменту заснування до сучасності. Анімація часто використовується в історичних документальних фільмах для відтворення подій або сцен, для яких немає відео чи фотографій. Анімації в освітніх відео можуть використовуватися для пояснення складних історичних концепцій, таких як розвиток політичних систем, соціальних рухів або технологічних проривів. Вони роблять матеріал більш доступним для учнів та студентів. Анімаційні відео можуть використовуватися для відтворення подій, що ґрунтуються на археологічних знахідках і реконструкціях, що допомагає показати, як могли виглядати побутові сцени чи релігійні ритуали [8, с. 54].

Відео-анімації можуть наочно показати розвиток технологій та винаходів у різні історичні періоди, що допомагає простежити, як зміни в науці та технологіях впливали на суспільство. Відео з анімаційними

картами можуть показати зміни державних кордонів та геополітичної ситуації в різні історичні періоди, що дозволяє легко простежити, як змінювалася карта світу в залежності від різних історичних подій [5, с. 42]. Анімації можна використовувати для створення коротких відео, що привертають увагу аудиторії в соціальних мережах. Такі відео швидко й доступно пояснюють історичні події або факти. Історичні анімації й відео допомагають донести складні теми до широкої аудиторії, роблячи їх візуально цікавими й легкими для сприйняття. Завдяки інтерактивності та наочності, такі засоби візуалізації допомагають залучати молодь і широку публіку до вивчення історії. Кожен із цих методів може бути адаптований під конкретну аудиторію або мету: від навчальних проєктів у школах до академічних конференцій або публічних виступів.

Висновки. Використання візуалізації історичних фактів є ефективним засобом для поглибленого розуміння минулого та інтерактивного засвоєння інформації. Завдяки таким методам, як часові шкали, інфографіка, карти, діаграми, 3D-моделі, анімації та архівні зображення, історичні події стають доступними і зрозумілими широкій аудиторії. Візуалізація сприяє не лише кращому засвоєнню матеріалу, а й стимулює інтерес до історії, роблячи її ближчою і більш захопливою для сучасного покоління. Такий підхід дозволяє не тільки зберігати знання про минуле, але й активно інтегрувати їх у освітній та культурний контекст сучасного суспільства.

Література

1. Бакка Т., Загрибельна Н., Кравченко О. Формування медіа-освітніми засобами історико-біографічного та історико-психологічного портрета П. Куліша. *Історія в школі*. 2019. № 7-8. С. 23–28.
2. Горпинко О.С. Роль візуалізації інформації у формуванні історичного мислення учнів. *Історія та правознавство*. 2020. № 10-12 (578-580). С. 17–20.
3. Дерхо В. Методичні засади використання наочності на уроках історії при вивченні матеріалу культурологічного змісту. *Історія в школі*. 2018. № 10-12. С. 38–44.

4. Житеньова Н. Технології візуалізації в сучасних освітніх трендах. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2016. № 2. С. 144–157.
5. Карпенко А. Місце і роль відеоносіїв на уроках історії. *Історія в школі*. 2012. № 2. С. 42–43.
6. Клляда І. Художня література України у 8 класі: методика формування історичних уявлень при вивченні теми: Україно-московський договір. Переяславська рада (1654 р.). *Історія в школі*. 2019. № 7–8. С. 29–38.
7. Ковалевська О. Візуальні дослідження та іконографія: проблема розмежування об'єкта, методу та понятійно-категоріального апарату. *Спеціальні історичні дисципліни*. № 22–23. С. 296–304.
8. Козинець В. П. Живопис на уроках історії. Київ: Радянська школа, 1989. 126 с.
9. Ободовська В. Інфографіка на уроках історії як засіб візуалізації образів. *Рідна школа*. 2016. № 8-9. С. 67–70.
10. Клепар М., Кузнєцова К., Нич О. Використання інфографіки для візуалізації освітнього контенту в закладі вищої освіти. *Наукові записки. Серія: педагогічні науки*. 2021. № 199. С. 31–36.
11. Сергієнко Т. І. Інформаційні технології в освіті. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 6. С. 121–126.
12. Шарова Т. М. Літературна практика у форматі соціалістичного реалізму. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність: збірник наукових праць*. 2018. Вип. 11. С. 90–100.
13. Шаров С., Шарова Т. Візуалізація навчального матеріалу в умовах дистанційного навчання: зб. тез. доп. міжнар. наук. конф. «Українська словесність у полікультурно-освітньому просторі сьогодення» (23-24 вересня 2021 р., м. Одеса). С. 165–169.

Зінов'єва О.Г.

старший викладач кафедри комп'ютерних наук
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

МЕТОДИ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ПРИ ПРОЕКТУВАННІ І ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

***Анотація.** Проектування інформаційних систем є ладним процесом, який вимагає всебічного підходу до аналізу вимог, структури та функцій системи. Системний аналіз виступає основою цього процесу, оскільки дозволяє зрозуміти, як різні компоненти системи взаємодіють між собою та з навколишнім середовищем. У рамках даної статті розглядаються методи системного аналізу, які використовуються при проектуванні інформаційних систем.*

***Ключові слова:** системний аналіз, інформаційна система, проектування, методи.*

***Zinovieva O. Methods of system analysis in the design of information systems.** The design of information systems is an orderly process that requires a comprehensive approach to the analysis of requirements, structure and functions of the system. System analysis is the basis of this process, as it allows you to understand how the various components of the system interact with each other and with the environment. This article examines the methods of system analysis that are used to design information systems*

***Key words:** system analysis, information system, design, principles, methods.*

Актуальність дослідження. Одним з важливих етапів життєвого циклу інформаційних систем є проектування. При цьому, питанню аналізу при проектуванні інформаційних систем в наш час приділяється досить велика увага [1, с. 36]. В галузі створення складних інформаційних систем використовуються різні методи аналізу та моделювання систем, які постійно розвиваються. Особливістю аналізованих у літературі методик системного аналізу [4, с. 83] є те, що вони використовують закономірності побудови, функціонування та

розвитку систем, формування варіантів структури системи та вибір найкращого варіанта. Методи системного аналізу – декомпозиція, аналіз та синтез системи, що знімає чи послаблює проблему практики

При проектуванні складної інформаційної системи необхідно мати цілісне, системне уявлення моделі, яка відображає основні аспекти її функціонування. Побудова такої моделі дозволяє деталізувати вимоги до системи, а розуміння предметної області дозволяє спроектувати найбільш ефективну систему. Для того, щоб мінімізувати ризики при проектуванні системи застосовуються методи системного аналізу

Використання методів і принципів системного аналізу дозволяє створювати ефективні, гнучкі та адаптивні системи, які відповідають потребам користувачів.

Мета статті передбачає огляд сучасних методів системного аналізу, які використовуються при створенні інформаційної системи.

Виклад основного матеріалу. Однією з сучасних тенденцій в галузі розробки інформаційних систем є зростання значущості стадії передпроектного аналізу та моделювання.

Системний аналіз – це дисципліна, яка включає певні науково обґрунтовані методології, вона вивчає принципи, методи та засоби дослідження складних об'єктів. Для вивчення таких об'єктів системний аналіз розглядає об'єкти у вигляді системи, на основі чого відбувається аналіз даних систем. Тобто, всі об'єкти розглядаються не як окремі елементи, а як частини, що входять до системи, які взаємопов'язані і перебувають у взаємодії.

Системний аналіз – це процес дослідження проблемної області та формування вимог для розробки оптимальних рішень. Він дозволяє визначити цілі та завдання ІС – чітко сформулювати, що саме система повинна виконувати, і які задачі вона має вирішувати, проаналізувати вимоги користувачів – виявити потреби майбутніх користувачів системи та врахувати їх у проектуванні, оцінити наявні ресурси та визначити взаємозв'язки компонентів системи – розробити структуру системи, що включає всі підсистеми та їх взаємодію

Системний підхід сприяє виробленню правильного методу мислення про процес розробки інформаційної системи, оскільки вона застосовується на підприємстві, яке є частиною більшої системи, та його цілі і функції постійно зазнають змін. Якщо в процесі розробки команда

не має достатньої інформації про суть проблемної ситуації, то для того, щоб організувати процес прийняття рішень, застосовується системний аналіз [5, с. 34; 6, с. 39].

Від якості системного аналізу та проектування безпосередньо залежить ступінь задоволеності замовника від впровадженої інформаційної системи. Для системного аналізу використовуються такі методи як кількісні та якісні їх різних галузей. Також застосовується математичний апарат загальної теорії систем. Багато методів запозичені з таких теорій як теорія прийняття рішень, теорія інформації, теорія ефективності та інші. Крім цього, використовуються методи моделювання та методи штучного інтелекту. Так, обсяг різних методів, які охоплюють більшу частину всіх можливих, роблять системний аналіз найбільш якісним і повноцінним, що дозволяє виявити всі елементи системи і дати їм правильну характеристику

Методи системного аналізу при проектуванні інформаційної системи передбачають:

- виділення деякого об'єкту як системи: цілісність представлення даного об'єкту, визначення призначення об'єкту, визначення властивостей об'єкту, а також структури та функцій об'єкту;
- формування моделі системи.

Системний аналіз при розробці інформаційної системи починається з виділення системи та задач, що вирішуються нею, із загальної предметної області. На цьому етапі слід визначити глобальну мету, навіщо розробляється нова чи модернізується існуюча інформаційна система. Зазвичай метою проектування інформаційної системи є отримання прямого чи опосередкованого економічного ефекту від її впровадження. На даному етапі визначається та декомпозується функція системи, визначається мета розробки, розбиття множини зв'язків на вхідні та вихідні параметри, призначення системи та коротка характеристика об'єкту автоматизації. Для декомпозиції цілі використовується метод дерева цілей. Метод дерева цілей – метод, який заснований на принципі поділу загальної мети створення інформаційної системи на підцілі. Використання цього методу перед розробкою системи має велике значення, оскільки чітко формулюються цілі створення інформаційної системи та способи їх досягнення [2, с. 64]

Системний аналіз також включає оцінку різних варіантів рішення для певної проблеми. Це може бути вибір технології, платформи, архітектури або процесів. Аналіз альтернатив включає порівняння витрат, часу реалізації, можливостей масштабування, технічних ризиків та сумісності з іншими системами

Розрізняють формальні та неформальні методи системного аналізу [2, с. 97]. До неформальних методів відносять: метод мозкового штурму, метод експертного оцінювання, метод Дельфі, морфологічні методи. Формалізовані методи включають в себе мережеві, статистичні, методи оптимізації та інші.

В рамках дисципліни «Системний аналіз» для здобувачів спеціальності «Комп'ютерні науки» розроблений комплекс робіт по застосуванню методів системного аналізу для вирішення структурованих або слабоструктурованих проблем. Один з таких методів – це метод експертних оцінок, який передбачає вибір найбільш переважного варіанту на основі оцінок експертів про значимість об'єктів. Експертне оцінювання є важливим інструментом при аналізі інформаційних систем (ІС), особливо у випадках, коли бракує точних даних або необхідно врахувати суб'єктивні аспекти, такі як оцінка ризиків, якості системи чи ефективності запропонованих рішень. Для вирішення неструктурованих проблем представлені методи формування індивідуальних експертних оцінок (метод ранжування, методи парних порівнянь, метод аналітичної ієрархії), методи формування колективних експертних оцінок (оцінка погодженості суджень експертів із застосуванням коефіцієнтів Спірмена та конкордації) [5, с. 170].

Одним з методів системного аналізу також є функціонально-структурний аналіз. Цей метод дозволяє розбити систему на підсистеми і компоненти, визначивши їх взаємозв'язки. Використовуються діаграми потоків даних (Data Flow Diagrams), діаграми функцій або інші інструменти, що допомагають побачити, як інформація рухається в системі і як взаємодіють різні її частини. Це дозволяє краще розуміти структуру системи та взаємозалежності між її елементами

В вирішенні задач системного аналізу важлива роль належить моделюванню системи. Моделювання є невід'ємною частиною системного аналізу при створенні ІС. Воно передбачає створення абстрактних моделей майбутньої системи. Моделі можуть бути

логічними (відображають поведінку системи) і фізичними (відображають структуру). Популярними підходами є створення UML-діаграм (Unified Modeling Language) за допомогою відповідних CASE-засобів [3, с. 225], які допомагають відобразити об'єкти системи, їхні атрибути та взаємодії.

Системний аналіз є критично важливим елементом успішної розробки та впровадження ІТ-проектів. Розуміння різних методів та підходів дозволяє системним аналітикам обирати та застосовувати ті методи, які найкращим чином відповідають вимогам конкретного проекту. Одне із завдань системного аналізу – розкриття проблем, що стоять перед керівниками, які приймають рішення, настільки, щоб їм стали очевидні всі основні наслідки рішень, які можна було враховувати у своїх діях. Системний аналіз допомагає відповідальній за прийняття рішення особі суворо підійти до оцінки можливих варіантів дій і вибрати найкращий з них з урахуванням додаткових, не формалізованих факторів і моментів. Цінність системного аналізу, заснованого на системному підході, полягає у більшому розумінні суті проблеми, у більш чіткому формулюванні глобальної мети, у виявленні загальних елементів та виявленні прихованих зв'язків.

Висновки. Застосування методів системного аналізу при розробці інформаційних систем дозволяє не лише зрозуміти вимоги користувачів і визначити оптимальні технічні рішення, але й забезпечити надійність, безпеку і відповідність системи бізнес-процесам. Системний підхід сприяє уникненню багатьох помилок, зменшенню витрат на проєктування і розробку, а також забезпечує більш структурований і прогнозований процес створення системи. Остаточний успіх інформаційної системи значною мірою залежить від того, наскільки ретельно і правильно був проведений системний аналіз.

Література

1. Бойко Б. І., Кузенко В. Ф. Застосування структурного системного аналізу при розробці інформаційних систем. *Наукові записки НаУКМА*. Комп'ютерні науки. 1999. Т. 16. С. 36–38.
2. Варенко В. М. та ін. Системний аналіз інформаційних процесів: Навч. посіб. Київ.: Університет «Україна», 2013. 203 с.

3. Зінов'єва О. Г. Використання CASE-засобів для проектування інформаційних систем. *Українські студії в європейському контексті. 2023. № 7. С. 220–227.*
4. Згуровський М. З., Панкратова Н. Д. Основи системного аналізу. Київ: Видавнича група ВНУ, 2007. 544 с
5. Катренко А. В. Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації: навчальний посібник. Львів: Новий світ-2000, 2003. 424 с.
6. Якуменко У., Muzhanova Т., Lehominova S. Системний аналіз технічних систем забезпечення інформаційної безпеки підприємств від компанії fireeye. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка, 2021. № 4(12). С. 36–50.*

Кондратова Я.М.

здобувач вищої освіти

Брагіна К.С.

здобувач вищої освіти

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник: д.держ.упр., доцент Трецов М.М.

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ ЯК ПРОБЛЕМА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА АСПЕКТ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ У РАМКАХ КОНЦЕПЦІЇ НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Анотація. В науковій статті розглядаються питання щодо освіти дорослих як проблеми сучасних наукових досліджень та важливого аспекту в контексті реформування системи вищої освіти України у рамках концепції навчання впродовж життя. Окрім того, досліджуються думки провідних науковців України та світу тощо зазначеного питання, а також обтрунтовуються інноваційні підходи і методи.

Ключові слова: *освіта дорослих, наука, дослідження, концепція, навчання, життя, управління.*

Kondratova Ya., Brahina K. Adult education as a problem of scientific research and an aspect of reforming the higher education system within the framework of the concept of lifelong learning. The article deals with the issues of adult education as a problem of modern scientific research and in the context of reforming the higher education system of Ukraine within the framework of the concept of lifelong learning. In addition, the opinions of leading scientists of Ukraine and the world on this issue are studied, as well as innovative approaches and methods are substantiated.

Key words: adult education, science, research, concept, learning, life, management.

Актуальність дослідження. Нині в умовах соціально-економічної та політичної криз в державі, стану ринку праці, системного й ґрунтовного реформування освітньої галузі України беззаперечної актуальності набуває проблема освіти впродовж життя, зокрема освіти дорослого населення. Вже з середини ХХ століття стає дедалі помітною роль освіти впродовж життя як засобу розвитку суспільства в цілому і людини зокрема.

Мета статті – здійснити комплексний та ґрунтовний аналіз системи освіти дорослих як проблеми наукових досліджень, здійснити теоретичне обґрунтування необхідності навчання впродовж життя.

Виклад основного матеріалу. Людина, член суспільства, має бути здатною до постійного саморозвитку і навчання впродовж життя, тобто свідомою щодо забезпечення тим самим сталого й збалансованого розвитку соціуму, в якому вона реалізує власну активну життєдіяльність. Одним із основних гасел інформаційного суспільства ХХІ століття є акцент на людині, що постійно навчається.

Людина як мікрокосм має в умовах глобалізації, конкурентного середовища постійно збагачувати власний інтелектуальний капітал, розвиватися й удосконалюватися. Окрім цього важливого значення набуває стрімке зростання розриву очікувань і неузгодженістю між потребами праці та освітніми послугами, а це, в свою чергу, призводить до критичного рівня безробіття.

Тож потреба в освіті впродовж життя і тут не викликає сумнівів, адже рівень кваліфікації робочої сили має вирішальне значення для економічного розвитку будь-якої країни.

Таким чином, і освіта, і неперервна професійна підготовка є дієвими інструментами щодо зниження рівня тих негативних наслідків, які сьогодні продукує глобальна криза.

Справедливо зазначає І. Левченко, «неперервна освіта – це спосіб життєдіяльності людини, процес здобуття нею необхідних знань, набуття умінь, навичок і якостей у міру виникнення потреби в них, що відбувається протягом всього життя людини» [2].

За результатами досліджень В. Вятяріса та Р. Чюжаса [1] «неперервна освіта (lifelong learning / education)» охоплює декілька значень:

1. Створення умов для розвитку едукаційних можливостей поза системою освіти – тобто підкреслення ролі індивіда поза системою освіти.
2. Забезпечення умов неперервного вдосконалення професійної кваліфікації.
3. Свідоме продовження навчання впродовж життя.

Одним із пріоритетів неперервної освіти є забезпечення умов для ефективної реалізації дорослою людиною протягом усього життя її життєвих планів і потенційних можливостей самовдосконалення.

Так, на думку експертів Інституту ЮНЕСКО, саме неперервна освіта, одна з ланок якої становить освіта дорослих, покликана сприяти всебічно-гармонійному розвитку суспільства, нації, загальної культури людства [11].

Сама ж проблема подальшої глобальної реалізації на міжнародному рівні актуальної ідеї навчання впродовж життя знаходиться в площині людиноцентристської освітньої парадигми.

Окремо слід акцентувати увагу на якісному стрибку з рівня «освіта на все життя» на рівень «освіта впродовж життя». Цей перехід відбувся внаслідок постійного і швидкого оновлення знань у сучасному інформаційному суспільстві XXI століття. Тому, як результат, будь-яка освітня система повинна забезпечувати на високому рівні всі необхідні і достатні умови для задоволення потреб у неперервному оволодінні знаннями та навичками як в особистісній, так і в професійній сферах.

Неперервна освіта є своєрідною відповіддю на виклики XXI століття і є яскравим відображенням розвитку культурного, морального, наукового, технічного потенціалу країни.

Питання щодо впливу кризових прогнозів полягає у швидкому пошуці шляхів удосконалення власних навичок і професійної переорієнтації вже не з метою власного саморозвитку, а як життєва необхідність. Тому, власне навчання й освіта впродовж життя стає джерелом забезпечення рівного для всіх доступу до використання нових можливостей.

Логічною та беззаперечною є теза, що центральним компонентом освіти впродовж життя є навчання й освіта дорослих.

Визначення освіти дорослих вперше з'явилося в «Рекомендаціях ЮНЕСКО щодо розвитку освіти дорослих, прийнятих у Найробі в 1976 році. Цю дефініцію було оновлено на VI Белемській конференції 2009 року «Освіта і навчання впродовж життя для успішного майбутнього – сила навчання дорослих», результатом якої стали Белемські рамки дій (BelemFrameworkforAction, 2009)» [3].

Освіта дорослих – це «сукупність навчальних процесів формальної, неформальної та інформальної освіти, за допомогою яких люди, котрих вважають дорослими в суспільстві, до якого належать, розвивають свої здібності, забагачують свої знання та підвищують свою технічну чи професійну кваліфікацію, словом, розвиваються і покращують свою здатність до життя та праці, як у власних інтересах, так і в інтересах громади та суспільства» [12].

При впровадженні системи освіти дорослих важливе значення отримує формування деонтологічних компетентностей майбутніх фахівців [7; 9], а також застосування при навчанні технологій студентоцентрованого підходу [6; 10].

Важливою умовою розвитку та реформування системи вищої освіти у рамках концепції навчання впродовж життя є можливість забезпечення сталого розвитку закладів вищої освіти України, поглиблення децентралізаційних процесів, а також впровадження методів проєктного управління [4; 5; 8].

Слід також зазначити, що освіта дорослих у сучасних умовах розвивається в двох напрямках: професійно-компетентнісному, де основним завданням освіти є розвиток професійної складової, економічний розвиток та конкурентоспроможність; особистісно-

громадянському, коли мова йде про особистісний компонент освітнього процесу й не зачіпається питання ринку.

Висновки. Таким чином надважлива роль освіти дорослих детермінується сучасним ринком праці, глобалізаційними процесами та умовами інноваційності. Окрім того, освіта дорослих виступає інструментом отримання можливості для рефлексії і розуміння своєї ролі як громадянина/громадянки і можливих шляхів реалізації цієї ролі у суспільстві детермінує сучасний ринок праці, глобалізаційні процеси та умови інноваційності. Освіта дорослих орієнтована на зміцнення демократії і, відповідно, можлива лише в демократичній та сучасній державі.

Література

1. Вятярис В., Чюжок Р. Дослідження задоволення потреб дорослих учнів: на прикладі Каунаського центру навчання дорослих. *Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності*: [матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2014 р., м. Київ) : у 2 ч.]. Ч. 2 / уклад. : Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. Київ : ІПК ДСЗУ, 2014. 248 с.
2. Левченко І. Освіта дорослих як наукова проблема. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. К.: Едельвейс, 2012. Вип. 5. С. 45–54.
3. Лук'янова Л.Б. Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід. К.: ТОВ «ДКС-Центр», 2017. 147 с.
4. Наумик А., Алфьорова Т. Студентські наукові дослідження як фактор практико-орієнтованого навчання у закладах вищої освіти України. *Міждисциплінарні наукові дослідження та перспективи їх розвитку* : матеріали IV міжнар. студент. наук. конф. (5 квіт. 2024 р., м. Вінниця). С. 57–59.
5. Наумик А. С., Сидоренко Н. С. Деякі аспекти проєктного управління в органах державної влади. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень* : матеріали V міжнар. наук. конф. (24 лют. 2023 р., м. Київ). С. 88–89.
6. Наумик А., Ядловська О. С. Особливості студентоцентрованого підходу у викладанні. *Матеріали Міжнародної*

- мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції: «Світ наук. дослідж. Вип. 16», 16–17 лют. 2023 р. С. 128–130.
7. Сидоренко Н. С., Корх А. О., Наумик А. С. Важливість формування деонтологічної компетентності при навчанні майбутніх державних службовців. *Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики* : матеріали II міжнар. наук. конф. (19 січ. 2024 р., м. Кривий Ріг). С. 104–105.
 8. Сидоренко Н. С., Корх А. О., Наумик А. С. Становлення і розвиток громадської думки в Україні: вплив цифровізаційних процесів, генезис та організаційно-функціональний аспект. *Цифрове наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти* : зб. наук. пр. за матеріалами III міжнар. наук. конф. (6 верес. 2024 р., м. Дніпро). С. 55–58.
 9. Сидоренко Н. С., Наумик А. С., Брагіна К. С. Автономія закладів вищої освіти України: вплив сучасних тенденцій публічного управління. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук* : зб. наук. пр. за матеріалами IV міжнар. наук. конф. (12 квіт. 2024 р., м. Дніпро). С. 28–29.
 10. Сидоренко Н. С., Наумик А. С., Червякова К. Д. Аспекти реалізації державної молодіжної політики в сучасних умовах. *Нотатки сучасної науки*. 2022. № 3. С. 18. URL: http://www.nbuv.gov.ua/UJRN/notmodsc_2022_3_14.
 11. Сігаєва Л. Концепція розвитку освіти дорослих в Україні. К.: ЕКМО, 2009. 44 с.
 12. Освіта дорослих: Cui prodest? Якою повинна бути політика навчання дорослих в Україні. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/osvita-doroslyh-cui-prodest-yakoyu-povynna-buty-polityka-navchannya-doroslyh-v-ukrayini/>.

Крамська З.М.

доктор філософії,

в.о. директора

Комунальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний

фаховий коледж ім. Т. Г. Шевченка

Черкаської обласної ради»

СТОРИТЕЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ

***Анотація.** У статті розглянуто сторітелінг як сучасний інструмент підвищення ефективності освітнього процесу та виховної роботи. Наголошено на тому, що сторітелінг є потужним засобом залучення уваги здобувачів освіти, сприяє емоційному залученню та мотивації, а також допомагає формувати ключові цінності та життєві орієнтири. Визначено основні принципи та підходи до використання сторітелінгу у навчанні та вихованні, що сприяють формуванню креативного мислення, розвитку комунікативних навичок і навичок критичного мислення.*

***Ключові слова:** сторітелінг, освітній процес, виховання, креативне мислення, комунікативні навички, мотивація, педагогічний потенціал.*

***Kramska Z. Storytelling as a tool for enhancing the effectiveness of education and upbringing.** The article examines storytelling as a modern tool to enhance the effectiveness of the educational process and upbringing practices. It emphasizes that storytelling is a powerful means of capturing students' attention, fostering emotional engagement and motivation, and aiding in the formation of core values and life orientations. The main principles and approaches to the use of storytelling in education and upbringing are defined, promoting the development of creative thinking, communication skills, and critical thinking.*

***Key words.** storytelling, educational process, upbringing, creative thinking, communication skills, motivation, pedagogical potential.*

Актуальність. У сучасному освітньому середовищі сторітелінг стає все більш популярним методом навчання та виховання. Цей підхід

базується на використанні історій, розповідей та наративів для досягнення певних навчальних цілей та формування цінностей здобувачів. Історії привертають увагу, активізують уяву та емоційну зв'язаність, що робить їх ефективним засобом засвоєння знань та розвитку особистості.

Наукові дослідження підтверджують, що сторітелінг в освіті може стимулювати інтерес здобувачів освіти, поліпшувати їхнє розуміння матеріалу та сприяти розвитку ключових навичок, таких як критичне мислення, емпатія та спілкування. Аналіз теорій сторітелінгу, таких як структурні елементи оповіді, роль героя, конфлікт і розв'язання, дозволяє зрозуміти, як ці аспекти можуть бути використані для досягнення навчальних цілей. Дослідження практичних прикладів сторітелінгу в освіті показує його успішне застосування в різних предметних галузях та вікових групах здобувачів. Від розповідей у формі казок для молодших школярів до використання літературних творів для аналізу та обговорення у середній та старшій школі, сторітелінг стає потужним інструментом для активного залучення здобувачів до освітнього процесу.

Деякі вчені, які займалися дослідженням сторітелінгу як інструменту підвищення ефективності навчання та виховання. Так, наприклад, Горошкіна О.М. та Голуб Н.Б. розглядали сторітелінг на уроках української мови та звертались до проблеми дидактичної номінації, Грицак Н. досліджувала сторітелінг як інструмент формування професійно-мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти. Зіненко О. аналізувала візуальний сторітелінг як інструмент меїдаграмотності, а Саєнко Н. досліджувала питання використання методу сторітелінгу на заняттях з іноземної мови в технічному ЗВО. Як бачимо, дане питання актуальне та потребує додаткового вивчення та аналізу.

Метою статті є аналіз можливостей застосування сторітелінгу як інструменту підвищення ефективності навчання та виховання в освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу. Спілкування через історії, відоме як сторітелінг, є одним з найдавніших методів передачі знань та цінностей, який не тільки залишає слід у пам'яті, але й активно впливає на процеси навчання та виховання. В останні роки сторітелінг здобув популярність як ефективний педагогічний інструмент як у навчальних, так і виховних

контекстах. Отримання глибшого розуміння ролі сторітелінгу в освіті та надання практичних порад щодо його використання допоможе вчителям та вихователям створити стимулююче та ефективне середовище для навчання та виховання здобувачів освіти [1, с. 71].

Дослідження ролі сторітелінгу в підвищенні ефективності навчання та виховання може бути проведене за допомогою різних методів, які дозволять отримати об'єктивні дані та аналізувати їх результати: анкетування, спостереження, групові обговорення, контентний аналіз. Розуміння потенціалу сторітелінгу в освіті може допомогти вчителям та вихователям ефективніше спілкуватися зі здобувачами, стимулювати їх інтерес до навчання та виховувати ключові навички та цінності. Такий підхід не лише збагачує освітній процес, але й сприяє глибокому засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення та творчого потенціалу здобувачів. Одним із основних переваг сторітелінгу є його здатність стимулювати інтерес здобувачів освіти до навчання [2, с. 97]. Історії захоплюють увагу та створюють емоційне зв'язання, що робить процес навчання більш захоплюючим та ефективним.

Сторітелінг сприяє розвитку учнівської уяви та критичного мислення, оскільки вони активно залучаються до аналізу сюжетів, персонажів та конфліктів. Навички, отримані через використання сторітелінгу, також можуть бути використані в різних сферах життя здобувачів. Вони вчаться ефективно висловлювати свої думки та ідеї, розвивають спроможність співпрацювати та розв'язувати проблеми, а також формують свої цінності та переконання через аналіз моральних проблем, які виникають у ході історій. Сторітелінг дозволяє створити емоційне зв'язування між викладачем (або розповідачем) і аудиторією. Історії можуть викликати сміх, захоплення, смуток або навіть страх, що допомагає аудиторії легше засвоювати інформацію або уроки. Гумористичні елементи в історії можуть розслабити аудиторію, зробити матеріал більш доступним і легким до сприйняття. Коли люди сміються разом, вони створюють позитивне спільне враження, що допомагає зміцнити емоційний зв'язок. Цікава історія може захопити увагу аудиторії, занурюючи їх у світ фантазії або пригод.

Люди, які зацікавлені, зазвичай більше уважно слухають і краще засвоюють інформацію. Історії, які викликають смуток або страх, можуть викликати сильні емоції, які роблять матеріал більш запам'ятовуваний.

Аудиторія може більше відчувати емоційний зв'язок з історією і тим самим легше запам'ятовувати ключові моменти чи уроки. Емоційне зв'язування через сторітелінг допомагає створити сприятливу атмосферу для навчання та засвоєння нових ідей, оскільки воно робить процес більш відкритим, цікавим і запам'ятовуванням [3, с. 48].

Коли заняття або концепції вплітаються в історії, вони стають більш доступними та зрозумілими. Люди легше запам'ятовують інформацію, яка була представлена у формі історії. Інтеграція цінних уроків у форму історій робить навчальний матеріал більш доступним і зрозумілим для аудиторії. Концепції або уроки, які представлені у формі історій, часто стають більш конкретними і спрощеними для розуміння. Замість абстрактних понять люди можуть побачити, як ці ідеї втілюються у конкретних ситуаціях та діях персонажів.

Як вже згадувалося, емоційне зв'язування через історії допомагає засвоювати інформацію. Коли заняття вплітаються у відчутні та цікаві історії, вони стають більш запам'ятовуваними, оскільки аудиторія відчуває емоційний зв'язок з ними. Історії можуть створювати сильніше враження і залишати більший слід в пам'яті. Коли люди асоціюють заняття з цікавими та запам'ятовуваними історіями, вони більш схильні згадувати ці заняття в майбутньому. Сторітелінг як метод представлення навчальних матеріалів сприяє не лише легшому їх засвоєнню, але й підвищує ефективність запам'ятовування та розуміння.

Через аналіз сюжету та персонажів здобувачі освіти можуть розвивати своє критичне мислення, розуміючи причинно-наслідкові зв'язки та діючи як умовні детективи, розкриваючи сутність інформації. Сторітелінг може сприяти розвитку критичного мислення, особливо через аналіз сюжету та персонажів. Здобувачі освіти можуть вивчати сюжети історій, розуміючи, як дії та рішення персонажів призводять до певних наслідків, що дозволить їм розвивати вміння виявляти причинно-наслідкові зв'язки в реальному житті та ухвалювати обґрунтовані рішення [4, с. 119].

Вивчення характерів персонажів дозволяє здобувачам розуміти різні мотивації, цінності та психологічні аспекти. Це сприяє розвитку емпатії та здатності розуміти різні точки зору. Історії часто містять конфлікти та складні ситуації, які потребують розв'язання. Здобувачі можуть використовувати критичне мислення для аналізу цих проблем та

пошуку шляхів вирішення. Аналізуючи сюжет та поведінку персонажів, здобувачі можуть виявити глибинні значення та основні теми історій, що допомагає їм розуміти ключові поняття та витягувати важливі висновки. Через сторітелінг здобувачі освіти можуть розвивати своє критичне мислення, сприймаючи історії як відкриті для аналізу лабораторії, де вони можуть вивчати різні аспекти людської поведінки та розвивати свої когнітивні навички.

Слухаючи або створюючи історії, люди активізують свою уяву та творчі здібності, що допомагає розвивати навички проблемного мислення та здатність шукати альтернативні рішення. Сторітелінг може стимулювати уяву та творчість, що сприяє розвитку навичок проблемного мислення та здатності шукати альтернативні рішення. Коли люди створюють свої власні історії, вони активізують свою уяву та творчість. Такий підхід може включати розробку персонажів, винаходження сюжетних поворотів та створення цікавих ситуацій [5, с. 42].

Під час прослуховування історій або їх читання люди часто уявляють собі події, місця та персонажі. Аналізуючи історії, люди можуть вивчати різні літературні техніки, такі як конфлікт, розвиток сюжету та характери персонажів. Історії часто містять складні проблеми, для яких потрібно знаходити різні варіанти вирішення. Сторітелінг дійсно може сприяти розвитку уяви та творчих здібностей, що є важливими компонентами проблемного мислення та здатності до пошуку нових інноваційних рішень.

Спільне переживання історій сприяє формуванню міжособистісних зв'язків. Взаємодія навколо історій може сприяти розвитку емпатії та розумінню точок зору інших людей, формуванню міжособистісних зв'язків та розвитку емпатії. Коли люди слухають або розповідають історії разом, вони діляться емоційним досвідом. Це може створити спільне відчуття співпереживання, що підсилює зв'язок між ними. Історії часто відображають різні перспективи та особливості персонажів. Коли люди обговорюють історії разом, вони можуть розуміти точки зору інших людей та розвивати емпатію до їхніх почуттів та переживань [7, с. 44].

Обговорення історій створює можливість для взаємодії та обміну думками, що сприяє розвитку спільної свідомості та формуванню взаємоповаги між учасниками. Історії можуть слугувати прикладом для

навчання соціальних навичок та міжособистісної взаємодії. Люди можуть вчитися, як вирішувати конфлікти, співпрацювати та виражати свої почуття на основі того, як це роблять персонажі в історіях [8, с. 210].

Сторітелінг, або мистецтво розповіді історій, виявляється не менш ефективним методом навчання та виховання для дорослої аудиторії. Навіть у дорослому віці люди залишаються відкритими для навчання, а сторітелінг може стати потужним інструментом для засвоєння нових знань та цінностей. Історії можуть привернути увагу дорослих, які можуть виявляти зацікавлення в слуханні або розповіданні цікавих та відчутних історій. Через історії дорослі можуть вивчати нові погляди, ідеї та концепції, що сприяє розширенню їхнього розуміння світу навколо них. Історії можуть стимулювати емоційне зв'язування і співпереживання, що сприяє розвитку емпатії та розумінню точок зору інших людей. Через аналіз сюжету та персонажів дорослі можуть розвивати своє критичне мислення та вміння аналізувати складні ситуації [6, с. 112].

Історії можуть передавати важливі життєві уроки, сприяючи формуванню цінностей та моральних принципів у дорослих. Сторітелінг може бути потужним інструментом для сприяння міжособистісним відносинам, розвитку емпатії та підтримки здорового комунікаційного середовища. Результати дослідження показують, що сторітелінг може значно покращити ефективність навчання та виховання. Він стимулює інтерес здобувачів, сприяє їхньому емоційному зв'язку з навчальним матеріалом та сприяє розвитку критичного мислення, емпатії та соціальних навичок. За допомогою сторітелінгу можна створити емоційне зв'язування з аудиторією, активізувати увагу та зацікавлення, розвинути критичне мислення та емпатію, а також передати важливі життєві цінності. Сторітелінг сприяє кращому запам'ятовуванню і засвоєнню інформації, оскільки він активізує різні аспекти мозкової діяльності та створює емоційне зв'язування з матеріалом. Крім того, він стимулює творчість, сприяє розвитку соціальних навичок та сприйняттю різноманітних культурних аспектів [9, с. 41].

Отже, використання сторітелінгу у навчанні та вихованні може бути рекомендовано як ефективний підхід, що сприяє глибшому розумінню матеріалу та розвитку різноманітних аспектів особистості. Подальші дослідження можуть допомогти розкрити ще більше потенціалу цього

методу та виявити його оптимальні варіації для різних категорій аудиторії.

Література

1. Гладких Г. В., Шарова Т. М. Організація самостійної діяльності здобувачів вищої освіти засобами ІКТ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Т. 2, № 69. С. 70–74.
2. Горошкіна О. М., Голуб Н. Б. Сторітелінг на уроках української мови: до проблеми дидактичної номінації. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2021. № 3.47. С. 97–103.
3. Грицак Н. Сторітелінг як інструмент формування професійно-мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2023. № 8(216). С. 48–52.
4. Землянська А. В., Шарова Т. М., Шаров С. В. Аналіз навчального плану бакалавра спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологія. 2019. № 8(76). С. 119–122.
5. Зіненко О. Візуальний сторітелінг як інструмент медіаграмотності. *Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту»*. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. С. 42–44.
6. Крамська З. М., Галузінська М. І. Педагогічна майстерність викладача вищої школи. Навчально-методичний посібник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2020. 238 с.
7. Лугова Т. Наратив та сторітелінг в знанієвій структурі навчально-ділової відео гри як чинники синергії інформаційних технологій та духовно-орієнтованої педагогіки. *Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету*. 2020. № 8. С. 42–59.
8. Саєнко Н. Використання методу сторітелінгу на заняттях з іноземної мови в технічному ЗВО. *Вісник Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*. 2020. № 91. С. 210–215.
9. Шаров С., Шарова Т. Використання масових відкритих онлайн-курсів для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 1(109). С. 39–43.

Кротова О.Ю.

методист

Енергодарська гімназія №2

Енергодарської міської ради

Василівського району Запорізької області

ЗНАЧЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ролі штучного інтелекту у підтримці та розвитку обдарованої молоді. У сучасному світі технології, зокрема штучний інтелект, мають великий потенціал для персоналізації навчального процесу, створення нових можливостей для саморозвитку та оптимізації освіти для молодих людей із високим рівнем здібностей. У дослідженні розглянуто можливості застосування інструментів штучного інтелекту для диференціації навчання, розширення індивідуальних траєкторій розвитку та надання інноваційних рішень у галузі освіти для обдарованих. Стаття подає інформацію про переваги та недоліки, що постають перед освітньою системою у зв'язку з використанням штучного інтелекту, та пропонує рекомендації для створення ефективної взаємодії між штучним інтелектом та освітнім середовищем.

Ключові слова: штучний інтелект, обдарована молодь, освіта, освітній процес, інновації.

Krotova O.Yu. The Importance of Artificial Intelligence for Gifted Youth. The article is devoted to the study of the role of artificial intelligence in supporting and developing gifted youth. In today's world, technologies, particularly artificial intelligence, hold great potential for personalizing the learning process, creating new opportunities for self-development, and optimizing education for young people with high abilities. The study examines the potential of AI tools for differentiating education, expanding individual development pathways, and offering innovative solutions in the field of gifted education. The article presents information about the advantages and challenges faced by the educational system due to the implementation of

artificial intelligence and provides recommendations for creating effective interaction between AI and the educational environment.

Key words: *artificial intelligence, gifted youth, education, educational process, innovations.*

Актуальність дослідження. У сучасних умовах стрімкого розвитку технологій та цифровізації штучний інтелект (ШІ) стає невід'ємною складовою багатьох сфер життя, зокрема освіти. Для обдарованої молоді, яка має підвищені потреби в індивідуальному підході, гнучкому навчанні та стимулюючих інноваційних методах, застосування ШІ відкриває нові можливості. ШІ дозволяє персоналізувати навчальний процес, покращувати адаптивність освітніх програм і значно розширювати потенціал розвитку молодих талантів. Однак, попри очевидні переваги, існують також виклики, зокрема етичні та методичні питання щодо ефективності впровадження ШІ в освітній процес. Саме тому дослідження значення штучного інтелекту для підтримки та розвитку обдарованої молоді є вкрай актуальним.

Обдарована молодь – це група людей, що відрізняються від своїх ровесників розумовими або творчими здібностями та їх спроможністю вирішувати складні завдання або досягати великих успіхів у певних галузях. Ці особи мають потенціал для створення інновацій і привнесення змін у світ навколо нас. Знання та навички обдарованої молоді необхідні для розвитку суспільства та вирішення складних проблем.

Штучний інтелект – це галузь науки та технологій, яка займається розробкою систем, здатних аналізувати інформацію, робити висновки, вчитися і вирішувати завдання, які зазвичай потребують інтелекту людей. Ця технологія входить у різні галузі життя, включаючи медицину, автомобілебудування, фінанси, освіту та інше. Штучний інтелект може допомогти обдарованій молоді в розвитку та реалізації їх потенціалу, шляхом створення інструментів та систем, які полегшують їхню роботу, навчання та дослідження.

Зв'язок між обдарованою молоддю та штучним інтелектом полягає в спільній меті – розвивати та змінювати світ навколо нас. Обдарована молодь може використовувати штучний інтелект для покращення своїх здібностей та досягнень, а штучний інтелект може використовувати

знання та креативність обдарованих осіб для подальшого розвитку своїх можливостей і вдосконалення технологій.

Отже, обдарована молодь та штучний інтелект формують взаємозв'язаний екосистему, яка сприяє вирішенню сучасних проблем та створенню нових інновацій. Важливо підтримувати це партнерство та сприяти розвитку обох сторін, щоб забезпечити сталий прогрес та зростання у майбутньому.

Метою статті є дослідження можливостей та впливу штучного інтелекту на розвиток, підтримку та навчання обдарованої молоді. Стаття спрямована на аналіз способів застосування інструментів штучного інтелекту для персоналізації навчання, розширення освітніх можливостей для молодих людей з високими здібностями та створення умов для більш ефективної диференціації освітнього процесу.

Дослідження проблеми значення штучного інтелекту для обдарованої молоді охоплює роботи різних учених з різних галузей, зокрема освіти, психології та комп'ютерних наук. Серед основних дослідників та вчених, які активно працювали над цією темою, можна виділити праці Антонової О., Василькевича Я., Гладких Г., Шарової Т., Землянської А., Шарова С., Дубасенюка О., Карпової Л., Кульчицької Я., Гавриленко В. та ін.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект (ШІ) має великий потенціал для обдарованої молоді, сприяючи їхньому розвитку і досягненню великих успіхів. ШІ може забезпечити здобувачам освіти індивідуальні підходи до навчання, швидко адаптуючись до їхніх потреб і здібностей. Він може надати персоналізовані посібники, матеріали та завдання, допомагаючи здобувачам освіти розвивати свій потенціал. ШІ може допомогти обдарованій молоді розуміти та вирішувати складні проблеми, надаючи їм доступ до великого обсягу інформації, аналізуючи дані та роблячи нестандартні висновки, що дозволить розвивати їхнє аналітичне та критичне мислення.

Штучний інтелект може стимулювати творчість учнів, пропонуючи їм нові ідеї, спонукаючи до дослідження та створення нових рішень. Він може бути інструментом для генерації нових ідей, допомагаючи обдарованій молоді реалізувати свої творчі задуми. ШІ може сприяти розвитку вмінь комунікації та спілкування учнів. Це може зробити їх більш ефективними в командній роботі, стимулюючи обмін думками та

ідеями з іншими обдарованими учнями. ШІ може надати обдарованій молоді підтримку у процесі прийняття рішень, надаючи їм аналіз інформації, варіантів та оцінку ризиків. Це може розвивати їхню логічність, критичне мислення та навички стратегічного планування. ШІ може бути цінним інструментом для розвитку обдарованої молоді, допомагаючи їм розвивати свої потенціалу в навчанні, творчості та міжособистісному спілкуванні [1, с. 12].

Розвиток обдарованої молоді засобами штучного інтелекту може бути ефективним інструментом, який допоможе їм реалізувати свій потенціал та розвинутися у своїх областях інтересів. Штучний інтелект може бути використаний для стимулювання та наочного представлення складних ідей, розв'язання складних задач, пошуку нових знань і творчого мислення. Одним з основних напрямків розвитку обдарованої молоді засобами штучного інтелекту є навчання з використанням цієї технології. Наприклад, можна створити спеціальні програми або ресурси, які будуть допомагати обдарованій молоді отримувати знання і розв'язувати складні задачі.

Існують також спеціалізовані платформи зі штучним інтелектом, які допомагають обдарованим молодим людям знаходити рівні викликів, які відповідають їхнім інтересам і здібностям. Наприклад, такі платформи можуть запропонувати індивідуальні курси з певних предметів або можуть містити відкриті завдання, які обдарована молодь може вирішувати самостійно. Додатково, штучний інтелект може бути використаний для створення спеціалізованих інструментів штучного навчання та менторства, які надають обдарованому молодому поколінню можливість працювати з експертами у своїх областях інтересів. Наприклад, такі інструменти можуть визначати області, в яких молодь потребує більш поглибленої підготовки із застосуванням штучного інтелекту, а також надавати матеріали і ресурси для навчання.

Розвиток обдарованої молоді засобами штучного інтелекту може бути корисним інструментом, який допоможе виявити і навчити новим навичкам обдарованою молодь у своїх областях інтересів. Впровадження штучного інтелекту в освітні процеси може забезпечити індивідуальні підходи до навчання і розвитку обдарованої молоді, що стимулює їх інтереси та допомагає реалізувати їхні потенційні можливості [2, с. 24].

Використання штучного інтелекту під час інтелектуальних змагань може бути корисним для підвищення ефективності та точності відповідей учасників та для надання додаткової підтримки при прийнятті рішень. Штучний інтелект може проаналізувати багато джерел інформації швидше, ніж людина, і забезпечити учасникам змагання необхідні відповіді на складні питання.

Штучний інтелект може допомогти обробити велику кількість вхідних даних, що знадобиться для деяких інтелектуальних змагань, а також виконати аналіз та побудову графіків, які допоможуть учасникам зрозуміти складну інформацію. Штучний інтелект може бути використаний для розуміння питань чи задач, пояснюючи учасникам змагання основну інформацію та доступні підказки. За допомогою штучного інтелекту може бути розроблена система, яка надає учасникам змагання рекомендації на основі їх попередніх відповідей. Штучний інтелект може бути використаний для створення голосового асистента, який відповідає на запитання і допомагає учасникам під час змагання [9, с. 100].

Важливо наголосити, що при використанні штучного інтелекту в інтелектуальних змаганнях потрібно поважати правила та етику змагання. Наприклад, користувачам можна надавати доступ лише до обмеженого обсягу інформації і не допускати використовувати штучний інтелект для отримання відповіді бездоганно.

Розвиток сучасної обдарованої молоді та штучного інтелекту має безліч переваг: інновації та технологічний прогрес, економічне зростання, вдосконалення медицини, розвиток науки та освіти, соціальна підтримка. Обдарована молодь здатна до революційних відкриттів у наукових і технологічних галузях, що сприяє прогресу суспільства. Розвиток штучного інтелекту допомагає у створенні та поліпшенні інноваційних продуктів та послуг. Обдарована молодь має потенціал створити і розвивати нові підприємства, що сприяє розширенню економіки та збільшенню робочих місць. Розвиток штучного інтелекту допомагає автоматизувати та оптимізувати бізнес-процеси, що збільшує продуктивність і ефективність підприємств. Обдарована молодь може працювати над розробкою нових методів лікування та діагностики, що сприяє поліпшенню здоров'я та продовженню тривалості життя людей.

Використання ШІ допомагає аналізувати великі обсяги медичних даних та розробляти персоналізовані підходи до лікування [10, с. 427].

Обдарована молодь сприяє збагаченню наукового знання та проведенню досліджень у різних галузях. Розвиток штучного інтелекту допомагає вдосконалити навчальний процес та створити доступ до якісної освіти. Обдарована молодь може працювати над проектами, що направлені на соціальну підтримку та покращення якості життя. Розвиток штучного інтелекту допомагає вирішувати складні соціальні проблеми та забезпечує доступ до інформації та послуг для всіх верств населення. Розвиток сучасної обдарованої молоді та штучного інтелекту сприяє прогресу суспільства у різних сферах життя. Це дозволяє зробити світ кращим та створити більш комфортні умови для життя людей.

Незважаючи на безліч переваг, які супроводжують розвиток штучного інтелекту, існують певні недоліки, зокрема у взаємодії з сучасною обдарованою молоддю. Впровадження штучного інтелекту може призвести до автоматизації багатьох завдань, що можуть призвести до зменшення кількості робочих місць. Це може вплинути на молодь, яка шукає роботу, особливо тих, які ще не мають достатньої кваліфікації для конкуренції зі штучним інтелектом [12, с. 120].

Широке використання штучного інтелекту в освіті може спричинити зниження навичок, які необхідні для розвитку когнітивних та інтелектуальних здібностей. Наприклад, зменшення необхідності в запам'ятовуванні фактів, які можна легко знайти та перевірити за декілька секунд, може знизити можливості розвитку критичного мислення та аналітичних навичок у молоді. З відсутністю розмов з живими людьми, молоді можуть втрачати навички спілкування та соціальної взаємодії. Штучний інтелект може надавати швидко та точну інформацію, але не може замінити спонтанність та емоційну зв'язок, які є важливими для розвитку міжособистих відносин.

Штучний інтелект може викликати значні етичні ділеми. Наприклад, алгоритми машинного навчання можуть бути залежними від некоректних чи необ'єктивних даних, що може викликати несправедливість і дискримінацію. Для молоді, яка є активістами з соціальних і політичних питань, це може стати глузуванням їхніх зусиль. Використання штучного інтелекту в розвагах та соціальних мережах може призвести до втягнення в залежність. Молодь може стати залежною

від соціальних мереж та віртуальних ігор, що може мати негативний вплив на їхнє фізичне та психічне здоров'я. Усі ці недоліки не означають, що штучний інтелект повністю погано впливає на обдаровану молодь. Важливо визнати його переваги та негативи, а також міркувати про шляхи забезпечення цілісного розвитку молоді в цифровому світі [7, с. 119].

Засоби штучного інтелекту можуть бути великим джерелом мотивації для обдарованої молоді. Засоби штучного інтелекту можуть забезпечити обдарованій молоді доступ до різноманітних джерел знань та навчальних ресурсів. Вони можуть швидко знайти потрібну інформацію, аналізувати її та надавати своїм користувачам конкретну, спеціалізовану інформацію, яка відповідає їхнім потребам. Засоби штучного інтелекту можуть використовуватися для створення індивідуально настроєних навчальних планів для обдарованої молоді. Вони можуть аналізувати сильні та слабкі сторони учня, визначати його потенціал та рекомендувати навчальні матеріали та завдання, які максимально підходять для розвитку його обдарованості [4, с. 35].

Засоби штучного інтелекту можуть створювати складні завдання та проблеми, які стимулюють обдаровану молодь до розвитку творчості та аналітичних навичок. Вони можуть надати можливість позмагатися з іншими обдарованими студентами або виконувати завдання з реального світу, що розвивають міжпредметні навички та розширюють межі їх знань. Штучний інтелект може бути використаний для створення віртуальних спільнот, де обдарована молодь може взаємодіяти з іншими обдарованими студентами та експертами. Вони можуть обмінюватися ідеями, співпрацювати в проектах та ділитися своїми досягненнями.

Засоби штучного інтелекту можуть надавати обдарованій молоді можливість розвивати навички постановки та вирішення проблем. Вони можуть пропонувати складні завдання, які потребують аналітичного мислення, творчого пошуку рішень та критичного мислення. Засоби штучного інтелекту можуть бути великою мотивацією для обдарованої молоді, спонукаючи їх до постійного розвитку та досягнення свого потенціалу. Вони можуть надати нові можливості для зростання та навчання, а також сприяти розвитку навичок, які стануть корисними в майбутньому [11, с. 39].

Штучний інтелект може мати різні впливи на самодостатність обдарованої молоді. Завдяки штучному інтелекту обдарована молодь

може мати доступ до більш широкого спектру навчальних матеріалів, які можуть розширити їх знання і навички. Наприклад, можуть бути створені навчальні платформи, які використовують штучний інтелект для індивідуального підходу до процесу навчання. Штучний інтелект може допомогти обдарованій молоді розвиватися в нових технологіях, що може забезпечити їм конкурентну перевагу на ринку праці. Штучний інтелект може надати їм доступ до інструментів, які допоможуть встановленню довіреної інформації та розпізнавати фейкові новини або маніпуляції [3, с. 8].

Штучний інтелект може створити платформи для індивідуального навчання, де обдарована молодь зможе зосередитися на своїх індивідуальних потребах і темпі навчання. Вони можуть вибирати необхідні предмети, займатися ними в зручний для себе час і отримувати персоналізовані поради та вказівки. Однак, варто зазначити, що штучний інтелект не замінить живого вчителя або соціальну взаємодію, які також є важливими елементами в розвитку обдарованої молоді. Потрібно збалансувати використання штучного інтелекту з традиційними методами навчання, щоб забезпечити повноцінний розвиток обдарованої молоді [8, с. 82].

Штучний інтелект може бути використаний в олімпіадному русі обдарованих у декількох аспектах: створення програм та алгоритмів, навчання та підготовка, аналіз результатів, розвиток нових методів та підходів. За допомогою такого інструменту можна створити програми та алгоритми, які допоможуть учасникам олімпіади з аналізом завдань, пошуком оптимальних рішень та виявленням закономірностей у задачах. Штучний інтелект може адаптуватись до потреб учасника та надавати індивідуальну навчальну підтримку. Він може розпізнавати сильні та слабкі сторони здобувачам освіти, пропонувати оптимальну програму підготовки та використовувати інтерактивні методи навчання [5, с. 70].

Штучний інтелект може аналізувати результати учасників, використовуючи базу даних попередніх розв'язків та інших інформаційних джерел. Він може виділяти ефективні методи розв'язання задач, рекомендувати стратегії та допомагати учасникам вдосконалювати свої навички. Застосування штучного інтелекту може сприяти розвитку нових методів та підходів до розв'язання задач у олімпіадному русі обдарованих. Він може допомогти знайти нові підходи до розв'язування

задач, виявити нові способи аналізу даних та забезпечити нові ідеї для досліджень. Штучний інтелект може значно полегшити та покращити процес підготовки та участі в олімпіадах учнями обдарованими. Він може використовуватися як інструмент для підтримки, навчання та аналізу результатів учасників, а також для стимулювання розвитку нових методів та підходів у олімпіадному русі [6, с. 8].

Навчання обдарованої молоді є важливою темою, оскільки ці діти можуть мати великий потенціал у різних сферах і потребують спеціальної уваги та підтримки, щоб розвинути свої таланти і здібності. Штучний інтелект також грає значну роль у сучасному світі і має великий потенціал у навчанні. Штучний інтелект може допомогти виявити обдарованих дітей та розробити індивідуальні навчальні програми, які відповідають їхнім потребам. Також, штучний інтелект може створити інтерактивні платформи та онлайн-курси, які допомагатимуть обдарованим дітям вивчати нові знання та навички.

Усвідомлюємо, що штучний інтелект не може повністю замінити ролі вчителя та батьків у навчанні обдарованої молоді. Людський елемент, такий як особисте звернення, мотивація та наставництво, є неперевершеним і важливим для успішного розвитку обдарованих дітей. Також, важливо враховувати етичні питання, пов'язані з використанням штучного інтелекту в навчанні. Потрібно стежити за тим, щоб алгоритми та програми були справедливими і не призводили до нерівного доступу до освіти або несправедливого оцінювання обдарованих дітей. У цілому, комбінація навчання обдарованої молоді та штучного інтелекту може мати значний вплив на розвиток цих дітей і сприяти їхньому успіху у майбутньому. Однак, потрібно зберігати баланс між використанням технологій та людськими взаємодіями для найкращих результатів.

Література

1. Антонова О. До проблеми організації навчання обдарованих студентів. *Педагогічний пошук молодих дослідників України: збірник студентських наукових праць*. 2003. № 2. С. 12–18.
2. Антонова О. Є. Умови розвитку обдарованої молоді у вищих навчальних закладах. *Креативна педагогіка: наук. метод. зб.* 2010. № 2. С. 24–30.

3. Антонова О. Проблема розвитку обдарованої особистості в Україні і світі: сучасний стан і перспективи. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* 2012. № 73. С. 8–15.
4. Василькевич Я. Освіта обдарованих дітей: тенденції та виклики сьогодення. *Рідна школа.* 2015. № 11-12. С. 35–39.
5. Гладких Г. В., Шарова Т. М. Організація самостійної діяльності здобувачів вищої освіти засобами ІКТ. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 69(2). С. 70–74.
6. Дубасенюк О. А. Навчання обдарованих дітей: проблеми і пошуки. *Теорія і практика креативного навчання обдарованих дітей: матеріали Всеукр. наук. практ. семінару.* 2011. С. 8–14.
7. Землянська А. В., Шарова Т. М., Шаров С. В. Аналіз навчального плану бакалавра спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* Серія: Філологія. 2019. № 8(76). С. 119–122.
8. Карпова Л. Г. Модернізація методів роботи з обдарованими дітьми як складова процесу реалізації Концепції Нової української школи. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти.* 2018. № 60. С. 81–88.
9. Кульчицька Я. Шляхи індивідуалізації навчання обдарованих дітей у Канаді. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі.* 2011. С. 100.
10. Чиж В., Гавриленко В. Ідентифікація обдарованих студентів при навчанні онлайн. *Формування компетентностей обдарованої особистості в системі позашкільної та вищої освіти.* 2022. № 1. С. 427–434.
11. Шаров С., Шарова Т. Використання масових відкритих онлайн-курсів для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. *Нова педагогічна думка.* 2022. № 1(109). С. 39–43.
12. Шарова Т., Шаров С. Електронне навчання: дієвий формат освіти. *Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 травня 2019 р., м. Суми).* 2019. С. 119–123.

Кюрчев С.В.

доктор технічних наук, професор,

ректор

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИЙ РУХ ТДАТУ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу української мови як ключового маркера національної ідентичності в контексті національно-патріотичного руху ТДАТУ. У дослідженні розглядаються історичні та соціокультурні аспекти, які впливають на формування мовної ідентичності в Україні. Зокрема, акцентується увага на роль мови у консолідації суспільства, формуванні патріотичних почуттів та захисті культурної спадщини. Результати дослідження підкреслюють важливість усвідомлення мови як символу національної самосвідомості та фактору, що сприяє розвитку національної єдності.*

***Ключові слова:** українська мова, національна ідентичність, національно-патріотичний рух, мовна політика, патріотизм, освітні програми, мовна інтеграція, мовна культура.*

***Kyurchev S.V. Ukrainian language as a marker of national identity: the national patriotic movement of TDAU.** This article is dedicated to the analysis of the Ukrainian language as a key marker of national identity in the context of the national patriotic movement of TDAU. The study examines the historical and sociocultural aspects that influence the formation of linguistic identity in Ukraine. In particular, attention is drawn to the role of language in consolidating society, forming patriotic feelings, and protecting cultural heritage. The results of the research emphasize the importance of recognizing language as a symbol of national self-awareness and a factor that contributes to the development of national unity.*

***Key words:** Ukrainian language, national identity, national patriotic movement, language policy, patriotism, educational programs, language integration, language culture.*

Постановка проблеми. В умовах сучасних глобалізаційних процесів та викликів, які постають перед Україною, питання національної та громадянської ідентичності здобувачів вищої освіти стає актуальнішим, ніж будь-коли. Формування свідомого, активного громадянина з чіткою національною ідентичністю є одним із ключових завдань освітнього процесу.

Впровадження інноваційних технологій у цьому контексті відкриває нові можливості для інтеграції національних цінностей та громадянських чеснот у освітній процес. Використання сучасних цифрових платформ, інтерактивних методик і проєктних підходів дозволяє не лише підвищити рівень знань здобувачів освіти, але й сформувати у них глибоке розуміння власної національної ідентичності та громадянської відповідальності.

Використовуючи сучасні технології, Таврійський державний агротехнологічний університет продовжує впроваджувати соціальні проєкти, спрямовані на формування національної свідомості та громадянської відповідальності серед студентства, що є важливим внеском у розвиток патріотичного виховання та національної ідентичності. Важливою складовою є організація патріотичних заходів, спрямованих на підтримку українських військових, волонтерів та цивільного населення в умовах війни. Ці освітні ініціативи сприяють формуванню у здобувачів освіти критичного мислення, вміння приймати рішення та брати відповідальність за майбутнє країни. Інноваційні підходи Таврійського державного агротехнологічного університету забезпечують не лише академічний розвиток молоді, але й їхнє становлення як активних громадян, які готові брати участь у відбудові та розвитку України.

Метою статті є дослідження ролі української мови як маркера національної ідентичності в контексті національно-патріотичного руху ТДАТУ, аналіз впливу мовної політики на формування мовної ідентичності та патріотичних почуттів серед студентської молоді, а також виявлення шляхів підвищення усвідомлення української мови як важливого елемента культурної спадщини та національної єдності.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні Україна має потребу в переоцінці своєї історії та пошуку нових моделей національної ідентичності в контексті розбудови держави та зміцнення демократії. У

світлі глобалізації та міжнародних відносин формування сильної національної ідентичності стає важливим елементом української зовнішньої політики та просування інтересів країни на міжнародній арені. Молодь України є ключовим фактором майбутнього суспільства та потребує підтримки, стимулювання для формування національної свідомості та патріотизму. У контексті повномасштабного вторгнення країни-агресора в Україну, формування української ідентичності стає важливим вектором національної безпеки. Україна є багатонаціональною країною з різноманітними етнічними, релігійними та культурними традиціями. Формування загальнонаціональної ідентичності в умовах різноманітності стає викликом, але й можливістю для об'єднання різних груп національного складу.

У військовий час формування національної ідентичності має особливе значення, оскільки країна стикається зі складними викликами, що ставлять під загрозу її територіальну цілісність, суверенітет та самобутність. Збереження та відзначення державних свят, підтримка державних символів допомагає зміцнювати віру в національну ідентичність та єдність. Розширення освітніх програм та проведення патріотичних заходів у військових навчальних закладах сприяють формуванню військової національної ідентичності серед військовослужбовців [3, с. 65]. Отже, формування української національної ідентичності залишається актуальною темою, що вимагає постійної уваги та активних заходів з боку українського суспільства та держави.

У сучасному освітньому просторі питання формування національної та громадянської ідентичності стає все більш актуальним, особливо в умовах глобалізаційних викликів і загроз втрати культурної спадщини. Упровадження інноваційних технологій в освіту є важливим інструментом для підсилення цього процесу, оскільки вони дозволяють інтегрувати сучасні підходи до навчання з метою розвитку національної свідомості та активної громадянської позиції здобувачів освіти. Цифрові ресурси, інтерактивні платформи, віртуальна та доповнена реальність не лише підвищують інтерес до вивчення культурних та історичних аспектів України, але й сприяють формуванню глибшого розуміння ролі кожної особистості у побудові сильної держави. Інноваційні технології дають можливість втілювати інтерактивні методи навчання, які активізують

молодь, спонукаючи до участі в громадському житті та підтримці національних цінностей [7, с. 98].

Формування української національної ідентичності – це процес, що включає в себе різноманітні засоби та методи, які сприяють утвердженню та розвитку українського національного самосприйняття серед населення. Розуміємо як ніколи, що підтримка державних символів сприяє укріпленню відчуття національної приналежності. До основних засобів формування української національної ідентичності включають мовну політику, освіту, медіа, культурні заходи, політичні реформи та різноманітні пам'ятники та пам'ятні місця (Рис. 1).

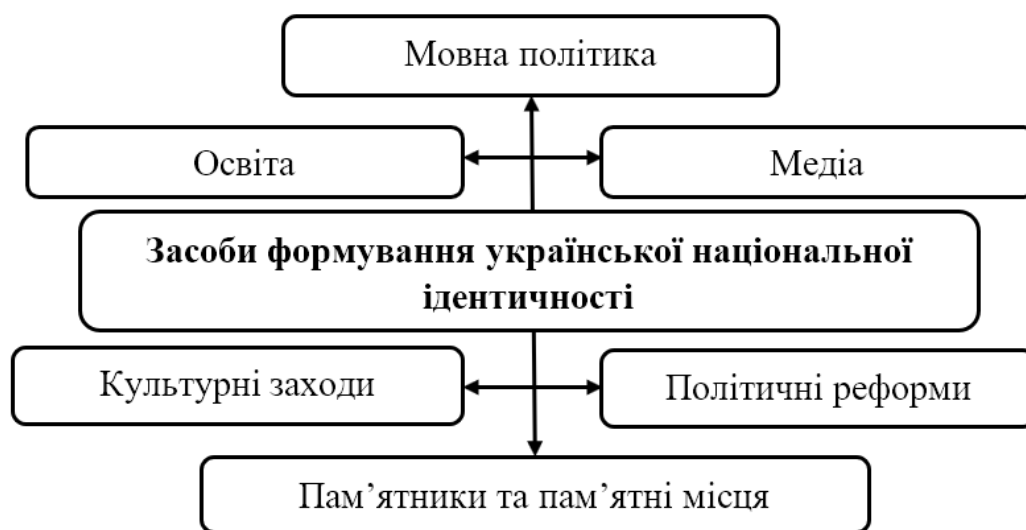

Рис. 1 Основні засоби формування української національної ідентичності

Мовна політика виступає важливим засобом формування української національної ідентичності, оскільки мова є не лише засобом комунікації, але й важливим елементом культурної та ідентифікаційної приналежності. Мовна політика спрямована на захист статусу української мови як державної мови та забезпечення її використання у всіх сферах суспільного життя. Вона включає заходи щодо розвитку мовної освіти та підтримки вивчення та використання української мови серед усіх верств населення. Така політика передбачає підтримку мовних меншин та забезпечення їхнього права на використання рідної мови [9, с. 112].

Мовна політика спрямована на захист мовних прав громадян, включаючи право на використання власної мови в усіх сферах життя.

Здебільшого – це заходи щодо популяризації української мови та культури як ключових складових національної ідентичності. Відомо, що мовна політика спрямована на забезпечення рівних можливостей для всіх громадян незалежно від мови, якою вони володіють. Вона включає в себе заходи щодо розвитку та підтримки різноманітності мовних форм ідентичності українського суспільства. Саме тому мовна політика відіграє важливу роль у формуванні та зміцненні української національної ідентичності, сприяючи збереженню та розвитку культурних та мовних традицій, стимулюючи гордість за національну мову та культуру, а також сприяючи зближенню та єдності українського суспільства [10, с. 145].

Освіта виступає одним з ключових засобів формування української національної ідентичності, оскільки вона передає цінності, традиції та культурні звичаї, сприяє розвитку громадянської свідомості та підтримує ідентифікацію з власною країною. Представлення історії та культури шляхом використання освітньої програми, може включати вивчення історії та культури України з метою ознайомлення здобувачів освіти з багатообразним минулим та цінностями українського народу. Відомо, що освіта сприяє вихованню патріотизму, гордості за свою країну та бажання захищати її інтереси [12, с. 72].

Українська національна ідентичність є важливим фактором у формуванні громадянського суспільства, що ґрунтується на принципах демократії, прав людини та рівності. Відчуття належності до української нації сприяє стимулюванню економічного розвитку та підтримці місцевих підприємств та продукції. Сприйняття себе як частини українського народу підтримує відчуття відповідальності за територіальну цілісність та недоторканність кордонів країни. Українська національна ідентичність є важливим елементом самоідентифікації та самосвідомості українського народу, що сприяє його збереженню, розвитку та процвітанню.

Українська мова завжди була і залишається одним із ключових маркерів національної ідентичності, що відіграє важливу роль у формуванні свідомості народу. Вона є живим свідком історичних подій, носієм культурних цінностей та основою національної єдності. Від найдавніших часів мова була символом боротьби за незалежність і право

на самовираження, а сьогодні вона стає не лише засобом комунікації, але й символом опору та відновлення національної гідності [1, с. 42].

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції культур особливу вагу має збереження та розвиток української мови. Використання її як інструменту самовизначення на світовій арені підкреслює унікальність нації, її традиції та історичний шлях. Сьогодні українська мова не лише об'єднує українців у різних куточках світу, але й демонструє відкритість до нових інноваційних підходів у освіті, науці та культурі, водночас залишаючи незмінними свої глибокі корені, що сягають багатовікових традицій, використовуючи при цьому сучасні інноваційні технології [2, с. 71].

У серпні 2023 року в ТДАТУ була запроваджена посада Мовного омбудсмена. Мовний омбудсмен у Таврійському державному агротехнологічному університеті (ТДАТУ) виконує важливу роль у забезпеченні дотримання мовного законодавства та прав викладачів і здобувачів вищої освіти щодо використання державної мови. Дана посада функціонує в університеті на громадських засадах. Основні обов'язки мовного омбудсмена виконує доктор філологічних наук, професор Тетяна Шарова, яка відповідно до посадових обов'язків здійснює:

1. Контроль за дотриманням мовного законодавства;
2. Розгляд скарг і звернень.
3. Просвітницьку діяльність.
4. Підтримка мовного середовища.
5. Співпраця з державними органами.

Мовний омбудсмен ТДАТУ стежить за виконанням Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»; слідкує, щоб освітній процес та документація в університеті велись українською мовою; приймає та розглядає звернення від здобувачів, викладачів та інших працівників щодо порушень мовного законодавства; проводить роз'яснювальну роботу щодо мовних прав і обов'язків; організовує заходи та ініціативи для популяризації української мови серед студентів та викладачів; проводить мовні курси та тренінги для тих, хто хоче покращити рівень володіння державною мовою; сприяє створенню мовного середовища, яке підтримує використання української мови у повсякденній діяльності університету; співпрацює з Уповноваженим із захисту державної мови України, Міністерством

освіти та науки України та іншими органами для вирішення питань мовної політики. Посада мовного омбудсмена допомагає зміцнити українську мовну ідентичність у Таврійському державному агротехнологічному університеті імені Дмитра Моторного й забезпечує правові гарантії для її використання.

Упровадження інноваційних технологій щодо формування національної та громадянської ідентичності зводиться до розуміння використання цифрового контенту [2, с. 72] під час написання звернення на адресу мовного омбудсмена ТДАТУ. На сьогодні мовним омбудсменом розроблено Програму розвитку і функціонування української мови в ТДАТУ на 2023-2030 р. та розроблюються щорічно плани, які оприлюднюються на офіційному сайті університету. Звернення до мовного омбудсмена є анонімним, однак від подавача потребує чітких відповідей на поставлені питання:

- опишіть причину свого звернення: де, коли і ким, на вашу думку, було порушено ст. 21 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;
- місце, де відбулось порушення;
- дата і час порушення;
- інформація про особу, причетну до порушення.

Для підтвердження прописаних слів потрібно завантажити підтверджувальний документ або фото, доступ до яких матиме мовний омбудсмен під час розгляду скарги. Така форма звернення дозволяє співробітникам релокованого закладу вищої освіти, незалежно від їхнього місця перебування, контактувати з уповноваженими особами та покращувати освітній процес в умовах сьогодення. Відповідь мовного омбудсмена ТДАТУ ґрунтується на нормативно-документальній базі, що також висвітлено на офіційному сайті Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного.

Повноваження та діяльність Студентського мовного омбудсмена ТДАТУ спрямовані на захист прав здобувачів вищої освіти щодо використання державної мови та забезпечення дотримання мовного законодавства в освітньому процесі. Обов'язки студентського мовного омбудсмена у ТДАТУ виконує здобувачка вищої освіти факультету економіки та бізнесу Влада Шмалій.

Основні аспекти діяльності студентського мовного омбудсмена включають:

1. Захист прав студентів щодо використання державної мови.
2. Контроль за дотриманням мовного законодавства.
3. Розгляд звернень та скарг студентів.
4. Мовна підтримка та консультації.
5. Організація просвітницьких заходів.
6. Співпраця з адміністрацією та іншими структурами.
7. Моніторинг мовної ситуації.

У ТДАТУ імені Дмитра Моторного Студентський мовний омбудсмен виступає представником студентів у питаннях, пов'язаних з використанням української мови в університеті; сприяє забезпеченню прав студентів на отримання освіти державною мовою, а також використання української в інших аспектах університетського життя (офіційні заходи, спілкування з адміністрацією тощо); стежить за тим, щоб викладачі, адміністрація та інші працівники університету дотримувалися законодавчих норм, що регулюють використання державної мови; перевіряє, чи проводяться лекції, семінари, іспити та інші навчальні заходи державною мовою; приймає скарги від студентів щодо можливих порушень їхніх мовних прав, зокрема випадків відмови у використанні української мови в освітньому процесі; розглядає скарги на дії викладачів або працівників університету, що порушують норми мовного законодавства; надає консультації студентам, які потребують допомоги у вирішенні питань щодо використання державної мови; підтримує студентів, які мають труднощі з вивченням або використанням української мови, шляхом організації курсів або мовних консультацій.

Студентський мовний омбудсмен організовує заходи, спрямовані на популяризацію української мови серед студентів, зокрема мовні клуби, конкурси, тематичні лекції або зустрічі з відомими мовознавцями; проводить кампанії з підвищення обізнаності студентів щодо їхніх прав і обов'язків у сфері використання державної мови; взаємодіє з адміністрацією ТДАТУ, студентським самоврядуванням, викладачами та іншими організаціями для забезпечення належного функціонування мовної політики університету; співпрацює з Уповноваженим із захисту державної мови та іншими мовними організаціями на національному рівні; регулярно проводить моніторинг використання української мови у

навчальних групах, гуртожитках та інших місцях студентського життя; оцінює ефективність заходів, що проводяться у закладі вищої освіти.

Розуміємо, що українська мова відіграє фундаментальну роль у збереженні культурної спадщини та створенні почуття єдності серед нації. Важливо, щоб молоде покоління розуміло не лише практичну цінність мови як засобу комунікації, але й її глибинне культурне та історичне значення. Мова є носієм національних традицій, світогляду та самобутності, і через неї студенти можуть краще усвідомити свою роль у розвитку суспільства та держави. У процесі формування національної свідомості українська мова виступає як символ єдності, що допомагає будувати ідентичність, спільну для всіх українців, незалежно від їхнього походження або регіону проживання.

Завданням цих ініціатив є популяризація традиційних аспектів української мови, включаючи її літературну спадщину, фольклор, історію розвитку, щоб нові покоління не втрачали зв'язок із мовними витоками і глибше розуміли її еволюцію. Збереження та розвиток українських мовних традицій є важливим завданням заходів, спрямованих на популяризацію української мови серед молоді. Ініціативи в цій сфері мають на меті підтримати зв'язок нових поколінь із мовними витоками, допомагаючи їм краще усвідомити історичний шлях, який пройшла українська мова. Завдяки заходам, орієнтованим на популяризацію цих аспектів, студенти отримують можливість глибше пізнати коріння української мови, її формування і розвиток, що сприяє зміцненню їхньої національної ідентичності. Вивчення мовних традицій також допомагає зберегти культурну спадщину, передаючи її від покоління до покоління, і водночас адаптувати ці традиції до сучасних умов, збагачуючи мову новими формами вираження.

Адаптація української мови до сучасного професійного середовища передбачає підготовку студентів до використання української мови у своїй професійній діяльності, що допоможе забезпечити її стійке поширення у різних галузях, таких як агробізнес, технології та наука, а також сприятиме формуванню конкурентоспроможних фахівців. Адаптація української мови до сучасного професійного середовища є важливим завданням, спрямованим на підготовку студентів до використання рідної мови в їхній майбутній професійній діяльності. Університетські заходи мають на меті показати студентам важливість

грамотного застосування української мови у професійних комунікаціях у таких галузях, як агробізнес, наука, управління та інші сфери [4, с. 14].

Завдяки адаптації мови до сучасного професійного контексту, здобувачі вищої освіти отримують змогу освоїти необхідну термінологію, розвивати навички ділового спілкування, підготовки звітів, презентацій та інших важливих аспектів професійної комунікації українською мовою. Такі підходи сприяють її поширенню у різних секторах економіки та науки, але й допомагає формувати конкурентоспроможних фахівців, здатних використовувати українську мову на високому професійному рівні [6, с. 94]. У результаті це дозволяє зміцнити статус української мови як важливого елемента в розвитку професійної діяльності, підвищує її престиж і підтримує національну ідентичність у глобалізованому професійному середовищі.

Подібні заходи покликані сприяти діалогу між традиційною та сучасною культурою, що дозволяє створювати нові форми вираження національної ідентичності через мову, що допоможе виховувати повагу до мовного різноманіття, але з акцентом на важливості української мови як основи національної культури. Сприяння культурному діалогу та взаєморозумінню є важливою складовою заходів, спрямованих на розвиток української мови та формування національної ідентичності [8, с. 78]. Подібні ініціативи покликані створювати міст між традиційною культурою, яка зберігає багаті мовні та культурні надбання, і сучасною культурою, що постійно еволюціонує. Через цей діалог українська мова може адаптуватися до сучасних викликів, залишаючись при цьому головним елементом, що об'єднує націю.

Заходи, що стимулюють культурний діалог, сприяють відкриттю нових форм самовираження через мову, які відображають сучасні реалії, але водночас зберігають повагу до мовних традицій. Такий підхід допомагає студентам краще розуміти та цінувати багатоманітність культурних впливів, формуючи ширший світогляд. Це також підкреслює важливість української мови як основи національної культури, яка є ключовим елементом у процесі збереження національної самобутності. Таким чином, заходи, що були проведені у ТДАТУ з питань Мовного арсеналу не лише популяризують українську мову, але й сприяють розвитку толерантності та взаємоповаги, розширюючи розуміння культурного різноманіття в межах сучасного суспільства [11, с. 288].

Одним із важливих завдань ТДАТУ, як закладу вищої освіти південного регіону, є демонстрація здобувачам освіти, що українська мова – це не лише інструмент спілкування, а й потужний символ національної гордості та ідентичності, який потрібно розвивати й цінувати у всіх сферах життя. Підвищення престижу української мови серед молоді є однією з ключових цілей для збереження і розвитку мовної та культурної ідентичності. Важливо показати студентам, що українська мова є не тільки інструментом комунікації, але й символом національної гордості, який потрібно підтримувати і розвивати у всіх сферах життя.

Для досягнення підвищення престижу української мови серед молоді у ТДАТУ реалізуються наступні заходи:

1. Освітні програми та проекти.
2. Мовні конкурси та акції.
3. Медіа та комунікаційні кампанії.
4. Розвиток професійних навичок.

На сьогодні у ТДАТУ користується попитом Освітня програма підвищення кваліфікації Комунікація та цифровізація: українська мова у світлі сучасних тенденцій розвитку суспільства (www.tsatu.edu.ua/nmc/neformalna-osvita/sertyfikatni-osvitni-prohramy). Впровадження освітніх курсів, семінарів та лекцій, що акцентують увагу на історичному та культурному значенні української мови, її впливі на формування національної ідентичності та її ролі в сучасному суспільстві.

У Таврійському державному агротехнологічному університеті у квітні 2024 року було організовано серію заходів, присвячених темі «Мовний арсенал. Українська мова як маркер національної ідентичності: від традицій до сучасності». Ці ініціативи спрямовані на підсилення національної свідомості студентів, підкреслення важливості української мови як складової національної ідентичності та популяризацію її в різних сферах життя. Проведення заходів у Таврійському державному агротехнологічному університеті на тему «Мовний арсенал. Українська мова як маркер національної ідентичності: від традицій до сучасності» має кілька важливих цілей:

1. Формування національної свідомості та громадянської ідентичності.
2. Збереження та розвиток українських мовних традицій.
3. Адаптація української мови до сучасного професійного середовища.
4. Сприяння культурному діалогу та взаєморозумінню.

5. Підвищення престижу української мови серед молоді.

У межах Мовного арсеналу передбачені заходи спрямовані на підвищення розуміння студентами ролі української мови у формуванні національної ідентичності. Важливо, щоб молоде покоління усвідомлювало культурне та історичне значення рідної мови як ключового елемента, що об'єднує націю. Формування національної свідомості та громадянської ідентичності є однією з головних цілей заходів, спрямованих на популяризацію української мови серед студентів [5, с. 141].

Поважні гості та професійні спікери на подібних заходах мотивують до нових звершень. Заходи Мовного арсеналу підвищили рівень усвідомлення студентами ролі української мови в їхньому особистісному і професійному розвитку, сприяли зміцненню національної ідентичності та розширенню культурних горизонтів учасників. Упровадження інноваційних технологій щодо формування національної ідентичності у даному аспекті ґрунтується на інтеграції сучасних підходів та технологічних рішень у процес виховання, освіти та культурного розвитку з метою зміцнення відчуття національної приналежності та цінностей (Рис. 2).

Рис. 2 Команда однодумців, готових до національної єдності

Перспективи мовної політики у Таврійському державному агротехнологічному університеті (ТДАТУ) спрямовані на підвищення престижу української мови серед молоді для формування національної ідентичності через такі заходи:

1. Інтеграція української мови в усі сфери студентського життя, зокрема створення україномовного контенту для всіх офіційних подій та заходів університету; впровадження практики ведення українською мовою спортивних, культурних, освітніх заходів, які активно відвідує молодь.

2. Активна популяризація української культури через проведення тематичних днів, конкурсів, воркшопів та інших подій, які спрямовані на підвищення обізнаності про українську культуру; організація літературних клубів, творчих конкурсів на тему української мови та культури.

3. Мотиваційні програми та конкурси шляхом запровадження системи нагород і стипендій для здобувачів освіти, які активно розвивають україномовні проєкти; проведення конкурсів студентських робіт українською мовою, що сприятиме розвитку творчого підходу до використання мови.

4. Підтримка викладачів та здобувачів освіти у навчанні українською шляхом забезпечення їх відповідними україномовними освітніми матеріалами, що допоможуть глибше вивчати професійні дисципліни українською мовою; підтримка викладачів через професійні курси та тренінги з підвищення рівня володіння українською.

5. Соціальні проєкти та ініціативи можуть бути корисними під час роботи студентських мовних клубів, де здобувачі освіти можуть практикувати мову в неформальних умовах. Тут корисною є співпраця з українськими громадськими організаціями для реалізації спільних культурних та освітніх проєктів, що спрямовані на утвердження української мови.

6. Підвищення престижу української мови через інтернет-платформи шляхом підтримки активності у соціальних мережах українською мовою, включаючи офіційні сторінки університету; створення і просування медіаконтенту на платформах YouTube, TikTok, Instagram, які популярні серед молоді.

Підвищення престижу української мови серед здобувачів вищої освіти є одним із ключових пріоритетів університету, що має важливе значення для зміцнення національної ідентичності та розвитку мовної культури в освітньому середовищі. Для досягнення цієї мети університет здійснює комплекс заходів, спрямованих на популяризацію української мови та формування позитивного ставлення до неї серед студентів.

Університет впроваджує курси з української мови та літератури, які не лише навчають студентів граматичним та лексичним нормам, але й знайомлять їх із культурною спадщиною та історією українського слова. Ці курси організовуються у формі інтерактивних занять, семінарів і творчих конкурсів, що сприяє активному залученню студентів до мовної практики. ТДАТУ активно підтримує проведення культурних і освітніх заходів, таких як мовні фестивалі, конференції, лекції відомих українських письменників та лекторів. Такі ініціативи не тільки популяризують українську мову, але й формують у студентів почуття гордості за свою мову та культуру.

Важливим аспектом є мовна політика університету, яка передбачає використання української мови в офіційних документах, комунікаціях і навчальних матеріалах. Це створює середовище, в якому українська мова стає повсякденним інструментом спілкування, а також підкреслює її значимість у науковій і освітній сферах. Університет сприяє розвитку студентських організацій, які займаються питаннями мовної підтримки та популяризації української мови серед молоді. Це можуть бути клуби, гуртки, або ініціативи, які організовують різноманітні активності, включаючи мовні конкурси, дебати та інші форми, що сприяють практичному використанню української мови.

Висновки. Отже, підвищення престижу української мови серед здобувачів вищої освіти не лише сприяє розвитку мовної культури, але й відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності молоді, закладаючи основи для їхньої активної громадянської позиції в майбутньому. Успішна реалізація цих ініціатив допоможе створити освітнє середовище, в якому українська мова стане важливим чинником розвитку особистості, свідомості та патріотизму молоді.

Література

1. Гасюк Л. Мова і національна ідентичність: теоретичні аспекти. Житомир: Полісся, 2010. 220 с.
2. Гладких Г. В., Шарова Т. М. Організація самостійної діяльності здобувачів вищої освіти засобами ІКТ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69(2). С. 70–74.
3. Залізник М. Слово як символ: українська мова в культурному контексті. Львів: Світ, 2015. 180 с.
4. Кюрчев С.В. Виклики дистанційного навчання в переміщених університетах. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти*: збірник науково-методичних праць ТДАТУ. 2024. Вип. 27. С. 7–21.
5. Ломейко О. П., Самойчук К. О., Олексієнко В. О. Внутрішня система забезпечення якості вищої освіти в Таврійському державному агротехнологічному університеті. *Інженерна освіта у сфері харчової і готельної індустрії: виклики сьогодення*: тези Міжнародної науковометодичної конференції. 2019. С. 140–142.
6. Пономарів В. Національна свідомість і мова. Київ: Товариство «Знання», 2009. 190 с.
7. Рудик Т. Мова та ідентичність в українському контексті. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2018. 210 с.
8. Соловей А. Українська мова як засіб самоідентифікації. Луцьк: Вежа, 2014. 160 с.
9. Степаненко О. Культурна ідентичність українців через призму мови. Київ: Освіта, 2019. 230 с.
10. Тарасенко Г. Мовна політика України: проблеми та перспективи. Київ: Наукова думка, 2020. 300 с.
11. Шарова Т. М. Навчальний процес релокованого закладу вищої освіти в умовах воєнного стану. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти*: збірник науково-методичних праць ТДАТУ. 2023. Вип. 26. С. 288–296.
12. Шевчук Я. Мова як маркер національної ідентичності. Львів: Книга, 2013. 180 с.

Ломейко О.П.

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри обладнання переробних і харових виробництв
ім. професора Ф.Ю. Ялпачика
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ЯКІСНА ВИЩА ОСВІТА В ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ НА ОСВІТНЬОМУ ПОРТАЛІ ТДАТУ

Анотація. У статті представлено досвід використання освітнього порталу ТДАТУ (Таврійського державного агротехнологічного університету) як ефективної платформи для забезпечення дистанційного навчання. Акцент зроблено на особливостях організації навчального процесу, перевагах та недоліках, а також на ключових аспектах, що сприяють підвищенню якості освіти в онлайн-форматі.

Ключові слова: якісна освіта, дистанційне навчання, Освітній портал, ТДАТУ, технології онлайн-навчання.

Lomeiko O. Quality higher education in distance format on the TDATU educational portal. The article presents the experience of utilizing the TDATU Educational Portal (Tavria State Agrotechnological University) as an effective platform for providing distance education. Emphasis is placed on the features of the educational process organization, advantages and disadvantages, as well as key aspects that contribute to improving the quality of education in an online format.

Key words: quality education, distance learning, Educational Portal, TDATU, online learning technologies.

Актуальність. Зі стрімким розвитком цифрових технологій та поширенням інтернет-ресурсів дистанційне навчання стає невід'ємною частиною сучасної системи вищої освіти. Виклики, пов'язані з пандемією COVID-19, спричинили ще більш активне впровадження віддаленого формату в навчальний процес і показали важливість швидкої адаптації навчальних закладів до нових умов. Така форма освіти не лише

забезпечує безперервність навчання в умовах кризових ситуацій, а й відкриває доступ до навчання для більш широкої аудиторії. На тлі глобалізації освіти та переходу до дистанційного формату зростає попит на освітні платформи, які відповідають високим стандартам якості. В Україні освітні платформи таких університетів, як Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного (ТДАТУ), активно інтегруються в освітній процес, сприяючи ефективній організації дистанційного навчання [2, с. 54].

Метою статті є аналіз якості вищої освіти у дистанційному форматі, використовуючи приклад Освітнього порталу ТДАТУ. Основна увага приділяється оцінці ефективності функціоналу платформи, структурі навчальних матеріалів та інструментам, що забезпечують інтерактивність і підтримку якості навчання в онлайн-середовищі.

Огляд літератури зосереджений на аналізі досліджень, присвячених питанням організації та якості дистанційного навчання у закладах вищої освіти з урахуванням релокації та викладання в дистанційному форматі. Ряд наукових праць підкреслюють важливість структурованості освітніх платформ, адаптації навчальних матеріалів для самостійного опанування та наявності інтерактивних компонентів, таких як форуми, тести, онлайн-завдання, які дозволяють здобувачам вищої освіти отримувати негайний зворотний зв'язок. Особливий акцент у багатьох дослідженнях робиться на зручність використання та гнучкість цифрових освітніх середовищ, таких як Moodle, Google Classroom та ін.

Виклад основного матеріалу. Аналітичний огляд Освітнього порталу ТДАТУ спрямований на вивчення його технічних та функціональних можливостей, що забезпечують підтримку навчального процесу у дистанційному форматі. Основна увага приділяється таким аспектам: функціонал Освітнього порталу, технічні можливості, структура курсів та навчальних матеріалів. Аналіз зручності реєстрації, функцій безпеки, забезпечують конфіденційність та захист даних користувачів. Оцінка інтерфейсу порталу з погляду доступності та інтуїтивності, дозволяє здобувачам вищої освіти легко знаходити потрібні матеріали та завдання. Наявність чатів, форумів, відеоконференцій та інших комунікаційних інструментів, сприяють активній взаємодії між здобувачами та викладачами [4, с. 196]. Технічні можливості Освітнього порталу дозволяють аналізувати наскільки

портал адаптивний для використання на різних типах пристроїв, включно з мобільними телефонами та планшетами. Освітній портал досить швидко завантажується, що надає можливості легкого доступу до навчальних матеріалів.

Аналіз структури курсів на платформі переконує, наскільки вони логічно побудовані та адаптовані для дистанційного навчання, враховуючи послідовність тем, розподіл завдань і тестів. Якість контенту зводиться до різних типів контенту (відеолекції, презентації, текстові матеріали), що доречно з погляду їх зрозумілості, актуальності та відповідності навчальним цілям курсу. Дослідження різних форматів оцінювання, таких як тести, завдання для самоперевірки та автоматизовані системи, дозволяють оцінювати рівень знань здобувачів у режимі реального часу [1, с. 17].

Для оцінки ефективності та якості навчання на Освітньому порталі ТДАТУ системно проводиться опитування серед ключових користувачів – здобувачів вищої освіти і викладачів. Після опитування здобувачів вищої освіти було виявлено такі пріоритетні позиції роботи на Освітньому порталі: зручність користування порталом, якість матеріалів і ресурсів, інтерактивність та їх залученість. Опитування викладачів свідчить про легкість адаптації курсів, зручність взаємодії зі здобувачами вищої освіти, можливість різнопланового оцінювання, технічна підтримка та супровід від Навчально-наукового центру ТДАТУ та Центру інформаційних технологій і систем ТДАТУ.

Працюючи третій рік поспіль в дистанційному форматі, співробітниками університету були визначені основні переваги Освітнього порталу. Освітній портал ТДАТУ надає здобувачам вищої освіти постійний доступ до навчальних матеріалів незалежно від місця їхнього перебування чи часу доби. Такий підхід забезпечує гнучкість та можливість навчання у зручний для кожного здобувача час, що є критично важливим для сучасної освітньої системи, особливо у випадках, коли вони мають різні графіки або працюють паралельно з навчанням.

Однією з головних переваг дистанційного формату є те, що здобувачі вищої освіти можуть самостійно організовувати свій освітній процес [3, с. 161]. Вони мають змогу обирати зручний темп і розподіляти час, відведений на виконання завдань, що сприяє розвитку

відповідальності та навичок самостійного управління часом, які є корисними як у навчанні, так і в професійному житті. Платформа надає доступ до багатьох форматів навчальних матеріалів, таких як текстові документи, відеолекції, презентації та інтерактивні завдання, що дозволяє здобувачам обирати найбільш зручний спосіб вивчення матеріалу та поглиблювати знання за допомогою різних ресурсів. Інтерактивні завдання, зокрема, допомагають краще зрозуміти матеріал і застосувати знання на практиці [10, с. 12].

Освітній портал ТДАТУ має функціонал для проведення тестувань і використання автоматизованих систем оцінювання, що значно полегшує процес перевірки знань здобувачів вищої освіти. Такі системи дозволяють проводити тестування у зручній для здобувачів час і одразу отримувати результати. Автоматизоване оцінювання також надає можливість миттєвого зворотного зв'язку, що допомагає здобувачам швидко виявити свої слабкі місця та зосередитися на їх подальшому опрацюванні. Ці переваги роблять Освітній портал ТДАТУ ефективним інструментом для організації освітнього процесу в дистанційному форматі, забезпечуючи якісне навчання та підтримку гнучкості для здобувачів.

Освітній портал ТДАТУ побудований на платформі Moodle, одній із найпоширеніших систем для організації онлайн-навчання у світі. Moodle пропонує гнучкі можливості налаштування, адаптуючись до потреб освітнього процесу. Її структура дозволяє викладачам організовувати курси, завантажувати матеріали, створювати інтерактивні завдання та тестування, що допомагає в підтримці високого рівня організації навчання. Moodle також дозволяє інтегрувати інші освітні ресурси, що розширює можливості навчання. На Освітньому порталі ТДАТУ впроваджені різноманітні інструменти для взаємодії між учасниками освітнього процесу, що включає: форуми, чати, відеоконференції. Такі технічні та педагогічні можливості Освітнього порталу ТДАТУ дозволяють забезпечити повноцінний освітній процес у дистанційному форматі, підтримуючи інтерактивність, зручність і якість навчання [12, с. 297].

Курси організовані за модулями та темами, що дозволяє здобувачам освіти поступово проходити програму, зберігаючи при цьому цілісність освітнього процесу. Інтерфейс платформи інтуїтивно зрозумілий, що

спрощує навігацію, а структура курсів чітко розмежована на теоретичні та практичні завдання. Освітній портал містить легкий доступ до розділів курсів, має чітко визначені завдання і часові обмеження, що сприяє ефективному плануванню навчання.

Використання інтерактивних елементів, таких як тести, вправи для самоперевірки, а також форумів і чатів, підтримує постійний зворотний зв'язок та мотивує здобувачів до активної участі. Освітній контент розроблено з урахуванням різних потреб тих, хто навчається. Для візуалів створені презентації та графічні схеми; для слухачів – відеолекції; для тих, хто віддає перевагу практичному навчанню, – інтерактивні завдання та кейси. Така різноманітність підтримує індивідуальний підхід до навчання. Презентаційні матеріали добре структуровані, з чітким виділенням основних понять та ключових ідей. Вони доповнені зображеннями, таблицями та графіками, що полегшує сприйняття складних тем. Багато презентацій також містять інтерактивні посилання на додаткові ресурси для самостійного вивчення [6, с. 207].

На платформі доступні тести, які дозволяють здобувачам перевірити свої знання в кінці кожного модуля або теми. Завдання варіюються від простих питань на вибір до більш складних, що включають аналіз ситуацій або рішення проблем. Завдяки автоматизованій системі оцінювання, здобувачі вищої освіти миттєво отримують зворотний зв'язок, що підвищує ефективність засвоєння матеріалу. Лекції у форматі відео збагачують навчальний процес, даючи здобувачам освіти змогу прослуховувати матеріал у зручний час та з можливістю зупиняти або переглядати його знову. Відеоматеріали добре структуровані, забезпечені візуальним супроводом і дозволяють зберігати живий контакт з викладачем завдяки відеоформату.

Кейс-завдання є важливим інструментом для практичного засвоєння матеріалу, що особливо корисно в професійних дисциплінах. Вони розроблені на основі реальних або змодельованих ситуацій, що дозволяє здобувачам застосовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань. Представлені характеристики підтверджують високу якість освітнього контенту на Освітньому порталі ТДАТУ, що забезпечує комплексний підхід до навчання та враховує різні стилі і потреби здобувачів [9, с. 295].

Поряд із перевагами Освітнього порталу, слід виокремити виклики дистанційного навчання, долаючи які можна досягнути високого рівня якості освіти. Одним із ключових викликів дистанційного навчання є забезпечення рівного доступу для всіх здобувачів, оскільки не кожен має стабільний доступ до інтернету чи відповідні технічні ресурси [5, с. 140]. Регіональні відмінності в якості інтернет-з'єднання, відсутність сучасного обладнання у частини здобувачів освіти, зокрема тих, хто мешкає у сільських районах або має обмежені фінансові можливості, можуть негативно впливати на ефективність навчання та створювати бар'єри для рівного доступу до якісної освіти [8, с. 175].

Дистанційне навчання вимагає від здобувачів вищої освіти значного рівня самодисципліни та відповідальності, адже процес навчання значною мірою самостійний. Для деяких здобувачів освіти складно організувати власний освітній процес без прямого контролю з боку викладача, що може призводити до зниження мотивації, пропусків занять, а також до відкладання виконання завдань на останній момент. Навчання в онлайн-форматі також може спричиняти втрату відчуття навчальної спільноти, що додатково знижує залученість і дисципліну [7, с. 63].

Переходячи до дистанційного навчання, викладачі стикаються з необхідністю адаптувати свої методи та матеріали до нових умов. Для ефективного навчання онлайн потрібно змінювати структуру занять, зокрема зменшувати обсяги текстових лекцій і включати більше інтерактивних елементів. Виклики також виникають у забезпеченні залученості здобувачів, оскільки підтримка інтерактивності у віртуальному середовищі потребує розробки додаткових завдань, активностей та комунікаційних механізмів. Викладачі мають оволодіти новими інструментами для проведення занять, такими як відеоконференції та платформи для інтерактивної співпраці, що може вимагати додаткового навчання та часу. Зазначені труднощі потребують комплексних рішень на рівні університету, включно із наданням технічної підтримки, розробкою ресурсів для покращення самоорганізації здобувачів вищої освіти та підвищення цифрової кваліфікації викладачів [11, с. 237].

Для підтримки високого рівня залученості здобувачів і викладачів в онлайн-форматі важливо впроваджувати методи, які підвищують

мотивацію. Рекомендовані підходи включають гейміфікацію, що робить процес навчання більш привабливим, використання кейс-завдань для реалістичного застосування знань, а також колаборативні проекти, які розвивають навички командної роботи. Ці підходи сприяють активній участі в навчанні, формуючи мотивацію здобувачів до самостійного навчання, а викладачам дозволяють урізноманітнити викладацький підхід.

Для ефективного функціонування онлайн-навчання необхідна підтримка всіх учасників освітнього процесу. Забезпечення технічної допомоги та проведення тренінгів з цифрових навичок для викладачів і здобувачів вищої освіти є основою для створення стабільного навчального середовища. Це допомагає зменшити бар'єри в користуванні онлайн-платформами, сприяє більшій впевненості у роботі з цифровими інструментами та підвищує загальну якість дистанційного навчання. Дистанційне навчання на Освітньому порталі ТДАТУ, за умов врахування сучасних освітніх технологій, забезпечення мотиваційних елементів та надання необхідної підтримки, може стати ефективною та якісною альтернативою традиційній освіті, відповідаючи на потреби сучасного суспільства.

Висновки. Дистанційна форма навчання, особливо на базі Освітнього порталу ТДАТУ, підтверджує свою ефективність у сучасній вищій освіті, якщо доповнена інноваційними підходами. Використання інструментів, таких як інтерактивні завдання, адаптивні навчальні матеріали, відеолекції та інші мультимедійні елементи, сприяє збагаченню навчального процесу, роблячи його більш доступним, цікавим і ефективним. Такий підхід допомагає подолати деякі обмеження традиційної форми навчання та забезпечує здобувачів якісною освітою.

Література

1. Биков В. Ю., Задорожна Н. Т. Сучасні підходи та принципи побудови порталів. *Засоби і технології єдиного інформаційного освітнього простору*: зб. наук. праць. 2004. С. 17–44.
2. Болтянський Б. В., Болтянська Л. О. Дистанційна освіта в умовах воєнного стану. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти*: збірник науково-методичних праць. Запоріжжя: ТДАТУ, 2024. Вип. 27. С. 54–59.

3. Землянська А. В. Технології трансляції в гуманітарних науках: досвід і сучасний стан. *Українські студії в європейському контексті. 2024. № 8. С. 161–170.*
4. Крамська З. М. Педагогічні умови формування готовності здобувача вищої освіти до інноваційної діяльності. *Українські студії в європейському контексті. 2024. № 8. С. 196–205.*
5. Ломейко О. П., Самойчук К. О., Олексієнко В. О. Внутрішня система забезпечення якості вищої освіти в Таврійському державному агротехнологічному університеті. *Інженерна освіта у сфері харчової і готельної індустрії: виклики сьогодення. Тези Міжнародної науково-методичної конференції. 2019. С. 140–142.*
6. Любченко І. І., Сажієнко А. П. Формування активної життєвої позиції здобувачів освіти в умовах воєнного стану. *Українські студії в європейському контексті. 2024. № 8. С. 206–212.*
7. Поліхун Н. І., Постова К. Г., Сліпухіна І. А. Виклики дистанційного навчання. *Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2020. № 3.78. С. 63–69.*
8. Резниченко А. А., Шарова Т. М. Проблеми та переваги дистанційного навчання в умовах пандемії у закладах вищої освіти. *Українські студії в європейському контексті. 2021. № 4. С. 174–181.*
9. Семенов М. А. Сервісний супровід дистанційного навчання в переміщеному університеті. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2017. № 3. С. 295–302.*
10. Шарова Т., Шаров С. Дистанційне навчання в Україні: ризики та шляхи їх вирішення. *Молодь і ринок. 2024. № 4(224). С. 11–16.*
11. Шарова Т. М. Освітній портал як ефективний засіб забезпечення дистанційного навчання здобувачів вищої освіти. *Українські студії в європейському контексті. 2022. №5. С. 237–244.*
12. Шарова Т.М., Землянська А.В. Використання освітнього порталу в дистанційному навчанні: недоліки й переваги. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: збірник науково-методичних праць. 2023. № 26. С. 297–303.*

Медведєва М.О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри інформатики і інформаційно-комунікаційних
технологій

Тітова Л.О.

викладач кафедри інформатики і інформаційно-комунікаційних
технологій

Ковтанюк І.І.

викладач кафедри інформатики і інформаційно-комунікаційних
технологій

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті досліджено значення цифрових інструментів у формуванні інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти. Розглянуто сучасні виклики цифровізації освіти та підкреслено необхідність інтеграції інноваційних методів навчання, таких як використання цифрових платформ та інструментів. Розкрито сутність та структуру інформаційно-цифрової компетентності відповідно до Рамки цифрової компетентності громадян України. Висвітлено можливості використання додатків Google, освітньої платформи Mozaik Education та цифрових інструментів для формування інформаційної та медіаграмотності, що сприяють розвитку критичного мислення, творчих здібностей та самостійності здобувачів освіти, готуючи їх до викликів подальшої професійної діяльності та буденного життя.*

***Ключові слова:** інформаційно-цифрова компетентність, цифрові інструменти, здобувач освіти, додатки Google, Mozaik Education, інформаційна грамотність, медіаграмотність.*

Medvedieva M., Titova L., Kovtaniuk I. Digital tools in the formation of information and digital competence of students. The article examines the importance of digital tools in the formation of information and digital

competence of students. The modern challenges of digitalization of education are considered and the need to integrate innovative teaching methods, such as the use of digital platforms and tools, is emphasized. The essence and structure of information and digital competence in accordance with the Framework of Digital Competence of a Citizen of Ukraine are revealed. The possibilities of using Google applications, the Mozaik Education platform and digital tools for the formation of information and media literacy, which contribute to the development of critical thinking, creativity and independence of students, preparing them for the challenges of further professional activity and everyday life, are highlighted.

Key words: *information and digital competence, digital tools, student, Google applications, Mozaik Education, information literacy, media literacy.*

Актуальність. Стрімкий розвиток технологій та перехід суспільства до ери інформації зумовлює те, що сучасні здобувачі освіти щоденно стикаються з великим інформаційним потоком, тому вміння ефективно працювати з ним стає однією з ключових компетентностей. За допомогою цифрових інструментів вони можуть не лише отримувати доступ до інформації, але й організовувати її, аналізувати та створювати нові продукти на її основі. У період активної діджиталізації освіти, який особливо прискорився під впливом глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19 та повномасштабна війна, розпочата країною-агресором, потреба у підвищенні інформаційної та медіаграмотності стала більш актуальною, ніж будь-коли. Це підкреслює важливість навчання здобувачів освіти не тільки технічним аспектам роботи з цифровими ресурсами, але й здатності оцінювати надійність джерел, етично використовувати інформацію та творчо застосовувати набуті знання в професійній діяльності.

Крім того, актуальність проблеми формування інформаційно-цифрової компетентності в цілому, а також інформаційної та медіаграмотності зокрема, зумовлена ще рядом факторів. По-перше, більшість сучасних професій вимагають не просто базових цифрових навичок, але й уміння працювати з різноманітними спеціалізованими програмами, аналізувати дані та створювати цифровий контент. Тому високий рівень сформованості інформаційно-цифрової компетентності підвищує конкурентоспроможність майбутніх фахівців та їхню

готовність до ринку праці. По-друге, цьому сприяють нормативні, стратегічні та програмні документи України та Європейського Союзу, наприклад, рамки цифрових компетентностей, Концепція «Нова українська школа», професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» тощо. І останнім, проте не менш важливим фактором, є те, що сучасне покоління здобувачів є цифровим, і досить часто традиційні методи навчання не приносять необхідних результатів та поступаються місцем інноваційним, які включають використання цифрових платформ, симуляцій, інтерактивних інструментів, штучного інтелекту та інших інформаційно-комунікаційних технологій. Це дозволяє зробити навчання більш гнучким, доступним та ефективним.

Дослідженням використання цифрових інструментів в освітньому процесі, зокрема у формуванні інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти займалися багато науковців України, як-от Д. Антонюк [1], Т. Вакалюк [1], М. Ковтанюк [2], І. Криворучко [2], М. Медведєва [9], О. Ступак [6], Л. Тітова [7], Г. Ткачук [9], В. Ямковенко [8] та інші. Проте, важливо продовжувати досліджувати цю проблему, аби краще зрозуміти які із засобів, методів та технологій є найбільш ефективними у формуванні інформаційно-цифрової компетентності здобувачів закладів освіти рівнів.

Мета статті – проаналізувати можливості використання цифрових засобів у процесі формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. Інформаційно-цифрова компетентність є комплексом знань, навичок та установок, які дозволяють особі ефективно працювати з інформацією в усіх її формах (від традиційної друкованої до сучасних носіїв даних), а також використовувати інформаційно-комунікаційні технології для вирішення як професійних, так і повсякденних завдань [6].

Опираючись на Рамку цифрової компетентності громадян України, представленої Міністерством цифрової трансформації України на порталі «Дія» виділимо такі компоненти цієї компетентності:

1. Основи комп'ютерної грамотності – знання та вміння працювати з основними програмними та апаратним засобами комп'ютерних систем, розуміння принципів їх роботи.

2. Інформаційна грамотність, уміння працювати з даними – здатність знаходити, оцінювати, обробляти та використовувати інформацію, а також ефективно працювати з різними типами даних.

3. Створення цифрового контенту – вміння створювати та редагувати різноманітний цифровий контент, включаючи тексти, зображення, відео, аудіо та інші форми медіаданих.

4. Комунікація та взаємодія у цифровому суспільстві – здатність ефективно взаємодіяти, обмінюватися інформацією та співпрацювати використовуючи цифрові інструменти.

5. Безпека в цифровому середовищі – знання основних принципів безпеки даних та здатність забезпечити захист особистих даних та запобігати кіберзагрозам в онлайн-середовищі.

6. Розв’язання проблем у цифровому середовищі та навчання впродовж життя – здатність ефективно вирішувати проблеми, використовуючи цифрові технології, а також постійно удосконалювати свої навички через самоосвіту [5].

Усі ці компоненти свідчать про те, що інформаційно-цифрова компетентність відіграє важливу роль для формування особистості сучасного здобувача освіти, зокрема й у професійній сфері, оскільки вона сприяє адаптації до стрімких змін у цифровому суспільстві та надає їм можливість ефективно використовувати нові інструменти для навчання та особистісного розвитку. Завдяки цій компетентності здобувачі освіти можуть засвоювати знання на глибшому рівні, оскільки цифрові інструменти дозволяють вивчати матеріал в інтерактивній формі та застосовувати його у різних контекстах. Крім того, інформаційно-цифрова компетентність розвиває критичне мислення, сприяє формуванню творчого підходу до вирішення завдань та навчає використовувати інформацію етично та відповідально.

Володіння сформованою інформаційно-цифровою компетентністю також є важливим для професійного розвитку, оскільки, як ми зазначали раніше, більшість сучасних професій вимагають уміння працювати з цифровими технологіями на досить високому рівні. Саме тому, ця компетентність забезпечує здобувачам освіти конкурентоспроможність на ринку праці та готує їх до виконання різноманітних професійних завдань. Окрім цього, вона сприяє розвитку самостійності здобувачів освіти, оскільки вони набувають навичок самостійного пошуку та аналізу

інформації. Таким чином, інформаційно-цифрова компетентність є основою для створення освітнього середовища, що відповідає сучасним викликам та сприяє становленню особистості здобувача освіти у навчанні, професійній сфері та побуті.

Для ефективного розвитку інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти необхідне використання сучасних цифрових інструментів у процесі навчання, які забезпечать доступ до технологій та сприятимуть формуванню необхідних знань, навичок та установок. Тож, розглянемо цифрові засоби, використання яких, на нашу думку, сприятиме формуванню цієї компетентності.

Особливої уваги тут заслуговують додатки Компанії Google. Серед них – Google Classroom, який допомагає організовувати освітній процес та спрощує процес взаємодії між викладачами та здобувачами освіти, а також Google Диск, що надає можливість зберігати, організовувати та ділитися файлами, сприяючи розвитку навичок управління інформацією та співпраці. Інструменти Google Документи, Таблиці та Презентації дозволяють працювати з офісними документами онлайн, розвиваючи вміння створювати цифровий контент. Для підтримки цифрової комунікації використовується Google Meet, а пошуковик Google сприяє удосконаленню інформаційної грамотності та критичного мислення. Ці безкоштовні додатки забезпечують доступ до сучасних інструментів для підтримки навчання, допомагаючи здобувачам освіти розвивати інформаційно-цифрову компетентність [3].

Варто відзначити також освітній проект Mozaik Education, який пропонує широкий спектр цифрових інтерактивних інструментів для підвищення ефективності процесу навчання. Одним з ключових компонентів цього проекту є онлайн-сервіс mozaWeb, що надає доступ до інтерактивних 3D-сцен, цифрових уроків, відео, аудіо та ігрових матеріалів. Інтерактивні інструменти mozaWeb дозволяють унаочнювати навчальний матеріал, урізноманітнювати освітній процес та стимулювати пізнавальну активність студентів. Зокрема, 3D-сцени та цифрові уроки сприяють кращому розумінню та засвоєнню складних теоретичних концепцій. Крім того, використання тривимірних моделей та інтерактивних симуляцій розвиває просторове мислення та підвищує наочність навчального матеріалу [2; 9].

Окремо, на нашу думку, слід зазначити цифрові засоби, що сприяють формуванню інформаційної та медіаграмотності, як складових

інформаційно-цифрової компетентності. До таких інструментів можна віднести:

1. Платформи масових відкритих онлайн-курсів, серед яких Coursera, Udey, Prometheus, EdEra, edX та інші.
2. Спеціалізовані онлайн-платформи на кшталт МедіаДрайверу.
3. Медіаосвітні ігри (Медіазнайко, Пригоди Літератуса, Медіаграмотна місія тощо) [7; 8].

Висновки. У процесі дослідження встановлено, що інформаційно-цифрова компетентність є одним із ключових чинників, що забезпечують готовність здобувачів освіти до життя та роботи в умовах сучасного цифрового суспільства. Формування цієї компетентності вимагає впровадження інноваційних підходів в освітній процес, які включають використання сучасних цифрових інструментів та платформ. Завдяки інтеграції цифрових засобів освітній процес стає більш інтерактивним, гнучким та доступним, що сприяє розвитку критичного мислення, самостійності, творчих здібностей та комунікаційних навичок здобувачів освіти.

Література

1. Вакалюк Т. А., Антонюк Д. С., Новіцька І. В., Медведєва М. О. Цифрова трансформація вищої освіти: закордонний та вітчизняний досвід. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. № 90. С. 24–28.
2. Ковтанюк М. С., Криворучко І. І., Тітова Л. О. Можливості використання сервісу mozaWeb у підготовці майбутніх учителів математики. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 9(11). С. 98–107.
3. Криворучко І. І., Тітова Л. О. Хмарні та мобільні технології у підготовці майбутнього вчителя. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2024. № 10.
4. Медведєва М. О. Використання цифрових освітніх ресурсів у навчанні інформатики. *Сучасні освітні технології Волинського краю* : Матеріали науково-теорет. конф. (4 квіт. 2024 р., м. Володимир). 2024. С. 349–352.
5. Рамка цифрової компетентності громадян України. Київ : Міністерство цифрової трансформації України, 2023. 105 с.

6. Ступак О. Т. Інформаційно-цифрова компетентність як складова освітнього процесу сучасної школи. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* : матеріали XXIII-ої Міжнар. науково-практ. конф. (7 серп. 2022 р., м. Дікірх). С. 220–224.
7. Тітова Л. О. Онлайн-засоби формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх педагогів в умовах дистанційного навчання. *Věda a perspektivy*. 2022. № 5(12). С. 132–143.
8. Тітова Л. О., Ковтанюк М. С., Ямковенко В. О. Цифрові засоби розвитку медіаграмотності здобувачів освіти. *Українські студії в європейському контексті*. 2024. № 8. С. 305–311.
9. Ткачук Г. В., Медведєва М. О. ІКТ як засіб формування інформаційно-цифрової компетентності студентів педагогічних університетів. *Молодь і ринок*. 2023. № 1/209. С. 74–80.

Мірошніченко М.Ю.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних наук
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

АЛГОРИТМ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

***Анотація.** З розвитком соціальних мереж зростає кількість персональних даних, що стають доступними для третіх осіб. Сучасні платформи, такі як Facebook, Instagram обробляють мільйони даних щоденно, що створює серйозні виклики для захисту приватності користувачів. Ця стаття аналізує існуючі методи захисту даних у соціальних мережах та пропонує використовувати алгоритм, який включає комбінацію криптографічних методів, багатоетапну автентифікацію та аналіз поведінки для забезпечення захисту персональної інформації.*

***Ключові слова:** персональні дані, захист даних, соціальні мережі, алгоритм, шифрування.*

Miroshnichenko M. Algorithm for protection of personal data in social networks. *With the development of social networks, the amount of personal data that becomes available to third parties is increasing. Modern platforms such as Facebook, Instagram process millions of data every day, which creates serious challenges for protecting user privacy. This article analyzes the existing methods of data protection in social networks and proposes to use an algorithm that includes a combination of cryptographic methods, multi-step authentication and behavior analysis to ensure the protection of personal information.*

Key words: *personal data, data protection, social networks, algorithm, encryption.*

Актуальність. Соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram, TikTok та інші, вже давно стали невід’ємною частиною нашого повсякденного життя [2, с. 388]. Вони функціонують як універсальні платформи для комунікації, обміну інформацією та створення соціальних зв’язків на основі використання технології Web 2.0 [10, с. 28]. Користувачі активно діляться своїми думками, фотографіями, відео, місцезнаходженням та іншими особистими даними, створюючи величезний масив інформації, яка стає доступною для різних категорій користувачів. Водночас, персональна інформація може потрапити до сторонніх осіб та може бути неправомірно використана. Зважаючи на це, виникає потреба в алгоритмах, що могли б ефективно захищати персональні дані в соціальних мережах від несанкціонованого доступу.

Метою статті є аналіз причин втрати персональної інформації в соціальних мережах, висвітлення існуючих методів захисту даних у соціальних мережах.

Виклад основного матеріалу. Соціальні мережі перетворилися на глобальні платформи для обміну інформацією, що призводить до зберігання великих обсягів особистих даних, у тому числі персональної інформації, що включає дані про контакти, інтереси користувачів тощо. Окрім базової інформації про ім’я, вік, стать та місцезнаходження, соціальні мережі аналізують інтереси, перегляди контенту, взаємодії з іншими користувачами та навіть моделі поведінки в Інтернеті.

Така інформація є не просто індивідуальними даними кожного користувача, а цінним ресурсом для рекламодавців, аналітичних

компаній і навіть державних установ. Через це обсяги інформації, яку соціальні мережі збирають, обробляють та зберігають, зростають неймовірними темпами. Така інформація дає змогу створювати профілі користувачів з високим рівнем деталізації, що підвищує ефективність таргетованої реклами.

На жаль, конфіденційні дані часто стають мішенню кіберзлочинців. І це не є новиною, адже поряд з можливістю вільного доступу до інформації, розташованої в мережі Інтернет, збільшились ризики втрати персональної інформації сторонніми особами [8, с. 347]. Вразливість користувацьких даних стає значним питанням, оскільки кіберзлочинці можуть використовувати ці дані для шантажу, фішингу, крадіжки особистості та інших видів шахрайства. До прикладу, інформація про місцезнаходження дозволяє відстежувати переміщення користувачів, що може становити ризик для їхньої фізичної безпеки, особливо якщо така інформація стає доступною в режимі реального часу. Персоналізована інформація може бути використана для негативних інформаційних впливів на особисту думку користувачів [3, с. 82]. Особисті контакти та інформація про соціальне оточення можуть бути використані для проведення атак соціальної інженерії, коли зловмисники маніпулюють користувачем, аби отримати доступ до ще більшого обсягу конфіденційної інформації.

У таких умовах особливо важливо впроваджувати алгоритми, що можуть ефективно захищати дані користувачів від несанкціонованого доступу, використання та розповсюдження. Такі алгоритми повинні поєднувати сучасні технології шифрування для захисту даних під час зберігання і передачі, багатофакторну автентифікацію для забезпечення надійного доступу та інноваційні підходи для виявлення та запобігання кібератак. Наприклад, аналітичні алгоритми та машинне навчання можуть використовуватися для виявлення аномальної активності в облікових записах, що дозволяє оперативно реагувати на можливі загрози.

Існує декілька підходів, що вже використовуються для захисту персональних даних у соціальних мережах: шифрування даних, автентифікація користувачів, аналіз поведінки. Більшість платформ використовує алгоритми шифрування, такі як AES [9, с. 88] та RSA [4, с. 90], для зберігання особистих даних у зашифрованому вигляді. Це робить

інформацію недоступною для сторонніх осіб без відповідного ключа. Соціальні мережі застосовують двофакторну або багатоетапну автентифікацію, яка підвищує рівень безпеки. Наприклад, під час входу користувача платформи запитують одноразовий пароль, що відправляється на телефон. Деякі соціальні мережі, такі як Facebook, використовують машинне навчання для більш глибокого розуміння користувачів [7, с. 132] та відстеження підозрілої активності, аналізуючи, наприклад, з якого пристрою чи географічного місця виконується вхід.

Попри всі переваги, існуючі підходи не є ідеальними. Наприклад, шифрування даних забезпечує безпеку лише на етапі зберігання, але не захищає від витоків, що можуть статися в процесі передачі. Автентифікація може бути зламанною, зокрема, за допомогою методів соціальної інженерії. Аналіз поведінки має обмеження у відстеженні складних атак, наприклад, з використанням VPN чи анонімайзерів.

Для підвищення рівня захисту персональних даних пропонується комбінований алгоритм, який включає такі етапи: модуль шифрування з використанням гібридного підходу, трьохетапна автентифікація, аналіз поведінки та машинне навчання, інтеграція блокчейну для децентралізації зберігання. Слід зазначити, що мультифакторна автентифікація вважається ключовим елементом кібербезпеки, що знаходить широке застосування в електронній комерції, банківській сфері, корпоративних мережах, де захист даних є критичним. Цей метод вимагає від користувачів підтвердження своєї особи не тільки через стандартний спосіб (логін та пароль), але й за допомогою додаткових факторів ідентифікації користувача [6, с 301].

Модуль шифрування з використанням гібридного підходу передбачає поєднання симетричного та асиметричного шифрування (AES та RSA) підвищує безпеку як при зберіганні, так і при передачі даних. Наприклад, симетричне шифрування за стандартом AES забезпечує швидку та ефективну обробку даних, а асиметричне шифрування RSA використовується для надійного обміну ключами. Такий гібридний підхід знижує ризик компрометації даних на етапах як зберігання, так і передачі, забезпечуючи їхню конфіденційність і цілісність.

Трьохетапна автентифікація пропонує використовувати персональну інформацію, яка включає: пароль, одноразовий код,

біометричні дані (відбитки пальців або розпізнавання обличчя). Ця комбінація мінімізує ризик несанкціонованого доступу навіть у випадках компрометації одного з рівнів захисту, забезпечуючи високу надійність підтвердження особи користувача.

Аналіз поведінки та машинне навчання дозволяє забезпечити побудову поведінкових моделей на основі попередніх дій користувача. Наприклад, алгоритм аналізує звичну модель поведінки користувача, включаючи параметри, такі як географічне розташування, час активності, використовувані пристрої тощо. У разі виявлення значних відхилень від звичайної поведінки система може автоматично призупинити доступ до облікового запису або вимагати додаткову автентифікацію, що знижує ризики несанкціонованого проникнення.

Використання блокчейну для розподіленого зберігання особистих даних підвищить їхню безпеку. Блокчейн може забезпечити прозорість і контроль доступу до інформації, дозволяючи користувачам керувати своїми даними незалежно від централізованих серверів [1, с. 163].

Слід зазначити, що несанкціоноване втручання у роботу соціальних мереж, у тому числі кібератаки, є одним з напрямків злочинних дій з боку хакерів та шахраїв. Значна увага приділяється захисту інформаційних систем [5, с. 121], у тому числі онлайн сервісів, що забезпечують роботу підприємств, державних установ тощо. В цьому контексті захищена інформаційна система повинна мати механізми захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз, використовувати шифрування даних та трьохфакторну аутентифікацію тощо.

Висновки. Комбінований алгоритм захисту персональних даних для соціальних мереж є відповіддю на зростаючі загрози безпеці, з якими стикаються користувачі сучасних платформ. Алгоритм спрямований на інтеграцію кількох передових технологій для досягнення комплексного захисту конфіденційної інформації. Поєднання новітніх методів шифрування, багатоетапної автентифікації, аналізу поведінки користувачів та блокчейн-технологій дозволяє ефективно захищати особисті дані як на етапі зберігання, так і при передачі.

Представлений алгоритм забезпечує не тільки захист від зломів і несанкціонованого доступу, але й формує високий рівень прозорості та контролю користувачем своїх даних. Комплексний захист, що включає багатофакторну автентифікацію, шифрування та блокчейн, дозволяє

створити стійку до атак систему, що адаптується до нових загроз і потреб користувачів у захисті персональної інформації.

Література

1. Андрущак І. Є., Кошелюк В. А. Особливості захисту хмарного середовища на основі blockchain. *The 10 th International scientific and practical conference “Science, innovations and education: problems and prospects”* (May 4-6, 2022, Токуо, Japan). 2022. С. 161–167.
2. Гаврилюк О. Статистика і тенденції функціонування соціальних мереж. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2023. № 2(6). С. 383–397.
3. Колмакова В. О., Шаров С. В. Використання МВОК для формування імунітету від інформаційних загроз. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 6. С. 80–87.
4. Коробейнікова Т. І., Копач А. І. Сучасні алгоритми шифрування: детальний аналіз та перспективи розвитку. *SWorldJournal*. 2024. № 25-01. С. 89–95.
5. Мірошниченко М. Ю. До проблеми захисту інформаційних систем. *Сучасний стан та перспективи розвитку електротехнічних систем: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції пам'яті В.В. Овчарова* (04-18 листопада 2021 р., м. Мелітополь). 2021. С. 120–122.
6. Назаров Є.М. Захист на рівні додатків: сучасні виклики та технології. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. №7. С. 300–307.
7. Проскурніна Н. В. Штучний інтелект у маркетинговій діяльності. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 4. С. 129–140.
8. Сергієнко Т. І. Роль інформаційних технологій у житті сучасної людини. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. №7. С. 344–349.
9. Шаповал І. В., Лебедев Д. Ю. Алгоритм роботи пристрою AES шифратора. *Problems of Informatization and Management*. 2016. № 53(1). С. 87–91.
10. Sharov S., Rassokha I. Specific features of using Web 2.0 technology in the educational process. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогічні науки. 2022. № 3. С. 26–33.

Мороз М.Б.

здобувач вищої освіти

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника

Науковий керівник: к.філол.н., доцент Пена Л.І.

ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ТОПОНІМІКА РІДНОГО КРАЮ» У ШКІЛЬНИЙ КУРС: МЕТА, ПЕРЕВАГИ, СИСТЕМА РІЗНОТИПНИХ ЗАВДАНЬ

***Анотація.** У статті розкрито переваги впровадження у шкільний курс дисципліни «Топоніміка рідного краю», а також розроблена низка вправ, які можна використовувати на уроках, гурткових та факультативних заняттях у загальноосвітніх закладах, що може допомогти розширити кругозір учнів, збагатити лінгвістичні вподобання. Вправи розроблені на зібраному матеріалі географічних назв села Гаврилівка Надвірнянського району Івано-Франківської області.*

***Ключові слова:** топонім, топоніміка, шкільний курс української мови, різнотипні завдання.*

***Moroz M. Implementation of the discipline «toponymy of the native region» in the school course: purpose, advantages, system of different types of tasks.** The article reveals the advantages of introducing the discipline "Toponymy of the native region" into the school course, as well as developed a number of exercises that can be used in lessons, group and optional classes in general educational institutions, which can help expand the horizons of students, enrich linguistic preferences. The exercises are developed on the collected material of the geographical names of the village of Havrylivka Nadvirnyan district Ivano-Frankivsk region.*

***Key words:** toponym, toponymy, Ukrainian language school course, various tasks.*

Мова відіграє ключову роль у формуванні світогляду школярів, оскільки вона допомагає їм вербалізувати свої уявлення про світ. Профільне навчання з мови передбачає не лише засвоєння знань, а й уміння застосовувати їх у практичній діяльності та спілкуванні. Сучасна

школа, коли випускає учнів, має відповідати на потреби суспільства, таким чином готувати випускників до вирішення різноманітних завдань та формувати в них ціннісний потенціал, активність і відповідальність [2].

Актуальність дослідження полягає в тому, щоби збагатити практичні заняття різноманітними завданнями, які розвиватимуть в учнів цікавість до мови, спонукатимуть до власних досліджень. Також такі вправи допоможуть учителям, які можуть на основі вже готових завдань розробити власні, використовуючи топонімійний матеріал своєї місцевості.

Мета статті – висвітлити переваги введення у шкільний курс нової топонімійної дисципліни, а також розробити для таких занять завдання, які допоможуть краще зрозуміти та зафіксувати вивчену теорію.

Виклад основного матеріалу. В одній із публікацій тез виступу на тему «Навчально-виховний потенціал топоніміки під час вивчення української мови», що були опубліковані в збірнику матеріалів IV Міжнародної студентської наукової конференції «Цифровізація науки та сучасні тренди її розвитку» (12 квітня 2024 рік, м. Львів, Україна. С. 100-103), було обґрунтовано необхідність ввести додаткову дисципліну «Топоніміка рідного краю» у шкільний курс, адже це покращить рівень знань та розширить кругозір учнів, вони збагатяться як мовними знаннями, так і культурними.

Для початку цю дисципліну можна ввести у шкільний курс для профільних загальноосвітніх закладів із гуманітарним нахилом, а пізніше й для інших типів шкіл; її може викладати як учитель-словесник, так і спільно зі вчителями історії та географії, адже це «як інтегральна дисципліна, крім притаманних їй спеціальнонаукових знань і методів, використовує також знання та методи інших наук: етнології, етногеографії, лінгвістики, історії тощо. Повною мірою взаємозв'язки між цими галузями знань можна розкрити при дослідженні топонімів...» [2].

Також можна для шкіл із непрофільними предметами українська мова та література проводити факультативні та гурткові заняття. Або ж, на нашу думку, викладати основний теоретичний матеріал під час вивчення дисципліни, а більш поглиблено практично розглядати топоніми на додаткових заняттях; здійснювати різноманітні екскурсії, подорожі на території свого населеного пункту та ін.

Хоч у школах не вивчається окремо розділ ономастики, проте під час вивчення власних і загальних назв розглядається написання географічних номенів.

Є багато переваг введення такої дисципліни, яка сприятиме розвитку учнів, формуванню їхньої культурної та громадянської ідентичності. Назвемо основні переваги щодо цієї інновації:

– розвиток локальної ідентичності та патріотизму: дослідження топоніміки рідного краю допомагає учням краще зрозуміти історію та культуру свого регіону. Знання про походження назв місцевостей, вулиць, річок та інших географічних об'єктів формує в них почуття належності до свого краю та сприяє розвитку патріотизму;

– розвиток дослідницьких навичок: вивчення топоніміки включає елементи наукового дослідження, що розвиває в учнів навички роботи з джерелами, синтезом інформації та критичним мисленням. Діти вчать самостійно проводити дослідження, збирати дані, робити висновки та презентувати свої знахідки, що є важливими навичками в сучасному світі;

– підвищення інтересу до рідної мови: топономастика як галузь мовознавства сприяє підвищенню інтересу до вивчення рідної мови. Дослідження походження та семантики назв допомагає краще зрозуміти лінгвістичні процеси, історичний розвиток мови, взаємовпливи інших мов та культур. Це збагачує словниковий запас учнів та поглиблює їхні знання з української мови;

– виховання громадянської відповідальності: знання про географічні назви рідного краю сприяє вихованню в учнів громадянської відповідальності. Вони усвідомлюють важливість збереження історико-культурної спадщини, дбайливого ставлення до навколишнього середовища та активної участі в житті громади. Це формує відповідальне ставлення до свого краю та прагнення зробити внесок у його розвиток;

– стимулювання інтеграції з іншими дисциплінами: топоніміка є міждисциплінарною наукою, яка інтегрує знання з різних предметів, таких як історія, географія, мова, література, етнографія та ін. Вивчення топонімів у шкільному курсі сприяє поглибленню знань з цих дисциплін та формуванню в учнів цілісного уявлення про навколишній світ. Вивчаючи номени, учні здобувають глибші знання про історичні події, видатних осіб, природні особливості та культурні традиції своєї

місцевості, що, зі свого боку, сприяє формуванню цілісного світогляду та розуміння зв'язків між різними аспектами життя;

– розвиток навичок комунікації: дослідження та презентація результатів роботи з топоніміки сприяють розвитку комунікативних навичок учнів. Вони навчаються ефективно висловлювати свої думки, презентувати інформацію перед аудиторією, працювати в групах та вести дискусії. Це важливі навички, які знадобляться в майбутньому навчанні та професійному житті.

Використання топоніміки в шкільному курсі передбачає застосування різноманітних завдань, які сприяють всебічному розвитку учнів та підвищенню їхнього інтересу до вивчення рідного краю.

Далі наведено різнотипні (інтерактивні) топонімічні завдання, які можуть бути інтегровані в навчальний процес.

ЗАВДАННЯ 1. «Юні дослідники». Знайдіть правильне тлумачення онімів, використовуючи довідку, та напишіть, що позначає назва (річка, дорога, вулиця та ін.).

Газон, Куба, Довбуша, Глибокий, Соснина, Опрашина, Нижня.

Довідка:

– «вказує на те, що притока є досить глибокою»;

– «назва утворена способом трансонімізації, неподалік є однойменний ліс, на місці якого був хутір. Номен походить від апелятива *опрашина*, що означає «окрема садиба, хутір» або можна порівняти з дієсловом *прашувати* «полоти, сапати», тоді назву можна трактувати як «оброблювана ділянка землі»»;

– «походить від назви острівної країни: люди самі так вирішили назвати цей куток через його віддаленість від села тому, що ця місцевість лежить вздовж річки Велесниця, а цей куток – як однойменний острів. Утворився за допомогою абсолютної трансонімізації. Також цю частину називають *В ліпах*, адже там був панський двір, який обсадили липами, а також уздовж дороги з обох боків. Тому назва походить від флороніма *липа*, який вказує на велику кількість цих дерев. Спосіб словотворення – онімізація (лексико-семантичний)»;

– «розміщена в нижній частині села, тому відповідна назва, інша неофіційна назва *Стéжка* «доріжка, протоптана звірами або людьми чи спеціально зроблена людьми»»;

– «колись була панська гуральня і, коли вона працювала, «диміла, йшли пари і пан казав: «Давайте, газуйте», так підганяв робітників», щоб гуральня працювала швидше – «газувала»;

– «на честь українського опришка, який проходив селом у рік своєї смерті (навіть побутує легенда про заховані його скарби поблизу присілка Федорівка, біля потічка Синиловець). Попередня назва була заідеологізована, пов'язана з іменем на честь М. Щорса – більшовика, військового ватажка під час радянсько-української війни»;

– «походить від флороніма *сосни*, утворена в результаті приєднання суфікса *-н-*, морфологічним способом. Назва вказує на флору лісу».

ЗАВДАННЯ 2. Послухайте текст-легенду, выпишіть топоніми і вкажіть діалектні риси (фонетичні, морфологічні) цих онімів.

Легенда про Данилову долину

Колись був у нашому силі великий богач Данило. Він мав два сини і волів, і багато полі. Від Гупчина і аш до дуба, де пасли корови, се було його поле. Він орав-орав не один тиждень разом з синами, бо багато полі. І якось на Рахмана, жидівський Велигдинь взев двух синів і воли, і пішов орати. Мама його спинела, аби ни йшов, бо то свето, ни можна нічо робити, а він каже мамі: «Мамо, шо ви сі розумієтисі. Кіко орав і нічо ни було, і нині нічо ни буди». І так вни пішли орати та й сі провалили там, того сі називає Данилова долина. І типер ніяка худобина, ні кінь ни йде туда, бо всьо стрегне, страшна стрясовина. А худобина всьо чує.

ЗАВДАННЯ 3. Прочитайте текст, поясніть значення оніма Гупчин. Від яких слів утворилась назва (підказка у змісті)? Розіграйте сценку з легенди.

Легенда про місто Крамарськ

Жив колись багатий пан на наших землях, і кажут, що був поганим, скупим, мав лихі очи, того їздив з зав'язаними очима і скованими руками, бо на шо сі ни дивив, всьо гинуло: люди, худобина, хати руйнувалисі.

Якось їхав через місто Крамарськ, вно було богате, файни. Пан багато чув про него і схотів подивитисі. Попросив слугу розв'їзати йому очи, але слуга не хотів, бо знав про лихі його очи, але пан преказав – що зробиш. Розв'їзав, потививсі той пан, сподобалосі йому місто і взели завидки і сказав, що файни місто, але хісна з него ни буди, бо якби було велике, а то мале, али його ни буди. Минув пан Гупчин так і провалилосі вно з людьми. Приїздили і досліджували се місце. Навіть чоловіки з села сімдисіть тичок в'їзали і туду пускали, ни знайшли дна. Того кажут, що яма без дна. Як і типер піти, можна увидіти ту яму.

ЗАВДАННЯ 4. Омонімічний кросворд «Гідроніми».

Питання:

1. Річка отримала таку номінацію від свого вороного відтінку «кольору воронячого крила, чорна з металевим полиском», «чорна» це також вказує на забарвлення ґрунту русла [1].

2. Ліва притока, назва якої не пояснена в сучасній топоніміці, проте під час нашої ономастичної розвідки виникли припущення, що вона утворена від двох основ *син(ій)* і *ловець*, а за переказами жителів «береги потічка були із синою глиною, її вибирали і використовували для змащення токів у стодолах та призьб коло хати». Можливо, жителі послуговувалися словом *ловець-ловити* «як вибирати» глину, а *син* від *синя*, звідси і походить назва.

3. Назва походить від імені бога Велеса. Колись на берегах цієї річки люди займалися скотарством і мали свого покровителя Велеса, бога-опікуна худоби на честь якого назвали водний об'єкт, щоб показати йому свою вдячність і прихильність. Номен утворений від антропоніма *Велес* суфіксальним способом.

4. Притока протікає в лісі, вона є природним кордоном між селами Гаврилівка і Перерісль. Територія лісу до потічка належить до Гаврилівки, у селі прийнято казати про ділянку, яка належить комусь «по якусь частину – моє», тому, можливо, і в цій назві закладена ця семантика, а оскільки в основі лежить слово *ліс*, то можна трактувати цю назву так: «по цей ліс – територія села». Тут застосовано конфіксальний спосіб словотворення: префікс по-, суфікс -к.

5. Походить від апелятива *гóрод* у значенні «місто» з додаванням суфікса -ищ-, що виявляє аугментативність (збільшення) території, тобто

це не маленьке місто, а значно більше. Цей потічок протікає гóродом або на території городища. У цій номінації відбулася експліцитна деривація іменника, тобто *моція* – слово чоловічого роду городище перейшло до іменника іншого роду – жіночого, у результаті утворилося Городищниця за допомогою суфікса -ниц-. Цей водний об'єкт дотепер протікає на місці давнього міста (городища) Крамарське. Назва утворена морфологічним способом, суфіксацією.

Відповіді: Ворона, Синиловець, Велесничка, Полімське, Городишниця.

(ім'я та прізвище)

ГІДРОНІМИ

Розгадай кросворд.

По горизонталі: 1. Річка отримала таку номінацію від свого воронячого відтінку «кольору воронячого крила, чорна з металевим полиском», «чорна» це також вказує на забарвлення ґрунту русла. 3. Назва походить від імені бога Велеса. Колись на берегах цієї річки люди займалися скотарством і мали свого покровителя Велеса, бога-опікуна худоби на честь якого назвали водний об'єкт, щоб показати йому свою вдячність і прихильність. Номен утворений від антропоніма Велес суфіксальним способом. 5. Походить від апелятива *го́род* у значенні «місто» з додаванням суфікса -ищ-, що виявляє аугментативність (збільшення) території, тобто це не маленьке місто, а значно більше. Цей потічок протікає гóбродом або на території городища. У цій номінації відбулася експліцитна деривація іменника, тобто *моція* – слово чоловічого роду городище перейшло до іменника іншого роду – жіночого, у результаті утворилося *Городищниця* за допомогою суфікса -ниц-. Цей водний об'єкт дотепер протікає на місці давнього міста (городища) Крамарське. Назва утворена морфологічним способом, суфіксацією.

По вертикалі: 2. Ліва притока, назва якої не пояснена у сучасній топоніміці, проте під час нашої ономастичної розвідки виникли припущення, що вона утворена від двох основ синій(ий) і ловець, а за переказами жителів «береги потічка були із синою глиною, її вибирали і використовували для змащення токів у стодолах та призьб коло хати». Можливо, жителі послуговувалися словом *ловець*-ловити «як вибирати» глину, а син від синя, звідси і походить назва. 4. Притока протікає у лісі, вона є природним кордоном між селами Гаврилівка і Перерісль. Територія лісу до потічка належить до Гаврилівки, у селі прийнято казати за ділянку, яка належить комусь «по якусь частину – моє», тому, можливо і в цій назві закладена ця семантика, а так, як в основі лежить слово *ліс*, то можна трактувати цю назву так «по цей ліс – територія села». Тут застосовано конфіксальний спосіб словотворення: префікс *по-*, суфікс *-к*.

Завдання розроблене на сайті *Розвиток дитини* (<https://childdevelop.com.ua/generator/letters/cross.html#CR23E986B15>).

ЗАВДАННЯ 5. Напишіть розповідь «Топоніми мого села». Використовуйте легенди та власні здогадки щодо походження назв.

ЗАВДАННЯ 6. Випишіть у зошит топоніми, які мають діалектні риси (Наприклад, Гупчин: у слові відбувається оглушення губного. Як ми знаємо, що в південно-західному наріччі у препозиції кореневі дзвінкі приголосні зазнають асиміляції перед глухими. Тому нерідко у письмових джерелах можна побачити Губчин, а не Гупчин, як вимовляють місцеві жителі).

Висновки. Вивчення топоніміки є, на наш погляд, важливим елементом шкільної програми, що сприяє розвитку мовних, культурних та географічних знань учнів.

Топоніміка, лексикологія, етимологія та діалектологія взаємодіють між собою, створюючи комплексне уявлення про походження, значення та функціонування географічних назв у мовній системі. Розгляд топонімів через призму цих розділів мовознавства дає змогу глибше зрозуміти не тільки мовну структуру, але й культурну та історичну спадщину України. Це знання, зі свого боку, сприяє більш ефективному та цікавому викладанню української мови в загальноосвітніх школах.

Топоніми відображають історичні, культурні та природні особливості певних регіонів, формуючи таким чином цілісне уявлення про навколишній світ. Вивчення цих онімів у загальноосвітніх закладах допомагає розвивати у школярів навички аналітичного мислення, розширює їхній світогляд та сприяє формуванню національної ідентичності.

Одним з ефективних підходів до вивчення топонімів є використання різнотипних завдань як бази практичного матеріалу. Такий підхід уможливорює забезпечити інтерактивність та залучення учнів до навчального процесу, стимулюючи їх до активного пізнання та дослідження.

Вважаємо, що топоніміка як частина мовознавства має значний потенціал для збагачення лексичного запасу учнів.

По-перше, вивчення топонімів сприяє розширенню словникового запасу дітей, знайомству з етимологією та семантикою географічних назв, що підвищує загальний рівень мовної культури.

По-друге, використання топонімійних матеріалів у навчальному процесі допомагає розвивати мовленнєві навички учнів. Завдання, пов'язані з аналізом і створенням текстів, що включають топоніми, стимулюють учнів до творчого використання мови, формують навички зв'язного мовлення, опису та аргументації.

Отже, введення дисципліни «Топоніміка рідного краю» у шкільний курс сприяє всебічному розвитку учнів, збагаченню їхніх знань та формуванню важливих навичок, необхідних для успішного життя в сучасному суспільстві. Це інноваційне рішення допоможе виховати покоління, яке глибоко розуміє та цінує свою історію, культуру та мову.

Література

1. Етимологічний словник української мови: В 7 т. URL : <http://resource.history.org.ua/item/0007831>.
2. Подлевська Н. В. Вивчення топонімів на уроках української мови старшокласниками у профільній школі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2013. Вип. 6 (2). С. 220–228.

**Світлини взяті з інтернет-ресурсів.*

Ніжнік О.С.

*заступник директора з навчально-виробничої роботи
ДНЗ «Охтирський центр ПТО»
м. Охтирка Сумської області*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ: НОВІ ГОРИЗОНТИ НАВЧАННЯ

Анотація. У статті подано методіку застосування штучного інтелекту в навчальній та позаурочній діяльності зі здобувачами освіти професійно-технічного закладу на основі власного педагогічного досвіду.

Ключові слова: штучний інтелект, мовні моделі, адаптивне навчання, алгоритмізація ШІ.

Nizhnik O.S. Artificial intelligence in education: new horizons of learning. The article presents a methodology for using artificial intelligence in educational and extracurricular activities with students of a vocational school based on the author's pedagogical experience.

Key words: artificial intelligence, language models, adaptive learning, AI algorithmization.

Актуальність. Швидкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) відкриває нові можливості для трансформації традиційних освітніх систем. З одного боку, ШІ пропонує індивідуалізований підхід до навчання, адаптуючи матеріал до потреб кожного здобувача освіти. З іншого – виникають питання щодо якості навчання, ролі викладача в епоху ШІ, а також етичних аспектів використання цих технологій. У контексті вищезазначеного є актуальним аналіз можливих засобів упровадження технологій штучного інтелекту в освітній галузі сучасної України, зокрема в просторі професійно-технічної освіти. Вони сприяють забезпеченню індивідуалізованого підходу до навчання, розширюють дидактичні можливості комп'ютерних засобів навчання, дають змогу співвідносити зміст, форми й методи навчання відповідно до освітніх запитів та надають можливості орієнтувати навчальний матеріал на різні типи й рівні опанування. При умові всього цього викладач повинен враховувати психологічні, особистісні якості здобувачів освіти. Тенденція до глобалізації стала тим відправним пунктом, який послугував потребі сучасного суспільства у наявності технології ШІ.

Сьогодні тема застосування ШІ в освітньому процесі не є новою. Напрями використання ШІ в сучасних умовах досліджують А. Дубчак, Я. Литвиненко. Системи штучного інтелекту в адаптивному навчанні розкрито в працях В. Дем'яненко. Питанням переваг та ризиків застосування технологій ШІ присвячені роботи Ю. Перучок. Загальні питання застосування технологій ШІ в освітньому процесі досліджують В. Грицишин, Н. Габрусєва, А. Шевченко, Г. Андрощук .

Мета статті полягає у визначенні переваг та дискусійних питань щодо застосування технологій ШІ під час вивчення загальноосвітніх предметів та спеціальних дисциплін у закладі професійно-технічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в науковій літературі ми зустрічаємо достатньо публікацій, які підтверджують і тенденцію до глобалізації, і тенденцію до все більшого проникнення ШІ в усі сфери життєдіяльності людини. Серед найбільш ефективних і дієвих можливостей можуть стати, наприклад, такі, як: використання викладачами різноманітних технологій та інструментів задля виявлення плагіату чи нечесного списування; розроблення завдань, які вимагають креативності, критичного мислення та індивідуального підходу та які, відповідно, важко автоматизувати штучному інтелекту; налаштування й мотивація здобувачів освіти на використання технологій ШІ задля здійснення досліджень та розв'язання актуальних проблем, а не як засобу обходу навчання; застосування різноманітних типів оцінювання (відкриті та закриті тести, обговорення, практичні завдання), які б ускладнили можливості списування з використанням ШІ тощо.

Найпростіша платформа ШІ для освітян та здобувачів освіти це Gemini – потужна платформа штучного інтелекту від Google, яка пропонує широкий спектр можливостей. Вона базується на найсучасніших мовних моделях і здатна виконувати різноманітні завдання: створення оригінального тексту на різні теми, розуміння складних текстів і вилучення з них ключової інформації, створення реалістичних зображень на основі текстових описів, виконання складних математичних обчислень, написання статей, блогів, сценаріїв для відео, створення тесових завдань різної складності. Наприклад, на уроках української мови викладачі використовують згенеровані тестові завдання, що дозволяє зменшити час на підготовку до тієї чи іншої теми, сприяє зацікавленню здобувачів освіти цією платформою. Предмет «громадянська освіта» дає широкі можливості для формування компетенцій сучасного здобувача освіти, майбутнього працівника. Це здійснюється шляхом використання ШІ Gemini при підготовці сучасного уроку: генерація ідей різноманітних інтерактивних вправ, дискусій, проєктів, які допоможуть у залученні здобувачів освіти до навчання;

створення текстів, відео, презентацій, ілюстрацій тощо, пошук актуальної інформації про різні аспекти громадянської освіти, статистики, цитат відомих людей.

Для викладача спеціальних дисциплін кухарської справи доцільним є використання ШІ Gemini для розробки навчальних матеріалів:

різноманітних рецептів страв різних кухонь світу, включаючи детальні інструкції, списки інгредієнтів та варіанти подачі; складання детальних технологічних карт приготування страв, з усіма етапами процесу та необхідним обладнанням тощо.

Сфера застосування ШІ в освіті постійно розширюється, і з'являються все нові та нові інструменти.

Зокрема, можливості штучного інтелекту використовуються для адаптивного навчання. Платформи використовують алгоритми ШІ для аналізу відповідей учнів на завдання та адаптації подальшого навчального матеріалу до їхнього рівня знань та темпу навчання. Приклади таких платформ: Knewton, Aleks, DreamBox.

Платформа Knewton, розроблена однойменною компанією (США), стала однією з перших адаптивних освітніх платформ у світі та наразі є безперечним лідером світу в зазначеному контексті. Вона забезпечує неперервну адаптивність, постійно накопичуючи дані про кожного учня/студента та належним чином вибудовуючи індивідуальну траєкторію навчання, формуючи відповідні рекомендації в режимі реального часу. Групова статистика дає можливість оцінити прогрес групи та коректність завдань. До прикладу, якщо певне завдання виконується учнями/студентами занадто добре або занадто погано, воно потребує перегляду викладача. Індивідуальна статистика допомагає одразу визначити, хто має низьку успішність і нічого не робить, а хто випереджає одногрупників.

Програма надає рекомендації не тільки здобувачам освіти, а й викладачам. До прикладу, якщо система визначає, що учень/студент погано знає математику через проблеми з розумінням прочитаного, то запропонує викладачу корисні матеріали та як саме їх використати, щоб допомогти йому.

Ще одна перевага розробки навчальних матеріалів з Knewton – можливість по-новому будувати заняття. Якщо учень/студент опрацювали матеріал удома й пройшли перевірку знань, то викладач, з огляду на отриману аналітику, може присвятити час повторенню, опрацюванню складних тем у невеликих групах, а також дебатам, дискусіям, міждисциплінарним завданням. Так Knewton переймає на себе механічну функцію перевірки знань і звільняє час занять для цікавіших і складніших завдань.

Aleks – це інноваційна платформа для навчання, яка використовує потужність штучного інтелекту для створення індивідуальних навчальних планів для кожного учня. Її основна мета – забезпечити оптимальні умови для навчання, адаптуючись до знань і потреб кожної людини. На початку роботи з платформою Aleks проводить детальне оцінювання знань учня з певної теми. Це може бути тест, який охоплює широкий спектр понять. Завдяки аналізу відповідей система точно визначає, які саме знання учень вже має, а які потребують додаткової роботи. На основі результатів початкового оцінювання Aleks створює персоналізований навчальний план.

Висновки. Разом із тим, світовий досвід застосування технологій штучного інтелекту в освітній сфері виявляє низку труднощів і загроз, що несе з собою цей процес. Зокрема, це: певні технічні та фінансові обмеження щодо використання цих технологій; велика залежність від технологічних процесів функціонування таких систем, що може призвести до втрати ключових людських навичок та вмій, а також зростання ризику припинення роботи в разі технічних проблем. Штучний інтелект має великий потенціал для трансформації освіти, але його використання має бути збалансованим і відповідальним. Тому важливо розробити чіткі етичні принципи використання ШІ в освіті, а також забезпечити доступ до цих технологій для всіх здобувачів освіти.

Література

1. Адаптивні технології: досвід Knewton. URL: <http://blog.ed-era.com/knewton/> (дата звернення: 07.10.2024).
2. Носенко Ю. Г. Аналітичний огляд Knewton як платформи для персоналізації освітнього контенту. *Інформаційні технології в освіті*. 2020. № 44(3). С. 65–76.
3. Шаров С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 6. С. 136–144.
4. Штучний інтелект в освіті: відповідальне ставлення: бібліографічний покажчик / уклад. Олена Найдьонова ; Центральнoукраїн. нац. техн. ун-т. Кропивницький : ЦНТУ, 2023. 11 с.

Ніколашина Т.І.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

Тихоненко М.М.

учитель української мови і літератури, англійської мови
ОЗ «Кобеляцький ліцей № 2 імені Олеса Гончара
Кобеляцької районної ради
Полтавської області»

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Стаття зосереджена на розгляді впливу мультимедійних технологій у процесі викладання української мови, з акцентом на використанні таких засобів як презентації, анімаційні відео, інтерактивні тести та вебінари. Ці інструменти відіграють ключову роль у забезпеченні доступності та зрозумілості навчального матеріалу, допомагаючи візуалізувати складні мовні структури та процеси, забезпечуючи миттєвий зворотній зв'язок через автоматичну перевірку відповідей і підвищуючи мотивацію студентів через інтерактивність. Окрім того, дослідження показує як застосування таких технологій сприяє розвитку комунікативних навичок, інноваційних здібностей, а також самостійності студентів. Вона також розкриває, як мультимедіа допомагає студентам краще готуватися до серйозних іспитів із фахових предметів, розширюючи їхні мовні горизонти та культурний досвід через доступ до різноманітних онлайн-ресурсів та платформ, що робить навчальний процес більш гнучким і адаптованим до потреб сучасного освітнього середовища.

Ключові слова: українська мова, мультимедійні засоби, презентації, педагогіка.

Nikolashina T. I., Tykhonenko M.M. The use of multimedia tools in teaching the ukrainian language. The article focuses on the impact of multimedia technologies in the process of teaching the Ukrainian language,

with an emphasis on tools such as presentations, animated videos, interactive tests, and webinars. These instruments play a key role in ensuring the accessibility and clarity of educational materials, helping visualize complex linguistic structures and processes, providing instant feedback through automated response checking, and enhancing students' motivation through interactivity. Furthermore, the article demonstrates how the use of these technologies fosters the development of communication skills, innovative abilities, and student autonomy. It also highlights how multimedia supports students in better preparing for major exams, broadening their linguistic horizons and cultural experience through access to diverse online resources and platforms, making the learning process more flexible and adaptable to the needs of the modern educational environment.

Key words: *Ukrainian language, multimedia tools, presentations, pedagogy.*

У сучасному освітньому просторі активно розгортається дискусія щодо підвищення ефективності навчання за допомогою новітніх технологій. Особливо це стосується дисциплін мовно-літературного циклу, зокрема українська мова, де традиційні методики поступово доповнюють або навіть замінюють мультимедійними засобами. Використання мультимедійних технологій у викладанні української мови може значно збагатити традиційний навчальний процес, зробити його більш динамічним та інтерактивним, що сприяє підвищенню мотивації та зацікавленості студентів.

Такий підхід передбачає використання таких різноманітних мультимедійних ресурсів, як відео, аудіо, інтерактивні презентації та віртуальні вправи, які можуть використовуватися для демонстрації мовних феноменів, засвоєння лексичних, орфографічних, пунктуаційних, граматичних норм. Ці засоби забезпечують візуалізацію складних мовних процесів, що особливо важливо при вивченні складних тем з фонетики, орфоєпії, морфеміки, словотвору, морфології, синтаксису. Такий підхід дозволяє викладачеві створювати гнучке та адаптивне освітнє середовище, яке відповідає індивідуальним потребам студентів і динаміці сучасного інформаційного суспільства.

Питання використання мультимедійних засобів у викладанні української мови як іноземної достатньо досліджене у вітчизняній та

зарубіжній літературі. Значний вклад у розвиток теми зробили такі автори, як Г. І. Булаткіна [1], яка висвітлила роль мультимедійних засобів у навчальних закладах України. В. Волошина [2] детально розглянула вплив цих технологій на ефективність вивчення мови. Н. І. Головченко [4] підкреслила значення мультимедіа у професійному розвитку вчителів літератури. В. В. Хижнякова [5] звернула увагу на застосування мультимедіа під час викладання курсу з професійної української мови. Попри достатню кількість літератури з теми, відчувається недостатня систематизація матеріалу, тому наукові дані було зібрано, проаналізовано та представлено відповідно до завдань дослідження.

Мета статті – показати значення та особливості використання мультимедійних засобів у процесі викладання «Практичного курсу усного та писемного мовлення (українська мова)».

На сучасному етапі в освітньому контексті інтерес здобувачів вищої освіти розглядається як найкращий помічник у навчанні. Суголосні з думкою А. Гладких та Т. Шарової, що «впровадження інформаційно-комунікативних технологій у навчальний процес сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, розвиває творчу спрямованість та пізнавальний інтерес студентів» [3, с. 72]. Натомість традиційний метод викладання полягає в тому, що викладач переважно читає лекцію від початку до кінця, використовуючи лише крейду і власне слово. Такий підхід, на нашу думку, є одноманітним і призводить до втрати інтересу до опанування теми, а також до повної апатії.

Успішне навчання полягає не в примусі, а у стимулюванні бажання студентів. Іншими словами, якщо студент не зацікавлений у предметі, то навіть саме уважне пояснення викладача буде марним, тому викладач повинен робити все можливе, аби зацікавити здобувачів вищої освіти темою, проблемою, викликати в них пристрась та ентузіазм до участі в навчальному процесі. Застосування мультимедійних засобів, що включають звуки, зображення, схеми, анімації відео, фільми, може значно підвищити їхній інтерес, а також стимулювати більш активне бажання вивчати українську мову.

Г. І. Булаткіна у своєму дослідженні показує, що для 65% людей важливо візуальне сприйняття інформації під час навчання [1]. Саме тому викладачі, які навчають української мови, активно використовують мультимедійні презентації, у які включають таблиці, схеми, фотографії

та інші візуальні засоби, що робить навчальний матеріал більш доступним і зрозумілим.

У процесі викладання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» В. В. Хижнякова активно використовує мультимедійні технології для урізноманітнення навчальних завдань та в цей процес включає:

- використання мультимедійних презентацій для представлення, повторення, узагальнення та систематизації теоретичного матеріалу;
- застосування мультимедійних технологій для організації практичної мовної діяльності студентів;
- використання мультимедійних засобів у самостійній роботі студентів з курсу;
- застосування мультимедійної інформації як наочного, так й інструктивного матеріалу для опанування мовних норм і практики поза аудиторією [5].

На нашу думку, цей список можна доповнити наступними цілями:

- використання анімаційних відео для демонстрації мовних явищ і винятків: анімації можуть бути використані для візуалізації складних мовних процесів або неправильних уживань, що сприяє кращому їх засвоєнню;
- інтерактивні тести та вправи з автоматичною перевіркою: мультимедійні засоби дозволяють створювати інтерактивні тести, які можуть автоматично перевіряти відповіді учнів та надавати миттєвий зворотній зв'язок, підвищуючи їхню мотивацію і залученість у процес навчання;
- застосування мультимедійних засобів для організації вебінарів та онлайн-конференцій: такі заходи можуть сприяти обміну досвідом між здобувачами вищої освіти різних регіонів або навіть країн, що розширює мовний досвід та обмін культурним надбанням.
- створення мультимедійних довідників: це може включати відеопояснення, ілюстрації та приклади використання слова у різних контекстах, що дозволяє здобувачам освіти сформувати теоретичну і практичну базу, яка може їм для прикладу слугувати в різних життєвих ситуаціях, а також при складанні іспитів з української мови.

Такі доповнення можуть значно підсилити застосування мультимедійних технологій у викладанні курсу «Практичного курсу

усного та писемного мовлення (українська мова)» та зробити процес навчання більш ефективним та адаптивним до сучасних освітніх потреб.

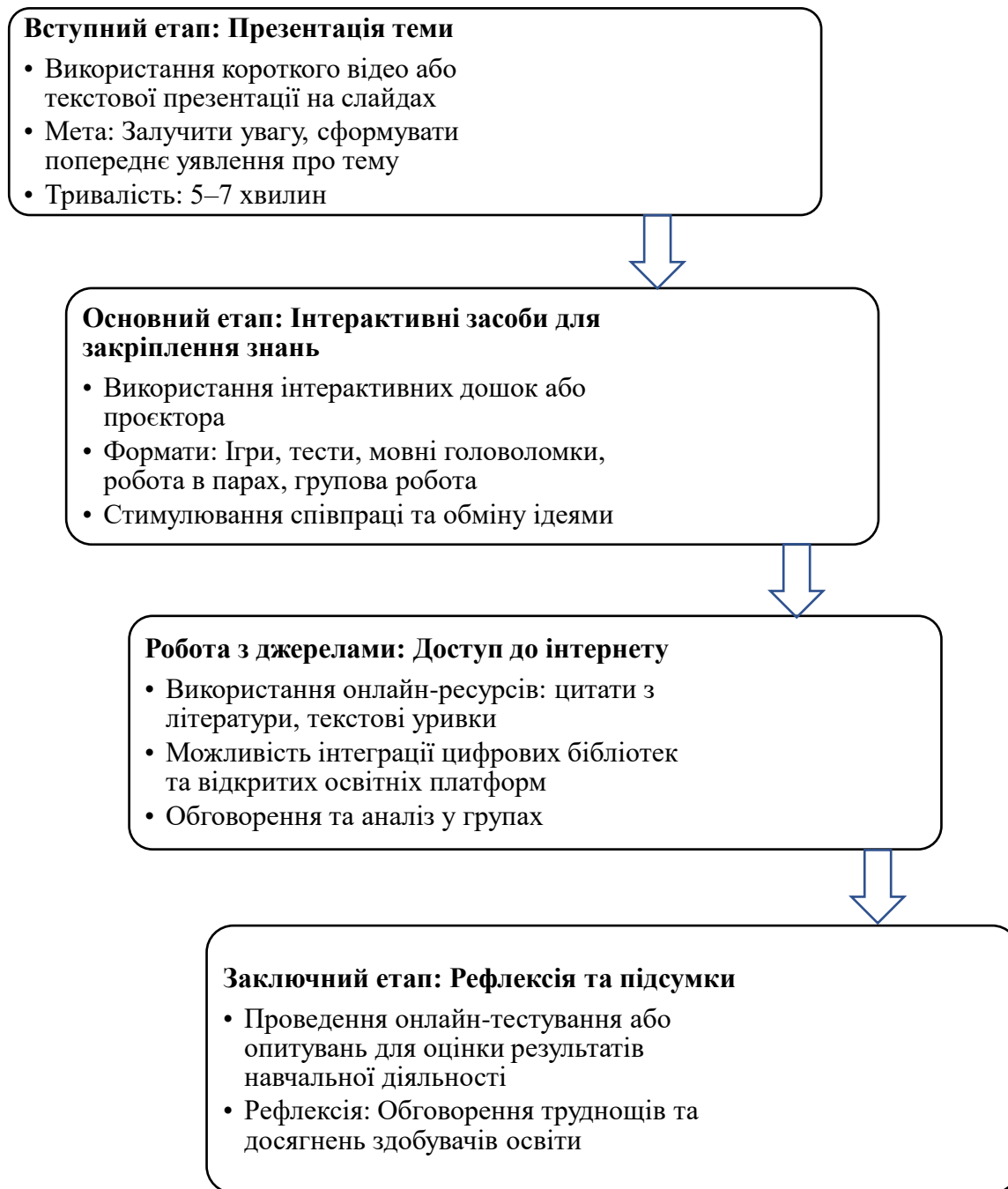

Рис. 1. Етапи проведення заняття з української мови із використанням мультимедійних засобів

1. *Вступний етап: презентація теми.* Викладач може використати коротке відео, яке пояснює ключові поняття теми чи знайомить з культурним контекстом. Це сприяє залученню уваги та формуванню попереднього уявлення про тему. Якщо відео відсутнє, застосовується

текстова презентація на кілька слайдів з короткою інформацією про тему заняття. Тривалість цього етапу не повинна перевищувати 5-7 хвилин.

2. *Основний етап: інтерактивні засоби для закріплення знань.* За допомогою мультимедійного проєктора чи інтерактивної дошки можна продемонструвати гру або тест, які дозволяють закріпити вивчений матеріал. Наприклад, здобувачі освіти можуть виконувати вправи з вибором правильних відповідей, розв'язувати мовні головоломки або брати участь у груповій грі для розвитку комунікативних навичок. Важливо при цьому створювати діяльність, яка стимулює співпрацю та обмін ідеями між комунікантами, а не лише перевірку знань.

3. *Робота з джерелами: доступ до інтернету.* Викладач може організувати роботу з онлайн-ресурсами. Студенти шукають цитати з українських художніх творів або пісень сучасних виконавців, аналізують уривки текстів, порівнюють інтерпретації та обговорюють їх у групах. Перевагою є те, що на занятті можливе використання цифрових бібліотек і відкритих освітніх платформ, що розширює спектр добору найрізноманітніших матеріалів, які інтегруємо в тему заняття.

4. *Заключний етап: рефлексія та підсумки.* Для узагальнення пройденого матеріалу здобувачі можуть виконати онлайн-опитування або тест, що миттєво оцінює їхні результати. Наприкінці заняття корисно провести рефлексію: здобувачі висловлюють свої враження, обговорюють труднощі та те, що вдалося засвоїти найкраще [5].

Отже, заняття з української мови із використанням мультимедійних засобів складається з кількох ключових етапів, який має свою специфіку, тому що навчальний матеріал потрібно подати за допомогою інтерактивних форматів та мультимедійного контенту більш доступно і цікаво для здобувачів освіти (Рис. 1).

Виходимо з дидактичної мети та навчальної програми курсу «Практичного курсу усного та писемного мовлення (українська мова)», за якими викладач повинен обрати найбільш доцільний спосіб подання інформації залежно від цілей і типу заняття [5]. Розглянемо їх на Рис. 2.

Рис. 2. Способи передачі інформації

Використання візуальних засобів в освіті має довгу історію і включає застосування зображень, слайдів, проєкторів і цифрових технологій. Зображення, такі як картки для запам'ятовування, великі стінові картини та ілюстрації у підручниках, підтримують вивчення нової лексики, граматики і формують мовні, мовленнєві та комунікативні компетентності. Використання проєкторів дозволяє візуалізувати тексти, граматичні вправи і студентські роботи, забезпечують інтерактивність у навчанні через часткове приховування або поетапне відкриття інформації.

Інфографіка відіграє ключову роль у сприйнятті та засвоєнні матеріалу з української мови, оскільки вона візуалізує інформацію, роблячи її доступнішою та зрозумілішою. Зокрема, вона може бути надзвичайно корисною у формулюванні та засвоєнні граматичних правил, які часто є абстрактними та складними для усвідомлення. Також інфографіка є вкрай необхідною для вивчення складносурядних та складнопідрядних речень, написання часток, при відмінюванні іменних частин мови, пунктуації простого та складного речення. Це не тільки допомагає здобувачам освіти візуалізувати правила, але й заохочує їх застосовувати ці правила практично на письмі та в усному мовленні, що сприяє кращому засвоєнню лексичних та граматичних законів

української мови. Тому інфографіка уможливорює перетворення складних мовних правил на зрозумілі візуальні елементи, що ефективно підтримує навчальний процес.

Пісні та музика використовуються як інструменти для зміни темпу і настрою занять, часто включаючи застосування наочних відео та записів. Відеоматеріали дозволяють розширити можливості навчання, зокрема через теле- та відео-, які можуть бути інтегровані з підручниками або використані як самостійні навчальні елементи.

Інтерактивні ігри є одними із важливих методів застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення дисциплін, що не відносяться до основної спеціалізації в закладах вищої освіти України, є використання мультимедійних ресурсів для створення таких вікторин, освітніх ігор та тестів, як Quizzy, QuizWorks, Kahoot, Playbuzz та інші. При цьому важливо уникати перевантаження учасників гри зайвими правилами та алгоритмами, оскільки простота таких ігрових форм, як вікторини, мовний марафон чи квест, сприяють ефективному дидактичному успіху. Вікторини не тільки допомагають моніторити рівень освоєння матеріалу, але й розширюють знання, стимулюють пізнавальний інтерес, розвивають навички та допомагають зменшити мовний бар'єр [1].

Демонстрація навчальних матеріалів для групової роботи. Н. І. Головченко, працюючи з мультимедійними пристроями у процесі викладання української мови здобувачам освіти показує статті з Вікіпедії, а це уможливорює сформуванню читацьку грамотність, інформаційно-цифрову компетентність, здатність до критичного мислення, уміння порівнювати та висловлюватись в енциклопедичному стилі. Така діяльність також сприяє самостійному пошуку інформації та підвищує популярність україномовної частини онлайн-енциклопедії [4].

Презентація – це один із найпоширеніших інструментів, що використовують як мультимедійний засіб у процесі викладання української мови. У процесі навчання важливе місце займають лекційні презентації у програмі PowerPoint, Canva, які активізують роботу студентів, підвищують їхню комунікативну активність та ефективність лекцій, збільшуючи динаміку та виразність матеріалу [5]. Не зважаючи на те, що презентації сприймаються як достатньо одноманітний інструмент, на думку В. Волошиної, вони можуть бути різними і

виконувати певні завдання залежно від теми. Розглянемо класифікацію презентацій, які використовують у процесі викладання української мови.

- офіційна презентація: має чіткий дизайн і структуру, призначена для серйозних заходів;
- офіційно-емоційна презентація: створена для надихання або переконання аудиторії;
- плакатна презентація: виключно ілюстративний матеріал;
- презентація «подвійна дія»: комбінує зображення та текстову інформацію;
- інтерактивний семінар: включає діалог з аудиторією;
- електронний роздатковий матеріал: презентація, у якій матеріал подано досить скрупульозно, тому що учасники не можуть ставити питання доповідачеві;
- інформаційний ролик: презентація відтворюється автоматично і не залежить від присутності доповідача.
- Інші методисти відокремлюють презентації за такими критеріями:
 - за кількістю медійних засобів: мультимедійна презентація (з включенням звуку, зображень, відео); текстова презентація (з мінімальним ілюструванням); комбінована презентація;
 - за призначенням: комерційні (переважно рекламного характеру), інформаційні, навчальні;
 - за способом подання слайдів: з усним супроводом лектора, без супроводу або з записаним голосом доповідача; комбіновані презентації;
 - за дидактичними ознаками: презентації для вчителів та учнів [2].

У практиці викладання української мови найчастіше використовують презентації, які поєднують інтерактивну графіку з текстовими описами. Важливо, щоб викладач вмів самотійно працювати з графічними редакторами та створювати навчальні матеріали, хоча у відкритому доступі вже є чимало готових інтерактивних ресурсів, які можна скомпонувати у презентацію та подати за власною методикою.

Основна мета використання мультимедійних засобів у процесі викладання української мови полягає:

У стимулюванні здобувачів освіти до самотійного навчання. Головна мета освіти не лише в передачі знань. Важливо навчити студентів методам самонавчання, перевести їхнє мислення з «мені треба

вчитися» на «я хочу вивчити» і з пасивного навчання на активне. Використання мультимедіа допомагає студентам перейти від традиційного пасивного навчання до активного і самостійного засвоєння матеріалу. Наприклад, викладач може вибирати відповідні електронні завдання з мультимедійних курсів після занять, щоб студенти могли виконувати додаткову роботу вдома і зв'язатися з викладачем через електронні листи, пройти тестові завдання у classroom.

У розвитку інноваційних компетентностей студентів. Мультимедійне навчання також сприяє розвитку здатності студентів до інновацій. На заняттях викладачі повинні розвивати уяву студентів, використовуючи мультимедіа, щоб досягти бажаних результатів і знаходити необмежені ресурси, що виходять за межі підручника.

У розвитку комунікативних компетентностей студентів. Утім, мультимедійне навчання дозволяє створювати реалістичні сцени на заняттях, зменшувати відстань між теорією та практикою та надавати здобувачам освіти можливість використовувати мову для комунікації, тим самим задовольняючи їхню психологічну цікавість і стимулюючи бажання до висловлювання.

Збільшення потенціалу групи. Використовуючи презентації, викладач значно збільшує інформаційну складову, пришвидшує темп заняття, економить час, який витрачався б для написання на дошці. Мультимедійне навчання відповідає потребам сучасності, задовольняючи прагнення студентів до знань.

Висновки. Використання мультимедійних технологій у процесі викладання «Практичного курсу усного та писемного мовлення (українська мова)» значно підвищує ефективність освітнього процесу, забезпечуючи доступність і зрозумілість матеріалу для студентів через візуалізацію, інтерактивність і миттєвий зворотній зв'язок. Це сприяє підвищенню самостійності, інноваційних компетентностей, комунікативних компетентностей студентів та ефективності навчального процесу. Застосування мультимедійних презентацій, анімаційних відео, інтерактивних тестів не лише сприяє кращому засвоєнню мовних норм та формуванню компетентностей, але й стимулює мотивацію здобувачів вищої освіти, розширює їхні мовні горизонти і підготовку до життя, роблячи навчання більш гнучким і адаптованим до сучасних освітніх викликів.

У процесі викладання «Практичного курсу усного та писемного мовлення (українська мова)» використовують широкий спектр дидактичних засобів, зокрема інфографіка допомагає візуалізувати складні закони української мови та зробити інформацію більш доступною щодо орфографічних та пунктуаційних правил; пісні та музика змінюють темп та настрій занять; відеоматеріали розширюють навчальні можливості; інтерактивні ігри сприяють залученню всіх учасників у навчальний процес; презентації активізують роботу студентів, підвищують їхню комунікативну активність та ефективність, збільшують динаміку та увиразнюють навчальний матеріал, завдяки інтеграції тексту, звуку, зображенню і відео.

Література

1. Булаткіна Г. І. Використання мультимедійних засобів у викладанні української мови як іноземної у ВНМЗ. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук*. Черкаси : МЦНД, 2022. С. 205–208.
2. Волошина В. Роль мультимедійних засобів у вивченні української мови як іноземної. *Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей*: збірник наукових статей. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 32–37.
3. Гладких Г. В., Шарова Т. М. Організація самостійної діяльності здобувачів вищої освіти засобами ІКТ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. 2020. Т. 2. № 69. С. 70–74.
4. Головченко Н. І. Використання мультимедійних технологій на уроках української літератури як форма професійного розвитку вчителя. ПТТА, 2020. URL: <http://surl.li/osms>.
5. Хижнякова В. В. Використання мультимедійних засобів навчання під час викладання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Філологія, 2016. № 22. С. 48–50.

Онуфрієнко Г.С.

доктор філософії у філологічних науках, доцент,
доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національний університет «Запорізька політехніка»

Приходько Г.І.

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНА ЛЕКСИКА В ЕРУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК АКТУАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ ДИДАКТИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

***Анотація.** У статті обґрунтовано чинники зростання актуальності інтернаціональної лексики в міжкультурній комунікації в еру глобалізації й інформатизації. Окреслено комунікативний потенціал у мові фаху термінів-інтернаціоналізмів та термінологічних одиниць гібридної мовної природи з міжнародними компонентами. Запропоновано з метою актуалізації інтернаціональної термінологічної лексики в освітній сфері систему завдань у межах університетських дисциплін з вивчення в професійному ракурсі української та англійської мов.*

***Ключові слова:** міжкультурна комунікація, міжнародна термінологічна лексика, дидактична лінгвістика, фахова мова.*

***Onufriienko H., Prykhodko H. International words as the current object of didactic linguistics in the epoch of globalization.** In the article, the authors substantiate the factors of increasing relevance of international vocabulary in intercultural communication in the era of globalization and informatization. The communicative potential of internationalisms and hybrid terminology units with international components within language for special purposes has been outlined. In order to update international terminology in the educational sphere, a system of tasks within university disciplines for studying the Ukrainian and English languages from a professional perspective is proposed.*

***Key words:** Intercultural communication, international terminology, didactic linguistics, language for special purposes.*

Актуальність дослідження. Інтенсивні процеси глобалізації й інформатизації як провідні в планетарному просторі у XXI ст. активізують ґрунтовні дослідження багатовимірного феномену, яким є мовна комунікація (МК). Фокус дослідницької уваги науковці та практики з різних галузей і країн спрямовують передусім на квалітативні параметри комунікації засобами різних мов, зокрема, в межах найбільшої у світі мовної сім'ї – індоєвропейської. Надважливий когнітивний сенс становлять компаративні наукові дослідження в цьому напрямі, адже нині синхронна комунікація двома й більше мовами актуалізована новими вимогами динамічного часу, завданнями професійних дискурсів, особливостями й нюансами міжнародних взаємин та новаціями в освітньо-наукових траєкторіях індивідів. Проблематика МК, яку розглядаємо в контексті концепції професора Г. Почепцова як активний й прискорений обмін інформацією, тобто новими знаннями, є досить розгалуженою й постійно поповнюваною з огляду на її спектр функцій у соціумі в цілому, у професійній сфері, в національному, європейському й світовому масштабах. Втім інформація в мові та мовленні у фокусі наукового аналізу ще з 60-х років XX ст. набула актуальності у зв'язку з появою нового напрямку – лінгвістика тексту.

Систематизовані матеріали і результати здійснених комплексних досліджень проблематики МК на прикладі як окремих національних мов, так і в порівняльному аспекті викладено і в наукових монографіях, і в університетських підручниках та навчальних посібниках, і в науковій періодиці. Українські науковці зосереджують увагу на дослідженні різних актуальних аспектів комунікації в контексті категорій риторики, лінгвокультурології і літературознавства (З. Куньч, Г. Онуфрієнко, Т. Шарова, О. Яшенкова), лінгвістики тексту (Ф. Бацевич, І. Колегаєва, Т. Радзієвська, О. Холод) і перекладознавства (Н. Рудницька, А. Панова, А. Якимчук), когнітивної лінгвістики (О. Воробйова, М. Кочерган, Г. Приходько, О. Селіванова) і журналістики (В. Карпенко, О. Хамедова), теорії мовного запозичення (О. Безпояско, Л. Кислюк, Г. Чернецька, У. Шулепин) та соціальних комунікацій (Л. Городенко, Г. Почепцов, В. Різун), соціології (М. Наумова, Ю. Фінклер, Т. Червінська) та філософії (П. Гнатенко, Л. Дротянко, О. Скиба), історії (О. Волш, В. Дятлов, С. Троян) та політології (С. Денисюк, О. Заславська, О. Зернецька), психології (Л. Калмикова, М. Філоненко,

І. Цимбалюк), педагогіки (Н. Бутенко, Н. Волкова, М. Пентилюк) та менеджменту (Т. Бурмака, Ю. Гринчук, О. Лаврук), публічного управління (В. Дрешпак, О. Онуфрієнко, С. Серьогін, І. Чаплай) та юриспруденції (Ю. Бистрова, О. Макеєва, О. Чернобай, Л. Чулінда), лінгводидактики (І. Бабій, О. Горошкіна, О. Ковтун.).

Стосовно проблематики МК у європейському та глобальному масштабах безперечно науково-практичну цінність становлять відомі ґрунтовні наукові студювання Богдана Ажнюка, Валерія Акуленка, Костянтина Тищенка. Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах постали об'єктом лінгвістичного дослідження у відомій монографічній праці за редакцією Людмили Симоненко [5].

Мета статті – обґрунтувати чинники зростання актуальності інтернаціональної лексики в міжкультурній комунікації в еру глобалізації й інформатизації та окреслити комунікативний потенціал у мові фаху термінів-інтернаціоналізмів та термінологічних одиниць гібридної мовної природи з міжнародними компонентами, запропонувавши систему завдань у межах університетських дисциплін з вивчення в професійному ракурсі української та англійської мов.

Виклад основного матеріалу. Оскільки одним із визначальних маркерів нового часу є помітне й стале зростання комунікативних потреб членів соціуму, то на національному й міжнародному ринках праці спостерігається й спостерігатиметься швидке збільшення спеціальностей, де потрібна досконала комунікативна компетентність засобами як державної/офіційної мови, так і міжнародної, передусім англійської, мови з опорою на спільний лексичний ресурс, у тому числі термінологічний, який сформований інтернаціоналізмами/інтернаціональною лексикою (ІЛ). Від наявності в МК міжнародної лексики залежать оперативність та ефективність презентації нових знань, їх адекватне розуміння користувачами, точність репродукування в різних контекстах та подальша їх адаптація й розвиток у нових умовах інформаційного суспільства [4, с. 174]. Тож в еру динамічних глобалізаційних процесів у лексичному ресурсі комунікації як пришвидшеного й активного обміну інформацією, тобто новими знаннями, за допомогою засобів різних природних мов унікальною платформою для формування шуканого взаєморозуміння постає передусім ІЛ – спільна в різних мовах й відкрита для поповнення

лексична локація, втім у відповідності до вельми значущого уточнення професора В. Акуленка, не менше як у трьох, що не є близькоспорідненими. Вчений у своїх наукових працях на прикладі різних порівнюваних між собою європейських мов обґрунтовано довів, що інтернаціоналізація лексики аж ніяк не протистоїть національному, а навпаки втілюється в ньому [1, с. 42].

Вагомий функційний спектр ІЛ, яка є непохідною в мові-реципієнті, що і стимулює їх словотвірну активність, та позбавленою тих зайвих і некоректних мовних асоціацій, які можуть не тільки заважати адекватному її розумінню, але й викликати відповідні девіації, дозволяє максимально сприяти ефективності й переконливості комунікації в міжнародному масштабі й міжкультурному середовищі. Разом із тим постає і надскладне завдання щодо критеріїв визначення псевдоінтернаціоналізмів, які як лексеми зі спільною чи максимально схожою звуковою формою, хоч і функціують у різних мовах, але з вужчим, ширшим або й зовсім не таким лексичним значенням. Мовознавці для упередження такої можливої плутанини, небезпечної в МК особливо в контекстах її міжнародного формату, розробляють відповідні словники й довідники задля надання практичної допомоги в розмежуванні інтернаціоналізмів від псевдоінтернаціоналізмів.

На тлі масштабних глобалізаційних тенденцій [2, с. 27] одним з об'єктивних актуалізаторів МК постає зростання на різних локаціях в українському соціумі попиту на вправне знання і міжнародної англійської мови (АМ), і державної української мови (УМ) задля забезпечення досконалої, синхронної комунікації ними. Починаючи з ХХ століття АМ для багатьох інших мов індоєвропейської мовної сім'ї постає сталим потужним джерелом лексичного запозичення, в першу чергу термінолексики, яка і набуває функцій інтернаціональної в МК. Практично всі сучасні професійні дискурси активно послуговуються інтернаціоналізмами англійськомовного походження. Серед них, зокрема, чимало таких, які активно функціують на різних локаціях українського соціуму: *бриф, газлайтинг, девелопер, дедлайн, диджиталізація, скріншот, стартап, тролінг та інші*. Значно менше в УМ інтернаціоналізмів, запозичених з інших живих європейських мов [6, с. 74].

Не втрачають своєї актуальності й пріоритетності комплексні дослідження комунікативного потенціалу наукового тексту (НТ) та забезпечення необхідних умов для його подальшого і коректного розуміння адресатом задля доцільного, вправного й ефективного репродукування інформації у різних видах і формах МК [3, с. 222]. Урахування гетерогенності, багатофункційності й унікальності лексичного ресурсу НТ дозволяє визначити й описати його універсальний складник у різних неблизькоспоріднених мовах та близькоспоріднених, котрий утворює генетично спільна для них лексика, оскільки є запозиченою з однакового мовного джерела, якнайбільше з давньогрецької мови (наприклад, *біблія, економія, історія, метagalaktika, система, філософія*) та латини (наприклад, *алібі, герб, де-факто, де-юре, календар, комунікація, конституція, оренда* ка, забезпечуючи оптимальну швидкість процесу ідентифікації індивідом знайомих і засвоєних вербальних знаків, інтенсифікує процеси сприйняття ним, зберігання, кодифікації та трансляції інформації.

Функційне призначення ІЛ – полегшувати усне й писемне професійне спілкування в міжнародному масштабі, оскільки у складі ІЛ багато термінів (лат. *terminus* – «*межа, кордон*») – вербальних (словесних, мовних) знаків на позначення спеціального поняття у певній галузі знань. Наприклад, іменникові терміни: *дизайн, дискурс, екстер'єр, комюніке, контекст, метафора, омоніми, парадигма, полімер, суб'єкт, термінологія та інші*. Втім навіть зафіксовано ІЛ серед мінімально представленої за частиномовною природою групі термінів – прислівникової (наприклад, *де-юре, де-факто*). Міжнародні терміни в УМ констатуємо в обох сферах їхнього існування: в первинній – у сфері функціонування, тобто в мікротекстах, текстах, макротекстах, гіпертекстах; та у вторинній – сфері своєї кодифікованої фіксації, тобто у словниках різного типу та тезаурусах. У фахових текстах терміни, в тому числі міжнародні, є маркерами актуальних для фаху концептів, а відтак носіями основної, надважливої інформації. Вони функціують і як вузькоспеціальні терміноодиниці, тобто абсолютно специфічні, так і як загальнонаукові й міжнаукові, тобто відносно специфічні.

Окремою локацією у складі ІЛ в НТ розглядаємо терміни-епоніми (від грец. *εponυμος* – «той, що дає ім'я, назву»), які позначають спеціальні поняття засобами складених терміноодиниць, що у своїй

структурі містять ім'я особи, яка вперше виявила, описала, зафіксувала явище, поняття, технологію, метод, прийом тощо. Такий поширений у всіх європейських мовах спосіб термінотворення є традиційним, оскільки завдяки таким термінам-епонімам увічнюються імена видатних науковців і дослідників, котрі ввійшли в історію певної науки як розробники теорій, моделей, правил, понять. Такі терміни завдяки своїй лаконічній формі виконують функцію оригінального вербального маркера певного факту в історії науки, техніки, культури, мистецтва, даних про першовинахідників. Так, серед різногалузевих термінів-епонімів у НТ активно функціують математичні (*правило Худзиту, рівняння Дірака*), фізичні (*ефект Доплера, фермі-частинка*), технічні (*вольтів стовп, дизельний двигун, двигун Стірлінга*), юридичні (*доктрина Монро, Віденський регла мент*), економічні (*ефект Вікселя, парадокс Джевонса*), медичні (*реакція Манту, набряк Квінке, симптом Нікольського*), військові (*доктрина Мольтке, коктейль Молотова, танк Абрамс*), спортивні (*правило Руні*) та інші.

Нові перспективи для розуміння функцій ІЛ в УМ дозволяють уявити гібридні лексеми (loan-blends), найчастіше серед них – гібридні терміни (ГТ), оскільки унаочнюють потужність національної дериваційної системи УМ, придатної залучати засвоєну ІЛ в активні словотвірні процеси за різними моделями у межах морфологічного способу творення термінів, які й – маніфестують інтенсивність морфологічного способу творення термінів в УМ завдяки різним комбінаціям взаємодії словотвірних морфемних ресурсів різних мов, зокрема УМ та давньогрецької, латини, АМ й інших, наприклад: *гіперзвук, неметали, підсистема* (префіксальний спосіб творення ГТ); *документування, комунікативність, конституційність, фаворитство* (суфіксальний спосіб творення ГТ); *законопроект, коксортування, самофінансування* (композиція: слово- й основоскладання). Свідченням адаптації ІЛ в УМ та продуктивності процесу творення ГТ слугують новотвори в різних галузях, сферах, технологіях, наприклад: *віртуальність, інтригоємність, хакерство, спонсорування* та ін.

Активну участь ІЛ бере й у творенні гетерогенних (неціліснооформлених) термінологічних знаків різної лінійної довжини: двокомпонентних (*коефіцієнт розбіжності, мовознавча експертиза*), трикомпонентних (*кон'юнктура світового ринку, обіг змінного капіталу*)

і т.д. Термінологічні знаки гібридної мовної природи, у творенні яких задіяні питомі та здебільшого інтернаціональні терміни й терміноелементи/компоненти, активно збагачують термінологічний ресурс УМ, дозволяючи зберегти унікальність нації на вербальному рівні, бо зовнішня форма однослівних термінів як його «афіксальне вбрання» залишається питомою, рідною, національною. Тож взаємопов'язані процеси інтернаціоналізації лексики УМ та мовної гібридизації у сфері термінології є водночас результатами і вербальними маркерами актуальної, активної й прогресивної тенденції в УМ в еру глобалізації й інформатизації суспільства.

З огляду на вищевикладене є доцільним на засадах дидактичної лінгвістики передбачити в блоці вибіркового дисциплін у ЗВО такі, опанування котрих максимально сприятиме формуванню в здобувачів вищої освіти достатнього запасу міжнародної термінолексyki, необхідної для всіх контекстів активного обміну вербалізованою інформацією у фаховій сфері, соціумі та в глобальній комунікації, на кшталт дисципліни/спецкурсу «Основи міжнародної термінології». В межах нормативної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» є доречною у змістовому модулі 3 тема «Інтернаціональна термінолексyka в мові обраного фаху».

З урахуванням позитивного персонального досвіду викладання лінгвістичних дисциплін у ЗВО пропонуємо в процесі послідовного опанування мови фаху засобами як УМ, так й АМ, зокрема у системі практичних завдань, такі, що орієнтують на досягнення мети поетапного розпізнавання термінів: 1) визначити морфемну структуру поданих термінів, підкреслити міжнародні терміноелементи в них (корені, префікси, суфікси) та розподілити терміни трьома групами – питомі, міжнародні іншомовного походження, гібридні; 2) визначити структурні типи термінів (однослівні, складені) та їх частиномовну приналежність; 3) визначити словотвірну структуру однослівних гібридних термінів та підкреслити в них термінотворчі форманти; 4) утворити низку складених термінів з поданим інтернаціональним терміном у функції опорного компонента; 5) спрогнозувати поняттєвий зміст поданих термінів, орієнтуючись на інтернаціональні морфоелементи в них, та згрупувати терміни за ознаками позначених ними понять: процес, властивість, прилад тощо).

Одними з сучасних ефективних методів розширення й активізації ІЛ в індивідуальному словниковому запасі студентів розглядаємо також такі творчі види їхньої інтелектуальної діяльності, як участь з доповідями у студентських наукових круглих столах та конференціях (наприклад, до Дня української писемності та мови в НУ «Запорізька політехніка» відбулася першого листопада 2024 р. наукова конференція «Актуальні проблеми інтернаціональної лексики в українській літературній мові», у якій узяли активну участь з віртуальними презентаціями здобувачі вищої бакалаврської освіти 1-3 курсів із різних факультетів) та залучення охочих студентів до виконання мікрозавдань у кафедральних науково-дослідних проєктах (наприклад, з темі НДР 06214 «Інтернаціональний лексичний ресурс у сучасній комунікації українською мовою в соціумі та професійній сфері», 2024-2027 р.р., керівник — Галина Онуфрієнко).

Висновки. Отже, подальше дослідження інтернаціональної лексики в МК в еру активізації глобалізаційних процесів та інформаційного суспільства на прикладі дискурсних контекстів термінознавства, перекладознавства, риторики у фокусі дидактичної лінгвістики поглиблюватиме комплексну візію шляху еволюції термінологічного ресурсу національних мов у процесах вербалізації, концептуалізації та дефініювання дійсності, що дозволить розробити актуальні алгоритмічні приписи для оптимального вибору «мовного вбрання» як коректної «етикетки», «обгортки» категорій у царинах науки і техніки.

Запровадження нових дисциплін і спецкурсів з міжнародної лексики та термінології у відповідності до їх програмної візії передбачає попередню підготовку модернізованих лінгводидактичних комплексів сучасного академічного рівня (підручник, навчальний посібник до спецкурсу, глосарій, довідник, перекладні, в тому числі контекстні онлайн-словники на кшталт Grammarly, Reverso Context, практикуми).

Література

1. Інтернаціональні елементи в лексиці і термінології / за заг. ред. проф. В.В. Акуленка. Харків: ХНУ імені В. Каразіна, 1980. 208 с.
2. Онуфрієнко Г. С. Мовна гібридизація термінологічного знака як актуальна міжнародна проблема лінгвістичної гармонізації в умовах

- інтеграції національної науки до ЄНП. *Інтеграція національної науки до Європейського наукового простору*. Запоріжжя: ЗНУ, 2006. С. 26–27.
3. Онуфрієнко Г. С., Приходько Г. І. Мовнокомунікативна компетентність індивіда у сучасному суспільстві: актуалітети, нові візії, перспективи. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі*: Матеріали V Всеукр.наук.-практ.конф (14-15 травня 2024, НУ «Запорізька політехніка»). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2024. С. 222–227.
 4. Резниченко А. А., Шарова Т. М. Проблеми та переваги дистанційного навчання в умовах пандемії у закладах вищої освіти. *Українські студії в європейському контексті*. 2021. №4. С. 174–181.
 5. Симоненко Л. О., Соколова С. О., Коропенко І. В. Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах. Київ: Наукова думка, 1993. 238 с.
 6. Шарова Т. М., Шаров С. В., Бородіхіна О. В. Формування комунікативно-діалогічної компетентності студентів-філологів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 29. Т. 1. С. 74–76.

Рябець С.І.

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри інформатики, програмування,
штучного інтелекту та технологічної освіти
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЗАСІБ ІКТ

Анотація. Штучний інтелект стає невід'ємною частиною сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Сьогодні він застосовується для автоматизації завдань, аналізу великих обсягів даних і вдосконалення комунікації. Цей процес має широкий вплив на економіку, бізнес, науку та повсякденне життя.

Ключові слова: штучний інтелект, інформаційно-комунікаційні технології, машинне навчання.

Ryabets S. Artificial intelligence as an ICT tool. *Artificial intelligence is becoming an integral part of modern information and communication technologies. Today, it is used for task automation, large-scale data analysis, and improving communication. This process has a broad impact on the economy, business, science, and daily life.*

Key words: *artificial intelligence, information and communication technologies, machine learning.*

Актуальність. У сучасному світі інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) швидко еволюціонують, відіграючи ключову роль у розвитку економіки, науки та суспільства. Одним із найбільш революційних напрямків ІКТ є впровадження штучного інтелекту (ШІ), який здатний кардинально змінити процеси обробки інформації, комунікації та автоматизації [3]. Усе це сприяє розвитку технологій, що вдосконалюють взаємодію між людьми, бізнесом і державними установами.

Актуальність дослідження визначається різними аспектами впровадження ШІ в ІКТ, а також на вирішенні викликів, пов'язаних з етикою, економікою та технологічною безпекою [2; 4; 6].

Метою статті обрано висвітлення можливостей ШІ в сферах людської діяльності та виклики, які породжує його стрімкий розвиток.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект – це галузь інформатики, яка створює системи, здатні виконувати завдання, що зазвичай вимагають людського інтелекту. Сюди входять такі завдання, як навчання, розпізнавання образів, мовлення, аналіз та прийняття рішень. У сфері ІКТ ШІ допомагає в автоматизації роботи, аналізі інформації та підвищенні рівня взаємодії з користувачами через адаптивні та інтелектуальні системи. Розглянемо сфери застосування ШІ у сучасних ІКТ.

Машинне навчання. Це один з основних компонентів ШІ, який дозволяє системам удосконалюватися на основі аналізу даних. Наприклад, сервіси пошуку (Google, Bing) використовують алгоритми машинного навчання для покращення результатів пошуку, прогнозування поведінки користувачів та адаптації до їхніх потреб. У сфері ІКТ це також включає інструменти для автоматичного розпізнавання мовлення, перекладу, а також аналітики великих даних.

Розпізнавання природної мови. Системи обробки природної мови (NLP) є важливим аспектом ШІ у сфері ІКТ. Вони допомагають обробляти текстову і голосову інформацію, що значно спрощує комунікацію. Прикладом можуть бути голосові помічники Siri, Google Assistant, які надають можливість управління пристроями через голосові команди.

Автоматизація та роботизація. ШІ у вигляді автоматизованих процесів застосовується для оптимізації рутинних завдань, таких як обробка запитів у службах підтримки або керування базами даних. Наприклад, у бізнесі ШІ здатен автоматизувати процеси ведення обліку, управління запасами, прогнозування попиту тощо. У виробничих секторах ШІ дозволяє покращувати ефективність виробництва за допомогою роботизованих систем.

Інтелектуальні системи управління інформацією. ШІ дає змогу ІКТ ефективно управляти даними та покращувати якість обробки інформації. Це важливо у таких сферах, як охорона здоров'я (аналіз медичних даних), фінанси (підвищення точності прогнозування ринкових тенденцій), а також у соціальних мережах, де ШІ допомагає фільтрувати та персоналізувати контент для користувачів.

Важливість ШІ в обробці великих даних. Одним із найбільших викликів сучасних ІКТ є обробка та аналіз великих обсягів даних (Big Data). ШІ допомагає вирішити цю проблему за допомогою таких технологій:

Алгоритми класифікації та кластеризації. ШІ здатен аналізувати великі обсяги структурованих і неструктурованих даних, визначаючи закономірності, які складно виявити вручну. Це широко використовується в маркетингу, де на основі аналізу даних можна передбачити поведінку споживачів і створювати таргетовані кампанії.

Прогнозування на основі даних. ШІ дозволяє не тільки аналізувати дані, але й робити прогнози. Це особливо актуально в галузях, де важлива точність прогнозування, наприклад, в енергетиці (попит на електроенергію), транспорті (потоки транспорту), а також у фінансовому секторі (інвестиції, кредитування).

Взаємодія між ШІ та користувачами ІКТ. Одним із ключових завдань ШІ у сфері ІКТ є покращення комунікації між системами та

користувачами. Це досягається через інтерфейси з елементами ШІ, які адаптуються до потреб користувачів.

Персоналізація взаємодії. ШІ здатен аналізувати поведінку користувачів і надавати їм індивідуальні рекомендації. Наприклад, платформи потокового відео та музики (Netflix, Spotify) використовують ШІ для персоналізації вмісту, аналізуючи перегляди чи прослуховування.

Чат-боти та віртуальні асистенти. Інтерактивні програми, які використовують ШІ для обробки запитів користувачів у реальному часі. Вони стали популярними у сфері обслуговування клієнтів, онлайн-торгівлі, підтримки в соціальних мережах.

ШІ в кібербезпеці. Кібербезпека – це ще одна критична сфера, де штучний інтелект стає надзвичайно важливим інструментом для ІКТ. Завдяки здатності до самонавчання, ШІ може:

- аналізувати та виявляти загрози. ШІ виявляє аномалії в поведінці мереж або користувачів, які можуть свідчити про кіберзагрози, що не помічаються традиційними методами;
- випереджати атаки. За допомогою аналізу великих обсягів даних про попередні кібератаки ШІ може передбачати майбутні загрози та швидко реагувати на них.

Перспективи розвитку ШІ як ІКТ. З розвитком технологій очікується, що ШІ продовжить проникати в усі сфери ІКТ, що може призвести до таких змін:

1. Глобальна автоматизація. Автоматизовані системи з елементами ШІ стануть більш поширеними, впливаючи на всі аспекти життя: від персональних помічників до цілих мережевих інфраструктур.

2. Розширення можливостей інтерфейсів. Технології віртуальної та доповненої реальності будуть ще більше інтегровані з ШІ, що дозволить створювати більш інтерактивні й адаптивні інтерфейси для користувачів.

3. Зростання кількості застосунків для розпізнавання образів і мови. Ці технології стануть невід'ємною частиною повсякденних комунікацій і значно спростять роботу з інформацією.

Разом з тим, проникнення ШІ майже у всі сфери діяльності людини породжують нові виклики, що постають перед сучасним суспільством. Ці виклики пов'язані з такими важливими для існуючого людства поняттями як:

1. Автоматизація та ринок праці. Дослідження, проведені Світовим економічним форумом (WEF), вказують на те, що до 2030 року автоматизація може замінити до 30% нинішніх робочих місць у світі. Водночас з'являться нові професії, пов'язані з обслуговуванням і розвитком штучного інтелекту та автоматизованих систем. Рекомендації зосереджені на необхідності державної підтримки програм перекваліфікації та розвитку цифрових навичок.

2. Етика та алгоритмічна справедливість. У дослідженнях Університету Стенфорда й Оксфордського університету наголошується на тому, що алгоритми ШІ можуть відтворювати або навіть підсилювати упередження, закладені в даних. Це призвело до розвитку нових напрямів у дослідженні етики ШІ, зокрема розробки інструментів для створення прозорих та етичних алгоритмів, що запобігають дискримінації на основі раси, статі, соціального статусу тощо.

3. Інтеграція ШІ у сферу безпеки. Кібербезпека стала однією з найбільш досліджуваних областей з огляду на розвиток ШІ. Згідно з дослідженнями Європейського агентства з кібербезпеки (ENISA), використання ШІ для виявлення загроз у реальному часі показує велику ефективність. Проте виникають питання, пов'язані з використанням тих самих технологій хакерами для здійснення більш складних атак. Проводяться дослідження щодо вдосконалення систем самооборонних мереж, які можуть передбачати атаки та адаптуватися до нових загроз.

4. Нерівномірність доступу до ШІ. Організація Об'єднаних Націй та Світовий банк досліджують проблему «цифрового розриву». Їхні дослідження показують, що країни, що розвиваються, мають обмежений доступ до новітніх технологій, зокрема ШІ. Це створює нерівномірність у можливостях розвитку економік та отриманні нових навичок. Зусилля міжнародних організацій спрямовані на розробку стратегій для забезпечення більш рівного доступу до технологій.

5. ШІ в освіті та науці. Згідно з даними досліджень Європейської комісії, ШІ все частіше застосовується в освітніх технологіях, зокрема для індивідуалізації навчання. Системи ШІ можуть аналізувати успіхи учнів і адаптувати навчальні матеріали до їхнього рівня тощо. Це сприяє більшій ефективності освітнього процесу та дозволяє створювати індивідуальні траєкторії навчання [1, с. 157]. Проте небезпека тут полягає у можливій підміні ШІ навчальних досягнень здобувачів освіти, що

потребує додаткових програмних, нормативних та етичних напрацювань [1, с. 160; 5, с. 310].

Висновки. Штучний інтелект є ключовим елементом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Він робить процеси більш автоматизованими, ефективними та адаптованими до потреб користувачів. Хоча існують виклики, пов'язані з етикою, приватністю та безпекою, потенціал ШІ в ІКТ надзвичайно великий, і його розвиток має продовжуватися на користь суспільства, бізнесу та державного управління.

Література

1. Дереза О. О., Водяницький І. О. Використання штучного інтелекту в дизайні. *Українські студії в європейському контексті*: зб. наук. пр. 2024. № 8. С.155–160.
2. Колесніков А., Карапетян О. Штучний інтелект: переваги та загрози використання. *Ефективна економіка*. 2023. № 8. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1991>.
3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України (10 листопада 2021). Концепція від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>.
4. Тарасенко Н. Штучний інтелект: досягнення в розробці та ризики подальшого розвитку. *Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс*. 2023. № 4(186). С.15–31.
5. Тітова Л. О., Ковтанюк М. С., Ямковенко В. О. Цифрові засоби розвитку медіаграмотності здобувачів освіти. *Українські студії в європейському контексті*: зб. наук. пр. 2024. № 8. С. 305–311.
6. Толочко С. В., Гдунова А. В. Теоретико-методичний аналіз закордонних практик використання штучного інтелекту в освіті й науці. *Вісник освіти та науки*. 2023. № 7(13) С. 832–848.

Сергієнко Т.І.

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри бізнесу та управління
Національний університет «Запорізька політехніка»

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ НАУКОВИМИ ПРОЕКТАМИ

***Анотація.** У даному дослідженні розглядається застосування інформаційних технологій для ефективного управління науковими проектами. Аналізуються основні ІТ-інструменти, які сприяють плануванню, виконанню та моніторингу наукових досліджень. Особлива увага приділяється використанню програмного забезпечення для управління проектами, комунікації між дослідниками та аналізу даних. Висвітлюються переваги інтеграції інформаційних технологій, які дозволяють оптимізувати процеси та підвищити результати наукових робіт.*

***Ключові слова:** управління проектами, інформаційні технології, дослідження, оптимізація, ІТ-інструменти.*

***Sergiienko T. Application of information technologies for management of scientific projects.** This study examines the application of information technologies for effective management of scientific projects. The main IT tools that contribute to the planning, execution and monitoring of scientific research are analyzed. Special attention is paid to the use of software for project management, communication between researchers and data analysis. The advantages of the integration of information technologies, which allow to optimize processes and improve the results of scientific works, are highlighted.*

***Key words:** project management, information technologies, research, optimization, IT tools.*

Актуальність. Актуальність обраної теми обумовлена стрімким розвитком цифрових технологій, які стають невід'ємною частиною наукового процесу. Сучасні наукові дослідження вимагають ефективної координації між командами, що часто працюють у різних регіонах і

країнах, а ІТ-інструменти забезпечують необхідний рівень комунікації та організації. Крім того, використання інформаційних технологій дозволяє автоматизувати рутинні процеси, знижуючи витрати часу та ресурсів. У контексті глобалізації науки та необхідності швидкого обміну знаннями, ефективне управління науковими проектами за допомогою сучасних технологій є ключем до досягнення значущих результатів і інновацій.

Для дослідження проблеми застосування інформаційних технологій у управлінні науковими проектами особливе значення мають роботи вчених, таких як В. Варенко, Ю. Юхименко, Л. Філіппова, А. Кобелєв, В. Сладков та А. Чубуков. Питання використання інформаційного моніторингу розглядається також А. Кириленко, Г. Маликом та М. Цивіним. Вивченню теоретико-практичних аспектів системи управління науковими проектами присвячено велику кількість праць вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як С. Беркун, Г. Альтман, К. Гелдман, Г. Керцнер, М. Керстен, Дж. Сазерленд, Н. Петренко, Є. Крижановський та інші. Ці дослідники зосереджуються на основних принципах управління проектами, їх плануванні, реалізації та моніторингу. Особливу увагу також заслуговують роботи вчених, які досліджували застосування інформаційних технологій у проектному менеджменті. До них належать О. Кулінич, С. Бушуєв, Ю. Грисюк, І. Кононенко, В. Максимова, В. Силова, Є. Корноушенко, О. Тімінський, П. Мартін, О. Сметанюк, А. Бондарчук, О. Кучер, В. Якимчук та О. Носовець. В їхніх працях розглядаються різноманітні аспекти інтеграції інформаційних технологій у процеси управління проектами, що сприяє підвищенню ефективності та якості наукових досліджень. Також, значний внесок у цю сферу зробили В. Воронкова, М. Комар, Д. Швець та інші, які досліджують ефективність сучасних технологій у наукових дослідженнях. Незважаючи на зростаючий інтерес до цієї теми, актуальність дослідження проблеми управління науковими проектами з використанням інформаційних технологій залишається високою і потребує подальшого вивчення та практичного застосування.

Мета статті полягає у висвітленні шляхів застосування інформаційних технологій для ефективного управління науковими проектами.

Виклад основного матеріалу. У контексті вищезгаданих теоретико-практичних аспектів важливо також звернути увагу на

закордонний досвід у цій сфері. Порівняння підходів, використовуваних у таких країнах, як США, Німеччина та Японія, дозволяє виявити ефективні практики, які можуть бути корисними для вдосконалення вітчизняних систем управління проектами (Табл.1).

Таблиця 1

Порівняння підходів до управління науковими проектами в США, Німеччині та Японії

Країна	Методології управління проектами	Основні акценти	Переваги
США	Agile, Scrum	Гнучкість, швидка адаптація до змін	Швидка реакція на нові виклики
Німеччина	Waterfall, детальне планування	Ретельний контроль етапів проекту	Підходить для великих і складних проектів
Японія	Концепція «Kaizen»	Постійне вдосконалення	Висока ефективність за обмежених ресурсів

Отже, США активно використовують гнучкі методології управління проектами, такі як Agile та Scrum, які сприяють адаптації до швидко змінюваних умов. Це особливо актуально для наукових досліджень, де важливо швидко реагувати на нові виклики. Німеччина акцентує увагу на ретельному плануванні та контролі етапів проекту, що підходить для великих і складних наукових досліджень. Японія, в свою чергу, впроваджує концепцію «Kaizen», що акцентує постійне вдосконалення. Використання інформаційних технологій у поєднанні з цими підходами дозволяє японським командам досягати високих результатів навіть за обмежених ресурсів. Таким чином, вивчення теоретико-практичних аспектів управління науковими проектами в поєднанні з аналізом закордонного досвіду створює основу для

формування нових, більш ефективних стратегій управління вітчизняними науковими проектами.

Сучасні наукові дослідження все більше залежать від інформаційних технологій (ІТ), які визначаються як сукупність засобів, методів і процесів, що використовуються для збору, обробки та передачі інформації. ІТ дозволяють ефективно планувати, реалізувати та контролювати проекти, забезпечуючи високий рівень координації між командами, які можуть працювати на різних етапах і в різних локаціях [2]. У цьому контексті інтеграція кращих світових практик та використання інформаційних технологій стають незамінними помічниками у підвищенні продуктивності та якості досліджень, що дозволить українським науковим установам досягти значних результатів [4, с. 119].

Також, зазначимо, що управління науковими проектами вимагає використання різноманітних інформаційних технологій, які забезпечують ефективність, продуктивність та якість досліджень (Табл. 2).

Таблиця 2

Застосування інформаційних технологій для управління науковими проектами

Категорія	Інструменти/ Технології	Функції/Переваги	Приклади
Системи управління проектами	Програмне забезпечення	Планування, виконання, моніторинг проектів	Microsoft Project, Trello, Asana
Комунікаційні платформи	Інструменти для спільної роботи	Обмін інформацією, координація команди	Slack, Microsoft Teams, Google Workspace
Аналіз даних	Системи управління даними	Збір, обробка та аналіз великих обсягів даних	SQL, Tableau, Excel
Платформи онлайн-навчання	Освітні ресурси	Доступ до навчальних матеріалів та	Coursera, edX

		підвищення кваліфікації	
Моніторинг проектів	Системи моніторингу	Відстеження прогресу, виявлення відхилень	Monday.com, JIRA
Хмарні технології	Хостинг і зберігання даних	Гнучкість, доступність ресурсів, спільна робота	Google Drive, Dropbox
Автоматизація процесів	Роботи, сценарії	Зменшення рутинних завдань, підвищення ефективності	Zapier, Automate.io

Системи управління проектами, такі як Microsoft Project або Trello, дозволяють планувати, виконувати та моніторити проекти, що є критично важливим для успішного завершення наукових досліджень. Комунікаційні платформи, наприклад Slack або Microsoft Teams, забезпечують швидкий обмін інформацією між учасниками команди, що підвищує рівень координації та зменшує ймовірність помилок.

Аналіз даних є ще однією важливою складовою управління проектами. Системи управління даними, як-от SQL та Tableau, дозволяють обробляти великі обсяги інформації, що робить процес прийняття рішень більш обґрунтованим. Платформи для онлайн-навчання, такі як Coursera або edX, надають можливість підвищення кваліфікації учасників проекту, що сприяє розвитку їхніх навичок і знань.

Моніторинг проектів за допомогою спеціалізованих систем, таких як Monday.com або JIRA, дозволяє вчасно виявляти відхилення від запланованих показників. Хмарні технології забезпечують гнучкість і доступність ресурсів для команд, що працюють у різних локаціях. Автоматизація процесів за допомогою платформ, таких як Zapier, допомагає зменшити рутинні завдання, підвищуючи загальну ефективність роботи.

Отже, вищезазначена таблиця надає загальний огляд основних категорій, інструментів та їх переваг у контексті управління науковими проектами за допомогою інформаційних технологій.

Управління науковими проектами вимагає не лише знань у специфічній галузі, але й ефективних інструментів для координації роботи, збору та аналізу даних. Сучасні інформаційні технології (ІТ) надають широкий спектр рішень, які допомагають оптимізувати ці процеси [5, с. 16].

Однією з основних функцій ІТ у цьому контексті є автоматизація рутинних завдань. Це включає в себе створення шаблонів для звітності, автоматичний розподіл завдань і нагадування про терміни. Завдяки цій автоматизації команди можуть зосередитися на більш складних і креативних аспектах досліджень, замість витратити час на організаційні питання.

Крім того, інформаційні технології забезпечують інтеграцію даних з різних джерел [3, с. 348]. Це дозволяє дослідникам об'єднувати інформацію з різних етапів проекту, а також з зовнішніх ресурсів, таких як наукові бази даних і публікації. Така інтеграція сприяє більш глибокому аналізу і прийняттю обґрунтованих рішень.

Важливим аспектом використання ІТ є можливість здійснювати моніторинг прогресу проекту в реальному часі. Завдяки системам управління проектами, команди можуть вчасно виявляти відхилення від запланованих термінів і результатів, що дозволяє коригувати стратегії та уникати серйозних затримок [1, с. 89].

Також інформаційні технології сприяють розвитку міжнародного співробітництва. Вони забезпечують платформу для спільної роботи дослідників з різних країн, що важливо для багатонаціональних проектів. Це дозволяє обмінюватися знаннями, ресурсами та досвідом, що підвищує загальну якість досліджень. Нарешті, використання ІТ відкриває можливості для інтерактивних презентацій та візуалізації даних, що полегшує донесення результатів досліджень до ширшої аудиторії. Зрозумілі графіки та інфографіки роблять інформацію більш доступною для неекспертів, сприяючи популяризації науки. Отже, інформаційні технології стають незамінним інструментом у сучасному управлінні науковими проектами, сприяючи не лише підвищенню ефективності, але й розвитку нових форм співпраці та комунікації в науковій сфері. У майбутньому можна очікувати подальшого розвитку інформаційних технологій у сфері управління науковими проектами. Зокрема, нові технології, такі як штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання, можуть значно підвищити ефективність аналізу даних і

управлінських процесів. Крім того, розвиток хмарних технологій забезпечить ще більшу гнучкість і доступність ресурсів.

Таким чином, використання інформаційних технологій у управлінні науковими проектами відкриває нові можливості для підвищення ефективності, зменшення витрат часу та ресурсів, а також поліпшення комунікації між учасниками. Інтеграція різноманітних ІТ-інструментів, таких як системи управління проектами, комунікаційні платформи, та аналітичні системи, дозволяє дослідникам зосередитися на креативних і аналітичних аспектах своїх робіт. Однак важливо також усвідомлювати виклики, пов'язані із залежністю від технологій та необхідністю спеціалізованих навичок. У світлі швидкого розвитку інформаційних технологій, подальше дослідження їх впливу на наукові проекти залишатиметься актуальним і перспективним напрямком.

Література

1. Климчук О. В. Інформаційні системи і технології в управлінні. Конспект лекцій для студентів СО «Магістр» заочної форми навчання спеціальності 073 Менеджмент освітньо-професійна програми «Менеджмент у судовій сфері» галузі знань 07 Управління та адміністрування. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. 160 с.
2. П'ятничук І. Д. Інформаційні системи в управлінні проектами: онлайн-платформи і сервіси. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1618/1555>.
3. Сергієнко Т. І. Теоретичні аспекти використання інформаційних технологій в управлінні підприємством. *Економіка. Підприємництво. Менеджмент: сучасний стан і обриси майбутнього*: Зб. мат.-лів всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених (23 квітня 2019 р., м. Дніпро). Дніпро. 2019. С. 347–348.
4. Управління проектами: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / під ред. С. Чернова, В. Воронкової, А. Двигун, О. Сосніна та ін. Запоріжжя: РВВ ЗДІА, 2015. 356 с.
5. Шаров С. В., Лубко Д. В., Осадчий В. В. Інтелектуальні інформаційні системи: навч. посіб. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького. 2015. 144 с.

Сердюк З.О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри математики та МНМ

Марштура К.А.

здобувач вищої освіти
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ, НАУКОВІЙ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ: НОВІ ГОРИЗОНТИ

Анотація. У статті розглянуто три аспекти діяльності вчителя математики з точки зору використання інформаційно-комунікаційних технологій ним у навчальному процесі; перераховано переваги та недоліки використання ІКТ на уроках математики; підкреслено важливість постійного професійного розвитку вчителя математики.

Ключові слова: сучасний вчитель математики, інформаційно-комунікаційні технології, професійний розвиток, онлайн-навчання, інноваційні методи, наукові дослідження.

Serdiuk Z.O., Marshtura K.A. The use of information technologies in the educational, scientific and professional activity of a mathematics teacher: new horizons. The article examines three aspects of the mathematics teacher's activity from the point of view of his use of information and communication technologies in the educational process; the advantages and disadvantages of using ICT in mathematics lessons are listed; the importance of continuous professional development of the mathematics teacher is emphasized.

Key words: modern mathematics teacher, information and communication technologies, professional development, online learning, innovative methods, scientific research.

Актуальність. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стали невід'ємною частиною нашого життя, революціонізувавши способи навчання, дослідження та роботи. Їх застосування в освітній, науковій та

професійній сферах, зокрема у навчанні математики відкриває широкі можливості для розвитку та зростання якостей сучасного вчителя математики. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, загальна цифровізація у сучасному суспільстві вимагають від вчителя математики бути підготовленим до викликів часу, постійно розвиватися в різних аспектах, вдосконалювати свої власні компетентності тощо. Саме тому ми зацентрували увагу в нашому дослідженні на різні вектори розвитку та вдосконалення сучасного успішного вчителя математики.

Мета статті – проаналізувати діяльність сучасного вчителя математики та визначити ключові напрямки його професійного розвитку в контексті використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Сучасна школа не стоїть на місці, ІКТ, НУШ, освітня програма «Інтелект України» тощо. Тому перед сучасним вчителем математики стоїть нелегка місія: потрібно не тільки навчати дітей математиці, а й розвивати себе в трьох різних аспектах, а саме в освітній діяльності, науковій сфері та професійній діяльності [1, с. 57]. Розглянемо кожен з аспектів більш детально.

Освітня діяльність. Сучасна освіта стрімко змінюється і вчитель математики повинен змінювати себе разом з нею, зокрема це можуть бути такі напрямки:

- онлайн-навчання: можливість здобувати знання в будь-який час і в будь-якому місці, завдяки онлайн-курсам (курси підвищення кваліфікації «Навчаючись-перемагаємо літня школа Ніни Тарасенкової та УОВЦ «Оріон»»), тренінги, семінари, конференції), вебінарам та платформам дистанційного навчання [3, с. 127];
- інтерактивні матеріали: навчання вчителя математики використовувати на уроках мультимедійних презентацій, відео, симуляцій та інших інтерактивних елементів для підвищення зацікавленості та ефективності навчання [4, с. 197];
- персоналізоване навчання: навчання вчителя математики створювати індивідуальні навчальні траєкторії для кожного учня з урахуванням його темпу та стилю навчання;
- співпраця та обмін знаннями: онлайн-форуми, чати та соціальні мережі сприяють активній участі вчителів математики у навчальному процесі та обміну досвідом.

Наукова сфера. Роль сучасного вчителя математики виходить далеко за межі простого передавання знань від вчителя до учнів. Наразі вчитель математики – це дослідник, який постійно оновлює свої знання; інноватор, який впроваджує нові методики навчання; і натхненник, який запалює в учнів любов до математики. Вчитель математики може розвивати себе в науковій сфері по-різному, зокрема в таких аспектах як:

- аналіз наукової літератури: сучасний вчитель математики регулярно повинен читати статті в наукових журналах, відвідувати математичні конференції та семінари;
- участь у наукових проектах: розробляти власні навчальні програми або матеріали, писати статті для наукових журналів;
- співпраця з колегами: обмінюватися досвідом з колегами, відвідувати відкриті уроки, брати участь у педагогічних спільнотах.

Наукова сфера сучасного вчителя математики – це не просто обов'язок, а необхідність. Постійне оновлення знань і впровадження інновацій дозволяють зробити процес навчання математики більш цікавим, ефективним і відповідним до сучасних вимог.

Професійна діяльність. Сучасний вчитель математики – це не лише фахівець у своїй галузі, а й педагог, який володіє сучасними методиками навчання, психологією і, звісно, глибокими знаннями з математики. Ключові аспекти професійної діяльності сучасного вчителя математики:

- інноваційні методи навчання: використання різноманітних форм і методів роботи, інтерактивних технологій (GeoGebra, LearningApps, Prometheus, Kahoot, ClassPoint), проектної діяльності, щоб зробити навчання цікавим і ефективним;
- розвиток критичного мислення: стимулювання учнів до самостійного аналізу різних математичних задач, формулювання гіпотез, пошуку рішень, розвитку логічного мислення;
- індивідуальний підхід: врахування особливостей кожного учня, створення умов для їхнього успіху, адаптація навчального процесу до потреб кожного;
- співпраця з батьками: створення партнерських відносин з батьками, інформування їх про успіхи та труднощі дитини, залучення їх до навчального процесу.

Проаналізувавши роботу вчителів математики в розрізі використання ними ІКТ, ми виділили переваги (табл. 1) та недоліки (табл. 2) їх використання на уроках математики [2, с. 121].

Таблиця 1

Переваги використання ІКТ на уроках математики

Переваги	Характеристика
Візуалізація складних понять	За допомогою комп'ютерних програм можна наочно демонструвати абстрактні математичні поняття, що сприяє кращому їх розумінню
Інтерактивність	Інтерактивні вправи, симуляції та ігри дозволяють учням активно залучатися до навчального процесу, експериментувати та робити власні висновки
Індивідуалізація навчання	Кожен учень може працювати у своєму темпі, отримуючи зворотний зв'язок та додаткову допомогу за необхідності
Доступ до великого обсягу інформації	Інтернет надає необмежений доступ до навчальних матеріалів, онлайн-бібліотек, математичних моделей та інструментів
Розвиток навичок роботи з комп'ютером	Використання ІТ сприяє розвитку інформаційної компетентності учнів, що є важливим навиком у сучасному світі
Мотивація	Завдяки різноманітним інтерактивним формам роботи, навчання математики стає більш цікавим і захоплюючим для учнів

Недоліки використання ІКТ на уроках математики

Недоліки	Характеристика
Висока вартість обладнання та програмного забезпечення	Не всі школи мають достатнє фінансування для забезпечення учнів необхідними пристроями та ліцензійним програмним забезпеченням
Ризик технічних збоїв	Поломки обладнання або проблеми з інтернет-з'єднанням можуть перервати навчальний процес
Перевантаження інформацією	Великий обсяг інформації в Інтернеті може дезорієнтувати учнів і ускладнити пошук потрібних матеріалів
Зменшення соціальної взаємодії	Занадто часте використання комп'ютерів може призвести до зменшення спілкування між учнями та вчителем
Залежність від технологій	Учні можуть стати менш самостійними у вирішенні математичних задач, покладаючись на комп'ютерні програми

Висновки. Використання інформаційних технологій в освітній, науковій та професійній діяльності вчителя математики – це не просто тренд, а необхідність. Воно дозволяє зробити навчання більш ефективним, цікавим та відповідальним сучасним вимогам. Однак, важливо пам'ятати, що технології – це лише інструмент, а головне – це вчитель, який вміє створити сприятливу атмосферу для навчання і мотивувати учнів до пізнання.

Література

1. Архіпова Н. Ю., Ткач О.В., Каргіна Н. В. Портрет сучасного вчителя у новій цифровій реальності. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 6. С. 55–60.

2. Галчанська В. В. Переваги та недоліки дистанційного навчання: сучасний вимір. *Українські студії в європейському контексті*, 2024. №8. С. 118–124.
3. Гмиря Т. П. Використання онлайн-курсів в освітньому процесі: переваги та недоліки. *Українські студії в європейському контексті*. 2024. № 8. С. 124–133.
4. Крамська З. М. Педагогічні умови формування готовності здобувача вищої освіти до інноваційної діяльності. *Українські студії в європейському контексті*. 2024. № 8. С. 196–205.

Сидоренко Н.С.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ІННОВАЦІЙНІ ЗМІНИ СУЧАСНОСТІ

***Анотація.** В даній науковій статті досліджуються актуальні питання реформування системи вищої освіти України в контексті інноваційних аспектів сучасності та мінливих змін політико-правового, економічного та соціального життя суспільства.*

***Ключові слова:** вища освіта, реформування, інновації, суспільство, держава, управління, політика, автономія, ЗВО, демократизація.*

***Sydorenko N. S. Reforming the system of higher education: innovative changes of modern times.** This scientific article examines the topical issues of reforming the higher education system of Ukraine in the context of innovative aspects of modernity and changing changes in the political, legal, economic and social life of society.*

***Key words:** higher education, reform, innovation, society, state, governance, politics, autonomy, higher education institutions, democratization.*

Актуальність. В сучасних умовах суспільної життєдіяльності, актуалізації процесу збільшення деонтологічної компетентності здобувачів вищої освіти, а також необхідності забезпечення сучасного ринку праці ефективними кадрами, зростає актуальність реформування сучасної системи вищої освіти України.

Теоретико-методологічні, управлінсько-кадрові та організаційно-практичні аспекти реформування системи вищої освіти України досліджувала велика кількість провідних науковців, зокрема такі: С. О. Шевченко, Н. А. Липовська, Р. М. Калько, І. В. Царьова, О. В. Максименко, М. М. Трещов, В. М. Савіщенко, Л. Р. Наливайко, І. В. Дзюба, Л. В. Межевська та інші, що підтверджує актуальність обраної теми.

Мета дослідження – здійснення наукового обговорення перспективних шляхів реформування системи вищої освіти України в контексті інноваційних змін і процесів в українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Важливість реформування системи вищої освіти України зумовлена багатьма чинниками. Провідне місце серед них посідає необхідність збільшення наукового потенціалу держави, продуктивності наукових кадрів, а також збільшення кадрового ресурсу суспільства для забезпечення сталого розвитку.

Державна політика України в галузі освіти і науки являє собою складову загальної державно-управлінської політики в поєднанні з специфічною. Тобто, фактично, утворюється комплексна синергія, що спрямовується на забезпечення підвищення ефективності та продуктивності роботи системи вищої освіти України, а також досягнення мети освітньої політики у відповідності до норм суспільства та сучасних інновацій.

З огляду на те, що в Україні активним чином зростає популярність впровадження інновацій, передового світового досвіду та підвищення ролі й значення євроінтеграційних процесів, українська система вищої освіти має належним чином адаптуватися до змін та мінливого політико-правового середовища. У зв'язку з цим доцільного дослідити основні компоненти та організаційно-практичні складові при здійсненні реформування. Отже, до них відносяться:

- організаційна автономія закладу вищої освіти;
- кадрова автономія закладу вищої освіти;
- академічна автономія закладу вищої освіти;
- фінансова автономія закладу вищої освіти;

Реформування системи вищої освіти України та її загальна демократизація є частиною комплексного процесу демократизації суспільства, який передбачає монополію держави на вищу освіту, а також поступовий перехід освітніх (наукових) установ до автономного ведення статутної господарської діяльності в межах своїх повноважень.

При обговоренні процесу реформування системи вищої освіти доцільно охарактеризувати нову освітню модель України, що ґрунтується на таких принципах:

1. Неперервність освіти.
2. Освіта впродовж життя.
3. Інтеграційна мобільність здобувачів вищої освіти.
4. Рівний доступ до вищої освіти для всіх громадян.
5. Розкриття творчих здібностей здобувачів вищої освіти.
6. Активна громадська участь здобувачів вищої освіти в роботі держави.

Важливим аспектом впровадження інноваційних підходів в діяльність закладу вищої освіти в Україні є використання технологій проєктного управління (менеджменту), адже керівництво, орієнтуючись на проєктний підхід, отримує можливість максимально об'єктивно оцінити параметри функціонування різноспрямованих процесів, здійснювати контроль за плануванням та витрачанням коштів, контроль витрат та ресурсів, вести облік та забезпечувати зниження ризиків, підвищити рівень економічної безпеки, а також стимулювати ефективність інвестиційної та інноваційної діяльності [4; 5].

Важливим аспектом автономії сучасних закладів вищої освіти є й їх можливість самостійно здійснювати працевлаштування науково-педагогічних працівників й розподіляти їх між навчально-науковими підрозділами відповідно до своїх критеріїв та доцільності, що в свою чергу дозволяє оптимальним чином регулювати науково-педагогічний потенціал та кадровий баланс між структурними підрозділами закладу вищої освіти [3, с. 29].

Досить доцільною особливістю реформування системи вищої освіти в Україні є використання студентоцентрованого підходу. Студентоцентрованість передбачає забезпечення повної інформаційної відкритості закладів освіти, створення мотивації до навчання у здобувачів освіти, залучення практиків, моніторинг якості надання освітніх послуг та періодичний перегляд й зміну освітніх (освітньо-професійних) програм. Важливість даного підходу підкреслюється сучасними тенденціями розвитку освіти. Так, міжособистісна взаємодія

студента та викладача, повинна відповідати принципам педагогіки партнерства: рівності в правах, довірі, доброзичливого ставлення один до одного, демократичних способах співпраці тощо [1, с. 129].

В сучасному світі дедалі більшої популярності набирає концепція диференціація ступенів і кваліфікацій. Зміст цієї концепції полягає в удосконаленні і розширенні «короткої і більш професіоналізованої» вищої освіти. Така диференціація допомагає закладам освіти та державі більш точно сформувати «пакети» та «профілі» освітніх послуг, здійснити градацію більш і менш кваліфікованих фахівців.

Домінантою сучасної парадигми вищої освіти в загальноосвітньому та національному контекстах стає орієнтація на підготовку, спрямовану на творче самоствердження, саморозвиток та самореалізацію протягом життя [2, с. 475].

Висновки. Таким чином питання реформування системи вищої освіти України в контексті інноваційних змін сучасності є імерсивним та багатовимірним, а також потребує додаткового наукового опрацювання та обговорення задля забезпечення належного створення новітніх концептуальних рамок і введення інновацій та збільшення демократичності українського суспільства.

Література

1. Наумик А. С., Ядловська О. С. Особливості студентоцентрованого підходу у викладанні. *Світ наукових досліджень*. Випуск 16: матеріали Міжнародної наукової конференції, 2023. С. 128–130.
2. Огієнко О. Реформування вищої освіти як виклик сьогодення: досвід розвинених країнах світу. *Наукова школа академіка івана зязюна у працях його соратників та учнів*. 2020. С. 472–475.
3. Сидоренко Н. С., Наумик А. С., Брагіна К. С. Автономія закладів вищої освіти України: вплив сучасних тенденцій публічного управління. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук*: зб. наук. пр. за матеріалами IV міжнар. наук. конф. (12 квіт. 2024 р., м. Дніпро). С. 28–29.
4. Сидоренко Н. С. Проектне управління в органах публічної влади: зарубіжний досвід. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: Право, публічне управління та адміністрування. 2022. № 4. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/202240204>.
5. Що таке управління проектами: як здійснюється і що в себе включає? *Агрокебети*. URL: <https://blog.agrokebety.com/shcho-take-upravlinnya-proektamy>.

Сидоренко Н.С.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління

Дзюба І.В.

кандидат юридичних наук
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління

Наумик А.С.

здобувач вищої освіти

Косенко А.В.

здобувач вищої освіти

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНЬО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Анотація. В зазначеній науковій статті розглядаються інноваційні аспекти використання інформаційних технологій в сучасній освітньо-педагогічній практиці, досліджуються шляхи використання інформаційних технологій, а також здійснюється порівняльний аналіз застосування систем дистанційного навчання.

Ключові слова: інформаційні технології, система дистанційного навчання, освіта, наука, педагог, викладач, науковець.

Sydorenko N., Dziuba I., Naumyk A., Kosenko A. The use of information technologies in modern educational and pedagogical practice. This scientific article deals with innovative aspects of the use of information technology in modern educational and pedagogical practice, explores the ways of using information technology, and also provides a comparative analysis of the use of distance learning systems.

Key words: information technology, distance learning system, education, science, teacher, lecturer, researcher.

Актуальність дослідження. Реалії сьогодення: дія правового режиму воєнного стану, процеси світової глобалізації, необхідність

сталого розвитку суспільства та значний розвиток інформаційно-комунікаційної галузі зумовлюють впровадження та використання інформаційних технологій в освітній сфері України.

Теоретико-методологічний та організаційно-практичний аспекти використання інформаційних технологій в закладах вищої освіти України вивчала велика кількість провідних науковців України, зокрема такі: Н. С. Сидоренко, Л. Р. Наливайко, В. М. Савіщенко, С. О. Шевченко, І. В. Козубай, О. В. Максименко, Р. М. Калько, Г. Г. Декусар, Т. В. Пакулова, А. Ю. Мунько, М. М. Трещов, А. С. Наумик та інші, що підкреслює актуальність зазначеного наукового дослідження.

Мета статті – здійснити наукове обґрунтування важливості використання інформаційних технологій в сучасній освітньо-педагогічній практиці.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій значним чином змінює сучасні освітні процеси і технології. Зазначені технології дають можливість інтенсифікувати підвищення якості викладацької діяльності, здійснити належне забезпечення широкого доступу до знань та цифрових «продуктів і послуг», а також розширити можливості здобувачів вищої освіти і науково-педагогічних працівників.

Використання нових інформаційних технологій у навчально-виховному процесі дозволяє реалізувати переорієнтацію навчання з інформативної форми на розвиток особистості людини, здійснення індивідуально-диференційованого підходів навчанні і забезпечує ефективність оцінювання навчальних досягнень в освітньому просторі [9].

Генезисний концепт та аналіз стану проблеми в закладах освіти підкреслюють необхідність цифрової гуманізації навчання й особистісно орієнтованої педагогіки як ключових наукових підходів у дидактиці інформаційної освіти [1; 14].

При розробленні освітньо-професійних програм в контексті інформаційних технологій в сучасній освітньо-педагогічній практиці доцільно охарактеризувати шляхи використання інформаційних технологій (Рис. 1).

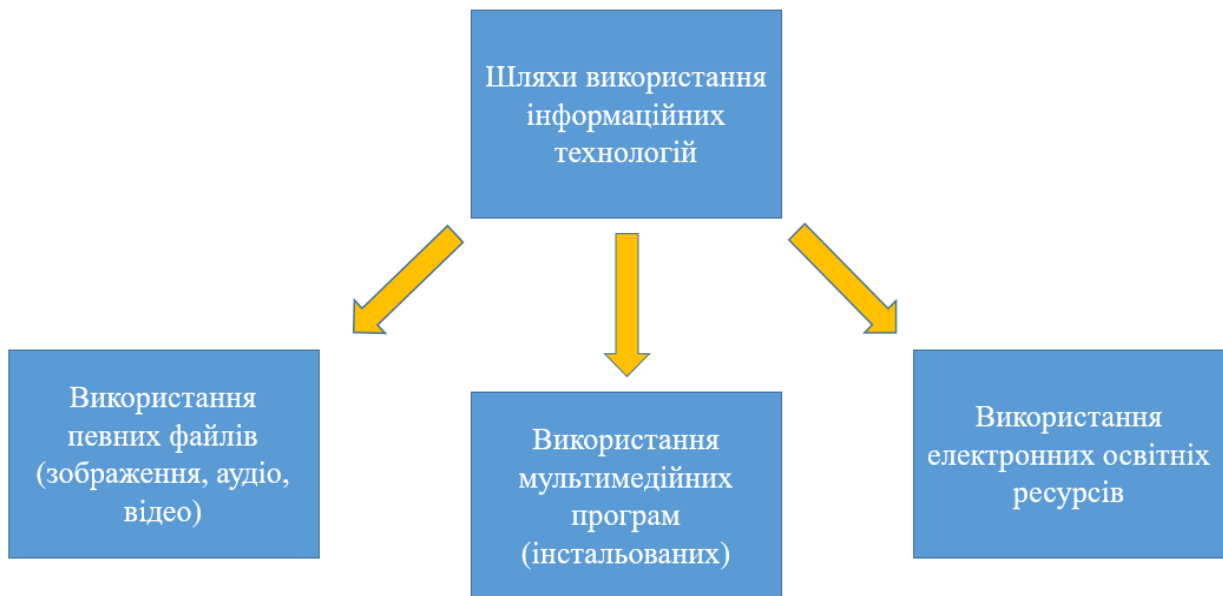

Рисунок 1. Шляхи використання інформаційних технологій

Використання цифрових технологій дозволяє зробити будь-який вид занять нестандартним, яскравим, насиченим, таким, що запам'ятовується [11; 12].

Окрім того, при впровадженні інформаційних технологій варто врахувати їх можливості, а саме: в графічній підготовці; в конструюванні; в підготовці до здійснення наукової діяльності; в формуванні техніко-орієнтованого мислення, в здійсненні проектно-технічного навчання тощо.

В умовах військових дій на території України ми спостерігаємо активну суспільну динаміку щодо громадянської патріотичної єдності в питаннях забезпечення якості освіти [18; 19; 20], в тому числі і дистанційну.

Сучасний стан розвитку інноваційних форм і методів здійснення господарської діяльності людини, науки та практико-орієнтованих засобів викладання зумовлює необхідність розвитку нових напрямів наукової діяльності та посиленням деонтологічної складової науки для впровадження досягнень людини в практичну діяльність. Важливість зазначених процесів підсилюється необхідністю ринку праці у працівниках з нестандартним типом мисленням – підприємці, дослідники та науковці [8; 10; 6], тому в контексті цього використання інформаційних технологій є беззаперечно важливим.

Різноманітні платформи для забезпечення дистанційного навчання мають змогу забезпечити доступ до різноманітних відео-уроків, текстових і графічних матеріалів, тестів та інших важливих засобів навчання. Використання зазначених засобів надає можливість здобувачу вищої освіти навчатися у будь-який зручний час та в будь-якому місці, яке вони мають змогу обрати. Важливим аспектом інформаційно-комунікаційних технологій є те, що вони також дозволяють користуватися електронними підручниками, посібниками та іншими методичними матеріалами, що забезпечують належний доступ до різноманітної професійної інформації, яку можна отримувати та редагувати в режимі реального часу.

Наразі, існує великий вибір систем дистанційного навчання: Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams, Canvas, Schoology, Blackboard та інші. Тим не менш вибір певної платформи для організації дистанційного навчання залежить від того, який функціонал необхідний для закладу вищої освіти.

Авторами наукової статті було здійснено опитування представників закладів вищої освіти України щодо того, які системи дистанційного навчання вони використовують. Опитування показало таке:

Таблиця 1

Порівняльний аналіз застосування систем дистанційного навчання

Назва системи дистанційного навчання	Процентне співвідношення
Moodle	47%
Google Classroom	21%
Microsoft Teams	24%
Інші системи дистанційного навчання, що розроблені сторонніми компаніями	5%
Система дистанційного навчання розроблена для потреб конкретного закладу вищої освіти	3%

Педагогічна модель із засобами дистанційного навчання (можливостями системи «Moodle») має позитивний вплив на формування професійних компетентностей у досліджуваних здобувачів вищої освіти [16].

Значного успіху у дослідженні питань використання систем дистанційного навчання та використанні інформаційних технологій в

освітньо-педагогічні практики досяг В. Е. Краснопольський. Він наголошує на важливості застосування у системах дистанційного навчання штучного інтелекту [5; 3; 4]. Такої думки притримуються й інші науковці, а саме: Г. Г. Декусар [17], Н. В. Давидова [15], О. О. Шапран [13] та М. В. Мар'єнко [7]. Система дистанційного навчання, використовуючи можливості штучного інтелекту має змогу оцінювати порівняльним методом модель дії здобувача вищої освіти, надаючи науково-педагогічному працівнику деталізований звіт щодо зазначеного аспекту роботи.

Найчастіше організацію процесу навчання здобувачів вищої освіти здійснюють таким чином – розділяють у новоствореному курсі ролі – «здобувач вищої освіти» і «викладач». Викладач розміщує навчальний (навчально-методичний) матеріали, створює відповідні теми згідно з розділом вивчення певного матеріалу, створює завдання та встановлює конкретний час, до якого необхідно здійснити виконання роботи, надає доступ здобувачам вищої освіти до користування, перегляду та тестування в рамках створеного курсу. Здобувач вищої освіти діє відповідно до встановлених викладачем та керівництвом закладу вищої освіти налаштувань та правил. Також важливим функціональним компонентом є роль – «куратор», який може відслідковувати за успішність здобувачів вищої освіти шляхом отримання даних на електронну пошту або формуванням комплексного звіту по певній групі.

Сучасні науковці у своїх численних наукових працях і публікаціях наголошують на ролі науково-педагогічних працівників [2]. Важливо додати, що науково-педагогічний працівник в рамках освітньо-педагогічної практики має змогу використовувати і й інші технології що не використовуються закладом вищої освіти в загальному ключі. Це дозволить не тільки зробити процес навчання більш цікавим, але й покращити навички і вміння майбутніх фахівців, що позитивно вплине на них у майбутньому.

Висновки. Таким чином, питання використання інформаційних технологій в сучасній освітньо-педагогічній практиці є важливим аспектом для покращення стану вищої освіти України та впровадження кращих інноваційних практик сучасності.

Література

1. Алексеева С. В. Дидактика в умовах інформатизації освіти. *Академічні студії*. Серія «Педагогіка». 2022. Т. 1, № 4. С. 25–30.
2. Дзюба І. В. Поняття «науково-педагогічний працівник»: теоретико-правові та нормативні визначення. *Юридична Україна*. Київ, 2016. № 7–8. С. 80–86
3. Краснопольський В. Активізація навчально–пізнавальної діяльності засобами комп'ютерної техніки. *Вісн. Луган. держ. пед. ун–ту ім. Тараса Шевченка*. 1999. № 1. С. 48–52.
4. Краснопольський В. Використання WEB-технологій у кейс-методі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № 20. С. 12–21.
5. Краснопольський В., Пахомова Т., Курилова Ю. Навчальний потенціал штучного інтелекту для організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 7(13).
6. Козубай І., Корх А., Наумик А. Цифровізація у викладанні іноземної мови: історичний та правовий аспекти. *Grail of science*. 2023. № 32. С. 317–321.
7. Мар'єнко М., Коваленко В. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Physical and mathematical education*. 2023. Т. 38, № 1. С. 48–53.
8. Наумик А. С., Алфьорова Т. М. Студентські наукові дослідження як фактор практикоорієнтованого навчання у закладах вищої освіти України. *Міждисциплінарні наукові дослідження та перспективи їх розвитку: матеріали IV міжнар. студент. наук. конф.* (5 квіт. 2024 р., м. Вінниця). С. 57–59.
9. Особливості використання інформаційних технологій в освіті / О. Сіняєва та ін. *Education. Innovation. Practice*. 2023. Т. 11, № 7. С. 98–104.
10. Сидоренко Н. С., Корх А. О., Наумик А. С. Важливість формування деонтологічної компетентності при навчанні майбутніх державних службовців. *Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики: матеріали II міжнар. наук. конф.* (19 січ. 2024 р., м. Кривий Ріг). С. 104–105.
11. Філіпенко Л. В. Використання цифрових технологій в освіті при підготовці професійних педагогів. *Society and science: interconnection: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference* (6–8 трав. 2023 р., м. Porto). С. 162–165.

12. Четверик В. К. Роль цифрових технологій у самостійному вивченні іноземної мови: переваги та недоліки. *Інформаційні технології в освіті та науці*: Зб. наук. пр. III міжнар. науково-практ. конф., м. Запоріжжя-Мелітополь. С. 419–424.
13. Шапран О., Махно Є. Аналіз процесів інтелектуалізації системи дистанційного навчання у Збройних силах України. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2023. Т. 46, № 1. С. 107–114.
14. Шевченко С. О. Обґрунтування концепції ефективного державно-громадського механізму управління якістю вищої освіти в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2012. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2012_2_17.
15. Dekusar G., Davydova N. Analysis of the development of distance learning as a modern form of information and education environment. *Scientific Bulletin of south Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*. 2020. Т. 2020, № 2 (131). С. 80–86.
16. Formation of theoretical knowledge of future officers on the organization of forms of physical training in the distance learning system / V. Shemchuk та ін. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports). 2023. № 6(166). С. 186–191.
17. Kalko R. M., Dekusar H. H., Lahun K. D. Theoretical and practical principles of using artificial intelligence methods in learning foreign languages in higher education institutions. *Research bulletin series philological sciences*. 2024. № 208. С. 181–187.
18. Koliada I. The system of distance education in conditions of social challenges: the ukrainian experience. *Visnyk of the Lviv University*. 2023. № 46. С. 58–65.
19. Kozubai I., Shemet U. New paradigms of contemporary learning process. *Science and practice: implementation to modern society*: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference, м. Manchester. С. 248–250.
20. Shevtsova P., Kozubai I. Distance foreign language learning during the pandemic as a challenge for the education system. *Матеріали конференцій Молодіжної наукової ліги*. 2020. С. 57–59.

Сидоренко Н.С.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління

Наумик А.С.

здобувач вищої освіти

Биба Н.Є.

здобувач вищої освіти

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ НАУКОВО-ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. В зазначеній науковій статті розглядаються питання щодо використання інформаційних технологій в сучасній науково-професійній діяльності, досліджуються теоретико-практичні аспекти використання науково-метричних баз даних, їх значення та роль в контексті діяльності науково-педагогічних працівників.

Ключові слова: наука, професія, викладацька діяльність, заклад вищої освіти, база, технології.

Sydorenko N., Naumyk A., Byba N. The use of information technologies in modern scientific and professional activities. This scientific article deals with the use of information technologies in modern scientific and professional activities, examines the theoretical and practical aspects of the use of scientific and metric databases, their importance and role in the context of the activities of scientific and pedagogical workers.

Key words: science, profession, teaching activity, higher education institution, database, technology.

Актуальність дослідження. Із року в рік зростає популярність і значення науки в сучасних умовах суспільної життєдіяльності людини, адже саме вона набуває визначального значення при оцінці економічної спроможності держави. Важливість активної наукової діяльності зумовлена також й необхідністю створення новітніх цифрових продуктів, послуг та комплексного переходу до інноваційного виміру діяльності.

Мета статті – здійснити наукове обґрунтування важливості використання сучасних науково-метричних баз даних, а також здійснити порівняльний аналіз їх функціональних можливостей.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах цифрової трансформації світу збільшується важливість використання інноваційних науково-метричних баз даних, забезпечення наповненості профілів науковців в цих базах та належної обробки наукових цитувань робіт.

Науковим обґрунтуванням важливості використання науково-метричних баз даних займалася велика кількість провідних науковців України, зокрема такі: Н. С. Сидоренко, В. М. Савіщенко, С. О. Шевченко, Л. Р. Наливайко, О. С. Юнін, А. Ю. Мунько, М. М. Трещов, А. С. Наумик та інші, що підтверджує актуальність теми наукової статті.

Наразі, існує велика кількість науково-метричних баз, що застосовуються в різних країнах та закладах вищої освіти. До найвідоміших можна віднести такі: Scopus, Web of Science, Google Scholar, MathSciNet, Econlit, Index Copernicus, Newspaperer Source, CrossRef, Academic Search Premier, Open Ukrainian Citation Index, Open Access Infrastructure for Research in Europe, WorldCat, Semantic Scholar; Mendeley; Scilit; PubPeer, Lens.org, Scite_, ORCID, ResearchGate та інші.

Важливим інструментом розповсюдження результатів НПД є web-орієнтовані вітчизняні та міжнародні науково-метричні бази даних наукових публікацій [3].

Стрімкий розвиток інформаційних технологій спричинив цифровізацію всіх систем життєдіяльності суспільства. На сучасному етапі розвитку економіки важко уявити хоча б одну сферу, яка залишилася осторонь процесів цифровізації. Не стала винятком і вітчизняна система освіти [2; 4].

Такий вибір науково-метричних баз зумовлений значною необхідністю об'єктивного та належного оцінювання результатів діяльності науково-педагогічних (наукових) працівників, їх досліджень та надання суспільству належної інформації щодо продуктивності й стану вітчизняного та міжнародного наукового співтовариства. Окрім того, важливою функцією науково-метричних баз даних є можливість автоматичного складання зведених показників про заклад вищої освіти. Критеріями формування такого звіту можуть виступати: загальна

кількість опублікованих наукових, навчальних чи методичних праць; загальний індекс Гірша закладу вищої освіти, загальна кількість цитувань науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти тощо. Такі критерії дозволяють швидко та належним чином проаналізувати науково-публікаційну активність працівників певного закладу вищої освіти та виокремити найкращі.

Важливими функціями значної кількості науково-метричних баз є такі:

- індексування відкритих наукових джерел;
- надання можливості користувачам (науковці, викладачі, здобувачі вищої освіти) створювати власні облікові записи із їх списками наукових праць і публікацій;
- забезпечення можливості пошуку наукових праць, їх фільтрація та розмежування за певними галузями знань;
- надання статистики цитування по кожному окремому користувачу тощо.

При виборі використання будь-якої науково-метричної бази з вищеописаних провідною спонукальною причиною є зручність. В той час, як при здійсненні порівняльно-описового аналізу можливостей науково-метричних баз, на думку авторів наукової статті, найбільш зручними та визначальними є Google Scholar та ORCID. Зазначені науково-метричні бази, на сучасному науковому ринку, виступають квінтесенцією можливостей та функціоналу. В них є широкий спектр структурно-функціональних послуг, що дозволяють здійснювати дійсно якісні наукові дослідження.

Незважаючи на усі переваги використання Google Scholar у наукових дослідженнях, у закордонних наукових і академічних колах, значення Google Scholar в якості інформаційного ресурсу отримало багато критики. Більшість наукових статей присвячені лише здатності пошуку бібліо-метричної системи Google Scholar, тоді як лише в деяких з них постає питання, чи є вона точною, авторитетною та широко використовуваною, щоб бути достатньо надійним інформаційним ресурсом для вчених [1].

Особливу увагу слід звернути на можливість рейтингування науковців за допомогою влаштованих функцій: цитування, h-індекс, i10-індекс (Рисунок 1, Рисунок 2 та Рисунок 3).

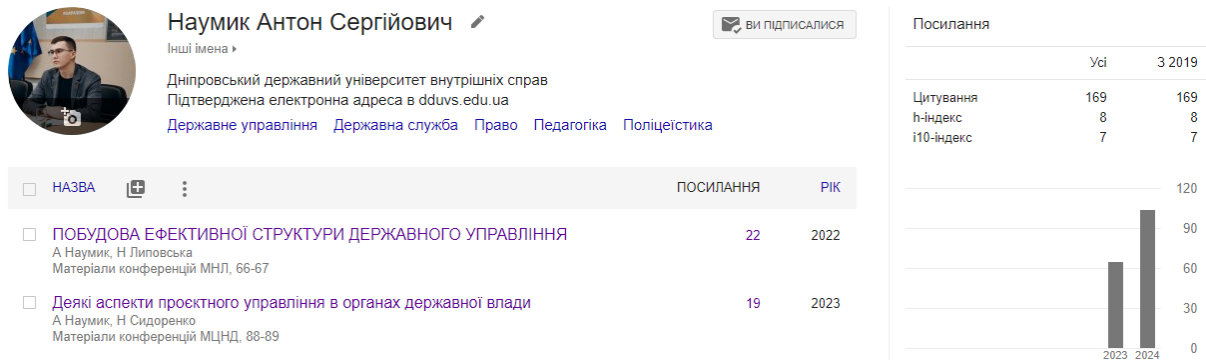

Рисунок 1. Профіль з статистичними показниками Наумика Антона Сергійовича

Рисунок 2. Профіль з статистичними показниками Сидоренко Наталії Сергіївни

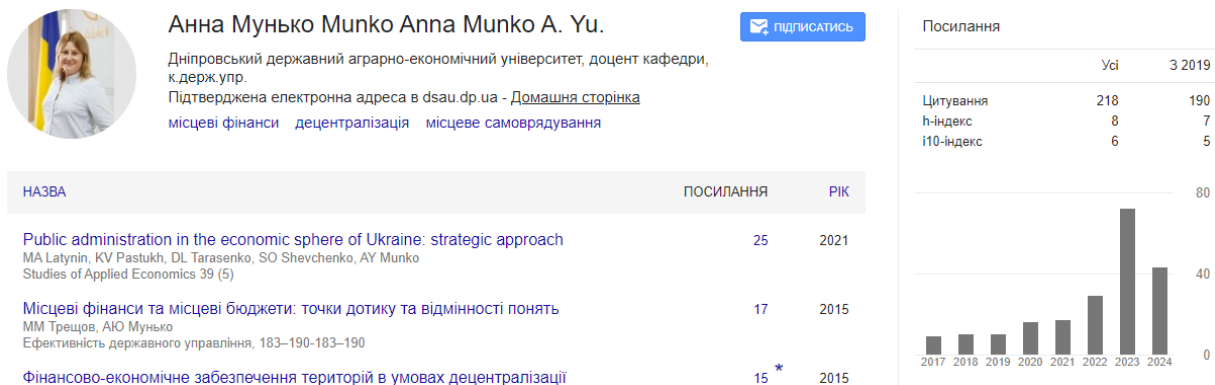

Рисунок 3. Профіль з статистичними показниками Мунько Анни Юріївни

Висновки. Таким чином, використання сучасних науково-метричних баз дозволяє сучасним науковцям здійснити інтенсифікацію публікаційної активності, а також покращити якість наукових праць і публікацій, що беззаперечним чином впливає на місце держави в світовому науковому співтоваристві.

Література

1. Гальчевська О. А. Переваги та недоліки використання системи google scholar у науковопедагогічних дослідженнях. *Електронна бібліотека Житомирського державного університету вітає вас! - Електронна бібліотека Житомирського державного університету*. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/19916/1/Galchevska.pdf>.
2. Козубай І., Корх А., Наумик А. Цифровізація у викладанні іноземної мови: історичний та правовий аспекти. *Grail of science*. 2023. № 32. С. 317–321.
3. Galchevska O. Using the international scientometric databases of open access in scientific research. *Information technologies in education*. 2015. № 23. С. 115–126.
4. Sydorenko N., Pakulova T., Naumyk A. Theoretical and applied approach to reforming the system of administrative services as a key factor in the transition of ukraine to the concept of a «service state» implementation. *Grail of science*. 2023. № 31. С. 64–67.

Терещук С.І.

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних наук

Шаров С.В.

кандидат педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри комп'ютерних наук

Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

GOOGLE WORKSPACE FOR EDUCATION: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Анотація. У статті розглядається платформа *Google Workspace for Education* та її можливості для підтримки освітнього процесу у вищій школі. Розкрито можливості окремих онлайн сервісів *Google* (*Classroom, Meet, Drive, Docs, Forms* та ін.), які сприяють організації дистанційного та змішаного навчання. Висвітлено переваги *Google Workspace*, умови ефективного використання хмарних технологій.

Наголошується на необхідності правильного підбору онлайн інструментів в залежності від освітньої мети, навчання учасників освітнього процесу інструментам Google, популяризацію їх можливостей.

Ключові слова: *Google Workspace for Education, освітній процес, дистанційне навчання, цифрові інструменти, хмарні технології.*

Tereshchuk S., Sharov S. Google Workspace for Education: implementation in the educational process. *The article examines the Google Workspace for Education platform and its possibilities for supporting the educational process in higher education. The capabilities of individual Google online services (Classroom, Meet, Drive, Docs, Forms, etc.) that contribute to the organization of distance and mixed learning are revealed. The advantages of Google Workspace, conditions for effective use of cloud technologies are highlighted. Emphasis is placed on the need for the correct selection of online tools depending on the educational goal, training participants in the educational process in Google tools, popularizing their capabilities.*

Key words: *Google Workspace for Education, educational process, distance learning, digital tools, cloud technologies.*

Актуальність. Сьогодні розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), глобалізація освіти, поширення дистанційного та змішаного навчання створюють нові вимоги до інструментів, що забезпечують організацію освітнього процесу. Google Workspace for Education пропонує широкий спектр інструментів, що дозволяють ефективно організувати процес навчання, забезпечують доступ до інформаційних ресурсів, комунікацію між учасниками освітнього процесу в будь-якому форматі – офлайн, онлайн та у змішаному режимі. Ключова перевага онлайн сервісів Google полягає в їх кількості, тому для виконання користувацьких потреб завжди знайдеться відповідний інструмент.

Метою статті є висвітлення можливостей окремих сервісів платформи Google Workspace for Education для забезпечення освітнього процесу в закладах освіти, а також аналіз ефективності їх використання в умовах дистанційного та змішаного.

Виклад основного матеріалу. В епоху інформатизації суспільства та освіти, а також сучасних викликів ІКТ надають можливість навчатися дистанційно, спілкуватися з викладачами та однокурсниками через віртуальні платформи, адаптувати освітній процес індивідуальних потреб здобувачів освіти [12, с. 353]. Для цього використовуються хмарні та мобільні технології, імерсивні технології, зокрема доповнена та віртуальна реальність тощо. В свою чергу, хмарні технології пропонують викладачам та здобувачам освіти низку переваг, серед яких доступ до великої кількості безкоштовних або недорогих сервісів, персоналізоване навчання, розширення освітніх можливостей, масштабованість навчального середовища відповідно до потреб користувачів, спільна робота та комунікація учасників освітнього процесу, розвиток цифрових навичок, підтримка як групових, так і індивідуальних освітніх ініціатив [13, с. 316].

Перспективним та ефективним програмним рішенням для забезпечення освітнього процесу, комунікацій та спільної роботи є Google Workspace for Education, який заснований на хмарних технологіях. Цей пакет хмарних сервісів від Google надає широкий спектр пов'язаних між собою інструментів, що дозволяє ефективно організовувати освітній процес. Google Workspace допомагає економити час та підвищує продуктивність завдяки використанню новітніх технологій штучного інтелекту та пошуку [5, с. 248]. Науковці наголошують на таких перевагах Google Workspace:

- викладачі можуть надавати доступ до навчальних матеріалів, створювати курси, керувати завданнями, забезпечувати інтерактивне навчання та безпечне спілкування між здобувачами освіти і викладачами в онлайн-середовищі, зробити навчання більш індивідуалізованим;
- здобувачі освіти розвивають комунікативні та цифрові компетенції, а також отримують можливість спілкуватися без обмежень з одногрупниками, викладачами, іншими користувачами [14];
- використання інструментів Google не лише покращує освітній процес, але й сприяє розвитку цифрових навичок учнів – одного з основних завдань сучасної української школи [7].
- спрощення процесу співпраці та розширення можливостей для організації та розвитку освітнього середовища [3, с. 52];

- сприяння активній та динамічній роботі зі здобувачами вищої освіти під час занять [4, с. 144];
- ефективна організація самостійної навчальної діяльності [2, с. 73].
- надання хмарного сховища для збереження користувацьких даних, доступність для використання на мобільних пристроях [11, с. 39].

Google Workspace for Education можна використовувати під час різних форм організації освітнього процесу. Зокрема це стосується дистанційної форми навчання, що має низку переваг: доступність (можливість навчатися будь-де за умови наявності доступу до мережі Інтернет); гнучкість (здобувачі освіти можуть самостійно планувати свій навчальний графік); застосування різноманітних Інтернет-технологій [10]. З розвитком цифрових технологій підхід до дистанційного навчання значно змінився, і тепер його розглядають як цілісну систему і процес, що включає використання різноманітних засобів навчання та охоплює велику кількість учасників освітнього процесу [6, с. 338]. Як наслідок, використання технологій, таких як Google-інструменти, для організації освітнього процесу є доречним рішенням, що допомагає подолати сучасні виклики в українській освітній системі.

Поряд із дистанційним навчанням, у закладах освіти активно впроваджується змішане навчання. Звісно, під час аудиторних занять здобувачі освіти виконують завдання під керівництвом викладача, який може допомогти у разі виникнення труднощів. Але за умови використання відповідних програмних засобів та методик, запровадження змішаної форми навчання має значний потенціал для оптимізації дистанційної освіти, дозволяючи уникати недоліків дистанційного навчання та підвищувати ефективність організації освітнього процесу [6, с. 339]. Науковці наголошують на можливостях Google Workspace для організації змішаного навчання з дотриманням усіх карантинних норм, оскільки Google Workspace легко інтегрується та налаштовується відповідно до потреб команди й кожного окремого користувача [5, с. 248].

Коротко охарактеризуємо окремі онлайн сервіси Google та висвітлимо їх можливості в аспекті організації та забезпечення освітнього процесу.

Google Classroom використовується для організації та управління освітнім процесом, що включає розподіл завдань, контроль за

виконанням і зручне оцінювання тощо (основні функції Google Classroom відображені у роботі [10]). Це безкоштовна LMS, що дозволяє викладачам ефективно організовувати навчальний процес здобувачів освіти через надання детальних інструкцій та доступу до навчальних матеріалів. Завдяки Google Classroom викладачі можуть легко створювати та впорядковувати завдання, швидко перевіряти їх, а також підтримувати ефективну комунікацію зі здобувачами освіти [4, с. 143]. Серед основних можливостей Google Classroom можна виділити наступні: взаємодія і спільна робота; економія часу; зручна підтримка для адміністраторів [1, с. 42]; стабільність, зручність, простота у використанні та швидкість [6, с. 340]. Ця платформа створює централізоване місце для взаємодії вчителів та здобувачів освіти, дозволяючи налаштовувати індивідуальні та групові завдання, а також підтримувати комунікацію між викладачем та здобувачами освіти за допомогою повідомлень і коментарів. Classroom зменшує адміністративне навантаження на вчителя, автоматизуючи процеси збору та оцінки завдань.

Google Meet забезпечує відеоконференції та є незамінним інструментом для дистанційного навчання, особливо у періоди обмеженого фізичного доступу до закладів освіти. Завдяки Google Meet здобувачі освіти можуть брати участь у заняттях у режимі реального часу, ставити запитання та отримувати відповіді, а викладачі можуть проводити лекції, семінари та консультації. Інтеграція з іншими інструментами Google Workspace полегшує планування зустрічей та доступ до навчальних матеріалів під час занять.

Google Drive є надійним хмарним сховищем для навчальних матеріалів, що підтримує спільний доступ і редагування файлів. Викладачі можуть завантажувати презентації, завдання, навчальні відео та інші ресурси, забезпечуючи доступ до них у будь-який час. Здобувачі освіти та викладачі можуть працювати разом у реальному часі, обмінюватися ідеями та коментарями, а також зберігати всі документи в одному безпечному місці.

Google Docs, Sheets та Slides використовуються для створення та редагування документів, таблиць і презентацій у реальному часі. Здобувачі освіти можуть працювати над проектами колективно, одночасно вносити правки та коментувати роботу учасників проекту. Ці

інструменти особливо корисні для виконання групових завдань, дослідницьких проектів та підготовки презентацій, оскільки підтримують ефективну взаємодію та спільне вирішення завдань.

Google Forms спрощує створення тестів, анкет і опитувань, що робить процес оцінювання гнучким і зручним, а Google Forms – універсальним інструментом, який підходить як для роботи в аудиторії, так і для самостійного навчання. Цей інструмент дозволяє створювати різні види тестових завдань: питання закритої форми з множинним вибором, прапорці для вибору кількох правильних відповідей, введення тексту, вибір зі списку, шкала, сітка, дата та час [8, с. 43]. Викладачі можуть швидко створювати тести, які перевіряють знання здобувачів, отримувати автоматичні результати та забезпечувати зворотний зв'язок. Опитування та анкети також можуть бути використані для збору даних про інтереси здобувачів освіти, зворотного зв'язку щодо курсу чи інших аспектів навчання, що дозволяє викладачам оперативно адаптувати навчальні матеріали.

Слід наголосити на декількох важливих умовах впровадження Google Workspace в освітній процес. Згідно дослідження [13, с. 323], частина учасників освітнього процесу недостатньо обізнані у можливостях Google Workspace for Education, при цьому низький рівень обізнаності серед викладачів безпосередньо впливає на їхні можливості та готовність використовувати значний потенціал Google Workspace. По-друге, володіння цифровими навичками є необхідною компетентністю сучасної людини. Недостатній рівень інформатичної компетентності негативно впливає на ефективне використання хмарних сервісами.

Для максимальної ефективності впровадження Google Workspace for Education потрібно забезпечити комплексне навчання як для педагогічного персоналу, так і для здобувачів освіти. Варто організувати курси чи семінари для викладачів, де вони опанують основними інструментами Google Workspace. Такі тренінги можуть включати практичні заняття, де учасники набудуть навичок у створенні та організації навчальних матеріалів, управлінні класами в Google Classroom, проведенні відеоуроків через Google Meet тощо.

Здобувачів освіти слід навчити основам роботи з інструментами Google Workspace. Це можуть бути інструктажі чи відеоуроки, що пояснюють, як отримати доступ до завдань у Google Classroom, як

користуватися Google Drive для зберігання своїх робіт, як працювати над документами спільно з іншими студентами в Google Docs, як проходити тести в Google Forms та ін. Такі знання допоможуть їм швидко адаптуватися до цифрового навчального середовища і почуватися впевнено під час використання сервісів Google Workspace. Інформаційно-комунікаційні технології, зокрема хмарні технології, повинні впроваджуватися таким чином, щоб забезпечити не тільки якісне засвоєння знань, але й розвиток ключових соціальних навичок. Серед них: здатність до швидкого навчання, вміння працювати в команді, комплексне вирішення проблем, аналітичне та критичне мислення [8, с. 44].

Для ефективного використання Google Workspace for Education необхідне належне технічне забезпечення, зокрема підключення до Інтернету, доступ до пристроїв, в також постійна технічна підтримка. Оскільки всі інструменти Google Workspace функціонують онлайн, заклади освіти повинні забезпечити надійне та стабільне інтернет-з'єднання, особливо під час використання Google Meet для організації відеоуроків або коли велика кількість користувачів одночасно звертається до хмарного сховища Google Drive.

Важливо, щоб здобувачі освіти та викладачі мали цифрові пристрої, сумісні з Google Workspace, такі як ноутбуки, планшети чи смартфони. Заклади освіти можуть також розглянути можливість забезпечення студентів необхідними пристроями або організувати доступ до комп'ютерних класів. Створення команди технічної підтримки допоможе розв'язувати потенційні технічні проблеми, з якими можуть стикатися користувачі під час роботи з Google Workspace.

Існує кілька підходів до впровадження Google Workspace for Education в освітній процес, серед яких: поступове впровадження, інтеграція з навчальними дисциплінами, а також апробація у пілотних групах. Поступове впровадження передбачає інтеграцію Google Workspace for Education у кілька етапів. Наприклад, на першому етапі навчальний заклад може впровадити Google Classroom для організації завдань та тестів, а на наступних етапах – додавати інші інструменти, такі як Google Meet для дистанційних занять та Google Docs для спільної роботи над проектами.

Інтеграція онлайн сервісів Google з навчальними дисциплінами повинна бути методично обгрунтована та бути доречною. Наприклад, для

природничих наук можуть використовуватися Google Sheets для аналізу даних, а для мовних дисциплін – Google Docs для редагування текстів у реальному часі. Інші дисципліни можуть поступово включатися у процес залежно від потреб і готовності викладачів до використання онлайн сервісів.

Використання інструментів Google Workspace може бути адаптоване для досягнення конкретних педагогічних цілей – наприклад, для стимулювання групової роботи, підтримки критичного мислення або організації індивідуальних досліджень. Створення системи зворотного зв'язку (наприклад, через Google Forms) дозволить отримувати відгуки від учасників процесу щодо зручності та ефективності використання платформи, що дає можливість корегувати підходи до використання інструментів Google Workspace for Education. Комплексна імплементація Google Workspace for Education за всіма цими аспектами допоможе побудувати сучасну, ефективну та гнучку освітню систему, що відповідає викликам і потребам цифрової епохи.

Заклад освіти може налаштувати Google Workspace for Education відповідно до власних потреб і цілей. Наприклад, встановити різні рівні доступу для здобувачів освіти, викладачів та адміністративного персоналу, що допоможе забезпечити безпеку даних і контроль над використанням платформи. Заклад освіти може створити структуру папок у Google Drive для кожної дисципліни, розробити шаблони для звітів чи проєктів у Google Docs, а також налаштувати Google Classroom відповідно до навчального плану здобувачів освіти.

Слід зазначити, що крім Google Workspace for Education, існує інші освітні платформи, які пропонують скористатися онлайн сервісами для організації та забезпечення освітнього процесу. В даному контексті П. Микитенко та О. Галицький здійснили порівняльний аналіз можливостей Google Workspace for Education, Microsoft 365 Education та AWS Educate для забезпечення освітнього процесу. Як вважають дослідники, всі вони мають потужні функціональні можливості. Однак вибір конкретної хмарної платформи має ґрунтуватися на її ефективності у контексті вітчизняної системи освіти та її відповідності цілям навчання [9, с. 12]. На нашу думку, критеріями вибору освітньої хмарної платформи є безкоштовність в межах корпоративного домену закладу вищої освіти, різноманітність онлайн сервісів для реалізації управлінських та

прикладних задач, зрозумілий та інтуїтивний інтерфейс. Як раз цим критеріям відповідає Google Workspace for Education.

Висновки. Google Workspace for Education є ефективним засобом підтримки сучасного освітнього процесу, який підвищує якість навчання та полегшує співпрацю між учасниками освітнього процесу. Інтеграція платформи в заклад вищої освіти забезпечує доступ до навчальних матеріалів, дозволяє проводити оцінювання у реальному часі та сприяє організації роботи в команді.

Впровадження Google Workspace for Education в освітній процес відкриває нові можливості для закладів освіти, дозволяючи підвищити якість, гнучкість і ефективність навчання. Сучасні виклики, такі як дистанційне та змішане навчання, роблять цей інструмент надзвичайно актуальним. Поєднання інструментів платформи – від організації занять через Google Classroom і Google Meet до зберігання матеріалів у Google Drive – створює єдину інтегровану систему для навчання, яка сприяє спільній роботі, взаємодії та залученню здобувачів освіти та викладачів. Впровадження Google Workspace for Education є перспективним напрямком розвитку освіти, який дає змогу адаптувати навчання до вимог цифрової епохи, забезпечуючи доступ до якісної освіти незалежно від фізичного місця перебування учнів і викладачів.

Література

1. Войтович І. С., Трофименко Ю. С. Особливості використання Google Classroom для організації дистанційного навчання студентів. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2018. № 20. С. 39–43.
2. Гладких Г. В., Шарова Т. М. Організація самостійної діяльності здобувачів вищої освіти засобами ІКТ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. 2020. Т.2. № 69. С. 70–74.
3. Голуб І. І. Використання інфографіки в дистанційному курсі в Google Workspace for Education. *Інноваційна професійна освіта*. 2022. Т. 3, № 4. С. 52–54.
4. Завгородній І.В., Літовченко О.Л., Меркулова Т.В., Лисак М.С. Застосування хмарних технологій Google Workspace при викладанні у вищій школі. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи* : зб. статей VI

- Міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 листопада 2021 р., м. Полтава). 2021. С. 141–144.
5. Клехо О., Четверикова Т. Особливості запровадження технології змішаного навчання у педагогічному коледжі. *Інноватика у вихованні*. 2021. № 13(1). С. 245–251.
 6. Колмакова В., Терещук С., Шаров С. Використання цифрових інструментів Google Workspace For Education у дистанційному навчанні. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 7(21). С. 334–347.
 7. Косяченко В. Використання сервісів Google для організації змішаного навчання предметів математично-інформатичного циклу. *Інформаційно-комунікаційні технології в освіті*. 2021. № 8. С. 1–2.
 8. Медведєва М. О., Жмурко О. І., Криворучко І. І., Ковтанюк М. С. Організація продуктивної взаємодії між учасниками освітнього процесу в умовах дистанційного навчання: аналіз сучасних додатків. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. № 80(2). С. 39–45.
 9. Микитенко П. В., Галицький О. В. Використання сучасних хмарних технологій у навчальному процесі закладу вищої освіти. *Освітній дискурс: зб. наук. пр.* 2021. № 33(5). С. 7–17.
 10. Москаленко О. М., Федяй І. О., Бакуменко Т. К., Косенюк Г. В. Використання Google інструментів для освітнього процесу: Google Classroom як інноваційне рішення для дистанційного навчання. *Академічні візії*. 2023. № 19. С. 1–9.
 11. Олексюк В. П. Платформа Google Workspace for education як цифрова хмаро орієнтована системи управління навчанням у закладах вищої освіти. *Інновації в сучасній освіті: український та світовий контекст*. 2022. С. 38–40.
 12. Садовий М. І., Трифонова О. М. Випереджаюча роль освіти в умовах техногенно-інформаційного суспільства. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 7. С. 350–354.
 13. Sharov S. et al. Survey Analysis of University Teachers in Ukraine Regarding the Use of Google Workspace for Education. *TEM Journal*. 2024. № 13(1). Pp. 315–325.
 14. Sharov S. et al. Experience of using Google cloud services in Ukrainian universities: survey results. *E3S Web of Conferences*. 2024. 508, 03005. Pp. 1-9.

Трещов М.М.

доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління

Наумик А.С.

здобувач вищої освіти

Корх А.О.

здобувач вищої освіти

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУБ'ЄКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. В даній науковій статті здійснюється теоретичний аналіз суб'єктів реалізації державної політики у сфері освіти дорослих в контексті реформування сучасної системи вищої освіти, визначаються детермінанти та передумови.

Ключові слова: освіта, суб'єкт, реформування, держава, політика, освітня послуга, суспільство.

Treshchov M., Naumyk A., Korkh A. Theoretical analysis of subjects implementing state policy in the field of adult education in the context of reforming higher education in Ukraine. This scientific article provides a theoretical analysis of the subjects of implementation of state policy in the field of adult education in the context of reforming the modern system of higher education, determinants and prerequisites are determined.

Key words: education, subject, reform, state, policy, educational service, society.

Актуальність дослідження. Орієнтуючись на Розділ VI законопроекту «Про освіту дорослих» [2], а саме на органи управління у сфері освіти дорослих, слід чітко виокремити серед них ті, які в межах своїх повноважень здійснюють саме реалізацію цієї політики. Тож, серед державних органів влади, це, передусім, є: центральні органи виконавчої влади у сфері освіти і науки, центральні органи виконавчої влади у сфері праці, трудових відносин та зайнятості населення, центральні органи

виконавчої влади із забезпечення якості освіти та інші державні органи у межах своїх повноважень тощо.

Окремо слід виділити й органи місцевого самоврядування, як суб'єкт реалізації державної політики у сфері освіти дорослих, адже на них покладається забезпечення доступності та якості освіти дорослих на відповідній території, а також виконання регіональних програм у сфері освіти дорослих.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз суб'єктів реалізації державної політики у сфері освіти дорослих в контексті реформування вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Основними розробниками державної політики у сфері освіти дорослих, що відповідають не лише за її реалізацію, а й формування, є Верховна Рада України та її профільні комітети, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України тощо.

Окрім цього, суб'єктами реалізації державної політики у сфері освіти дорослих є професійні спілки, організації роботодавців, їх об'єднань тощо.

Тобто, можна зазначити, що основними стейкхолдерами у сфері освіти дорослих є: провайдери освітніх послуг для дорослих; роботодавці; профільні організації інститутів громадянського суспільства, а також експерти та дослідники цієї галузі [3].

А бенефіціарами у кінцевому рахунку від розроблення і реалізації політики у сфері освіти дорослих в Україні є: 1) молодь, люди середнього та похилого віку тощо; 2) роботодавці; 3) органи публічної влади.

Вважаємо за доцільне зазначити сутність поняття «провайдер освітніх послуг», як «юридична особа, фізична особа-підприємець, фізична особа, що надає освітні послуги здобувачам освіти дорослих» [2].

Так, О. Василенко, зазначає, що «серед ключових провайдерів освітніх послуг для дорослих виокремлюються:

- державні структури, які спрямовані на підвищення кваліфікації співробітників (галузеві, секторальні);
- бізнес-організації, які працюють у сфері підвищення професійної кваліфікації своїх працівників, і які надають освітні професійні чи особистісні послуги на комерційній основі (мовні, автомобільні курси, школи йоги тощо);

– громадські організації, які працюють за грантової підтримки (міжнародних організацій або органів місцевої влади), або можуть надавати освітні послуги своїм членам на іншій основі» [1].

Окремо зазначено типи провайдерів освітніх послуг у сфері освіти дорослих у ст.30 законопроекту України «Про освіту дорослих»: центри освіти дорослих; заклади післядипломної освіти; громадські об'єднання; інші установи та організації; фізичні особи, в тому числі фізичні особи-підприємці тощо [2].

Варто надати й такий перелік провайдерів освітніх послуг для дорослих в Україні, як: «заклади вищої освіти; заклади професійно-технічної освіти; інститути післядипломної освіти; бізнес-школи; корпоративні центри навчальної підготовки у приватному секторі; профільні організації громадянського суспільства (далі – ОГС) (громадські організації, спілки, професійні асоціації тощо); тренінгові та консультативні приватні компанії; навчальні центри при ОГС, за умови запровадження спеціальних курсів/програм для дорослих [7].

Важливими аспектами розвитку системи освіти дорослих в контексті комплексної трансформації вищої освіти України є необхідність збільшення інституційної спроможності закладів вищої освіти здійснювати статутну діяльність, а також використання інноваційних технологій проєктного менеджменту (управління) й залучення до роботи інститутів громадянського суспільства.

Про необхідність застосування вищеописаних управлінських (публічно-управлінських технологій) зазначають провідні фахівці галузі у своїх численних наукових працях. Зокрема д.ю.н., професор Н. С. Сидоренко наполягає на тому, що у вирішенні зазначених питань може прийти на допомогу розбудова та стимулювання діяльності інститутів громадянського суспільства [4]. В той час, як к.ю.н. І. В. Дзюба наголошує на необхідності активізації громадської ініціативи [3].

Центральний орган виконавчої влади, що є провідним у забезпеченні формування та реалізації державної політики у сфері освіти дорослих. є Міністерство освіти і науки України. Так, серед основних завдань і повноважень виокремлюють: «розроблення стратегічних документів та державних цільових програм у сфері освіти дорослих; аналіз та прогнозування розвитку освіти дорослих; здійснення ліцензування освітніх установ та валідації освітніх результатів; здійснення повноважень засновника щодо державних закладів освіти за дорученням і в межах, встановлених Кабінетом Міністрів України тощо»

[5]. Інші центральні органи виконавчої влади та галузеві міністерства України також можуть брати активну участь у розробці та реалізації державної політики у сфері освіти дорослих в контексті вищої освіти, зокрема в такому: формуванні стандартів сучасної вищої освіти; сприяння працевлаштуванню випускників закладів вищої освіти України; формування певних пропозицій щодо державного замовлення на підготовку фахівців відповідної (за сферою діяльності галізі) тощо.

Окремо варто зупинитися на важливості інститутів громадянського суспільства у реалізації державної політики у сфері освіти дорослих. З метою оптимізації процесу громадського управління освітою дорослих в Україні, слід «максимально спрямувати розвиток і вдосконалити роботу громадських організацій у сфері освіти дорослих та сприяти законодавчому і правовому закріпленню порядку їх створення та діяльності» [6].

Освіта водночас є і структурою, що контролюється органами державної влади, і частиною громадського життя, тобто виникає державно-громадська синергія. Через це саме в освітній галузі має яскраво відобразитися єдність інтересів держави і громадянського суспільства.

Висновки. Таким чином, основних суб'єктів реалізації державної політики у сфері освіти дорослих в Україні можна умовно об'єднати у такі чотири групи, як-от: державні органи влади та органи місцевого самоврядування; приватні бізнес-структури, зокрема фізичні особи-підприємці; інститути громадянського суспільства, зокрема профільні ОГС; наукові установи, зокрема навчальні заклади, науково-дослідні інститути тощо.

Література

1. Василенко О.В. Неформальна освіта дорослих: нове соціальне освітнє явище. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. 7. С. 35–44.
2. Законопроект «Про освіту дорослих». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/kolegiya-mon-rozglyanula-zakonoprojekt-pro-osvitu-doroslih26>.
3. Понятійна характеристика державнополітичної думки / М. М. Трещов та ін. *Цифрове наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти* : зб. наук. пр. за матеріалами III міжнар. наук. конф. (6 верес. 2024 р., м. Дніпро). С. 50–52.

4. Сидоренко Н., Наумик А., Брагіна К. Особливості функціонування інститутів громадянського суспільства в контексті переходу України до впровадження концепту «сервісної держави». *Theoretical and practical aspects of modern scientific research*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-24.11.2023.13>.
5. Нікітчина С. Освіта дорослих як соціально-економічна та педагогічна проблема. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспектива*. 2013. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2011_3\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2011_3(1)_7).
6. Титаренко Д.В. Сучасний стан громадського управління освітою дорослих в Україні. *Механізми публічного управління*. 2016. № 4-5 (30-31). С. 21–28.
7. Якою має бути політика навчання дорослих в Україні? Аналітичний звіт. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/analytics/yakoju-maye-butyu-polityka-navchannya-doroslyh-v-ukrayini/>.

Цвілий С.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного, готельного
та ресторанного бізнесу*

Зайцева В.М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри туристичного, готельного
та ресторанного бізнесу*

Дзяпка А.М.

*здобувач вищої освіти
Національний університет «Запорізька політехніка»*

ТРЕНДИ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ

Анотація. Досліджено реалії туристичної університетської освіти. Представлено розуміння інноваційного освітнього середовища. Структуровано базові задачі, які вирішуються у процесі навчальної та науково-методичної роботи кафедри університету з надання туристичної освіти. Запропоновано комплекс методів щодо інноваційного розвитку потенціалу випускників спеціальності

242 Туризм і рекреація. Сформульовано туристичні задачі кафедри на післявоєнний період.

Ключові слова: туризм, освіта, інноваційний потенціал, тренд, кафедра.

Tsviliy S., Zaytseva V., Dziapka A. Trends of modern tourism in university education. The realities of tourism university education have been studied. An understanding of the innovative educational environment is presented. Basic tasks are structured, which are solved in the process of educational and scientific-methodical work of the department of the university on providing tourism education. A set of methods for the innovative development of the potential of graduates of the specialty 242 Tourism and recreation is proposed. The department's tourism tasks for the post-war period have been formulated.

Key words: tourism, education, innovative potential, trend, department.

Актуальність дослідження. На етапі розвитку професійної туристичної освіти в умовах війни найбільш актуальним аспектом стає процес граничної наблизеності змісту навчальних дисциплін до післявоєнних вимог ринку праці, насамперед – ринку того регіону, в якому знаходиться заклад вищої освіти та у туристичних організаціях якого проходять практику здобувачі, які навчаються за спеціальністю «Туризм і рекреація» [5]. Важливим для успішності освітнього процесу у закладі вищої освіти є усвідомлення всіма учасниками (викладачами та здобувачами) специфіки післявоєнного розвитку регіонального туризму, що виявляється у культурній політиці регіону, особливостях споживання ресурсів в туризмі зі своєю регіональною специфікою. Інвестиції в туризм регіону, що мають стати результатом запуску механізмів державно-приватного партнерства дозволять залучити додаткові кошти до здійснення туристичних проєктів. Так, актуальним є розуміння туристичних трендів учасниками освітнього процесу.

Мета статті. Метою дослідження є вивчення післявоєнних перспектив та трендів сучасного туризму для їх розуміння учасниками освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. В Національному університеті «Запорізька політехніка» кафедра туристичного, готельного та

ресторанного бізнесу має у своєму складі досвічений професорсько-викладацький колектив однодумців, які разом зі здобувачами вищої освіти приймали участь у туристичних проектах ще до війни. Тренд розвитку кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу відповідає загальним принципам державної політики у сфері туризму та розвитку туризму у Запорізькій області. Кафедра в межах освітньої і наукової діяльності приймає участь у розробці пропозицій щодо пріоритетних напрямів інноваційного розвитку туристичної галузі. У складі кафедри працюють і після війни повинні працювати представники природничих, економічних, соціальних, гуманітарних дисциплін, оскільки система освіти в рамках професій, пов'язаних з туризмом, вимагає від здобувачів умінь, знань та навичок у рамках широкого спектра наук прикладного й фундаментального характеру. Крім того, актуальна схема сучасної освіти передбачає використання міждисциплінарних підходів до комплексного освоєння дисциплін навчального плану 242 Туризм і рекреація.

Вивчення того, що зроблено для туристичної освіти за останні 17 років (з 2007 по 2024 рр.) в межах кількох освітніх програм дозволяє зробити висновок, що освітня, наукова, педагогічна діяльність кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу вписується в загальну концепцію інноваційної науки, що має справу з відкритими системами, які динамічно розвиваються. Такими системами є: культурний туризм і міський туризм як його різновид; міста епохи глобалізації, які є головним об'єктом туристичного інтересу; джерела (речові, письмові, образотворчі, аудіо- та відеоджерела тощо). Без наукових, освітніх та практичних знань, які здобуваються при вивченні різних предметів кафедри, не можна уявити собі та опанувати практику сучасного туроперейтингу [6].

Університетська наука, що підтримує впровадження в систему туристичної освіти методів, які забезпечують системно-методологічний підхід до навчання, передбачає розвиток як фундаментальних його основ, так і прикладних методів, орієнтованих на інноваційний підхід до авторських курсів та системи взаємодії дисциплін навчального плану [1]. Інноваційне освітнє середовище представляє собою тісний зв'язок внутрішнього та зовнішнього середовища здобувачів та педагогів як учасників загального інноваційного процесу, що відбувається в

світовому та національному туризмі. Зовнішнім є середовище регіонального туризму, з яким кафедра активно взаємодіє протягом останнього десятиліття. Зовнішнє (макро-) й внутрішнє (мікро-) середовище надають опосередкований і прямий вплив на результати інноваційної діяльності [7]. Результатом діяльності стали кваліфікаційні роботи здобувачів-бакалаврів, які присвячені методичному забезпеченню туристичних програм, які здійснюються на території Запорізької області під патронатом Запорізької обласної державної адміністрації. В процесі розробки методичних матеріалів як компоненти макросередовища виступали культурні ресурси Запорізької області, екскурсійні маршрути, локації. Зовнішнє макросередовище включало в себе соціокультурне, технологічне, економічне середовище регіону, в умовах якого проектувалися і реалізовувалися програми.

Компонентами зовнішнього мікросередовища можна вважати туристичні фірми, в які студенти проходили практику і, беручи активну участь у створенні каталогу турів, ануванні, у розрахунку калькуляції собівартості туристичного продукту, вони здійснювали безпосереднє знайомство з певними стратегічними зонами господарювання (ринком, ланками адміністративної системи, ланками туристичної інфраструктури) як складових інноваційного процесу. Після такого досліджень та вивчення середовища кафедрою, як внутрішнім інноваційним середовищем Національного університету «Запорізька політехніка», збагатилися зовнішні зв'язки, отримано досвід участі в туристично-екскурсійній практиці, що позитивно позначилось на всій інноваційній діяльності – організаційній, освітній, методичній, науково-методологічній. Для здобувачів вищої освіти участь у виконанні різних досліджень та розробка туристичних проектів стала основою системного підходу в туризмі, що дозволило усвідомити туризм як систему, яка будується на принципах: цілісність; ієрархічність; структуризація; множинність. Знайомство здобувачів вищої освіти на прикладі конкретного, соціально значущого проекту (кваліфікаційна робота) з системним підходом до практики та теорії туризму включало обов'язковість вивчення та практичного використання цілого ряду «підходів», таких як: елементний, структурний, комплексний, функціональний, цільовий, ресурсний, комунікаційний [2].

Наука про туризм будується і мислиться як система. Системний підхід до туризму та до дисциплін навчального плану, на наш погляд, мають допомогти здобувачу вищої освіти сформувати системний погляд на комплекс видів професійної діяльності у туризмі та показати шлях до професійного зростання, розвинути системне, інноваційне мислення [11; 12]. Дана теза укладається в рамки поняття інноваційний педагогічний досвід та підтипи, що виділяються на основі ставлення до предмета педагогічної діяльності. У навчально-науковій практиці кафедри (постійно кореспондується з практикою сучасного туризму) використовуються підтипи інновацій, які застосовуються: 1) до структурних елементів освітньої системи (форм, методів, прийомів, технологій навчання тощо); 2) до галузі педагогічного застосування (до всього навчального процесу, до окремих навчальних курсів тощо); 3) до сфер взаємодії учасників освітнього процесу (у колективному навчанні при аудиторних заняттях, при груповому навчанні у малих і мікрогрупах та на індивідуальних заняттях, у наставництві, кураторстві); 4) до функціональних можливостей (нововведенням педагогічних засобів, новаціям в управлінні тощо); 5) до способів здійснення (плановим, періодичним, спонтанним); 6) до масштабності поширення (на рівні кафедри, факультету, профільних університетів, регіонів, на міжнародному рівні); 7) до соціально-педагогічної значущості (проекти для розвитку туризму Запорізької області); 8) до обсягу інноваційних заходів (локальним, колективним, масовим); 9) до ступеня передбачуваних перетворень (коригуючим, модернізуючим, проривним тощо); 10) до особистісного становлення суб'єктів освіти [8; 10; 13].

В останні роки перед кафедрою стояла низка завдань, які пов'язані із особистісним становленням суб'єктів освіти, до яких належать здобувачі вищої освіти і члени професорсько-викладацького колективу кафедри. Це такі задачі, які вирішуються у процесі навчальної та науково-методичної діяльності, а саме:

– аналіз процесу підготовки здобувачів, які навчаються за спеціальністю 242 Туризм і рекреація, щодо його відповідності туристичній практиці;

– аналіз процесу наукового та творчого розвитку членів професорсько-викладацького складу кафедри, моніторинг їх готовності до вирішення завдань сучасної практики туризму, тестування гтовності

до інноваційної діяльності у сфері туристичної практики та практикоорієнтованої туристичної освіти;

– розробка основ тезаурусного підходу до навчання в університеті на базі визначення та оцінки «нульового» зрізу параметрів тезаурусу, з яким здобувачі приходять до закладу вищої освіти, та «кінцевого», з яким вони залишають ЗВО. Поняття тезаурусу як сховища інформації та набутого досвіду, лежить в основі тезаурусного підходу, який в деякому сенсі є протилежністю історико-теоретичному підходу. Якщо історико-теоретичний підхід вимагає розглядати всі культурні явища, що вивчаються у процесі освоєння освітньої програми, у широкому контексті, то тезаурусний підхід передбачає виявлення у здобувача культурних орієнтирів, що склалися, які організують структуру тезаурусу кожного з них з урахуванням їх індивідуальних здібностей. У процесі навчання здобувач як суб'єкт, на якого спрямована освітня діяльність, має заповнювати три головні тезаурусні ємності («резервуари»), які відповідають предметам туристичної: 1) туристичне середовище як історико-культурний просторово-часовий континуум (ця тезаурусна ємність заповнюється за допомогою таких предметів навчального плану, як географія з її розділами та цілої низки інших – «середовищних» предметів); 2) турист як споживач туристичного продукту, його інформаційні та комунікаційні потреби; цілий комплекс знань, пов'язаних із туристом як людиною, як особистістю (заповнюється за допомогою таких предметів, як психологія, антропологія, соціологія, маркетинг, економіка тощо); 3) туризм як сфера діяльності, комплекс сформованих уявлень, що пов'язані з гуманістичної і комерційної стороною туристської комунікації (менеджмент, екскурсійна діяльність, туроперейтинг, підприємництво, організація бізнесу);

– розвиток вертикалі туристичної освіти, яка вибудовується як єдина система, до якої входить довузівський компонент – підсистема додаткової краєзнавчої освіти школярів. У формуванні довузівського компоненту протягом п'ятнадцяти останніх років беруть участь співробітники кафедри, допомагаючи системі додаткової освіти у приведенні педагогічних завдань середньої школи у відповідність до вимог туристичного ринку [4]. Розвиток вертикалі туристичної освіти містить аналіз контингенту абітурієнтів, які вступають до університету на цю спеціальність, та облік отриманих даних у навчальному процесі;

– всемірна участь у коригуванні змісту та форм не лише університетської, довузівської, а й постдипломної галузевої туристичної освіти.

Автори стверджують, що кінцевою метою вдосконалення методологічних засад туристичної освіти є інноваційний розвиток потенціалу вищої школи. У цьому зв'язку автори пропонують такий комплекс взаємодіючих між собою методів, які, будучи разом узятими, здатні сформувавши блок загальнонаукових та професійних компетенцій, необхідних для всіх видів професійної діяльності випускників спеціальності 242 Туризм і рекреація. Системний та інші наукові підходи як комплекси структур та механізмів, що застосовуються у туристичній освіті, а також практиці туризму, сприяють науковому обґрунтуванню стратегії розвитку туристичної освіти на певний період, поки на горизонті не з'явилися нові тренди туристської практики, які вимагатимуть і нових освітніх парадигм. Університетська наука є ключовим елементом наукового потенціалу України і значною мірою визначає якість підготовки висококваліфікованих спеціалістів у системі вищої школи з урахуванням наступних підходів до університетської туристичної науки і освіти: 1) цивілізаційний (історико-типологічний) підхід; 2) реалістичний підхід; 3) вербально-комунікаційний підхід; 4) географічний (ландшафтний) підхід; 5) культурологічний (ресурсорієнтований) підхід; 6) структурно-семантичний підхід; 7) сервісний (клієнтоорієнтований) підхід; 8) креативний підхід; 9) економічний підхід; 10) трансдисциплінарний підхід [3].

Крім цього, необхідно назвати два основні загальнонаукові методи, які актуальні для туристичної освіти: 1) аналітичний метод (основа прогнозування та підприємницької діяльності в туризмі); 2) проектний метод (лежить в основі туроперейтингу, яким займаються підприємства туристичної сфери та органи управління туризмом в процесі керування проектною діяльністю у регіонах).

Висновки. Так, інноваційна орієнтація діяльності кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу Національного університету «Запорізька політехніка» у воєнному періоді і повоєнній перспективі має забезпечуватись за рахунок підготовки кваліфікованих кадрів, зростаючої участі викладачів та здобувачів (бакалаврів й магістрів) у виконанні проектів, передачі результатів суб'єктам державно-приватного партнерства (туристичним фірмам, державним установам, некомерційним організаціям). Підсумком такої діяльності

повинні стати: досвід від взаємодії з органами влади, які є відповідальними за розвиток туризму в Запорізькій області, та почуття причетності до соціально-значущої практики туризму [9]. Особливу увагу слід приділяти підготовці фахівців таких різновидів туристичної діяльності як військовий туризм, патріотичний туризм й дитячо-юнацький туризм. В повоєнному періоді слід зосередити увагу на таких невирішених задачах: по-перше, продовжити розкривати інноваційне бачення парадигми сучасної освіти у сфері туризму, що базується на ідеях синергетики, взаємодії дисциплін та цілісності практикоорієнтованих технологій; по-друге, активувати роботу з ознайомлення теоретиків та практиків туристичної сфери з інноваційними розробками в організаційно-управлінських та культурних видах професійної діяльності; по-третє, прийняти участь у розробці та формуванні змісту оновленого довідника з туризму Запорізької області на основі параметрів конструювання регіональних маршрутів, їх науковому осмисленні; по-четверте, сприяти розвитку науки, теорії та практики національного туризму України.

Література

1. Кукліна Т., Цвілій С., Журавльова С. Загальні тенденції розвитку світового туризму: від коронавірусу до військової агресії. *Підприємництво та інновації*. Київ : ПВНЗ «МУФ» ; Одеса : ВД Гельветика, 2022. Вип. 23. С. 12-15.
2. Полежаєв Ю. Г. Особливості місцевої тревел-журналістики у контексті розвитку внутрішнього туризму. *Держава та регіони*. 2013. № 2. С. 102–105.
3. Полежаєв Ю. Г. Тревел-журналістика у контексті розвитку індустрії туризму. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2013. № 1. С. 96–99.
4. Полежаєв Ю. Г. Тревел-журнали в Україні: структурно-функціональні та жанрово-тематичні особливості : автореф. дис... канд. наук з соц. ком. : спец. 27.00.04 «Теорія та історія журналістики». Запоріжжя, 2017. 20 с.
5. Цвілій С. М., Зайцева В. М., Науменко В. О. Тенденції інноваційного навчання та розвитку персоналу вітчизняних туристичних фірм. *Українські студії в європейському контексті*. 2022. № 5. С. 245–253.

6. Цвілій С. М., Зайцева В. М., Сокол К. М. Повоєнний розвиток підприємств індустрії туризму на основі впровадження інформаційних технологій. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 7. С. 381–388.
7. Tsviliy S., Gurova D., Kuklina T. Research of the specifics of providing tourist education in the latest conditions: marketing approach. *Role of science and education for sustainable development : monography ; Part 2.13*. University of Technology, Katowice, Poland, 2021. P. 252-266.
8. Tsviliy S., Gurova D., Zhilko O. Improving the training of professionals in the tourism industry on the basis of according to world experience in the use of innovative approaches to design learning outcomes. *Modern approaches to ensuring sustainable development : collective monograph*. Part 3.2. Academy of Silesia. The University of Technology in Katowice, 2023. P. 460-470.
9. Tsviliy S., Gurova D., Zhilko O., Zaitseva V. Professional online training of specialists for the domestic tourism and recreation industry. *Digital macro trends and technologies of the XXI century: monograph. Part I*. Czech Republic. Praha: OKTAN PRINT, 2022. P. 158-170.
10. Tsviliy S., Vasylychev D., Gurova D. Organizational and innovative approaches to the development of labor resources in the service industries in the regional market of educational services. *Contemporary technologies in the educational process : monography*. Edited by Magdalena Wierzbik-Stronska, Galyna Buchkivska. Katowice, Poland, 2020. P. 141-148.
11. Tsviliy S., Vasylychev D., Gurova D. Transformation of the personnel management system of a typical hospitality enterprise into an innovative structure. *Економічний простір : Збірник наукових праць*. Дніпро : ПДАБА, 2020. № 164. С. 129-133.
12. Vasylychev D., Tsviliy S., Zhilko O. Socio-economic aspects of staff's innovative development and training in service enterprises: world and domestic experience. *Digital transformation of society: theoretical and applied approaches : monography ; Part 2.5*. Monography 46, University of Technology, Katowice, Poland, 2021. P. 315-326.
13. Wayan E. A., Koval V., Ni Putu Santi Suryantini. Polyezhayev Yu. Shifting consumers' sustainable behavior in the hospitality industry. *Second International Conference on Sustainable Futures: ICSF 2021*. Kryvyi Rih, Ukraine, May, 19-21, 2021. Vol. 280.

Чай Н.М.

методист Навчально-наукового центру
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Анотація. У статті розглядаються можливості використання медіатехнологій у процесі патріотичного виховання дітей та молоді. Проаналізовано сучасні інструменти та платформи, які сприяють формуванню національної ідентичності, громадянської свідомості та любові до рідної країни. Окрему увагу приділено інтерактивним підходам і мультимедійному контенту, що поєднують освітні та виховні компоненти. Наведено практичні рекомендації для педагогів і батьків щодо інтеграції медіатехнологій у виховний процес.

Ключові слова: медіатехнології, патріотичне виховання, національна ідентичність, інтерактивний контент, освітній процес, молодь.

Chai N.M. Use of media technologies as a means of patriotic education for children and youth. The article examines the potential of using media technologies in the process of patriotic education for children and youth. Modern tools and platforms that contribute to the formation of national identity, civic consciousness, and love for the native country are analyzed. Special attention is given to interactive approaches and multimedia content that combine educational and upbringing components. Practical recommendations for educators and parents on integrating media technologies into the educational process are provided.

Key words: media technologies, patriotic education, national identity, interactive content, educational process, youth.

Актуальність. У сучасному світі, де технології стрімко розвиваються і займають центральне місце в житті кожної людини, питання патріотичного виховання молоді набуває нових аспектів. Традиційні методи виховної роботи вже не можуть конкурувати з

потужним впливом медіа, яке формує світогляд і цінності нового покоління. Медіатехнології, включаючи інтернет, соціальні мережі, відеоігри та мобільні додатки, стали основними джерелами інформації для дітей та молоді, що відкриває нові можливості для їх використання у патріотичному вихованні.

Питання патріотичного виховання через використання медіатехнологій є міждисциплінарною темою, що досліджується фахівцями з різних галузей: педагогіки, соціології, медіазнавства та психології. Серед основних науковців, які зробили вагомий внесок у дослідження цих аспектів, можна виділити наукові праці І. Беха, С. Ожегова, Ю. Лотмана, О. Гришиної, С. Шарова, Г. Гладких, А. Резниченка та ін.

Метою статті є дослідження можливостей та ефективності використання сучасних медіатехнологій для формування патріотичної свідомості серед дітей і молоді.

Виклад основного матеріалу. Патріотичне виховання, яке спрямоване на формування в молодих людей любові до Батьківщини, поваги до національної культури, історії та традицій, має значну підтримку через інтеграцію медіатехнологій у виховний процес. Розуміємо, що патріотичне виховання є важливою складовою формування національної ідентичності та громадянської свідомості молоді. В сучасних умовах воно стає важливим елементом соціалізації молодого покоління, особливо з огляду на глобалізаційні процеси, що часто розмивають національні цінності та ідентичність. Традиційно патріотичне виховання здійснюється через освітні програми, громадські заходи та інституції, але розвиток технологій вимагає нових підходів до цього процесу [1, с. 72].

Медіатехнології відіграють ключову роль у житті сучасної молоді. Згідно з дослідженнями, діти та підлітки проводять значну частину свого часу в інтернеті, соціальних мережах, граючи у відеоігри або переглядаючи контент на відеохостингах, що впливає не лише на їхнє сприйняття світу, але й на формування моральних і патріотичних цінностей [2, с. 78].

У сучасному світі медіа забезпечують швидкий доступ до широкого спектру інформації, що дозволяє молоді дізнаватися більше про історію своєї країни, героїв, культурну спадщину. Натомість відео, інтерактивні

програми та анімації роблять процес навчання цікавим і захоплюючим. Сучасні технології дозволяють користувачам не лише пасивно споживати контент, але й брати участь у його створенні (наприклад, через блоги, соціальні мережі, створення відео) [7, с. 149]. Платформи на кшталт YouTube або Instagram можуть бути ефективними для поширення патріотичних ініціатив та контенту, спрямованого на формування національної самосвідомості. Саме тому усвідомлюємо, що використання медіатехнологій у патріотичному вихованні може бути багатограним. Вони дозволяють створювати контент, що сприяє розвитку любові до Батьківщини та розуміння національних цінностей.

Сучасні платформи для навчання, такі як онлайн-курси, інтерактивні програми та мобільні додатки, дозволяють учням отримувати знання про історію, географію та культуру своєї країни в інтерактивній формі. Наприклад, ігрові освітні додатки, де молодь може брати участь у віртуальних подорожах історичними місцями, можуть сприяти глибшому розумінню національної спадщини [6, с. 165].

Соціальні медіа – це потужний інструмент для поширення патріотичних ідей серед молоді. Через платформи, такі як Facebook, Instagram або TikTok, можна організовувати акції, флешмоби або виклики, спрямовані на підвищення національної самосвідомості. Наприклад, флешмоби до Дня незалежності чи інші символічні події можуть об'єднувати тисячі молодих людей навколо спільних національних цінностей. Ігрові платформи також можуть бути використані для патріотичного виховання.

Сучасні відеоігри на історичну тематику, де гравці беруть участь у реконструкціях важливих подій з історії своєї країни, можуть формувати у молоді глибоке розуміння героїзму і жертвовності попередніх поколінь. Віртуальна реальність (VR) також відкриває нові можливості для патріотичного виховання. Наприклад, учні можуть брати участь у віртуальних екскурсіях по музеях або історичних місцях, що дозволяє їм більш активно і глибоко зануритися в історію своєї країни [9, с. 13].

Попри всі переваги медіатехнологій, вони також мають свої виклики. Поширення ненадійної інформації, пропаганди або дезінформації може негативно вплинути на свідомість молоді. Крім того, надмірне захоплення віртуальним світом може призвести до втрати

зв'язку з реальними цінностями та культурною спадщиною. Але поряд із тим розуміємо, що одним із важливих аспектів є медіаграмотність молоді, яка дозволяє їм критично сприймати інформацію, аналізувати її та робити свідомі висновки [4, с. 88].

Медіатехнології стають невід'ємною частиною сучасного світу, і їх використання в патріотичному вихованні дітей та молоді відкриває нові можливості для формування національної свідомості. Інтерактивні освітні платформи, соціальні мережі, відеоігри та інші технологічні рішення дозволяють зробити цей процес цікавим, захоплюючим і ефективним. Проте, важливо враховувати виклики, пов'язані з дезінформацією та надмірним впливом медіа, тому необхідно забезпечити розвиток медіаграмотності серед молоді [5, с. 174].

Використання медіатехнологій у патріотичному вихованні дітей та молоді відкриває нові перспективи для розвитку національної свідомості та формування громадянської відповідальності. Сучасні технології надають можливість створювати інтерактивні, візуально привабливі та захоплюючі форми навчання, що сприяють глибшому розумінню історії, культури та національних цінностей. Онлайн-платформи, соціальні мережі, відеоігри та віртуальна реальність допомагають донести патріотичні ідеї у доступній і привабливій для молоді формі [8, с. 137]. Однак, важливо пам'ятати про ризики, пов'язані з надмірною медіаінтеграцією: можливість впливу дезінформації, пропаганди або формування споживацької культури, що може нівелювати позитивний ефект патріотичного виховання. Це може негативно вплинути на суспільну та особисту думку. Тому розвиток медіаграмотності, або, як її іноді називають медіакомпетентності, серед молоді є ключовим елементом для успішного використання медіатехнологій у виховному та освітньому процесі [3, с. 572].

Висновки. Поєднання традиційних методів патріотичного виховання із сучасними медіатехнологіями може значно підвищити ефективність цього процесу, роблячи його більш цікавим і дієвим для молодого покоління. Використовуючи потенціал новітніх технологій, суспільство має можливість виховати покоління, що не лише пишатиметься своєю країною, але й активно долучатиметься до її розвитку.

Література

1. Гладких Г. В., Шарова Т. М. Організація самостійної діяльності здобувачів вищої освіти засобами ІКТ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. 2020. Т. 2, № 69. С. 70–74.
2. Кіндратець О., Сергієнко Т. Національна ідентичність як умова збереження та зміцнення державного суверенітету. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Історія. Політологія. 2023. № 35-36. С. 78–89.
3. Коркос Я. О. Медіаграмотність студентів закладів вищої освіти. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 1 (35). С. 570–577.
4. Кульчицький В. Патріотичне виховання як складова професійної підготовки майбутнього фахівця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2019. № 1(44). С. 88–92.
5. Резниченко А. А., Шарова Т. М. Проблеми та переваги дистанційного навчання в умовах пандемії у закладах вищої освіти. *Українські студії в європейському контексті*. 2021. № 4. С. 174–181.
6. Шаров С., Шарова Т. Візуалізація навчального матеріалу в умовах дистанційного навчання: зб. тез. доп. міжнар. наук. конф. «Українська словесність у полікультурно-освітньому просторі сьогодення» (23-24 вересня 2021 р., м. Одеса). С. 165–169.
7. Шаров С., Шарова Т. Формування індивідуальної освітньої траєкторії студента засобами інформаційної системи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2018. № 19. С. 149–154.
8. Юнакевич А. С. Медіаосвіта в умовах цифровізації. *Проблеми науки*. № 24. 2022. С. 137–142.
9. Янушева О. А. Навчальний матеріал: основи візуального простору. *Освітній простір науковця*. № 12. 2009. С. 12–15.

Чай О.М.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

Науковий керівник: к.т.н., доцент Мірошніченко М.Ю.

ЗНАЧЕННЯ ІКТ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Анотація. Електронна комерція (e-commerce) є ключовим елементом сучасної глобальної економіки, що розвивається з надзвичайно швидкими темпами завдяки поширенню інтернету, мобільних технологій і цифрових рішень. У цій статті досліджуються основні характеристики, переваги, недоліки, виклики та перспективи електронної комерції, а також її вплив на бізнес-моделі та споживацьку поведінку.

Ключові слова: електронна комерція, цифрова економіка, інтернет-торгівля, автоматизація, персоналізація, кібербезпека.

Chai O. The Role of ICT in the Implementation of E-Commerce. E-commerce is a key element of the modern global economy, developing at an exceptionally rapid pace due to the spread of the internet, mobile technologies, and digital solutions. This article explores the main characteristics, advantages, disadvantages, challenges, and prospects of e-commerce, as well as its impact on business models and consumer behavior.

Keywords: e-commerce, digital economy, online trade, automation, personalization, cybersecurity.

Актуальність. Електронна комерція, або e-commerce, визначається як процес продажу товарів і послуг через інтернет. Вона стала невід'ємною частиною сучасного бізнесу, впливаючи на традиційні моделі продажів та споживацькі звички. Стрімкий розвиток технологій, зокрема поширення мобільних пристроїв і соціальних медіа, сприяв зростанню ринку електронної комерції. У цьому контексті важливо дослідити її унікальні особливості, які вирізняють цей сектор серед інших економічних галузей.

Глобалізація, яка відбувається завдяки електронній комерції, дозволяє підприємствам різного масштабу – від малих сімейних компаній до великих корпорацій – конкурувати на міжнародній арені. Споживачі також отримують ширший вибір товарів і послуг, що підвищує їхній рівень задоволеності, адже вони можуть знайти продукти, які краще відповідають їхнім потребам. Для ефективної роботи в такому середовищі бізнесам необхідно впроваджувати цифрові інструменти для управління логістикою, маркетингом та взаємодією з клієнтами. Автоматизація цих процесів допомагає компаніям не лише економити час та ресурси, але й швидше реагувати на зміни на ринку.

Метою статті є дослідження особливостей електронної комерції, а також виявлення її основних переваг, недоліків і викликів, з якими стикаються бізнеси в умовах цифрової економіки. У статті аналізується вплив електронної комерції на глобальну економіку, можливості для бізнесів щодо розширення ринків, оптимізації процесів і збільшення доходів.

Виклад основного матеріалу. Однією з ключових переваг електронної комерції є її здатність функціонувати у цифровому середовищі, можливість продажу продукції та послуг будь-кому користувачу, незалежно від їх місцезнаходження. Клієнт може здійснити покупку з будь-якої точки світу, якщо має доступ до веб-сайту продавця. Це дозволяє бізнесу значно розширити цільову аудиторію та працювати на глобальному ринку, без географічних обмежень [5, с. 81]. Це спрощує логістику та дає бізнесам можливість виходити на міжнародні ринки без необхідності відкриття фізичних магазинів. В e-commerce більшість процесів автоматизовані, включаючи обробку замовлень, управління інвентарем, аналітику продажів і маркетингові кампанії. Автоматизація не лише підвищує ефективність, але й зменшує витрати та кількість людських помилок.

Електронна комерція спрощує процес взаємодії між бізнесами і споживачами завдяки інструментам цифрового маркетингу, таким як соціальні медіа, електронна пошта, таргетована реклама. Завдяки детальному аналізу поведінки користувачів компанії можуть налаштовувати рекламні кампанії таким чином, щоб максимально ефективно залучати цільову аудиторію [1, с. 98].

Переваги електронної комерції станом на зараз передбачають глобальний ринок, зниження витрат, зручність для споживачів. Інтернет дозволяє бізнесам взаємодіяти з клієнтами у будь-якій точці світу. Це відкриває нові можливості для розширення бізнесу та доступу до різноманітних ринків. Глобальна присутність дає можливість компаніям працювати з широкою аудиторією та підвищувати свої доходи [2, с. 286]. Глобальна присутність дозволяє бізнесам працювати з клієнтами різних культур, мов та економічних контекстів, що відкриває нові можливості для диференціації продуктів і створення унікальних пропозицій для різних аудиторій. Таке розширення зменшує ризики, пов'язані з коливаннями попиту в одній конкретній країні чи регіоні [4, с. 76].

Завдяки доступу до глобального ринку компанії можуть не лише збільшити свої доходи, але й оптимізувати виробничі та логістичні процеси. Використовуючи різні постачальницькі мережі та працюючи з клієнтами з різних країн, вони отримують більше можливостей для масштабування та зростання свого бізнесу. У порівнянні з традиційною роздрібною торгівлею, електронна комерція значно знижує операційні витрати. Компанії не потребують витрат на утримання фізичних магазинів, персонал або комунальні послуги. Крім того, автоматизація багатьох процесів допомагає зменшити витрати на обробку замовлень і ведення обліку. Електронна комерція забезпечує клієнтам зручний спосіб здійснення покупок у будь-який час доби. Покупці можуть переглядати товари, порівнювати ціни, читати відгуки і приймати обґрунтовані рішення про покупку без необхідності фізично відвідувати магазини.

Штучний інтелект (ШІ) пропонує широкі можливості в економічній сфері, які можуть бути використані для забезпечення фінансового розвитку, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Його використання сприяє оптимізації економічних та комунікаційних процесів, підвищенню ефективності та зниженню витрат. До таких можливостей належать застосування ШІ в системах управління персоналом, впровадження роботизованих співробітників (чат ботів) для взаємодії з клієнтами, аналіз пасажирських потоків на різних видах транспорту тощо [7, с. 139]. Одним з важливих та корисних напрямків використання в електронній комерції є автоматична генерація описів товарів та послуг. Ці описи мають бути якісно написаними, щоб мотивувати відвідувачів веб-сайтів до здійснення покупок. Хоча вони ще мають певні недоліки, такі інструменти вже є надійними помічниками,

які допомагають заощаджувати ресурси в електронній комерції та підвищувати економічну ефективність бізнесу [5, с. 91].

Декілька слів слід сказати про криптовалюту, яка останнім чином стала досить розповсюдженою в тих випадках, коли потрібно забезпечити максимальну безпеку та анонімність транзакцій. На відміну від банківських систем, криптовалютні транзакції не потребують посередника, виконуються майже миттєво, при цьому комісія зазвичай мінімальна. Підтвердження транзакцій відбувається лише за умови виконання запрограмованих умов обома сторонами. Основою функціонування Bitcoin є технологія блокчейн (blockchain), що являє собою структуровану базу даних, що складається з ланцюжку блоків, де кожен блок пов'язаний із попереднім. У кожному блоці може зберігатися інформація про транзакції, дані користувачів, отримані кредити тощо. Новий блок додається в кінець ланцюжка, формуючи безперервний реєстр даних. Цей зростаючий список записів пов'язується між собою за допомогою криптографічних методів, що забезпечує безпеку та цілісність даних. Варто зазначити, що завдяки криптографічному алгоритму, який використовується в блокчейні, записи залишаються анонімними та захищеними, що запобігає витоку особистої інформації до сторонніх осіб [3, с. 99].

Недоліки електронної комерції зводяться до безпеки та конфіденційності, логістичних проблем, відсутності фізичної взаємодії з товаром. Незважаючи на постійне вдосконалення технологій захисту даних, питання безпеки залишається ключовою проблемою для електронної комерції. Хакерські атаки, витік персональних даних, фінансові шахрайства – це реальні загрози для компаній і споживачів. Хоча електронна комерція дозволяє продаж товарів по всьому світу, логістичні питання, такі як доставка, можуть стати викликом. Від затримок у доставці до проблем з митницею – ці фактори можуть негативно вплинути на споживацьке враження [6, с. 229]. Одним із основних недоліків електронної комерції для споживачів є неможливість оглянути товар перед покупкою. Це створює певний ризик для покупців, особливо коли йдеться про товари, які потребують візуальної оцінки або примірки (одяг, техніка тощо).

Висновки. Електронна комерція є важливим сектором сучасної економіки, що динамічно розвивається. Її основні переваги, такі як

глобальний доступ, автоматизація та персоналізація, роблять її привабливою як для бізнесу, так і для споживачів. З розвитком технологій, таких як штучний інтелект, доповнена реальність і блокчейн, електронна комерція отримує нові можливості для покращення користувацького досвіду. Проте виклики, пов'язані з безпекою, логістикою та споживацькими очікуваннями, потребують постійної уваги та інновацій. У найближчі роки електронна комерція продовжить трансформувати бізнес-процеси і стане ще більш інтегрованою у глобальну економіку.

Література

1. Волощук К. Б. Електронна комерція в Україні та основні інноваційні тренди її розвитку. *Podilian Bulletin: Agriculture, Engineering, Economics*. № 31. 2019. С. 98–109.
2. Івашко Л. М. Роль інформаційно-комунікаційних технологій при навчанні та реалізації основних положень дисципліни Електронна комерція. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*. Сер.: Економічна. № 4. 2014. С. 286–293.
3. Кучерков А. О. Напрямки використання криптовалюти. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. №6. С. 97–101.
4. Паламарчук Д. М., Тимошенко А. С. Електронна комерція як інструмент забезпечення сталого розвитку: досвід ЄС. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. № 49. 2018. С. 76–83.
5. Сербін В. І. Штучний інтелект як інструмент створення динамічних описів товарів в електронній комерції. *Маркетинг і цифрові технології*. 2023. Т. 7, № 4. С. 79–94.
6. Сотник І. М., Волк О. М., Чортюк Ю. В. Підвищення еколого-економічної ефективності впровадження інформаційно-комунікаційних технологій як інноваційного напрямку ресурсозбереження. *Актуальні проблеми економіки*. № 9. 2013. С. 229–235.
7. Шаров С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 6. С. 136–144.

Шаров С.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри комп'ютерних наук
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

Колмакова В.О.

старший викладач кафедри інформатики і
інформаційно-комунікаційних технологій
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ ЯК ОДНА З УМОВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

***Анотація.** У статті висвітлюються окремі тенденції в області інформатизації освіти, що надають можливості для забезпечення виконання цілей сталого розвитку. Зазначається що інформаційно-комунікаційні технології дозволяють забезпечити як мінімум дві Цілі сталого розвитку (4 та 9). Водночас, сучасна людина повинна володіти достатнім рівнем інформаційної культури, мати здатності до критичного мислення, бути медіаграмотною.*

***Ключові слова:** цілі сталого розвитку, інформатизація, освіта, навчальний процес.*

***Sharov S., Kolmakova V. Informatization of education as one of the conditions for realizing the goals of sustainable development.** The article highlights certain trends in the field of informatization of education, which provide opportunities to ensure the implementation of the goals of sustainable development. It is noted that information and communication technologies make it possible to ensure at least two Sustainable Development Goals (4 and 9). At the same time, a modern person must possess a sufficient level of information culture, have the ability to think critically, be medialiterate.*

***Key words:** goals of sustainable development, informatization, education, educational process.*

Актуальність. На сучасному етапі розвитку суспільства інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стали необхідною складовою всіх сфер людської діяльності, відіграючи важливу роль у їх розвитку. Більше того, широке впровадження обчислювальної техніки в різні сектори економіки є однією з найважливіших умов подальшого зростання економіки країни, а вміння ефективно використовувати засоби ІКТ набуває загальнодержавного та світового значення. Ця вимога втілена у Ціль 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура» Цілей сталого розвитку, забезпечення яких є пріоритетним завданням майже всіх країн світу. Застосування ІКТ в освітній діяльності є одним з напрямків інформатизації суспільства (інформатизація освіти), що одночасно дозволяє забезпечити виконання Цілі 4 «Якісна освіта» Цілей сталого розвитку. Тобто впровадження та ефективне використання ІКТ в освітній діяльності дозволяє забезпечити виконання як мінімум двох цілей сталого розвитку. Водночас, ці процеси мають свої особливості, які з розвитком цифрових технологій постійно змінюються. Це пов'язано з використанням нових педагогічних технологій та методик, нових цифрових гаджетів, зміною вимог, що висуваються до сучасного фахівця тощо.

Метою статті є огляд окремих можливостей і тенденції в області інформатизації освіти, що надають можливості забезпечити виконання цілей сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Цілі сталого розвитку, що були прийняті у вересні 2015 року, мають важливе значення для суспільства. Орієнтація держав на їх виконання можна вважати глобальною дорожньою картою для вирішення різноманітних викликів. 17 Цілей сталого розвитку дозволяють забезпечити розвиток та попередити кризові ситуації у ключових соціальних, економічних та екологічних напрямках.

Для нашого дослідження представляє інтерес Ціль 4 «Якісна освіта» [8] та Ціль 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура» [9]. Важливість Цілі 4 пов'язано з тим, що освіта допомагає людям розкрити свій потенціал, сприяє економічному зростанню і знижує нерівність. Її реалізація передбачає забезпечення рівного доступу до всіх форм освіти незалежно від соціального статусу, географічного місцеперебування, підвищення фахових та загальних компетентностей вчителів/викладачів, підвищення вагомості професійно-технічної освіти тощо. Важливість

Цілі 9 пов'язано з тим, що її складові є рушійною силою економічного зростання. Її реалізація дозволять зменшити безробіття, підвищити продуктивність праці, сприяти розвитку нових технологій, забезпечити доступ до базових послуг не зважаючи на географічне місцезнаходження, і як наслідок, сприяти скороченню нерівності між країнами, регіонами тощо.

Як відомо, характерними рисами інформаційного суспільства є збільшення частки виробництва інформації як важливого стратегічного ресурсу у порівнянні з матеріальним виробництвом, застосування інформаційно-комунікаційних технологій (апаратного та програмного забезпечення різних видів та типів), отримання вільного доступу до інформації через мережу Internet або інші види зв'язку та передачі даних [7, с. 182] та ін. Розвиток технологій та інформатизація суспільства загалом призвели до появи нових вимог та тенденцій, що висувуються до сучасної людини, а саме:

- збільшення обсягу знань, які необхідно опанувати сучасній людині;
- зміна та розширення вимог до фахівців у вигляді суми професійних компетенцій з метою підвищення власної конкурентоспроможності;
- широке впровадження складних програмних систем та комплексів, у тому числі з використанням штучного інтелекту [10, с. 352], які постійно вдосконалюються;
- зростаюча академічна мобільність здобувачів освіти та викладачів в онлайн режимі, інтернаціональна комунікація між людьми.

У контексті функціонування інформаційного суспільства та реалізації Цілей сталого розвитку ми бачимо кореляцію між впровадженням ІКТ та підвищенням якості виробництва, послуг тощо. Поширення процесів цифровізації відкриває широкі можливості для покращення економічних і соціальних показників, розвитку інновацій та підвищенню продуктивності. Дослідники виділяють декілька тенденцій, спрямованих на формуванні ефективної політики досягнення Цілей сталого розвитку з використанням інформаційно-комунікаційних технологій: комплексний вплив технологій індустрії 4.0; використання ІКТ для відкриття нових ринків; робота міжнародних організацій, що спрямована на трансфер політики цифровізації [5, с. 7]. В той же час, дослідники вказують на проблемні питання щодо використання ІКТ для забезпечення Цілі 9, що потребують вирішення: низький рівень

цифрових навичок персоналу; недостатній рівень використання ІКТ в галузі промисловості; низький рівень захисту прав інтелектуальної власності; недостатньо розвинена інфраструктура окремих регіонів, сільської місцевості; відсутність ініціатив на рівні місцевих громад [1, с. 8].

Реалізація Цілі 4 відбувається як міжнародному рівні (де лівова частка роботи належить спеціалізованій організації ООН UNESCO), державному та регіональному рівнях, а також недержавному рівні, що втілюється у залученні громадських організацій до організації освітнього процесу в інтересах сталого розвитку [2, с. 3]. Зв'язок між реалізацією Цілі 4 та використанням ІКТ можна побачити через інформатизацію освіти, яка є одним з напрямків інформатизації суспільства. Саме за допомогою освіти формується кадровий та науково-технічний потенціал, що використовується для розбудови держави та суспільства загалом.

Водночас, інформатизація стала ключовим фактором впровадження науково-технічних досягнень в освітній процес. Наразі ми можемо засвідчити широке використання цифрових технологій та гаджетів в освіті. Це дало змогу здійснити наступні фундаментальні зміни в організації та провадженні освітньої діяльності:

- модернізація навчальної діяльності здобувачів освіти, професійної діяльності науково-педагогічних та педагогічних працівників, а також керівників закладів освіти;
- індивідуалізація освітнього процесу з урахуванням можливостей та особливостей пізнавальної діяльності здобувача освіти;
- інтернаціоналізація процесу навчання [3, с. 6];
- розвиток нових форм навчання та освітніх технологій, що базуються на інформаційно-комунікаційних технологіях, можливість одночасного існування дистанційної та змішаної форми навчання [11, с. 296];
- реалізація концепцій відкритої освіти, розвиток неформальної освіти та освіти упродовж життя, що є однією з умов сталого розвитку;
- широке застосування дистанційних форм доступу до знань, розробка та впровадження електронних засобів навчального призначення, що створює нові умови для організації самостійної роботи здобувачів освіти.

Інформатизація освіти передбачає створення освітнього інформаційного середовища, яке стає важливою умовою та інструментом

модернізації системи освіти. Це забезпечує підвищення якості освіти та створює рівні можливості для всіх громадян у здобутті освіти на всіх рівнях. Водночас, невід'ємною частиною загальної культури кожної людини та важливою умовою існування інформаційного суспільства є інформаційна культура, зокрема інформатична компетентність як здатність до використання засобів ІКТ у побуті, професійній діяльності [6, с. 1105] тощо. Водночас, перед суспільством постали нові виклики, пов'язані з безпекою. На думку Т. Сергієнко, поряд із забезпеченням вільного доступу до інформації збільшилась доступність до персональної та економічної інформації з боку сторонніх осіб, що становить загрозу для особистості, підприємства, держави тощо. Така тенденція є небезпечною, що призводить до необхідності розвивати компетентність з медіаграмотності та критичного мислення, щоб ефективно протистояти шкідливим інформаційним маніпуляціям [4, с. 347]. На нашу думку, формування та розвиток медіаграмотності та інформаційної культури повинні бути одними з пріоритетних завдань закладів освіти в контексті забезпечення Цілі 4 сталого розвитку та інформатизації освіти.

Слід зазначити, що інформатизація освіти повинна гармонійно поєднувати наукові дослідження, розробку та впровадження електронних інформаційних ресурсів та засобів навчального призначення. Це забезпечить не тільки доступ до сучасних освітніх технологій, але й буде сприяти підвищенню кваліфікації викладачів, розвитку інформаційної культури учасників освітнього процесу у відповідності до вимог інформаційного суспільства. На жаль, цього не завжди вдається досягти, адже розвиток технологій відбувається швидше, ніж будуть розроблені відповідні навчально-методичні матеріали.

Висновки. Отже, якісна освіта, розвиток інфраструктури та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій є важливими кроками на шляху забезпечення цілей сталого розвитку. Інформатизація освіти забезпечує підвищення якості освітньої діяльності на новий рівень, сприяє підготовці сучасних фахівців, здатних до оперування даними та володіння різноманітними цифровими технологіями та гаджетами. Водночас, сучасна людина повинна володіти достатнім рівнем інформаційної культури, мати здатності до критичного мислення, бути медіаграмотною.

Література

1. Березюк В. Інформаційно-комунікаційні технології в системі досягнення цілей сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. С. 1–8.
2. Воробієнко П. П. Роль освіти в досягненні цілей сталого розвитку ООН. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 1(5). С. 1–8.
3. Клімашевський Л. М., Лучанінова О. П. Цивілізаційні виклики: вища освіта в умовах глобалізації та ІКТ. *Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДІД) НМетАУ: зб. наук. праць*. Д.: НМетАУ, 2020. С. 6–9.
4. Сергієнко Т. І. Роль інформаційних технологій у житті сучасної людини. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 7. С. 344–349.
5. Федулова Л. І. Тенденції розвитку та впровадження цифрових технологій для реалізації цілей сталого розвитку. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2020. № 7(26). С. 6–14.
6. Чернова Г., Колмакова В. Значення інформатичної компетентності майбутніх учителів інформатики та напрями її розвитку. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 4(22). С. 1101–1112.
7. Шаров С.В. Інформатизація освіти як вектор розвитку сучасного суспільства. *Українські студії в європейському контексті*. 2021. № 4. С. 181–187.
8. Goal 4 Quality education. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku/quality-education>.
9. Goal 9 Industry, innovation and infrastructure. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku/industry-innovation-and-infrastructure>.
10. Lubko Dmytro Artificial intelligence as a paradigm in university education: challenges and solutions. *Українські студії в європейському контексті*. 2024. № 8. С. 350–357.
11. Sharov S., Gladkykh H., Sharova T. Blended learning: modern educational trend in Ukraine. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 1(105). С. 295–305.

Шаров С.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри комп'ютерних наук

Трачов В.В.

здобувач вищої освіти
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

ПРИЧИННО-ТРИГЕРНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИЧИН ЗБОЇВ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА НАПРЯМКІВ ЇХ ВИРІШЕННЯ

***Анотація.** У статті висвітлюються особливості причинно-тригерного підходу до визначення причин збоїв інформаційних систем, аналізуються підходи до пошуку та виявлення дефектів програмного забезпечення, висвітлюються фактори, що можуть бути віднесені до тригерів збоїв, пропонуються заходи, спрямовані на уникнення або вирішення проблем, пов'язаних з якістю програмного забезпечення.*

***Ключові слова:** якість програмного забезпечення, тригер, виявлення дефектів, інформаційна система, причинно-тригерний підхід.*

***Sharov S., Trachov V. Cause-Trigger Approach to Identifying the Causes of Information System Failures and Directions for Their Resolution.** The article highlights the features of the cause-trigger approach to identifying the causes of information system failures, analyzes approaches to detecting and identifying software defects, outlines factors that can be considered as triggers for failures, and proposes measures aimed at avoiding or resolving issues related to software quality.*

***Key words:** software quality, trigger, defect detection, information system, cause-and-trigger approach.*

Актуальність. Чітке розуміння того, звідки беруться дефекти, як правильно аналізувати причини їх появи і як при цьому нічого не пропустити, може дати розробникам хорошу основу для того, щоб надалі зменшити їх вплив, правильно боротися з причинами збоїв і врешті-решт отримати більш надійне програмне забезпечення. Тому застосування

методів виявлення дефектів програмного забезпечення, зокрема інформаційних систем, є важливим етапом забезпечення якості програмного забезпечення. Одним з таких підходів є причинно-тригерний підхід, який дозволяє після попереднього виявлення потенційних помилок у програмному забезпечення знайти справжні причини дефекту.

Метою статті є висвітлення особливостей причинно-тригерного підходу до визначення причин збоїв інформаційних систем та формування переліку заходів, спрямованих на уникнення або зменшення кількості дефектів програмного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Будь-яке програмне забезпечення (ПЗ), у тому числі інформаційні системи [6, с. 17], повинні відповідати стандартам якості. В даному випадку якість ПЗ оцінюється через комплекс критеріїв, що характеризують функціональність, надійність, сумісність, зручність використання та супроводу, портативність [1, с. 85] тощо. Одним з підходів до оцінки якості ПЗ є тестування програмного забезпечення, що передбачає пошук дефектів функціональних та нефункціональних вимог [5, с. 93]. Тестування ПЗ надає можливість забезпечити високу якість ще на етапі розробки та передбачає дослідження функціональності програмного забезпечення за допомогою численних тестів [2, с. 249].

На жаль, на даний момент ні в англійській, ні в українській літературі для багатьох понять у галузі програмного забезпечення немає єдиних загальноприйнятих визначень. Це стосується і понять, пов'язаних з помилками в інформаційних системах. Тому спочатку треба необхідно визначитися з основними поняттями. Сучасна термінологія в цій галузі в більшості спирається на термінологічну модель Авізенісу та його колег [8]. В її основі лежать три основні концепції: збій, помилка та дефект. З часом їхні формулювання були дороблені та адаптовані під певні напрямки діяльності з інформаційною системою. Далі наведені визначення цим концепціям, які ми будемо використовувати в роботі:

- збій (failure) – це подія, коли послуга, що надається, відхиляється від правильної з точки зору користувача;
- помилка (error) – це частина стану системи, яка може викликати наступний збій;

– дефект (fault, bug) – це мінімальний набір відхилень коду від правильного, при якому виконання коду, що відхиляється, може викликати помилку [9].

У цьому переліку можна побачити чітку ієрархічну структуру, на нижчому рівні якої знаходиться дефект і саме його необхідно буде знайти, виправити, а потім знайти причину, що викликала цей дефект та спробувати її усунути чи зменшити вплив.

Пошук причин виникнення дефекту в складних інформаційних системах є комплексним та доволі ресурсомістким процесом. Адже якщо існує ланцюжок подій, після яких з'явився дефект і між ними спостерігаються причинно-наслідкові зв'язки, то будь-яку з цих подій можна назвати причиною його появи, оскільки вона була в минулому і після неї з'явився цей дефект. Як наслідок, дефекти програмного забезпечення може призвести до зменшення функціональності або продуктивності, неправильної роботи системи [7, с. 104], втрати інформації, втрати конференційних даних [3, с. 235], збоїв на рівні програмного забезпечення тощо.

У зв'язку з цим з'явилося дуже багато методів та підходів до цього процесу, але найбільш популярними є три:

- 5 чому (5 whys);
- діаграма Ішикави (Ishikawa Diagram);
- аналіз кореневої причини (Root Cause Analysis, RCA).

Зупинимось на них більш детально. 5 чому – простий метод, що полягає у послідовному завданні питань «чому». Дозволяє виявити певні причини проблеми, але його результат дуже залежить від того хто саме задає питання, наприклад, менеджер, тестувальник чи програміст.

Діаграма Ішикави, відома також як діаграма «риб'ячої кістки» (Fishbone Diagram) – візуалізує потенційні причини проблеми у вигляді горизонтальної стрілки (дефекту), від якої під нахилом відходять стрілки причин, що досліджуються [4, с. 90]. Такий підхід дуже добре себе зарекомендував в автомобільній промисловості, але при розробці програмного забезпечення він зазвичай є слабо сфокусованим тому не дає можливості виділити основні причини.

Аналіз кореневої причини – це метод, основною метою якого є зрозуміти, чому сталася проблема, а не просто усунути її симптоми. У контексті пошуку причин дефектів у програмному забезпеченні цей

метод допомагає виявити фундаментальні причини помилок, не тільки тимчасові або поверхневі. Але ж практика показує, що нечасто проблему викликає тільки одна причина – як правило їх декілька та вони тісно пов'язані між собою, тому визначити одну кореневу буває дуже складно.

Крім перелічених вище існує ще декілька дієвих методологій, але на практиці у спеціаліста, що відповідає за аналіз збоїв не завжди є достатньо часу чи бажання досконально всі можливі варіанти причин. Саме тут на допомогу може прийти причинно-тригерний підхід до визначення причини збою. Такий підхід передбачає поділ всіх подій, що потенційно можуть бути потрібними причинами на власне причини та тригери. Такий підхід дозволить після попереднього аналізу відкинути тригерну складову та сфокусуватися на пошуку справжньої причини дефекту.

По-перше потрібно визначитись з тим, що причиною треба вважати тільки ту подію, на яку можна вплинути і змінити що-небудь у інформаційної системі для ліквідації дефекту або зменшення його впливу. По-друге – будь-який збій починається з якоїсь події, яка безпосередньо запускає її – це і є тригер. Так, наприклад, якщо збій стався в результаті виходу з ладу обладнання, то було б зручно сказати, що його причиною є поломка обладнання. Однак це не так, адже обладнання завжди ламалося і буде ламатися. Навіть якщо змінити його виробника це скоріш за все продовжуватиме відбуватися (в кращому випадку з меншою частотою). Тому, вихід із ладу устаткування у цьому прикладі – це тригер, а причиною є відсутність досить працездатних механізмів захисту від поломок устаткування.

За цим підходом, при пошуку причини виникнення збою всі підозрілі події необхідно зіставити з можливими тригерами і якщо вона є у цьому списку – переходити до іншої. В узагальненому вигляді до тригерів збоїв можна віднести такі фактори:

- стихія та зовнішній техногенний фактор – урагани, землетруси, а також пожежі, відключення електроенергії та інше;
- реліз – коли новий функціонал містить дефектний код;
- відмова обладнання;
- зміни в діях користувачів – зміни в тому який функціонал чи з якою інтенсивністю використовується;

- переповнення – переповнення диска, оперативної пам'яті, портів, лічильників бази даних та інше;
- випадковий збіг факторів;
- зміна роботи зовнішніх систем – збій чи зміна поведінки систем, з якими інтегрована наша;
- дія навчених фахівців – дії спеціалістів, що працюють зі системою але напряму не пов'язані з її програмуванням (системний адміністратор, інженер по автоматизації технологічних процесів та ін.);
- дія третіх осіб – дії зловмисників, хакерів та ін.

Далі необхідно знайти потрібну подію в переліку саме причини та визначитися с підходами до її вилучення чи зменшення її впливу. Далі представлені деякі основні причини с заходами по боротьбі з ними.

1. Помилка (недоробка) у програмному коді, в архітектурі застосунку (наприклад, синхронний чи асинхронний підхід) чи в архітектурі системи (однорівнева чи мікросервісна).

Вирішення такого роду проблем залежить від багатьох чинників, наприклад від того звідки цей код: написаний всередині компанії, чи він є опенсорсний або був куплений. Також багато залежить від того чи є ця проблема технічним боргом (тобто вона та її рішення відомі в компанії) або проблема нова чи для неї ще нема рішення. Якщо код написаний всередині компанії, то рекомендовано вжити перелічених далі заходів.

Встановити стандарти кодування у команді. Це включає угоди про форматування, іменування змінних і функцій, коментування коду, тощо. Для моніторингу дотримання цих стандартів можна використовувати так звані лінтери, які розроблені для більшості мов програмування.

Проводити регулярні код-рев'ю – це дозволяє членам команди виявляти та виправляти помилки до того, як код потрапить в основну гілку проекту. Цей процес можуть сильно спростити системи контролю версій, наприклад Git та створені на його основі сервіси (GitHub, BitBucket та ін.).

Проводити юніт-тестування та відстеження покриття тестами всього коду, який можна тестувати.

Використовувати логування (запис інформації про події в системі в файли чи базу даних) для відстеження та аналізу помилок у реальному часі.

Підтримувати код у хорошому стані через регулярні рефакторинги. Це може допомогти усунути технічний борг, що накопичився, і зменшити ймовірність помилок.

2. Невдало спроектовані процеси – процес автоматичної інтеграції та розгортання проекту (CI/CD), процес узгодження робіт. Таке зустрічається коли процес є хибним або підштовхує співробітника до помилок. Для вирішення цієї проблеми необхідно спростити процес і зробити його зручнішим, щоб не хотілося його обходити. Або ж підняти його важливість, проводити роз'яснювальні роботи та обмежити доступ до засобів для здійснення цього процесу без погодження керівника.

3. Помилка працівника при проведенні робіт. В цьому випадку дії можуть залежати від того чи це просто помилка співробітника чи адміністративний інтерфейс провокує на цю помилку. Тому треба відпрацьовувати дії спеціалістів в стресових ситуаціях або удосконалити адміністративний інтерфейс.

4. Проблеми з в комунікацією та документацією. Для вирішення подібних проблем необхідне проведення мітапів та впровадження механізмів доведення інформації до співробітника (у разі його відсутності). При цьому для боротьби з перенасиченням повідомленнями можна використовувати різні рівні їх доставки, наприклад, повідомлення, записи обговорень і короткі курси (з іспитами та підтвердженнями).

Також необхідно підтримувати документацію в актуальному стані, що особливо важливо для нових членів команди.

5. Пряма людська проблема. Сюди крім вигоряння, лінощів і втоми слід також віднести і ігнорування ризиків за бажання досягти мети будь-якою ціною. У такій ситуації можна переглянути графіки завдань проекту, а також різними мотиваційними та спрямованими на психологічну підтримку заходами. Крім того, не можна нехтувати відкритим обговоренням з демонстрацією прикладів проектів, де ігнорування можливих ризиків призвело до серйозних наслідків.

6. Навмисне заподіяння шкоди. Цю проблему можна розділити на дві категорії: заподіяння шкоди співробітниками та третіми особами. Але в обох випадках необхідно вдосконалити алгоритми, які забезпечують безпеку, а також проводити регулярні аудити безпеки, щоб оцінити рівень захисту в офісі.

Висновки. Отже, дефекти та збої програмного забезпечення можуть призвести до втрати інформації, зменшення функціональності тощо. Серед відомих підходів до виявлення дефектів програмного забезпечення слід виокремити діаграму Ішикави, аналіз кореневої причини, підхід «5 чому». Водночас, застосування причинно-тригерного підходу до визначення причин збоїв програмного забезпечення, у тому числі інформаційних систем, надає можливість відкинути несуттєві причини та сфокусуватися на пошуку справжньої причини дефекту.

Література

1. Грицюк Ю. І. Система комплексного оцінювання якості програмного забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2022. Т. 32, № 2. С. 81–95.
2. Коломоєць Д. А. Особливості автоматизованого тестування якості програмного забезпечення. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 7. С. 247–252.
3. Лубко Д. В., Мірошніченко М. Ю. Аналіз сучасних підходів та методик в області захисту інформації та даних. *Вісник ХНТУ. Серія: Інформаційні технології*. 2024. № 1. С. 231–236.
4. Огірко О. І., Пілат О. Ю., Романюк О. П. Моделювання інформаційних технологій діаграмами Ісікави. *Квалілогія книги*. 2016. № 1. С. 90–99.
5. Руда О. А., Моденов Ю. Б. Методи та моделі тестування програмного забезпечення. *Problems of Informatization and Control*. 2013. Т. 2, № 42. С. 93–98.
6. Шаров С. В., Нікітенко Д. С. Визначення та завдання довідково-інформаційних систем. *Зб. тез доповідей Всеукраїнської наукової Internet-конференції «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення»*. 2014. № 1. С. 15–19.
7. Яковина В. С., Симець І. І. Прогнозування дефектів програмного забезпечення ансамблем нейронних мереж. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2021. Т. 31. № 6. С. 104–111.
8. Avizienis A., Laprie J., Randell B., Landwehr C. E. Basic concepts and taxonomy of dependable and secure computing. *IEEE Transactions on Dependable and Secure Computing*. 2004. Vol. 1. Pp. 11–33.
9. Pretschner A., Holling D., Eschbach R., Gemmar M. A generic fault model for quality assurance. *Model-Driven Engineering Languages and Systems*. Springer, 2013. P. 87–103.

Шарова Т.М.

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЮ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасних підходів до індивідуалізації освітнього процесу для обдарованої молоді. У дослідженні розглядаються новітні освітні технології та стратегії, що забезпечують оптимальний розвиток інтелектуальних та творчих здібностей здобувачів освіти. Особлива увага приділяється можливостям прискореного та поглибленого навчання, а також використанню інноваційних методів викладання. У статті досліджено важливість адаптації навчальних завдань до потреб і можливостей обдарованих здобувачів освіти, враховуючи їхні інтереси та індивідуальні стилі навчання.

Ключові слова: індивідуалізація навчання, обдарована молодь, освіта, індивідуалізація, освітній процес, інновації.

Sharova T. Modern Views on the Individualization of Learning for Gifted Youth. The article is dedicated to the analysis of modern approaches to the individualization of the educational process for gifted youth. The study examines innovative educational technologies and strategies that ensure the optimal development of students' intellectual and creative abilities. Special attention is given to the possibilities of accelerated and in-depth learning, as well as the use of innovative teaching methods. The importance of adapting educational tasks to the needs and capabilities of gifted students is explored, taking into account their interests and individual learning styles.

Key words: individualization of learning, gifted youth, education, individualization, educational process, innovations.

Актуальність. Розвиток обдарованої молоді в умовах дистанційного навчання є актуальною та складною проблемою, яка

вимагає комплексного підходу. Індивідуалізація навчання є одним з ключових методів, що дозволяє ефективно розвивати потенціал обдарованих здобувачів освіти у таких умовах [16, с. 737]. Важливо пам'ятати, що успішна індивідуалізація навчання обдарованих здобувачів потребує співпраці між вчителями, батьками та здобувачами самими. Тільки через взаємодію всіх зацікавлених сторін можна забезпечити максимальний розвиток потенціалу обдарованої молоді в умовах дистанційного навчання.

Проблему індивідуалізації навчання обдарованої молоді досліджували як сучасні науковці. Серед провідних дослідників можна виділити таких авторів: Антонова О., Гаркуша Л., Дибчук Л. В., Шагінян Є., Карпова Л., Кульчицька Я., Олексюк Л., Репко І., Чиж В., Гавриленко В., Чернишов О. та ін. Питання підготовки майбутнього вчителя до роботи з обдарованими учнями як складова його професійної компетентності, умов розвитку обдарованої молоді у вищих навчальних закладах розглядає Антонова О. У дослідженні Гаркуши Л. можна ознайомитись із педагогічним супроводом обдарованих здобувачів освіти, а Дічек Н. досліджує внесок українських психологів у розвиток індивідуалізації і диференціації навчання школярів (60-ті рр. ХХ ст.); Кульчицька Я. порушує питання шляхів індивідуалізації навчання обдарованих дітей, зокрема в Канаді. Ці дослідники вивчають як педагогічні стратегії для оптимізації розвитку обдарованих здобувачів освіти, так і інноваційні підходи до створення програм для їхнього навчання.

Метою статті є аналіз сучасних підходів до індивідуалізації навчання обдарованої молоді, вивчення теоретичних основ і практичних моделей її реалізації, а також визначення ефективних інструментів і методів, спрямованих на розвиток інтелектуального та творчого потенціалу здобувачів освіти у контексті сучасних освітніх викликів.

Виклад основного матеріалу. Індивідуалізація навчання обдарованої молоді передбачає диференціацію навчання, програми для прискорення навчання, поглиблене навчання, менторство та наставництво, використання сучасних технологій, соціально-емоційна підтримка, інтеграція в освітній процес (Рис. 1).

Рис. 1 Індивідуалізація навчання обдарованої молоді

Диференціація передбачає створення різних освітніх маршрутів для здобувачів освіти з різними здібностями для яких передбачені завдання різної складності, а також робота у гнучких групах. Диференціація навчання є ключовим підходом до індивідуалізації освітнього процесу. Вона дозволяє максимально ефективно використовувати потенціал кожного здобувача освіти, створюючи оптимальні умови для навчання [1, с. 12]. Здебільшого, це завдання різної складності: багато ступеневі завдання (завдання різного рівня складності з поступовим ускладненням; індивідуальні проєкти (враховуючи інтересів і рівень підготовки здобувачів освіти); різнорівневі завдання у тестах і контрольних роботах (тести різного рівня складності).

Гнучкі групи включають в себе групи за інтересами, що передбачає організацію тих, хто навчається у групи на основі їхніх інтересів до певних тем. Наприклад, у класі біології можна створити групи, що займаються різними аспектами науки: одна група може досліджувати ботаніку, інша – зоологію; групи за рівнем підготовки мають на меті поділ здобувачів на групи відповідно до їхніх знань і навичок у певній галузі. Такі групи можуть працювати над завданнями, що відповідають їхньому рівню. Наприклад, у класі математики можна створити групи для вивчення основ арифметики, алгебри та геометрії; тимчасові групи

передбачають формування тимчасових груп для виконання певних завдань або проєктів, що дозволяє здобувачам освіти працювати з різними однокласниками і розвивати навички співпраці; проєктні групи для виконання довготривалих проєктів. Здобувачі освіти можуть працювати над дослідницькими проєктами, що відповідають їхнім інтересам і рівню підготовки [15, с. 100].

Переваги диференціації навчання мають на меті індивідуальний підхід, розвиток навичок, активну співпрацю. При індивідуальному підході кожен здобувач освіти отримує завдання, що відповідають його рівню підготовки, що підвищує мотивацію до навчання. Розвиток навичок передбачає розвиток різних навичок, працюючи в групах та над індивідуальними проєктами. Гнучкі групи сприяють розвитку навичок співпраці та комунікації [8, с. 136].

Виклики диференціації навчання стосуються планування, наявності ресурсної бази та системи оцінювання. Диференціація вимагає ретельного планування і підготовки матеріалів. Для цього потрібні додаткові ресурси, такі як навчальні матеріали і час на підготовку. Як результат – оцінювання діяльності здобувачів, які виконували різні завдання, що в різний момент навчання здобувачів освіти може бути складним. Диференціація навчання є ефективним способом підтримки обдарованих дітей, дозволяючи їм розвиватися в своєму темпі та відповідно до своїх інтересів та здібностей [6, с. 9]. Бажано дозволити обдарованим здобувачам вивчати матеріал швидше, ніж їхні однолітки, зокрема на рівні прискорених курсів та долучення до подвійного навчального плану. Програми для прискорення навчання обдарованих здобувачів дозволяють їм розвиватися швидше, відповідаючи на їхні індивідуальні потреби та інтереси.

Прискорені курси мають на меті роботу у напрямку прискорених класів (спеціальні класи, літні школи); онлайн навчання (онлайн платформи, дистанційні курси); створення індивідуальних навчальних планів (персоналізовані плани, наставництво). Доречно використовувати подвійний навчальний план, зокрема вивчення матеріалу вищого класу (попереднє вивчення, екстерн); університетські курси (паралельне навчання, кредитні курси); програми з обміну (міжнародні програми, стипендії) [19, с. 12].

Переваги прискорених програм передбачають мотивацію, розвиток таланту, підготовку до майбутнього. Здобувачі освіти, які швидше проходять матеріал, залишаються більш мотивованими і зацікавленими в навчанні. Програми прискорення дозволяють їм розвивати свої таланти і здібності в більшому обсязі. Здобувачі, які беруть участь у прискорених програмах, краще підготовлені до вищої освіти і професійної кар'єри. Виклики прискорених програм мають на меті перезавантаження, соціальну адаптацію та використання ресурсів. Існує ризик перевантаження здобувачів, якщо програми не будуть добре збалансовані. Здобувачам освіти може бути складно адаптуватися соціально, якщо вони вивчають матеріал набагато швидше, ніж їхні однолітки. Впровадження таких програм вимагає додаткових ресурсів, включаючи навчальні матеріали і підготовлених викладачів [11, с. 407].

Програми для прискорення навчання обдарованих дітей дозволяють їм реалізувати свій потенціал, забезпечуючи при цьому підтримку і розвиток їхніх унікальних здібностей. Поглиблене навчання обдарованих здобувачів сприяє їхньому інтелектуальному розвитку та задоволенню їхніх академічних потреб. Воно дозволяє здобувачам освіти вивчати певні теми на більш високому рівні, що відповідає їхнім інтересам і здібностям. Для поглибленого вивчення певних тем потрібно запроваджувати дослідницькі проекти та надавати можливість здобувачам освіти виконувати дослідження у галузях, які їх цікавлять. Для цього також бажано запровадити експертну роботу у школі, залучаючи фахівців для проведення лекцій або майстер-класів.

Дослідницькі проекти передбачають індивідуальні дослідницькі проекти (вибір теми, керівництво проектами); групові дослідницькі проекти (командна робота, презентації та захист проектів); наукові лабораторії та клуби (лабораторії, наукові клуби). Експерти у школі долучені до таких видів занять: лекції та семінари (запрошення фахівців, тематика лекцій); майстер-класи (практичні заняття, проектні роботи); віртуальні зустрічі (онлайн лекції, онлайн співпраця) [3, с. 66].

Переваги поглибленого навчання передбачають розвиток критичного мислення, мотивацію та зацікавленість, підготовку до вищої освіти. Здобувачі розвивають навички критичного мислення та аналізу, працюючи над дослідницькими проектами. Поглиблене навчання підвищує мотивацію здобувачів, дозволяючи їм вивчати теми, які їх

дійсно цікавлять. Вони отримують досвід, необхідний для подальшого навчання у закладах вищої освіти та проведення наукових досліджень.

Виклики поглибленого навчання мають на меті використання ресурсів, витрату часу, оцінювання результатів. Виникатиме потреба у додаткових ресурсах, таких як обладнання, матеріали та фахівці. Здобувачі освіти та вчителі потребують додаткового часу для виконання поглиблених дослідницьких проєктів. Оцінювання результатів поглибленого навчання може бути складнішим через індивідуальний характер дослідницьких проєктів. Запровадження поглибленого навчання створює умови для всебічного розвитку обдарованих здобувачів освіти, забезпечуючи їм можливість досягти високих академічних результатів та розвивати свої інтереси і здібності [10, с. 22].

Менторство та наставництво є важливими елементами підтримки обдарованих здобувачів. Вони допомагають їм розвивати свої таланти, отримувати нові знання та навички, а також знаходити мотивацію для досягнення високих результатів. Обдарованим дітям може бути корисно мати наставника персонального або групового. Персональні наставники забезпечують індивідуальне наставництво (вибір наставника, регулярні зустрічі, індивідуальний план розвитку); тематичні консультації (професійні консультації, кар'єрне консультування); менторські програми (офіційні програми, онлайн менторство). Групові наставники передбачають роботу груп підтримки (регулярні зустрічі, спільні проєкти); семінари та тренінги (навчальні семінари, воркшопи з експертами); платформи для спілкування (форуми та групи, мережі підтримки).

Переваги менторства та наставництва передбачають індивідуальну підтримку, мотивацію та натхнення, розвиток навичок. Здобувачі отримують індивідуальну підтримку та консультації, що допомагає їм розвиватися відповідно до своїх потреб та інтересів. Наставники можуть стати джерелом натхнення та мотивації для здобувачів, допомагаючи їм досягати високих результатів. Менторство сприяє розвитку різних навичок, включаючи критичне мислення, вирішення проблем, комунікацію та лідерство [2, с. 228].

Виклики менторства та наставництва потребують у подальшому підбір наставників, часові обмеження, оцінювання ефективності. Для підбору наставників потрібно знайти відповідних наставників може бути

складно, особливо якщо потрібні фахівці з певних галузей. Як наставники, так і здобувачі можуть мати обмежений час для регулярних зустрічей та консультацій. Вимірювання ефективності менторства може бути складним, оскільки результати можуть бути не завжди очевидні в короткостроковій перспективі. Організація менторства та наставництва для обдарованих здобувачів освіти є важливим кроком для забезпечення їхнього всебічного розвитку та успішної реалізації потенціалу [4, с. 24].

Сучасні технології відіграють важливу роль у індивідуалізації навчання обдарованих здобувачів освіти, забезпечуючи їм доступ до різноманітних ресурсів і можливостей для поглиблення знань. Використання сучасних технологій передбачає проходження онлайн-курсів та використання освітніх додатків [12, с. 8].

Переваги використання сучасних технологій зводяться до інтерактивності, доступності, персоналізації, розширення можливостей. Технології роблять навчання більш інтерактивним та захоплюючим. Здобувачі освіти можуть отримувати доступ до високоякісних освітніх ресурсів незалежно від місця проживання. Технології дозволяють налаштувати навчальний процес відповідно до потреб та інтересів кожного учня. Здобувачі освіти мають можливість вивчати теми, які не включені в шкільну програму [7, с. 35].

Виклики використання сучасних технологій передбачають технічні проблеми, цифрову грамотність, оцінювання ефективності. Технічні проблеми викликають потребу в наявності сучасного обладнання та доступу до інтернету. Розуміємо, що здобувачі та вчителі повинні володіти базовими навичками використання технологій. Вимірювання результатів навчання може бути складним через велику кількість різних платформ і додатків. Використання сучасних технологій відкриває нові горизонти для індивідуалізації навчання обдарованих здобувачів освіти, забезпечуючи їм можливість глибше вивчати обрані теми та розвивати свої таланти у зручній для них спосіб. Соціально-емоційна підтримка є важливою складовою успішного навчання обдарованих здобувачів освіти. Забезпечення цієї підтримки допомагає їм справлятися з викликами, розвивати соціальні навички та підтримувати емоційне здоров'я. Забезпечуючи обдарованим учням необхідну психологічну підтримку, бажано орієнтуватись на розвиток соціальних навичок [14, с. 81].

Розвиток соціальних навичок передбачає проведення тренінгів та воркшопів (комунікаційні навички, емпатія та емоційний інтелект, конфліктологія); організацію групових занять (групові обговорення, рольові ігри); роботу у напрямку проєктної діяльності (спільні проєкти, волонтерські програми). Доречною тут є психологічна підтримка, зокрема доступ до шкільного психолога (індивідуальні консультації, групові терапевтичні сесії); використання програми психологічної підтримки (тренінги з управління стресом, медитація); підтримки в кризових ситуаціях (кризова інтервенція, плани у надзвичайних ситуаціях) [5, с. 78].

Переваги соціально-емоційної підтримки зводяться до розуміння зменшення стресу, покращення міжособистісних відносин, зміцнення емоційного здоров'я, розвитку саморегуляції. Зменшення стресу допомагає учням справлятися з академічним та соціальним стресом. Покращення міжособистісних відносин сприяє розвитку навичок комунікації та співпраці. Зміцнення емоційного здоров'я підтримує емоційне здоров'я, запобігаючи розвитку тривожних та депресивних розладів. Розвиток саморегуляції навчає здобувачів ефективно керувати своїми емоціями та поведінкою [18, с. 4].

Виклики соціально-емоційної підтримки передбачають використання ресурсів, стигматизацію, індивідуальні потреби. При використанні ресурсів виникає потреба у кваліфікованих психологах та тренерах, а також наявність відповідних ресурсів. Також важливо розуміти питання стигматизації та усвідомлювати індивідуальні потреби кожного здобувача освіти. У зв'язку з цим розуміємо, що соціально-емоційна підтримка є ключовим елементом успішного навчання обдарованих здобувачів освіти. Вона сприяє їхньому всебічному розвитку, допомагає впоратися з викликами та зберегти емоційне здоров'я [20, с. 427].

Індивідуалізація навчання обдарованих здобувачів повинна відбуватися так, щоб вони не були ізольовані від своїх однолітків, що забезпечить розвиток соціальних навичок, підтримає командний дух і сприятиме обміну знаннями. При змішаних групах важливо запровадити інтеграцію в загальні групи та здійснювати взаємне навчання, зокрема інтеграцію в загальні групи (проєктна робота, змішані класи); взаємне

навчання (старші здобувачі освіти як наставники, партнерська робота). Спільні заходи передбачають організацію наукових заходів (наукові конференції та виставки); долучення до культурних та спортивних заходів (спортивні змагання, культурні фестивалі).

Переваги інтеграції в освітній процес передбачають розвиток соціальних навичок, де інтеграція обдарованих здобувачів у загальні групи сприяє розвитку соціальних навичок, включаючи комунікацію, співпрацю та лідерство. Також важливо обмінюватися знаннями. Здебільшого тут можуть стати в нагоді спільні проекти та заходи забезпечують обмін знаннями та ідеями між учнями різного рівня підготовки. Інтеграція сприяє створенню єдиної шкільної спільноти, де всі здобувачі освіти відчують себе важливими та залученими до навчального процесу. Обдаровані діти, працюючи в змішаних групах, можуть надихати своїх однолітків досягати нових висот, а також самі отримують додаткову мотивацію для розвитку [17, с. 123].

Висновки. Виклики інтеграції в освітній процес передбачають балансування знань, індивідуальні потреби та підготовку вчителів. У сучасному світі важливо знайти баланс між завданнями, що відповідають рівню підготовки обдарованих здобувачів, та завданнями для загальних груп. На сьогодні є необхідність забезпечення індивідуального підходу до навчання кожного здобувача освіти, що може бути складним у великих класах. Вчителі повинні бути підготовлені до роботи з обдарованими здобувачами у змішаних групах, що потребує додаткового навчання та ресурсів. Інтеграція обдарованих дітей у загальний навчальний процес забезпечує їхній всебічний розвиток, сприяє обміну знаннями та створює дружнє шкільне середовище, де кожен учень відчуває себе важливим і залученим.

Література:

1. Антонова О. До проблеми організації навчання обдарованих студентів. *Педагогічний пошук молодих дослідників України: збірник студентських наукових праць*. 2003. № 2. С. 12–18.
2. Антонова О. Є. Концепція навчання обдарованих студентів у вищих педагогічних навчальних закладах. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців:*

- методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. 2010. № 23. С. 228–233.
3. Антонова О. Є. Підготовка майбутнього вчителя до роботи з обдарованими учнями як складова його професійної компетентності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2003. № 12. С. 66–69.
 4. Антонова О. Є. Умови розвитку обдарованої молоді у вищих навчальних закладах. *Креативна педагогіка: наук. метод. зб.* 2010. № 2. С. 24–30.
 5. Антонова О. Обдарованість: сутність, структура, технології розвитку. *Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді: наук.-метод. зб.* 2008. С. 78–89.
 6. Антонова О. Проблема розвитку обдарованої особистості в Україні і світі: сучасний стан і перспективи. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* 2012. № 73. С. 8–15.
 7. Василькевич Я. Освіта обдарованих дітей: тенденції та виклики сьогодення. *Рідна школа*. 2015. № 11-12. С. 35–39.
 8. Гаркуша Л. Педагогічний супровід обдарованих здобувачів освіти. *Обдаровані діти – скарб нації: матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (18–22 серпня 2021 року, м. Київ)*. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 136.
 9. Гладких Г. В., Шарова Т. М. Організація самостійної діяльності здобувачів вищої освіти засобами ІКТ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69(2). С. 70–74.
 10. Дибчук Л. В., Шагінян Є. Соціально-педагогічні аспекти навчання обдарованих студентів у вищих навчальних закладах. *Креативна педагогіка*. 2010. № 3. С. 22.
 11. Дічек Н. Внесок українських психологів у розвиток індивідуалізації і диференціації навчання школярів (60-ті рр. ХХ ст.). *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2015. № 18. С. 407–419.
 12. Дубасенюк О. А. Навчання обдарованих дітей: проблеми і пошуки. *Теорія і практика креативного навчання обдарованих дітей: матеріали Всеукр. наук. практич. семінару*. 2011. С. 8–14.

13. Землянська А. В., Шарова Т. М., Шаров С. В. Аналіз навчального плану бакалавра спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологія. 2019. № 8(76). С. 119–122.
14. Карпова Л. Г. Модернізація методів роботи з обдарованими дітьми як складова процесу реалізації Концепції Нової української школи. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2018. № 60. С. 81–88.
15. Кульчицька Я. Шляхи індивідуалізації навчання обдарованих дітей у Канаді. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2011. С. 100.
16. Олексюк М. Особливості роботи з обдарованими дітьми у центрах розвитку дітей та молоді в сучасній Україні. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 10 (16). С. 737–748.
17. Репко І. Специфіка навчання обдарованих дітей. *Scientific notes of the pedagogical department*. 2012. № 30. С. 123–135.
18. Слободенюк Л.І. Система психолого-педагогічного пошуку обдарованих дітей. *Психолог*. 2003. № 8 (56). С. 4–5.
19. Чернишов О. Підготовка педагогів до роботи з обдарованими дітьми. *Рідна школа*. 2010. № 4-5. С. 12–14.
20. Чиж В., Гавриленко В. Ідентифікація обдарованих студентів при навчанні онлайн. *Формування компетентностей обдарованої особистості в системі позашкільної та вищої освіти*. 2022. № 1. С. 427–434.
21. Шаров С., Шарова Т. Використання масових відкритих онлайн-курсів для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 1(109). С. 39–43.
22. Шарова Т., Шаров С. Електронне навчання: дієвий формат освіти. Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід : зб. мат. II Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 травня 2019 р., м. Суми). 2019. С. 119–123.

Шарова Т.М.

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри суспільно-гуманітарних наук

Землянська А.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОНЛАЙН-ПРАКТИКУМІВ «КОМУНІКАТИВНІ МОДУСИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ» ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті досліджуються різноманітні комунікативні модули, що визначають функціонування української мови в сучасному суспільстві. У дослідженні проаналізовано ключові модули – описовий, імперативний, питальний, спонукальний та оціночний, звертаючи увагу на їх роль у міжособистісному та професійному спілкуванні. Стаття спрямована на популяризацію української мови, показуючи її гнучкість, багатогранність та здатність адекватно виражати складні емоційні, інтелектуальні та соціальні контексти

Ключові слова: комунікативні модули, українська мова, мовна культура, популяризація української мови, національна ідентичність.

Sharova T.M., Zemlianska A.V. Organization and conducting of online workshops «Communicative modes of the functioning of the ukrainian language» for the promotion of the ukrainian language. The article explores various communicative modes that define the functioning of the Ukrainian language in modern society. The research analyzes the key modes – descriptive, imperative, interrogative, incentive, and evaluative – highlighting their roles in interpersonal and professional communication. The article aims to promote the Ukrainian language by showcasing its flexibility, versatility, and ability to adequately express complex emotional, intellectual, and social contexts.

Key words: communicative modes, Ukrainian language, linguistic culture, promotion of the Ukrainian language, national identity.

Актуальність. У сучасному світі комунікація відіграє ключову роль у міжособистісних стосунках, професійній діяльності та суспільному житті. Від якісної комунікації залежить не лише ефективність передачі інформації, але й формування взаєморозуміння між людьми. В українській мові, як і в будь-якій іншій, існують різні комунікативні модуси, які визначають спосіб вираження думок і емоцій. Цей онлайн-практикум присвячений дослідженню комунікативних модусів української мови, їх особливостей та застосування в різних контекстах.

Метою статті є аналіз комунікативних модусів функціонування української мови та їхньої ролі у міжособистісному та професійному спілкуванні, а також популяризація української мови шляхом демонстрації її багатогранності, гнучкості й здатності виражати складні емоційні та соціальні контексти під час організації та проведення онлайн-практикуму для педагогів, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти.

У процесі дослідження комунікативних модусів функціонування української мови було враховано ряд наукових робіт, присвячених проблемам мовної комунікації, культурної ідентичності та ролі мови в суспільстві. Дослідження комунікативних модусів розвивається на перетині лінгвістики, психології та соціології, що дозволяє глибше зрозуміти механізми мовного впливу та обміну інформацією. Серед важливих публікацій, що стосуються даної теми, варто відзначити роботи, присвячені: лінгвістичним аспектам комунікації (аналіз мовних актів, функцій мови, впливу мовних структур на процеси мислення і спілкування) Колоїз Ж., Семеног О.; формуванню національної ідентичності через мову (взаємозв'язок мови та культурних цінностей, роль мови як носія національної свідомості) Галузьяк В., Зубков М.; соціолінгвістичним аспектам (особливості використання мови в різних соціальних групах, вплив мовного середовища на формування комунікативних стратегій) Бородихіна О., Гладких Г., Пономаріва О.

Вивчення комунікативних модусів також ґрунтується на працях, які досліджують описовий, імперативний, питальний, спонукальний та оціночний модуси, зокрема в контексті української мови. Цікавими є праці Галузьяк В., Гладких Г., Шарова С., Зубкова М., Колоїз Ж., Пономаріва О., Семеног О., Бородихіної О. та ін.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ характеризується динамічними змінами в усіх сферах життя, зокрема в комунікації, де мова відіграє ключову роль у передачі інформації, обміні думками та формуванні соціальних зв'язків. У цьому контексті важливим є розуміння комунікативних модусів, які визначають функціонування української мови в різних ситуаціях спілкування [4, с. 46].

Онлайн-практикум «Комунікативні модуси функціонування української мови» створено для поглиблення знань учасників про різні типи мовних модусів – описовий, імперативний, питальний, спонукальний та оціночний. Практикум надає можливість не лише теоретично ознайомитися з кожним з цих модусів, але й набути практичних навичок їх використання в повсякденному та професійному спілкуванні. Головною метою онлайн-практикуму є формування у учасників розуміння комунікативних модусів української мови, їх класифікації та практичного застосування в усному і письмовому спілкуванні. Учасники отримують можливість вдосконалити свої комунікативні навички та навчитися ефективно використовувати різні модуси для досягнення бажаного результату в спілкуванні [1, с. 23].

Перш ніж збирати аудиторію, важливо створити структуру практикуму, аби відтворити всі питання, що будуть порушені спікером-практиком під час занять. Структура практикуму «Комунікативні модуси функціонування української мови» може включати лише два питання:

1. Поняття комунікативного модусу.
2. Види комунікативних модусів: описовий, імперативний, питальний, спонукальний, оціночний.

Розуміємо, що комунікативний модус – це специфічний спосіб вираження мовленнєвого наміру, що визначає характер взаємодії між учасниками комунікації. Кожен модус допомагає передати різні емоції, наміри та думки, залежно від контексту ситуації. З огляду на це заняття може бути побудоване навколо пояснення питань видів комунікативних модусів, зокрема описового, імперативного, питального, спонукального та оціночного [5, с. 34].

Описовий модус використовується для передачі інформації, фактів і пояснень. Імперативний модус спрямований на вплив, включає накази, прохання або рекомендації. Виражає волевиявлення, спонукаючи до дії. Питальний модус служить для формулювання питань, мета яких –

отримати інформацію, з'ясувати невідомі аспекти. Спонукальний модус створює мотив для дії, спрямований на емоційне або інтелектуальне заохочення, стимулювання співрозмовника до активних дій. Оціночний модус використовується для вираження суб'єктивної думки або емоційної оцінки певної ситуації чи об'єкта [3, с. 34].

Описовий модус використовується для передачі інформації або фактів, які не вимагають дій чи відповідної реакції. У даному модусі акцент робиться на деталізованому описі предметів, подій або явищ, що дозволяє співрозмовнику отримати чітке уявлення про предмет розмови.

Наприклад: «Засідання розпочнеться о 10:00 і триватиме дві години»; «Цей проєкт передбачає впровадження нових технологій у виробничий процес».

Імперативний модус виражає волевиявлення мовця, закликаючи до певної дії. Він може мати форму наказу, прохання або рекомендації, залежно від ступеня необхідності виконання дії. У цьому модусі важливо звернути увагу на інтонацію та вибір мовних конструкцій для коректної передачі інструкцій.

Наприклад: Наказ: «Зроби це негайно!»; Прохання: «Будь ласка, передайте документи до відділу кадрів»; Рекомендація: «Я раджу вам скористатися цим ресурсом для дослідження».

Питальний модус використовується для отримання інформації або уточнення деталей. Питання можуть бути закритими (передбачають конкретну відповідь) або відкритими (для більш розгорнутих відповідей) [7, с. 123]. Важливим аспектом цього модусу є правильне формулювання запитань для отримання чітких і змістовних відповідей.

Наприклад: Закрите питання: «Ви прочитали цей звіт?»; Відкрите питання: «Що ви думаєте про запропоновані зміни?».

Спонукальний модус націлений на мотивування або заохочення співрозмовника до дій. Він часто використовується для створення натхнення або активного залучення до певної діяльності. Цей модус важливий у ситуаціях, коли необхідно активізувати співрозмовників, стимулюючи їх на виконання певних завдань.

Наприклад: «Спробуймо досягти нових вершин разом!»; «Ваша ідея може змінити майбутнє нашої компанії».

Оціночний модус виражає суб'єктивне ставлення мовця до події, явища чи людини. Це може бути позитивна або негативна оцінка,

залежно від контексту. Важливо формулювати оцінки коректно, щоб не образити співрозмовника і водночас донести свою думку конструктивно.

Наприклад: «Цей звіт містить детальний аналіз, що є дуже корисним для подальших дій»; «Я вважаю, що можна було б покращити презентацію, додавши більше візуальних матеріалів».

Під час практичної частини онлайн-практикуму можна доти завдання з таких аспектів:

1. Розробка комунікативних ситуацій з використанням різних модусів.
2. Групова робота: обговорення, написання діалогів, створення презентацій.
3. Рольові ігри для практичного застосування теоретичних знань.

Учасники отримують завдання створити реальні або вигадані ситуації, в яких використовується один або кілька комунікативних модусів [8, с. 56]. Мета – продемонструвати розуміння модусів та їхнє застосування на практиці. Наприклад:

1. Створити опис місця події або явища – описовий модус.
2. Розробити сценарій, де потрібно передати наказ або прохання – імперативний модус.
3. Сформулювати запитання для інтерв'ю або обговорення проблеми на зустрічі – питальний модус.
4. Написати текст виступу, який має заохотити колег до виконання складного завдання – спонукальний модус.
5. Надати зразки відгуків чи оцінок роботи співробітників або проєктів – оціночний модус.

Також можна спланувати завдання для групової роботи. Учасники діляться на малі групи для обговорення комунікативних модусів і спільного створення діалогів або коротких сценок. Кожна група має обрати конкретний модус і розробити ситуацію, в якій цей модус застосовується [10, с. 78]. Завдання можуть включати: написання діалогів, де співрозмовники використовують різні модуси; створення презентацій, в яких пояснюється використання модусів у професійних або повсякденних комунікативних ситуаціях. Після виконання завдань групи презентують свої напрацювання перед іншими учасниками, що сприяє обміну досвідом і закріпленню матеріалу [9, с. 74].

Цікавими під час онлайн-практикуму можуть бути завдання з рольових ігор для практичного застосування теоретичних знань. Учасники практикуються в рольових іграх, де вони отримують конкретні

ролі (керівник, співробітник, клієнт, учитель, учень тощо) і виконують завдання, спілкуючись у межах певного модусу. Наприклад: Один учасник – керівник, інший – співробітник. Керівник дає інструкції або прохання, співробітник реагує, демонструючи правильне сприйняття наказу чи рекомендації (імперативний модус); Учасники ставлять питання один одному для уточнення деталей проєкту або плану дій (питальний модус); Один учасник грає роль мотиваційного спікера, намагаючись заохотити інших до участі у заході або проєкті (спонукальний модус). Такі вправи допоможуть закріпити розуміння різних комунікативних модусів, розвинути навички їх застосування у реальних умовах та відчутти різницю в інтонаціях і формулюваннях у спілкуванні.

Після завершення практичної частини учасники обговорюють виконані завдання. Кожна група або індивідуальний учасник презентує свої напрацювання, звертаючи увагу на те, як саме були використані комунікативні модуси в конкретних ситуаціях. Обговорення також включає аналіз комунікаційної стратегії та відповідність вибраного модусу до ситуації.

Кожен учасник або група отримує зворотний зв'язок від модератора та інших учасників. У ході цього аналізу звертається увага на сильні сторони – ефективне застосування конкретного модусу, чітке формулювання думок, вміння враховувати контекст спілкування; слабкі сторони – недоліки у виборі модусу або його формулюванні, неузгодженість із контекстом або ситуацією, труднощі у побудові діалогів чи надання конструктивної оцінки. Аналіз дозволяє кожному учаснику побачити свої прогалини та сильні сторони, над якими можна працювати, а також відзначити, що вдалося найкраще [2, с. 70].

Учасники обмінюються своїми враженнями від виконаних завдань, діляться практичними порадами та ідеями щодо того, як вдосконалити свої навички у використанні комунікативних модусів. Можуть обговорюватись такі питання: Які модуси були найскладнішими для застосування? Як інтонація та невербальна комунікація впливають на сприйняття модусів? Які ситуації потребують особливої уваги під час вибору комунікативного модусу? Це сприяє поглибленню розуміння різних аспектів комунікації та створює можливості для вдосконалення комунікативних навичок у подальшій діяльності [6, с. 65].

Онлайн-практикум «Комунікативні модуси функціонування української мови» покликаний не лише підвищити рівень володіння українською мовою, але й сформувати навички ефективної комунікації. Зрозуміння різних модусів дозволить учасникам краще адаптувати свої комунікативні стратегії до різних ситуацій та потреб, що є надзвичайно важливим у сучасному світі.

Література

1. Галузяк В. Класифікація стилів педагогічного спілкування. *Проблеми освіти: наукового-методичний збірник*. 2001. № 26. С. 23–33.
2. Гладких Г. В., Шаров С. В. Напрями формування комунікативної компетентності студентів. *Інноваційна педагогіка*. 2019. №1(11). С. 70–74.
3. Землянська А. В. Досвід використання засобів візуалізації навчальної інформації під час вивчення української і зарубіжної літератури у вищій школі. *Тренди в освіті: матеріали Міжнародного науково-методичного семінару*. 2019. С. 34–39.
4. Землянська А. В. Особливості мовної освіти здобувачів вищої освіти технічних спеціальностей в умовах сьогодення. *Соціально-гуманітарні виміри правової держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (27 жовтня 2022 р., м. Дніпро)*. 2022. С. 46–49.
5. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова. 2-ге вид., доп. Х. : Торсінг, 2002. 448 с.
6. Колоїз Ж. В. Основи академічного письма : практикум. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. 178 с.
7. Пономарів О. Культура слова : мовностилістичні поради : [навч. посібн.]. К. : Либідь, 1999. 240 с.
8. Семенов О. М. Культура наукової української мови : [навч. посібн.]. К. : ВЦ «Академія», 2010. 216 с.
9. Шарова Т. М., Шаров С. В., Бородіхіна О. В. Формування комунікативно-діалогічної компетентності студентів-філологів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2017. Вип. 29. Т.1. С. 74–76.
10. Шарова Т. М., Шаров С. В., Землянська А. В., Землянський А. М. Академічна культура та академічне письмо: навчальний посібник. Запоріжжя: ТДАТУ, 2023. 208 с.

Шевченко С.О.

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління*

Корх А.О.

здобувач вищої освіти

Брагіна К.С.

здобувач вищої освіти

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ

***Анотація.** В даній науковій статті досліджуються актуальні питання використання сучасних інформаційних технологій в професійній діяльності державних службовців України, вплив інформаційних технологій на комунікацію державних службовців і громадян.*

***Ключові слова:** професійна діяльність, технології, інноватика, суспільство, держава, послуги, управління, діяльність.*

***Shevchenko S., Korkh A., Brahina K. Actual issues of the use of information technologies in the professional activities of civil servants of Ukraine.** This scientific article explores the topical issues of using modern information technologies in the professional activities of civil servants of Ukraine, the impact of information technologies on the communication of civil servants and citizens.*

***Key words:** professional activity, technology, innovation, society, state, services, management, activity.*

Актуальність дослідження. Сучасні умови суспільної життєдіяльності людини, зміна пріоритетних напрямів розвитку держави і права, глобалізація, євроінтеграція на необхідність забезпечення сталого розвитку суспільства зумовлюють значне впровадження

інформаційних технологій в професійну діяльність державних службовців України.

Мета статті. Метою написання статті є проведення дослідження щодо актуальних питань використання інформаційних технологій в професійній діяльності державних службовців, визначення впливу інформаційних технологій на комунікацію державних службовців та громадян, а також наукове обговорення стратегії діджиталізації України.

Виклад основного матеріалу. Державна політика у сфері впровадження та використання інформаційно-комунікаційних технологій в Україні здійснюється досить давно та спрямовується на забезпечення належних політико-правових, економічних, соціальних та інших умов існування та ведення господарської діяльності громадян України.

Дослідженням проблем розвитку цифровізації, використання сучасних інформаційних технологій в професійній діяльності державних службовців, розвитку концептуальних та теоретико-методологічних засад цифровізації держави займалася велика кількість провідних науковців України. Зокрема такі: Н. С. Сидоренко, С. О. Шевченко, Н. А. Липовська, М. М. Трещов, А. Ю. Мунько, Л. Р. Наливайко, В. М. Савіщенко, А. С. Наумик, О. Д. Станіна, Г. А. Васинишина та інші, що свідчить про високу актуальність обраної теми та необхідність подальшого обговорення в наукових колах України та світу.

Наразі, зміни, що впроваджуються в сектор державного та муніципального управління України в галузі інформаційних технологій спрямовуються на належне забезпечення інформованості громадськості щодо діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, управлінські рішення, що були прийняті, актуальні події, що відбуваються в державі та послуги, що надаються державою в онлайн-форматі.

Організація роботи органів державної влади та місцевого самоврядування України з громадянами в контексті надання публічних (публічно-управлінських) послуг за допомогою сучасних інформаційних технологій має певні особливості, а саме:

- спрямованість на якість надання певної послуги;
- швидкість та доступність отримання громадянином певної послуги;

- забезпечення конфіденційності при взаємодії органу державної влади та громадянина;
- зменшення бюрократично-дозвільних процедур;
- орієнтованість на результат, а не на дію.

До переваг цифровізації держави можна віднести такі: швидкість у прийнятті державно-управлінських рішень, можливість належного виконання та контролю, відсутність черг задля отримання певних публічних послуг. Окрім того, цифровізація дозволяє державним (публічним) службовцям більш вдало розпоряджатися обмеженими ресурсами держави, що у період дії правового режиму воєнного стану є чудовим управлінським рішенням, адже скорочення видатків та збільшення надходжень в бюджет країни, дозволяє збільшити фінансування оборонно-промислової галузі [1, с. 3].

В Україні для належного формування інформаційного суспільства органами державної влади та місцевого самоврядування виконано низку політичних, юридичних, економічних та соціальних дій, що спрямовані на формування та розвиток можливостей щодо діджиталізації процесу діяльності державних службовців та їх взаємодію з громадянами, а саме:

1. Прийнято ряд важливих законів та нормативно-правових актів, що регламентують процес комплексної діджиталізації України та переходу до концепту «цифрового врядування».
2. Розроблено та впроваджено концептуальні рамки використання інформаційних технологій в діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб.
3. Створено електронні майданчики для взаємодії громадян та посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування (ДІЯ, електронний ЦНАП, «Будинок юстиції», проект «Бюджет участі», кабінет електронних сервісів, електронний портал ПФУ тощо).

В цьому контексті варто зазначити, що впровадження інноваційних цифрових технологій в діяльність посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування має значний позитивний вплив, оскільки зменшується вірогідність корупційної складової, збільшується якість та швидкість надання певної послуги громадянам та резидентам України, зменшуються економічний тиск внаслідок зменшення видатків, необхідних для надання публічної послуги. Окрім того урівнюється

доступ до отримання таких послуг для громадян, що мають певні вади або інвалідність.

Доцільно зазначити, що інформаційні технології також забезпечують підзвітність, надаючи інструменти для моніторингу діяльності уряду. Наприклад, багато урядів зараз використовують електронні системи голосування, які дозволяють громадянам відстежувати прогрес у прийнятті законодавства [2, с. 65].

Важливими соціальними компонентами існування громадянського суспільства в Україні та світі є бажання громадян впливати на політико-адміністративні процеси, що відбуваються в державі; створювати незалежні професійні спілки та об'єднання; активізувати громадські ініціативи [3; 4], в контексті цього значним чином набуває необхідності саме процес цифровізації, який виступає каталізатором таких процесів.

При впровадженні систем електронного документообігу в організацію роботи органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні доцільно подбати про такі технології та аспекти:

1. Можливість належної ідентифікації громадян перед отримання «цифрової послуги».
2. Забезпечення використання належних аналогів власноручного підпису.
3. Створення єдиної системи (платформи) для збереження електронних документів.

Вищеописані технології дозволяють підсистемам публічного управління, що виконують різні функції в державі, органічно та належним чином доповнювати одна одну, утворюючи інформаційно-комунікаційний комплекс держави. Така синергія дозволяє збільшити продуктивність й ефективність роботи державних службовців та забезпечити неможливість несанкціонованого доступу до певної інформації.

З технологічної точки зору система електронного документообігу являє собою інтеграційну систему, що охоплює діловодство і підготовку документів і поєднує їх із зовнішнім середовищем електронного обміну [5, с. 48].

Використання інформаційних технологій та систем електронного діловодства в органах державної влади та місцевого самоврядування України значним чином сприяє створенню нової генерації фахівців з

управління країною, а також формує нову організаційно-управлінську культуру, що основана на принципах демократичного врядування та «сервісної держави», що безумовно позитивно впливає на стан розвитку держави.

Сучасні інформаційні технології дозволяють посадовим особам виконувати належним чином не тільки внутрішньо-відомчі задачі, що безпосередньо пов'язані з їх службою державі, а ще й розв'язувати більш широкий спектр управлінських (державно-управлінських) проблем та питань.

Вдосконалення професійної культури державних службовців можливе виключно у випадку комплексної та довготривалої взаємодії всіх інститутів громадянського суспільства, органів державної влади й комплексу розв'язуваних задач [6, с. 43] в цьому контексті також збільшується важливість впровадження інноваційних технологій.

Висновки. На думку авторів, основною проблемою для державних службовців при впровадженні інформаційних технологій в їх діяльність є відсутність у більшості належних навичок, компетентностей та знань щодо використання сучасних «цифрових продуктів», кібер-гігієни. Зазначена проблема впливає з недосконалою підготовки в закладах вищої освіти та небажання самих державних службовців використовувати інноваційні технології.

Література

1. Трещов М. М., Наумик А. С. Цифровізація воюючої держави: необхідність та переваги. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 9. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-9-02-10>.
2. Краснокутська Л., Крилова І. Роль інформаційних технологій у забезпеченні прозорості та відкритості діяльності органів державної влади. *Моделювання соціально-економічного розвитку в системі забезпечення продовольчої безпеки*: зб. тез Всеукр. науково-практ. конф. (10-11 трав. 2023 р., м. Миколаїв). 2023. С. 64–67.
3. Сидоренко Н., Наумик А., Брагіна К. Особливості функціонування інститутів громадянського суспільства в контексті переходу України до впровадження концепту «сервісної держави». *Theoretical and practical aspects of modern scientific research*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-24.11.2023.13>.

4. Кондратова Я. М., Наумик А. С. Громадянське суспільство і правова держава в контексті сучасної державно-політичної думки: теоретико-практичний дискурс та генезис. *Тренди та перспективи розвитку мультидисциплінарних досліджень* : матеріали V міжнар. студент. наук. конф., м. Одеса, 26 квіт. 2024 р. С. 51–52.
5. Гришин В. Документообіг та інформаційно-комунікаційні процеси в діяльності місцевих органів влади. *Документ, інформація, текст у сучасному соціальному просторі: проблемні поля розвитку* : Матеріали X Всеукр. науково-практ. інтернет-конф., (8-9 листоп. 2023 р., м. Львів). 2023. С. 46–50.
6. Демиденко Д. С., Наумик А. С. Професійна культура державних службовців як фактор розвитку системи державної служби в Україні. *The process and dynamics of the scientific path: IV International Scientific and Theoretical Conference* (16 черв. 2023 р., м. Athens). 2023. С. 42–44.

Oksana Chaika

*Doctor in Education, PhD (linguistics), Associate Professor,
Associate Professor at Department
of Foreign Philology & Translation,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

DEVELOPING CRITICAL THINKING AND INTERCULTURAL COMMUNICATION SKILLS IN PHILOLOGY STUDENTS

Abstract. *In today's globalized world, the development of critical thinking and intercultural communication skills is pivotal for philology students. These skills empower them to critically assess linguistic, cultural, and textual nuances, fostering a deeper understanding of the complexities involved in language and translation. Critical thinking enhances students' ability to interpret and evaluate texts from diverse perspectives, improving their analytical rigor. Intercultural communication skills, meanwhile, allow them to navigate and mediate between different cultural contexts with sensitivity and awareness. Integrating these competencies into foreign language and translation curricula equips students with the tools necessary for successful communication in multicultural settings. By using innovative teaching methods such as case studies, simulations, and intercultural exchanges, educators can*

more effectively develop these crucial skills, preparing students for the demands of a rapidly evolving, interconnected world.

Key words: *critical thinking, intercultural communication, philology students, language education, translation skills, multicultural contexts, cross-cultural awareness.*

Чайка О. Розвиток критичного мислення і міжкультурних комунікативних навичок у студентів-філологів. У сучасному глобалізованому світі розвиток критичного мислення й міжкультурних комунікативних навичок є надзвичайно важливим для студентів-філологів, оскільки такі вміння дозволяють їм критично оцінювати лінгвістичні, культурні та текстові нюанси, сприяючи глибшому розумінню складнощів, пов'язаних із мовою та перекладом. Критичне мислення підвищує здатність студентів інтерпретувати та оцінювати тексти з різних точок зору, покращуючи їхню аналітичну обґрунтованість, а міжкультурні комунікативні навички, у свою чергу, дозволяють їм з чутливістю та обізнаністю орієнтуватися в різних культурних контекстах. Інтеграція цих компетенцій у навчальні плани з вивчення іноземних мов і перекладу надає студентам інструменти, необхідні для успішної комунікації в мультикультурних умовах. Цьому сприятиме використання інноваційних методів викладання, зокрема тематичні дослідження, симуляції та міжкультурні обміни.

Ключові слова: *критичне мислення, міжкультурна комунікація, студенти-філологи, перекладацькі навички, мультикультурні контексти, міжкультурна обізнаність.*

The rapid pace of globalization has transformed communication, making intercultural competency and critical thinking indispensable skills for philology students. Today, translation and language professionals are not just required to understand the mechanics of language, but also they must navigate complex cultural landscapes [2; 7; 12]. As intercultural encounters become more frequent, philology students must be able to decode cultural subtleties, think critically, and act as mediators between different cultural and linguistic groups [1; 9; 10]. Recent studies emphasize that language proficiency alone is no longer sufficient for successful professional engagement [6; 19]; it is the ability to think critically about texts, cultural contexts, and interpersonal

communication that distinguishes effective translators and language experts in modern industries [11; 13; 20].

Moreover, the demand for intercultural competence is increasingly evident across sectors such as international business, diplomacy, education, and media [3; 9]. For example, misunderstandings in translation or cultural misinterpretations can lead to diplomatic tensions, business failures, or even educational challenges [1; 15]. As language professionals increasingly work in global contexts, fostering intercultural communication skills becomes rather essential. Research indicates that students who acquire these skills are better equipped for the labor market, showing higher adaptability and a more profound understanding of the multifaceted nature of communication [5; 10].

In addition, critical thinking, long recognized as vital in language studies, plays an even more critical role in our digital, media-saturated world [17; 11]. Philology students must assess the validity, reliability, and cultural biases of the vast amount of information available in various languages, while also being able to articulate and critique ideas effectively. Critical thinking skills thus ensure that students are not merely passive recipients of knowledge but active analyzers of both linguistic and cultural data [13]. In this light, developing these skills within philology programs is no longer an option but a necessity [14].

Aim of the research. This research aims to explore the effective integration of critical thinking and intercultural communication skills into the philology curriculum. Specifically, the paper seeks to investigate how teaching practices in foreign language and translation programs can evolve to better prepare students for the challenges posed by globalization. The study analyzes innovative pedagogical approaches, such as inquiry-based learning, project-based activities, and intercultural exchanges, and assesses their impact on the development of these competencies. The ultimate goal is to offer insights into how philology students can be equipped to thrive in diverse, multicultural professional environments.

Methods. This study utilized a mixed-methods approach to assess the integration of critical thinking and intercultural communication skills in philology curricula. Qualitative data were gathered through interviews and focus groups with language instructors to understand their use of teaching methods such as case studies and cross-cultural projects. These discussions provided insights into how these methods support skill development. Additionally, a quantitative survey was administered to philology students to measure changes in their critical thinking and intercultural communication

skills before and after engaging with specific instructional strategies. Data analysis involved paired t-tests to evaluate improvements in these competencies.

Literature review, results and discussion. Critical thinking is central to the ability of philology students to critically assess and produce translations, interpret literary texts, and engage in nuanced communication. According to Elder and Paul (2020), critical thinking is not simply a cognitive skill but a way of interacting with the world [11]. In philology, this means challenging assumptions in texts, analyzing translations for fidelity and cultural relevance, and questioning how language shapes meaning within different cultural frameworks [1; 18]. Research findings by Byram (2020), Porto (2022) and Brüstle & Vogt (2023) support the notion that students trained in critical thinking demonstrate superior problem-solving abilities and are better prepared for the dynamic challenges of professional translation and language services [4; 17; 5]. Therefore, intercultural communication is equally crucial, as it allows philology students to navigate the subtle but profound differences in values, beliefs, and communication styles that can arise in cross-cultural interactions.

Language is never neutral; it is embedded in cultural practices, making intercultural competency essential for accurate translation and effective communication [1; 15]. A study by Deardorff and Arasaratnam-Smith (2017) found that intercultural competence is a decisive factor in job success for language professionals working in international contexts [10]. Students who can empathize with and adapt to different cultural norms are more likely to avoid miscommunication and build stronger, more productive relationships across cultures.

Recent pedagogical trends have highlighted the importance of experiential learning in fostering these skills. For instance, project-based learning (PBL) has been shown to develop critical thinking by encouraging students to engage with real-world problems, requiring both linguistic analysis and cross-cultural awareness [8; 16]. Similarly, virtual and in-person intercultural exchanges allow students to experience firsthand the challenges and rewards of communication across cultures. These approaches build cultural sensitivity and practical problem-solving abilities, ensuring that students are not only competent linguists but also adept cultural mediators [7].

For example, in a study by Chaika (2023), students engaged in cross-cultural debates and projects demonstrated measurable improvements in their

ability to think critically about language and culture [8]. These students were better able to identify cultural biases, challenge stereotypes, and offer more nuanced translations and interpretations. Moreover, they developed a heightened awareness of how different cultural frameworks can affect communication, making them more effective communicators in diverse professional settings.

Results and discussion. As specified above, a mixed-methods approach helped evaluate the impact of inquiry-based learning, project-based activities, and intercultural exchanges on the development of critical thinking and intercultural communication skills among philology students. Qualitative data were collected through interviews and focus groups with language instructors from the university, which uncovered how educators integrated these methods into their curricula and their perceived effectiveness in fostering student skills. Additionally, a quantitative survey was administered to 102 philology students in their third and fourth years of study, with a majority being female (76%) and the remainder male (24%). The survey assessed changes in students' critical thinking and intercultural communication skills before and after exposure to the new instructional strategies. Data analysis included paired *t*-tests to determine the significance of any observed improvements.

The study findings revealed that instructors observed a positive impact from using inquiry-based learning and project-based activities. These methods encouraged students to engage in deeper analysis and practical application of linguistic and cultural concepts. Cross-cultural projects, in particular, were noted for enhancing students' ability to navigate and mediate between different cultural contexts. Moreover, quantitative results, analyzed through paired *t*-tests, showed significant improvements in both critical thinking and intercultural communication skills among students who participated in these innovative methods. Pre- and post-intervention surveys indicated enhanced critical thinking abilities, with students reporting better analytical skills and a more nuanced understanding of texts. Additionally, intercultural communication skills improved, with students feeling more confident in their ability to interact effectively in diverse cultural settings.

These findings suggest that integrating inquiry-based learning, project-based activities, and intercultural exchanges into philology curricula can effectively enhance critical thinking and intercultural communication skills. The positive impact observed supports the continued use and development of

these pedagogical approaches to better prepare students for success in multicultural professional environments.

Conclusion. The development of critical thinking and intercultural communication skills is crucial for equipping philology students to thrive in today's globalized world. These competencies enable students to navigate and interpret complex linguistic, cultural, and social contexts with increased sophistication, a necessity in modern professional environments. Recent pedagogical innovations, such as inquiry-based learning, project-based activities, and intercultural exchanges, have demonstrated significant effectiveness in fostering these skills. By engaging in such methods, students will be more prepared to excel as translators and faster become adept cultural mediators. With intensifying global interconnectivity the demand for professionals who can skillfully handle linguistic and cultural complexities will continue to rise. Therefore, integrating these competencies into philology curricula is becoming increasingly critical, ensuring that students are well-prepared for the diverse challenges of the global job market.

References

1. Amelina, S. (2022). Übersetzung von Lakunen zur Prävention interkultureller kommunikativer Störungen. *Interkulturalität in Sprache, Literatur und Bildung*, 5, 107-132.
2. Bakum, Z., Palchykova, O., Kostiuk, S., & Lapina, V. (2019). Intercultural competence of personality while teaching foreign languages. *Revista Espasios*, 40, 23-24.
3. Banks, J. A. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. *Educational researcher*, 37(3), 129-139.
4. Byram, M. (2020). *Teaching and assessing intercultural communicative competence: Revisited*. Multilingual matters.
5. Brüstle, M., & Vogt, K. (2023). The Challenge of Assessing Intercultural Competence: A Review of Existing Approaches. *Handbook of Research on Perspectives in Foreign Language Assessment*, 11-35.
6. Chaika, O. (2022). Workshops and trainings for dialogic interaction: polyculturally centric approach in modern education. *Humanitarian Studios: Pedagogics, Psychology, Philosophy*, 13(2), 63-71.
7. Chaika, O. (2022). Implementing Technology of Poly- / Multicultural Education for Future Foreign Language Teachers: Integrated Approach. *International Journal of Philology*, 13(4), 102-109.

8. Chaika, O. (2023). Multicultural Education in Foreign Language Teaching: Task-Based Approach. *International Journal of Social Science and Human Research*, 6(03), 1476-1482.
9. Deardorff, D. K. (2020). *Manual for developing intercultural competencies: Story circles* (p. 116). Taylor & Francis.
10. Deardorff, D. K., & Arasaratnam-Smith, L. A. (2017). Intercultural competence in higher education. *International approaches, assessment and application*, 26(2).
11. Elder, L., & Paul, R. (2020). *Critical thinking: Tools for taking charge of your learning and your life*. Foundation for Critical Thinking.
12. Flores, J., & Alfaro, A. R. (2022). Critical pedagogy: Loving and caring within and beyond the classroom. *Curriculum inquiry*, 52(3), 385-396.
13. Ghanizadeh, A., Al-Hoorie, A. H., & Jahedizadeh, S. (2020). *Higher order thinking skills in the language classroom: A concise guide*. Springer International Publishing.
14. Guler, N., & Ullom, C. (2023). Challenges Encountered in Embedding Global Perspectives in Teacher Preparation Curriculum. *At School in the World: Developing Globally Engaged Teachers*, 328-334.
15. Kramsch, C. (2022). Afterword: The multilingual turn in language teacher education. *Language and Education*, 36(5), 467-471.
16. Lavado-Anguera, S., Velasco-Quintana, P. J., & Terrón-López, M. J. (2024). Project-Based Learning (PBL) as an Experiential Pedagogical Methodology in Engineering Education: A Review of the Literature. *Education Sciences*, 14(6), 617.
17. Porto, M. (2022). Critical language education. In *From critical literacy to critical pedagogy in English language teaching: Using teacher-made materials in difficult contexts* (pp. 19-38). Singapore: Springer Nature Singapore.
18. Rozhkov, Y., & Syrotina, O. (2022). The issues of speech competence development at foreign literature lessons. *Euromentor journal studies about education*, 8(1), 90-99.
19. Sándorová, Z. (2021). What cultural aspects should be taught in FL lessons?—A model for evaluating the cultural content in FL course-books. *Acta Scientiarum. Language and Culture*, 43(2). Available at: <https://www.redalyc.org/journal/3074/307470821012/307470821012.pdf>
20. Shynkaruk, V., Salata, H., & Danylova, T. (2018). Myth as a phenomenon of culture. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, (4), 17-22.

Chemerys Hanna

PhD (Philosophy Doctor in Education), Associate Professor,
Head of Department of Design
Zaporizhzhia National University

INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF VISUAL NARRATIVES, COMMEMORATION OF WAR AND GRAPHIC REPRESENTATION OF NATIONAL IDENTITY

***Abstract.** The article discusses the role of information technologies in shaping visual narratives, commemorating war, and representing national identity. It highlights the use of graphic art and digital media in the context of war, focusing on how visual representations, including posters and online content, help reinforce national identity, preserve historical memory, and resist propaganda. Additionally, the paper explores how such strategies are integral to decolonization efforts, emphasizing the importance of visual narratives in both cultural preservation and political messaging.*

***Key words:** visual narratives, national identity, propaganda, commemorative art, graphic representation, information technologies, decolonization, Ukraine, cultural heritage, digital media, war commemoration*

***Чемерис Г. Інформаційні технології у формуванні візуальних наративів, увічненні війни і графічному представленні національної ідентичності.** Стаття розглядає роль інформаційних технологій у формуванні візуальних наративів, увічненні війни та графічному представленні національної ідентичності. Окремо акцентується на використанні графічного мистецтва та цифрових медіа в контексті війни, зокрема на тому, як візуальні зображення, включаючи плакати та онлайн-контент, допомагають зміцнювати національну ідентичність, зберігати історичну пам'ять та протистояти пропаганді. Досліджується також роль таких стратегій у процесах деколонізації та їх значення для політичних повідомлень.*

***Ключові слова:** візуальні наративи, національна ідентичність, пропаганда, комеморативне мистецтво, графічне представлення, інформаційні технології, деколонізація, Україна, культурна спадщина, цифрові медіа, комеморація війни.*

The current state of the problem. Visual art, from medieval iconography to contemporary propaganda materials, has been a powerful tool for creating and reinforcing anti-Semitic stereotypes. Through manipulation of color, symbolism, imagery, and emotional expression, these visual manifestations shaped public opinion, reinforcing cultural prejudices and constructing hostile attitudes that persisted for centuries.

Since the start of Russia's full-scale invasion of Ukraine, visual narratives, storytelling, and graphic representation have played a crucial role in public space, serving as the primary means of swift and clear communication. This highlights the importance of analyzing the media landscape in the context of cultural and national identity politics. The aggressor's forces, during the occupation of Ukrainian territories, used Russian pop culture to spread their influence, replacing destroyed Ukrainian visual communication with enemy monuments, murals, art objects, and billboards (Рашевська & Чемерис, 2022).

The war has become a key factor influencing the development of Ukrainian visual strategies. In the context of military aggression and information warfare, art has taken on new significance as a tool for national communication and mobilization. Military and historical motifs dominate creative projects, symbolizing resistance, resilience, and national solidarity. As a result, heroic scenes, military symbols, and imagery that reinforce unity and national pride are frequently depicted.

The cultural context shaped by external threats necessitates the creation of counter-narratives to combat enemy propaganda. These counter-narratives include themes of decolonization and the rejection of former imperial symbols, actively used in information warfare. In response to the destruction and damage to cultural landmarks, projects have emerged that reflect the lost heritage and call for its preservation.

It is worth noting that since the beginning of the full-scale invasion, the Western community has framed the Ukrainian situation as a war for decolonization: T. Barkavi (2022), A. Warbrug & E. Blufstein (2022), B. Olivier (2019), M. Eppinger (2022), M. Malksoo (2022). This perspective necessitates the study of the restructuring of cultural influences, achieved through the cultivation of national identity and Ukrainian consciousness, including through the use of national figures as archetypes.

A number of scholars explore important aspects related to the use of information technologies in the formation of visual narratives, the

commemoration of war, and the graphic representation of national identity. One such researcher is K. Tilmans (2010) from the University of Amsterdam, who focuses on the role of visual narratives in the formation of national identities after significant social changes or wars. Her works analyze the use of monuments, memorials, and other visual artifacts in the context of war commemoration, as well as how information technologies and digital platforms are transforming these processes. J. Young (1994), a professor at the University of Massachusetts Amherst, studies memory of trauma and the use of visual means in memorial practices, particularly in the context of the Holocaust and other conflicts. His works also explore how visual narratives can preserve national identity in different cultural contexts. Douglas W. Blum's (2007) study «National Identity and Globalization» examines the influence of globalization on national identity in post-Soviet Eurasia. Through fieldwork in post-Soviet Eurasia, Blum investigates how youth cultures are influenced by global forces. He suggests that while these societies adopt certain global aspects, they also preserve and emphasize traditional values.

The study reveals how nations respond to globalization's challenges by integrating global elements into their national identities while maintaining uniqueness. Utilizing discourse analysis and field interviews, the research provides insights into identity formation and the adaptation of local cultures in a globalized world. L. Marks (2020) from Simon Fraser University specializes in media art and the theory of visual narratives, examining how cultural and national identities are reflected through digital and multimedia practices. She explores how technologies are changing the approaches to creating identities in the modern world. A number of previous studies (Лубко & Шаров, 2019; Шаров, 2023; Chemerys, 2023; Chemerys, 2024; Chemerys et al., 2021) have focused on this issue, highlighting technologies for manipulating digital images, specifically the creation and use of deepfakes, which have a direct impact on public consciousness, particularly in the contexts of media, politics, security, and social relations. These scholars provide valuable insights into the study of visual narratives, the graphic representation of national identity, and memorial practices, particularly in the context of war and social change. Their works help to reveal how visual images and modern media technologies can shape national narratives, influence public consciousness, and ultimately serve as powerful tools in information wars and cultural processes (Chemerys et al., 2021b).

Thus, a timely and relevant aspect is the study of the media reality shaped by the occupiers and propagandists in the temporarily occupied territories of Ukraine. By analyzing specific visual narratives in the information space, particularly in the context of decolonization processes, we can identify and decode enemy myths, information and psychological operations (including through modern information technologies) within Ukrainian cultural policy. This understanding directs efforts towards preserving and comprehending Ukrainian culture and history. Awareness of the nuances in constructing media reality through visual narratives, storytelling, and graphic representation is crucial for information decolonization and for the reintegration of citizens in occupied territories.

The article aims to explore the role of information technologies in shaping visual narratives, commemorating war, and representing national identity through graphic means.

Outline of the main material. The dismantling of Russian propaganda in national and global information spaces and the development of a national grand narrative in visual communication for defending Ukraine have sparked processes of national identity within civil society. This has led to significant legislative measures to protect national identity and support national cultural products. However, the complexity of implementing these processes, particularly in studying visual narratives, graphic representation, and promoting national identity discourse, requires in-depth analysis, scientific reflection, and practical recommendations. Institutional support is critical, but the focus should be on gaining public support through «decolonization of thought» a process activated through social and communication mechanisms.

It is important to note that even before the full-scale invasion, Russian propaganda hindered decolonization efforts through disinformation, manipulating public opinion with deceptive tactics. This underscores the importance of studying visual narratives in the context of decolonization not only for their value in national identity but also for their impact on security and defense, especially during wartime.

The Ukrainian approach to visualizing national identity through art is based on the use of symbols, images, and historical motifs that highlight the country's uniqueness and cultural heritage. Key elements include ethnic symbols and folk ornamentation, adding deep cultural meaning to visual representations. For example, symbols like the trident, wheat, and national

patterns are important for national self-identification and are frequently seen in modern Ukrainian art.

Posters, graphics, illustrations, and public art objects are actively used to foster patriotism and preserve historical memory. Visual narratives reflect the collective experience of the Ukrainian people, particularly related to revolutionary events and armed conflicts, which have shaped the unique character of national identity. The use of vivid and clear imagery enhances emotional perception, emphasizing national unity and the struggle for independence.

In the contemporary digital age, information technologies play a crucial role in shaping visual narratives, particularly in the context of war, national identity, and commemoration. The integration of these technologies into the creation and dissemination of visual content has transformed how societies construct and understand their collective histories, identities, and experiences.

Visual narratives, whether in the form of posters, social media graphics, or digital art, have long been instrumental in shaping national consciousness and responding to cultural and political challenges. With the rise of information technologies, these visual tools have become more powerful, allowing for the rapid creation and global distribution of images that can deeply influence public opinion and shape societal values.

One of the key areas where information technologies are playing a significant role is in the commemoration of war. Visual storytelling has long been used as a means of remembering and honoring those who have fought in conflicts, preserving historical events, and reinforcing national identity. In the age of digital media, this process has expanded to include virtual memorials, digital art installations, and online campaigns, all of which are easily accessible and can be widely shared. These digital spaces allow individuals and communities to reflect on their shared histories, commemorate sacrifices, and maintain a collective memory of war, which is crucial for fostering national unity and pride.

Graphic representations of national identity are another critical aspect of contemporary visual culture. National symbols, such as flags, coats of arms, and iconic historical figures, are frequently used to convey a sense of pride and belonging. With the advent of digital tools, these symbols can now be manipulated, reimaged, and distributed on a global scale, enabling more diverse and dynamic representations of national identity. For example, in

Ukraine, visual representations of the national struggle for independence, including symbols like the trident (the national emblem) and national folklore, are often employed in both physical and digital forms to assert cultural sovereignty and unity, particularly during times of conflict. Moreover, the use of graphic design and visual art has become a significant tool in resistance movements and the decolonization process. By creating visual content that challenges dominant narratives and rejects imperialistic symbols, artists are actively participating in the reshaping of national identity. Digital platforms amplify the impact of these graphic works, allowing them to reach a global audience and incite meaningful discussions about power, identity, and sovereignty.

However, the use of information technologies in shaping visual narratives also presents challenges. The proliferation of deepfakes and manipulated imagery has created new threats to the authenticity of visual representations. These technologies allow for the creation of highly convincing fake visuals that can be used to spread disinformation, manipulate public opinion, and distort historical memory. Therefore, the need for digital literacy, critical thinking, and the development of technologies to detect and counteract such manipulations is crucial in maintaining the integrity of visual narratives.

Conclusion, results and perspectives. Commemorative art plays a crucial role in shaping national identity, as it not only preserves the memory of the past but also creates a symbolic space for collective self-identification through visual strategies. During wartime, such strategies are especially significant: they enhance patriotism, unite society, and strengthen collective resilience. In modern Ukraine, visual imagery, particularly posters, placards, and other graphic works, have become important symbols of endurance and solidarity. These images carry deep cultural meaning, emphasizing the unity of the Ukrainian people in the fight for independence and sovereignty. Graphic art, therefore, serves as a tool for national memory: it records and transmits to future generations the collective experience, emotions of grief and pride, and hope for a better future. Unique symbols and archetypes help maintain morale, strengthen national consciousness, and enhance the country's international reputation by demonstrating its resilience and invincibility.

Future research should focus on analyzing visual narratives, exploring how commemorative art functions in the digital space, particularly on social media, which allows for the rapid dissemination of images and significant

influence on public consciousness. Additionally, it is important to examine the decolonization aspect of contemporary Ukrainian graphic art, specifically how its images and symbols contribute to the formation of a new national identity, free from imperial ideologies.

A useful step in this direction would be the development of methodological recommendations for artists and designers who wish to participate in preserving national memory. These guidelines would help artists better understand approaches, symbolism, and techniques that allow them to effectively convey ideas of national identity in their works. Conducting international comparative studies would also be valuable to identify both universal and unique features of Ukrainian commemorative art in a global context, especially in countries that also use graphic art to preserve and shape national memory.

Funding. The work is performed within the research CEFRES, UAR 3138 CNRS–MEAE Research topic «Visual Narratives, Commemoration of War and Graphic Representation of National Identity: Comparative Analysis of Ukrainian and European Contexts».

References

1. Лубко Д. В., Шаров С. В. Методи та системи штучного інтелекту: навч. посіб. Розділ 1. Загальні поняття про штучний інтелект. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2019. 264 с.
2. Рашевська А. А., Чемерис Г. Ю. Аналіз досвіду формування національно-патріотичної компетентності майбутніх дизайнерів. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 53. С. 277–283.
3. Шаров С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 6. С. 136–144
4. Barkawi T. War and decolonization in Ukraine. *New Perspectives*. 2022. Vol. 30(4). Pp. 317–322.
5. Blum D. W. National Identity and Globalization: Youth, State, and Society in Post-Soviet Eurasia. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 225 p.

6. Chemerys H. Enhancing Skills in Recognizing Synthetically Reproduced Media Content: Rationale for Developing an Educational Methodology. *Rajasthali Journal : Peer-Reviewed Multi-disciplinary Journal*. № 3(2), 2024. P. 15–22.
7. Chemerys H. Truth & Trust in the Age of Deepfakes: Recognize & Overcome. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 7. P. 403-407.
8. Chemerys H., Briantseva H. V., Briantsev O. A. The Urgency of the Problem Synthetically Reproduced Media Content. *International scientific conference «Interaction of culture, science and art in terms of moral development of modern European society»* : conference proceedings, December 28-29, 2021. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2021a. P. 85-88.
9. Chemerys H., Vynogradova A., Briantseva H., Sharov S. Strategy for Implementing Immersive Technologies in the Professional Training Process of Future Designers. *Journal of Physics: Conference Series, Volume 1933, Virtual Conference on Engineering, Science and Technology (ViCEST)*, Kuala Lumpur, Malaysia, 2021b. art. no. 012046. DOI: 10.1088/1742-6596/1933/1/012046
10. Eppinger M. From “limited sovereignty” to decolonization in Ukraine. *Journal of Ethnographic Theory*. 2022. Vol 12, No 3. P. 659–667.
11. Mälksoo M. The Postcolonial Moment in Russia’s War Against Ukraine. *Journal of Genocide Research*. 2022. Vol. 25. No. 3-4, P. 471–481.
12. Marks L. U. *The Skin of the Film : Intercultural Cinema, Embodiment, and the Senses*. Durham and London : Duke University Press, 2000, 298 p.
13. Olivier B. *Decolonisation, Identity, Neo-Colonialism and Power*. Phronimon, Pretoria. 2019. Vol. 20, No 1. P. 1-18.
14. Tilmans K., van Vree F. Winter Jay M. *Performing the Past: Memory, History, and Identity in Modern Europe*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010. 368 p.
15. Vorbrugg A. Jevgeniy B. Making Sense of (the Russian War in) Ukraine: On the Politics of Knowledge and Expertise. *Political Geography*, 2022, Elsevier BV, Art. No. 102700.
16. Young J. E. *The Texture of Memory: Holocaust Memorials and Meaning* Paperback. 1994. Yale University Press. 415 p.

Lubko Dmytro

*Candidate of Sciences, Associate Professor,
Associate professor of Department of Computer Science
Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University*

PROBLEMS OF INFORMATION PROTECTION AND SECURITY

Annotation. *The main purpose of this publication is to consider the problem of protecting and ensuring information security both in organizations and at home. Implementation and proof of principles of information security for everyone (at home, at work, etc.) should be effective and able to protect information (work, personal, etc.) from unauthorized access, modification, disclosure or destruction.*

Key words: *protection issues, information security, data encryption, security, authentication and authorization, control and monitoring.*

Лубко Д.В. Проблематика захисту та безпеки інформації.

Основна мета даної публікації це розглянути проблему захисту та забезпечення безпеки інформації як організаціях так і вдома. Впровадження та доведення принципів безпеки інформації до кожного (вдома, на роботі, тощо) має дати ефект та здатно захистити інформацію (роботу, особисту, тощо) від несанкціонованого доступу, модифікації, розголошення чи знищення.

Ключові слова: проблематика захисту, безпека інформації, шифрування даних, безпека, аутентифікація та авторизація, контроль та моніторинг.

Introduction. In today's world, information is a treasure that determines many directions. It not only helps in decision-making and business development, but can also be subject to abuse. This is why ensuring data security has become critical for any organization, regardless of its size or industry. Data security is not only about restricting access, but also about guaranteeing the confidentiality, integrity and availability of information. Confidentiality becomes a guarantee that only authorized persons have access to the data. Integrity ensures that information remains intact and uncorrupted. And availability means providing access to information at the right time.

In Information security domains distinguish several security classes that are used to classify data and systems according to their importance and sensitivity. These security classes help organizations design and implement effective security measures to protect their data. Unfortunately, the number of cyber crimes is increasing every day, a large part of these crimes is identity theft. Most often, this happens due to negligence and ignorance of users. That is why all this is a problem that needs to be solved both personally and collectively.

As the analysis of the latest research and publications on this problem area shows (on the identification of security mechanisms, information and data protection issues, information security issues, security issues, etc.), many scientists and scientists have been actively working in this area. Namely, these are such specialists and scientists as: Parkhuts' Yu.L [1], Mykhaylov A.O. [2], Shevchuk D.T. [3], Skrypka M.V. [4], Tivets'ka A.V. [5], Hovorushchenko T.O. [5], Oleshko I.V. [6], Shevchenko S. [7], Blyznyuk I. [8], Lehka O.V. [10], Chunar'ova A. [11], Fedorenko R.M. [12], Oksiyuk O.G. [13], Zinchenko D.A. [14], Dumans'ka N.O. [15]. Also, all these issues are solved and periodically highlighted by teachers of TDATU, such as Sharov S.V. [16], Miroshnychenko M.Yu. [17] and D.V. Lubko [16, 17].

Despite the large number of works and studies in this area, many aspects of information security and data protection issues are not sufficiently covered.

The purpose of the study it consider the problem of protecting and ensuring information security both in organizations and at home.

Outline of the main material. Data encryption is a key security mechanism that ensures confidentiality and protection of information during transmission or storage. In today's digital world, where data is exchanged continuously, encryption acts as a reliable shield that protects against unauthorized access and possible threats. Encryption ensures that data crosses networks and is stored in the form of unintelligible text for everyone except those who are assigned to decipher it [16, c. 23]. This is ensured with the help of special algorithms that transform the plain text into an incomprehensible encrypted form, which can only be decoded with the help of the appropriate key. There are two main types of encryption: symmetric and asymmetric. Symmetric encryption uses the same key to encrypt and decrypt data. The encryption key is known only to authorized users. Asymmetric encryption uses two keys: an encryption key and a decryption key. The encryption key is

known to anyone, and the decryption key is known only to authorized users. There are many different encryption algorithms used for different purposes.

Authentication and authorization are also important aspects of security that help protect information from unauthorized access. Authentication is the process of confirming the user's identity. Authentication can be implemented using various methods, such as: passwords are the most common authentication method (passwords should be long and complex so that they are difficult to guess); biometrics are physical or behavioral characteristics of a person that can be used for authentication (biometrics include fingerprints, face, iris and voice); digital signature certificates are electronic documents that confirm the user's identity (digital signature certificates are used to sign electronic documents to guarantee their integrity).

Authorization is the process of granting permission to the user to perform certain actions. Authorization can be implemented using various methods, such as [1, p. 5]: role-based access control (RBAC), is an authorization method based on user roles [3, p. 58]; attribute-based access control (ABAC) [2, p. 44];

Another mechanism is access control - this is one of the most important aspects of physical data protection [4, p. 12]. It allows you to control access to physical objects such as buildings, server rooms and workstations. Access control can be implemented using methods, such as passwords, key cards, biometric scanners and video cameras.

Passwords are the most common method of access control. Passwords should be long and complex so that they are difficult to guess.

Do not forget about cyber attacks, they are a serious threat to organizations and individuals. They can lead to leakage of confidential data, financial losses or even business shutdown. Cyber attacks today are not just a threat, they have become a reality that inevitably affects all spheres of life – from government structures to private households. These attacks reveal vulnerabilities in digital systems, using technology to abuse data, destroy infrastructure, or steal sensitive information. Today's cyberattacks have become more complex, more cunning and larger in scale, requiring constant improvement and improvement of the level of protection. Their consequences can be devastating both for individual users and for large corporations or even entire countries.

A cyber attack is any attempt to gain unauthorized access to a computer system or network. Cyber attacks can be carried out for a variety of reasons,

such as data theft, sabotage or ransom. There is a wide range of methods that can be used for cyber attacks. Some of the most common methods include [15, p. 120]: password Cracking (using software or manual methods to crack user passwords); social engineering is tricking users into providing sensitive information or performing unwanted actions; malware – downloading malicious software onto the victim's computer that can be used for data theft, sabotage or ransom; malicious network attacks - exploiting vulnerabilities in a network to gain unauthorized access to computers or systems.

There are many steps you can take to protect yourself from cyber attacks. Some of the most important activities include: pcreating strong passwords; use of multi-factor authentication; software updates; use of a firewall; use of anti-virus software; all employees must be informed about cyber attacks and how to avoid them.

Multi-factor authentication (MFA) is an additional level of security that requires users to enter additional information, such as a code from a mobile phone, for authentication [7, p. 22]. MFA makes cyberattacks much more difficult, as an attacker would need to obtain not only a password, but also access to another device, such as a mobile phone. Software often contains vulnerabilities that can be exploited for cyber attacks. It is important to update your software regularly to close these vulnerabilities. Software vendors regularly release updates to fix vulnerabilities.

A firewall is a device or software that helps protect a computer or network from unauthorized access. A firewall works by blocking access to your computer or network from unauthorized sources. Antivirus software [8, p. 66] helps protect your computer from malicious software such as viruses, Trojan horses, and malware. Antivirus software works by scanning your computer for malware and removing it if it finds it.

Vulnerabilities are errors in software [6, p. 5], which can be used for cyber attacks. You can use vulnerability scanning tools to find vulnerabilities in your software.

Data backups are an important defense against cyber attacks. If your data is lost or damaged due to a cyber attack, you can restore it from backups. You should back up your data regularly and store it in a safe place. It is important to develop and implement cyber attack response plans. A cyber attack response plan defines what to do in the event of a cyber attack.

It is also necessary to monitor and analyze security - these are important processes that help organizations protect their information and assets from cyber attacks [13, p. 24]. Security monitoring involves constantly watching the security system to detect any potential threats. Security analysis involves evaluating the data collected during monitoring to determine whether these threats are real. Modern trends in security monitoring and analysis include: growing use of automation (automating security monitoring and analysis can help organizations save time and resources); growing use of artificial intelligence (artificial intelligence can be used to improve the effectiveness of security monitoring and analysis); growing use of cloud technologies (they can be used to centralize security monitoring and analysis).

Another important mechanism is that data backup and recovery are important processes that help organizations protect their information and assets from loss or damage. Backup is the process of creating a copy of data that can be used for recovery in case the originals are lost or damaged. Restoration is the process of restoring data from a backup copy. The purpose of data backup and recovery is to ensure that an organization can recover its data in the event of loss or damage. This can be important for many reasons, for example if: cyber attack – can lead to data loss or corruption; natural disasters, such as fires or floods, can lead to data loss or corruption; failure to do so, such as late software updates, can result in data loss or corruption.

Regulatory standards and requirements for information protection are sets of rules and procedures that establish minimum information security requirements for organizations under their jurisdiction [9, p. 34]. Regulatory standards and requirements for information protection are developed to protect the confidentiality, integrity and availability of information. There are many different regulatory standards and information protection requirements. Some of the more common types include laws and regulations that establish mandatory information protection requirements for organizations under their jurisdiction. For example, the EU Personal Data Protection Act (GDPR) establishes requirements for personal data protection for organizations processing personal data of EU citizens [10, p. 40]. They are also non-binding guidelines and recommendations, but are often used by organizations to develop their own security policies and procedures. For example, the International Organization for Standardization (ISO) has developed a number of information security standards [5, p. 82], which are widely used by organizations around the world. And internal security policies and procedures

are sets of rules and procedures that organizations develop to protect their information. Internal security policies and procedures must meet the requirements of any relevant regulatory standards and requirements. Regulatory standards and requirements for information protection are an important tool for information protection. They help organizations prevent the leakage or damage of information, which can lead to financial losses, privacy violations or other negative consequences [11, p. 50]. Organizations subject to regulatory standards and information protection requirements must develop and implement effective security programs that meet those standards and requirements.

Security programs should include such elements as: security policies and procedures; education and training; control and monitoring.

Conclusions. Implementation, demonstration and observance of principles information security to everyone (at home, at work, etc.) should be effective and able to protect information/data (work, personal, etc.) from unauthorized access, modification, disclosure or destruction. All of these play a key role in preventing data leakage or corruption that could lead to financial losses or privacy breaches. Encryption, authentication and access control are the main security tools that help protect information. Organizations must develop and maintain these mechanisms, as well as constantly improve their systems, taking into account new challenges, such as the rapid development of technology and the increase in cyber threats.

References

1. Parkhuts' Yu.L. (2011). Kryptohrafichni mekhanizmy zakhystu informatsiyi v mobil'nomu zv'yazku. [Cryptographic mechanisms of information protection in mobile communication]. Natsional'nyy universytet «L'vivs'ka politekhnika» [in Ukrainian].
2. Mykhaylov A.O. (2021). Doslidzhennya modeley ta metodiv kontrolyu dostupu do informatsiyanoi systemy: poyasnyval'na zapyska do atestatsiyanoi roboty zdobuvacha vyshchoyi osvity na druhomu (mahisters'komu) rivni, spetsial'nist' 121 - Inzheneriya prohramnoho zabezpechennya. [Study of models and methods of information system access control: explanatory note to the attestation work of a higher education applicant at the second (master's) level, specialty 121 - Software engineering]. M-vo osvity i nauky Ukrayiny, Nats. un-t radioelektroniky. Kharkiv [in Ukrainian].

3. Shevchuk D.T. (2022). Metody avtentyfikatsiyi ta avtoryzatsiyi u mobil'nykh ta veb-dodatках. [Methods of authentication and authorization in mobile and web applications]. Mizhnarodna naukova internet-konferentsiya: «Informatsiyne suspil'stvo: tekhnolohichni, ekonomichni ta tekhnichni aspekty stanovlennya [in Ukrainian].
4. Skrypka M.V. (2021). Systema kontrolyu dostupu do personal'nykh danykh. [Personal data access control system] [in Ukrainian].
5. Tivets'ka A.V., Nevmerzhyts'ka S.M. (2015). Udoskonalennya systemy upravlinnya personalom orhanizatsiyi z vrakhuvannyam vymoh mizhnarodnykh standartiv ISO. [Improvement of the personnel management system of the organization taking into account the requirements of international ISO standards]. Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohiy ta dyzaynu. Seriya «Ekonomika i vyshcha osvita» [in Ukrainian].
6. Hovorushchenko T.O., Mevsha A.V., Krys'kov V.A. (2014). Klasyfikatsiya vidmov ta vrazlyvostey systemnoho prohramnoho zabezpechennya. [Classification of System Software Failures and Vulnerabilities] [in Ukrainian].
7. Oleshko I.V. (2014). Modeli ta metody otsinky zakhyshchenosti mekhanizmiv bahatofaktornoyi avtentyfikatsiyi vid nesanktsionovanoho dostupu. [Models and methods for assessing the security of multifactor authentication mechanisms against unauthorized access] [in Ukrainian].
8. Shevchenko Svitlana, Skladannyi Pavlo, Martseniuk Maksym. (2019). Analiz ta doslidzhennya kharakterystyk antyvirusnoho prohramnoho zabezpechennya, standartyzovanoho v Ukrayini. [Analysis and study of the characteristics of antivirus software standardized in Ukraine. Electronic professional scientific publication]. Elektronne fakhove naukove vydannya «Kiberbezpeka: osvita, nauka, tekhnika». 4.4: pp. 62-71 [in Ukrainian].
9. Blyznyuk Ihor, Shoroshev Vyacheslav. (2002). Osnovy normatyvno-pravovoho zabezpechennya zakhystu informatsiyi v komp'yuternykh systemakh derzhavnykh orhaniv Ukrayiny. [Basics of regulatory and legal provision of information protection in computer systems of state bodies of Ukraine] [in Ukrainian].
10. Lehka O.V. (2023). Implementatsiya mizhnarodnykh standartiv shchodo zakhystu prava na dostup do informatsiyi v Ukrayini. [Implementation of international standards on protection of the right to access to information in Ukraine] [in Ukrainian].

11. Chunar'ova Anna. (2012). Systema upravlinnya informatsiynoyu bezpekoyu na bazi mizhnarodnykh standartiv seriyi ISO. [Information security management system based on international standards of the ISO series] [in Ukrainian].
12. Fedorenko R.M. (2015). Kontent-monitorynh informatsiynoho prostoru yak chynnyk zabezpechennya informatsiynoyi bezpeky derzhavy u voyenniy sferi. [Content monitoring of the information space as a factor in ensuring the information security of the state in the military sphere]. Suchasnyy zakhyst informatsiyi. 2: pp. 21-25 [in Ukrainian].
13. Oksiyuk O.H., Shestak Ya.V. (2015). Metodolohiya rozrobky kompleksnykh system zakhystu informatsiyi v suchasnykh informatsiyno-telekomunikatsiynnykh systemakh. [Methodology of development of complex information protection systems in modern information and telecommunication systems]. Zbirnyk naukovykh prats' Viys'kovoho instytutu Kyyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. 50: pp. 236-243 [in Ukrainian].
14. Zinchenko D.A., Makarova O.P. (2021). Analiz ryzykiv i stratehiy zakhystu vid kiberatak u suchasnomu tsyfrovomu sviti. [Analysis of risks and defense strategies against cyber attacks in today's digital world] [in Ukrainian].
15. Dumans'ka N.O. (2020). Shyfruvannya danykh v informatsiynnykh systemakh. [Data encryption in information systems]. Tezy dopovidey V student-s'koyi vuzivs'koyi naukovoyi konferentsiyi «Matematychni metody, modeli ta informatsiyni tekhnolohiyi v upravlinni pidpryyemstvom». pp. 23-25 [in Ukrainian].
16. Lubko D., Sharov S., Strokan O. (2019). Software development for the security of TCP-connections. Modern development paths of agricultural production: trends and innovations. Cham: Springer international publishing. pp. 99-109 [in Ukrainian].
17. Lubko D.V., Miroshnychenko M.Yu. (2024). Analiz suchasnykh pidkhodiv ta metodyk v oblasti zakhystu informatsiyi ta danykh. [Analysis of modern approaches and methods in the field of information and data protection]. Visnyk Khersons'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. No1(88). pp. 231-236 [in Ukrainian].

Anna Rashevska

Senior lecturer of department of design
Zaporizhzhia National University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS FOR THE FORMATION OF NATIONAL-PATRIOTIC COMPETENCE OF FUTURE DESIGNERS

***Abstract.** The article deals with the theoretical and methodological aspects of the formation of national and patriotic competence in future designers. Particular attention is paid to the competence, cultural and integration approaches to the development of curricula, as well as the criteria for selecting their content. The expediency of structuring the content of educational components for the professional training of future designers on a cultural basis, taking into account the factors of successful project implementation, is proved. The article reveals the methodological guidelines and the role of the teacher in the formation of this competence through the inclusion of individual topics on ethnocodeign in such educational components of the mandatory cycle of study as "Projecting" and the implementation of course projects in the discipline "Projecting". The levels of formation of national-patriotic competence are determined: value-semantic, content, operational and activity. The process of designing the curriculum of educational components within the educational and professional programme "Graphic Design" is outlined. It is concluded that the formation of national-patriotic competence through the culture of ethnocodeign in the design creative activity of future designers is a priority area of pedagogical research, and in order to achieve the strategic goal of the state to popularise Ukrainian authentic design products, which will become an object of the domestic and foreign economy and market, will contribute to the unity of the Ukrainian people, strengthen the socio-economic, spiritual, cultural foundations of the development of Ukrainian society and state, which is a priority during wars.*

***Key words:** methodology, professional education, designers, national-patriotic competence, future designers, competence-based approach, cultural approach, curriculum development, professional training, graphic design.*

Рашевська А. Теоретико-методичні засади формування національно-патріотичної компетентності майбутніх дизайнерів. У статті розглядаються теоретико-методологічні аспекти формування національно-патріотичної компетентності у майбутніх дизайнерів. Особливу увагу приділено компетентнісному, культурологічному та інтеграційному підходам до розробки навчальних програм, а також критеріям відбору їх змісту. Обґрунтовано доцільність структурування змісту освітніх компонентів професійної підготовки майбутніх дизайнерів на культурологічній основі з урахуванням факторів успішної реалізації проекту.

Ключові слова: методологія, професійна освіта, дизайнери, національно-патріотична компетентність, майбутні дизайнери, компетентнісний підхід, культурологічний підхід, розробка навчальних програм, професійна підготовка, графічний дизайн.

Introduction. Ensuring high-quality professional training of specialists, including future designers, is one of the important tasks of higher education institutions. In the context of the competence-based approach, this task is specified as a requirement for higher education students to develop professional competence at a level that will allow them to integrate into the professional environment easily enough. One of the key competences that are included in the integrated professional competence of a future designer is national and patriotic competence, the formation of which takes place throughout the entire period of professional training in educational programmes of relevant specialities and educational levels. An important element of this process is teaching students the theoretical and practical foundations of ethnic design, the prerequisites for the formation of national identity through examples of art and design, as well as preparing them to apply the knowledge gained in their professional activities, as today the problem of forming the national and patriotic consciousness of young people, which is part of Ukraine's national security, is extremely acute. The problem of forming the national-patriotic competence of future bachelors of design is becoming especially relevant in modern design education. In the context of Russian aggression and given the challenges facing Ukrainian statehood, it is crucial to form a personality that will be aware of its place and role in the establishment

and protection of national values and the globalisation processes currently taking place in Ukraine.

Russian aggression against Ukrainian statehood clearly demonstrates the importance of the historical and cultural component in the higher education system. The pseudo-scientific facts that Russia uses to justify its aggression, the pseudo-concepts of "one history" and "one people" that it uses to justify the seizure of our territories, make it imperative to study Ukrainian history (especially the struggle of the Ukrainian people for their independence and identity) and culture with its unique national achievements. The importance of strengthening the historical and cultural component as a mandatory part of higher education is emphasised in the Decision of the National Agency for Higher Education Quality Assurance of 21 June 2022 on the historical and cultural component of the educational process, which states that "it is the study of the history and culture of one's own people, combined with the study of other fundamental humanities and social sciences, that forms civic identity and patriotism".

In particular, the active processes of globalisation and neglect of national heritage in the XX century, when the rapid development of technology made it possible to replace handmade art with cheaper machine-made art, have already led to an urgent need to return to the origins of folk art, revive forgotten techniques, and restore the spiritual heritage of ancestors reflected in naive unprofessional painting. Therefore, modern design education needs to be updated by referring to cultural and historical traditions, reviving them and including them in the curriculum. The cultural, artistic and historical values of the Ukrainian people are an important component of professional design education, so it is extremely important to foster in students a sense of patriotism, civic responsibility, national and cultural identity, the ability to preserve and enhance cultural and artistic values, and for this purpose it is necessary to create appropriate conditions in the educational process. In turn, this also creates a special need for the formation of national and patriotic competence as a systemic process enriched with the latest pedagogical technologies and methods.

Analysis of recent research and publications. Analysing recent research and publications, we have come to the conclusion that a large number of works and scientific studies are devoted to the study of civic and patriotic competence in various aspects. A fundamental study in this area is the work of E. Antonovych, who examines the peculiarities of aesthetic education of adolescents by means of folk art (Antonovych, 1997). A. Brovchenko's work

on the formation of professional competence in future teachers of labour training in the discipline "Fundamentals of Ethnodesign" is also thorough (Brovchenko, 2011). The theoretical and methodological foundations of teaching ethnodesign to students in higher art educational institutions are considered in her dissertation by A. Rudenchenko (2017). In particular, the issue of the prospects for the implementation of a competence-based approach in design education was considered in the study by S. Chirchuk (2011). Ways to introduce ethno-design into the educational practice of future designers were analysed in the works of Y. Didovets (2020). Some problems of the ethnic and national aspect in the practice of future designers were highlighted in the studies of V. Kardashov and H. Chemerys (Kardashov & Chemerys, 2018; Chemerys, 2021). The process of formation of design education in Ukraine is considered by V. Danylenko (2002).

In analysing scientific research, we have come to the conclusion that a fairly significant number of works and scientific studies are devoted to various aspects of the problem of forming national, patriotic and civic competences. The components of national and patriotic competence - patriotic and civic competence - are studied in the works of such Ukrainian scholars as N. Lazurina (2013), O. Pometun (2005), and others. A. Havryliuk (2016) approaches national and patriotic competence as a component of professional competences of students of tourism studies.

In our research, we rely on the conceptual foundations of the cultural content of design education, which defines the content as a pedagogically adapted model of the social experience of mankind in the context of the formation of national and patriotic competence. The outlined principles are made possible by applying a set of cultural, historical, multicultural and interdisciplinary approaches, which, in their synergy, interact to form a deep understanding of national identity through the prism of national and patriotic competence and professional growth. The historical approach allows students to gain a deeper understanding of important historical events and personalities that have influenced the formation of national identity and study them in the context of visual culture and design. The cultural approach focuses on the study of cultural values, traditions and customs, which is the basis for the formation of students' national and patriotic competence through their practical experience of studying art and cultural heritage. The multicultural approach takes into account the interaction of different cultures and ethnicities in Ukraine, analysing how their influence shapes modern national and regional identity, which is important in a globalised society. An important unit of such

content is the universal methods of creative project activity as a fundamental object of the content of modern design education.

It is worth noting that in the process of forming the national-patriotic competence of future designers, it is important to use an integrated approach that includes the interaction of different methodologies to maximise learning. Thus, interdisciplinary and integrative approaches are the basis for creating a holistic picture of knowledge, as they combine different disciplines and ensure the connection of national and patriotic values with history, art, technology and other fields. As a result, students gain a deep understanding of national identity through the prism of various aspects of culture and society. This integration is complemented by a systems approach, which provides an opportunity to consider the objects under study through system modelling. This allows students to identify new connections between elements of the national and patriotic context, which deepens their understanding and promotes complex thinking. The acmeological approach, in turn, emphasises the importance of continuous self-improvement and professional excellence, which is aimed at educating students as conscious citizens capable of creating patriotic design projects. The competency-based approach is closely related to the acmeological approach, as it focuses on the development of key competencies necessary for professional and personal fulfilment. At the same time, this approach includes elements of national and patriotic education, which allows students to form value orientations based on national culture. Personality-oriented and individualised approaches complement the set of methodologies, focusing on the individual characteristics of students. They allow creating an educational environment that takes into account the abilities, interests, and needs of each student, giving them the opportunity to express themselves and develop their own national identity through creative projects.

The aim of the research is the justification of the theoretical and methodological aspects of the formation of national-patriotic competence in future designers.

Outline of the main material. Thus, the interaction of these approaches creates a multifaceted platform for the formation of the professional competence of future designers in the context of national and patriotic education, ensuring the harmonious development of their knowledge, skills, values and professional qualities.

Organisational and methodological conditions for the formation of national-patriotic competence of future designers are a complex of interrelated and ordered internal (motivation, ability to reflect, peculiarities of students'

cognitive processes) and external (purpose, content, forms, methods and means of teaching ethnodesign) factors, due to the influence of which the effective formation of national-patriotic competence in higher education students is achieved.

In our study (Rashevs'ka, 2019; Rashevs'ka, 2022; Chemerys, & Rashevs'ka, 2022), in order to substantiate the organisational and methodological conditions, it was necessary to clarify the problems existing in the process of forming the national-patriotic competence of future designers in the course of professional training. For this purpose, a survey of stakeholders was conducted: representatives of employing enterprises, teachers and students of higher education institutions.

The survey of representatives of employing enterprises found that most respondents consider the level of training of graduates of higher education institutions to take into account the principles of ethno-design in their own design activities to be insufficient. The question "Please assess the level of training of designers - university graduates in the ability to integrate ethno-national aspects in their design activities on a 5-point scale: from 1 (unsatisfactory) to 5 (professional)" was answered by 19 out of 22 respondents. The assessment was based on three indicators: I - the ability to create design objects with features of national identity; II - the ability to use ethno-design concepts in professional activities; III - knowledge and understanding of the basic concepts of ethno-design. The results are presented in Fig. 1.

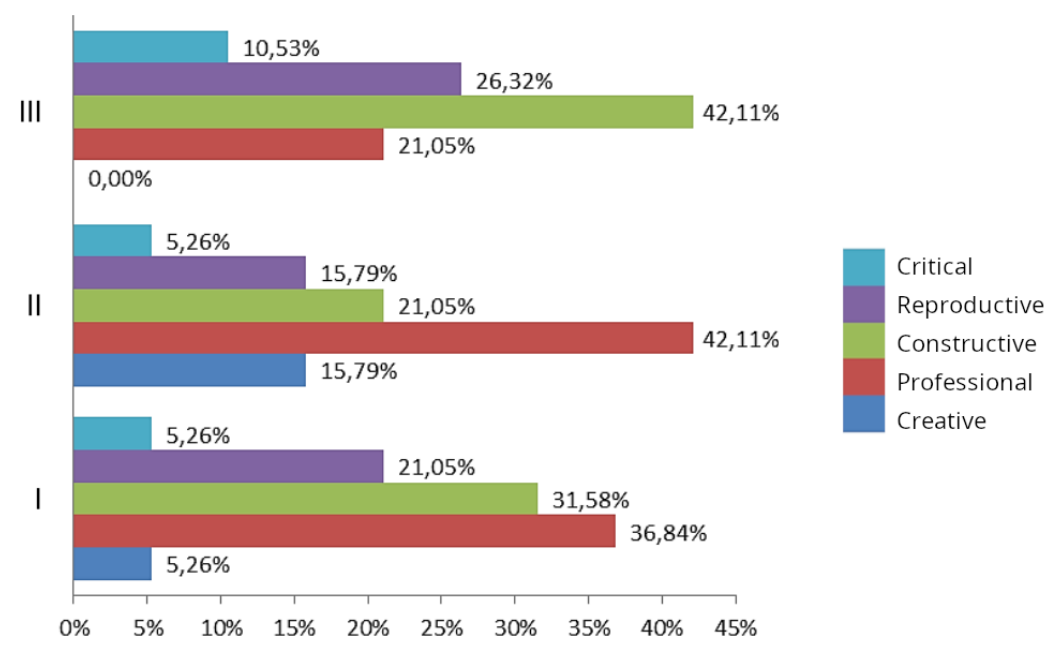

Fig. 1. Results of the survey of employer representatives

According to the surveyed employers, designers are generally ready to produce design objects that will be examples of national identity in the performance of professional tasks, but to a limited extent, under the direct supervision of experienced professionals or by a model. The professional and high level of preparedness of graduates of higher education institutions for the use of ethnodesign according to the first ("ability to create design objects with features of national identity") and second ("ability to use ethnodesign concepts in professional activities") indicators, which reflect the mastery of approaches to creating design objects with features of national identity, was noted by less than a third of respondents (26.31% - according to the first indicator, 21.05% - according to the second indicator). The situation is somewhat better for the third indicator, "knowledge and understanding of the basic concepts of ethnodesign": 36.85% of respondents noted the professional and high level of graduates, but in some cases this only indicates theoretical knowledge and the ability to use stereotypical and trivial approaches.

The survey of higher education students - future designers was conducted using the author's questionnaire for self-assessment of competence in applying knowledge and skills to integrate ethno-national context in design objects, which contained statements about knowledge, understanding and skills. The survey involved 172 respondents from different higher education institutions. The survey of higher education teachers was conducted using the author's questionnaire, which consisted of two blocks: 1) assessment of the level of use of teaching methods and tools in the educational process; 2) assessment of the degree of manifestation of the identified problems.

According to the results of the survey (Fig. 2), it was found that most often in the process of teaching object-oriented programming, teachers use the method of solving educational problems (90% of respondents) and the project approach (35% of respondents). Interactive teaching methods are not used at all by 60% of respondents and are used from time to time by 25%. The situation is similar with the use of the case method (not used by 55%, sometimes used by 25%) and business games (not used by 65%, sometimes used by 20%).

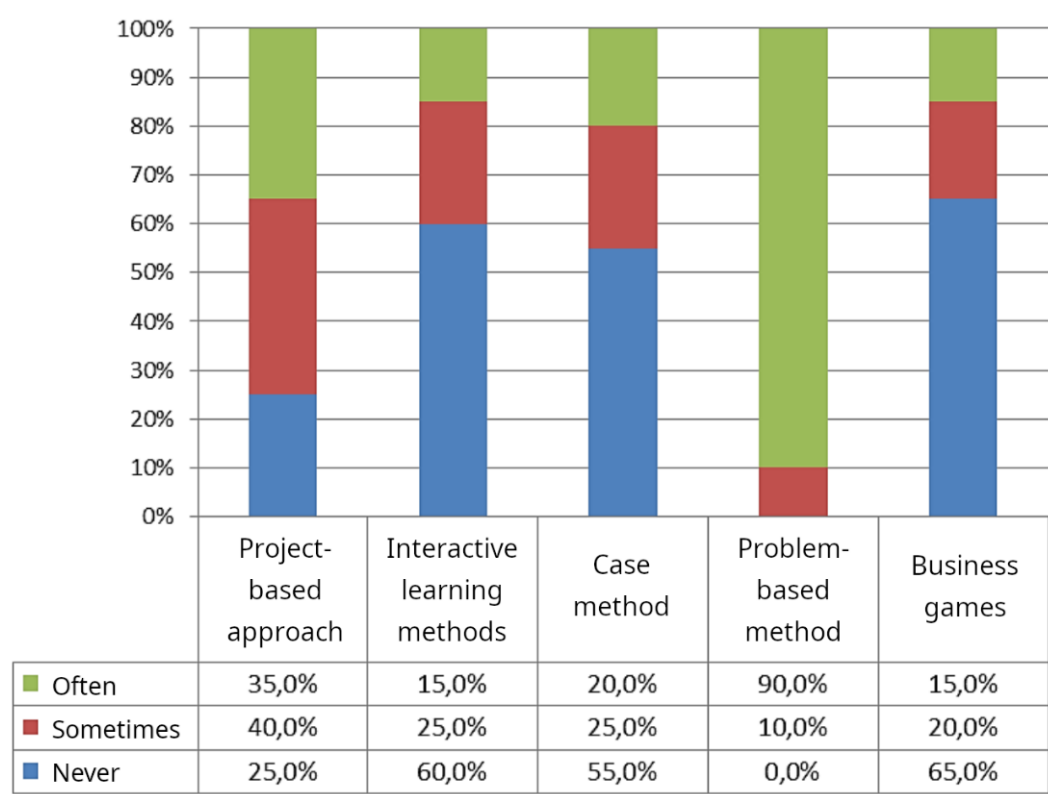

Fig. 2. Results of the survey of teachers on the use of teaching methods in the process of professional training of designers

Regarding the use of teaching aids, the survey results showed that teachers most often use distance learning courses of their own design or on the Moodle platform (80.0% of respondents) and visualization tools (50% of respondents). Other tools are used occasionally. Based on these data, it can be concluded that it is advisable to expand the arsenal of teaching methods and tools for the formation of national and patriotic competence. Particular attention should be paid to strengthening the interaction between the subjects of the educational process using interactive methods.

The teachers' answers to the questions of the second block of the questionnaire allowed us to identify the most important problems in the process of teaching future designers in the context of integrating national identity into design objects. These include: insufficient level of students' understanding of the importance of the national context in contemporary design; limited number of practical tasks based on ethno-cultural topics; insufficient level of students' motivation to study national artistic traditions; limited access to materials on the history of art and design related to Ukrainian culture; lack of students' practical skills in integrating national themes into design objects. According to the respondents, the following problems are of the least importance: the

complexity of studying the history of art and design; low level of student interest in studying theoretical aspects of culture; insufficient technical support for working with Ukrainian ethno-design materials.

Further surveys of teachers made it possible to identify the most favorable conditions for the effective formation of the national-patriotic competence of future designers.

Based on the analysis of the organizational features of the process of professional training of future designers in higher education institutions, as well as taking into account the survey data, we have identified four leading organizational and methodological conditions for the formation of national-patriotic competence of future designers, which are described below.

Formation of positive motivation of students to use national and patriotic aspects in design. To implement this organizational and methodological condition, it is necessary to direct the joint activities of teachers and students to stimulate future designers' personal interest in researching national cultural values and integrating them into future projects. This can be achieved by constantly updating the content of academic disciplines to reflect current trends in design and technology, as well as by actively involving students in projects related to the national context. Creating a "situation of success" through timely recognition of students' achievements, as well as their immersion in professional tasks that meet the real challenges of the design market, will help to form a sustainable motivation to introduce national elements in their work. Timely response to students' learning problems and victories, maximizing the approximation of the content of educational tasks to production activities, involving design practitioners in discussing relevant aspects of the ethno-national context in the process of developing commercial projects. Timely response to students' learning problems and victories, maximizing the approximation of the content of educational tasks to production activities, involving design practitioners in discussing relevant aspects of the ethno-national context in the process of developing commercial projects.

Building a cross-cutting content and activity line in the study of professional cycle disciplines. In the process of analyzing the standard in the specialty 022 "Design" and educational and professional programs for the training of future designers in higher education institutions, it was found that "the ability to ... increase cultural and artistic ... values and achievements of society based on an understanding of the history and patterns of development

of the subject area, its place in the general system of knowledge about nature and society and in the development of society, technology and technology, to use various types and forms of physical activity for active recreation and healthy lifestyles", "the ability to apply knowledge of the history of Ukrainian and foreign art and design in artistic and design activities", "to use in professional activities manifestations of Ukrainian mentality, historical memory, national self-identification and creative expression; to apply historical creative experience, as well as successful Ukrainian and foreign artistic practices" and "to understand Ukrainian ethno-cultural traditions in the style solutions of design objects, to take into account regional peculiarities of ethno-design in artistic practices" are mandatory competencies and programmatic learning outcomes that future designers must master in the course of their professional training (Antonovych et al, 2018). In the structural and logical schemes, the propaedeutic courses for the formation of this line are "Introduction to the specialty", "History of Art" and "History of Design", which is the basis for studying other disciplines. These disciplines provide students with the necessary knowledge base about global and national artistic and design traditions, which allows them to form their own approach to national identity in design.

An analysis of the work programs of the disciplines of the cycle of professional training of future designers in the specialty 022 "Design" has given grounds to assert that the initial educational component is the discipline "Projecting", which lays the foundation for the practical application of knowledge in real projects. Other disciplines involve either using the acquired knowledge and skills as a tool for developing design objects or generalizing information about the ethno-national aspect of design. This approach allows for flexibility in the educational process. To solve the problems that arise in the process of achieving this goal, among all the variety of classical and modern forms and methods of teaching, we focus on the use of modern activity-based game and non-game interactive teaching methods (Interactive non-game methods, business games, projects, round tables, case method, etc.) Further project-differentiated components are "Term work on the discipline 'Projecting' ", "Training practice (project)" and "Qualification work". These educational elements contribute to the development of practical skills in creating design objects that are carriers of national identity through the constant integration of theoretical knowledge and practical tasks. Thus, the

formation of national-patriotic competence in future designers as a component of professional (or integrative) competence is possible by following a cross-cutting content and activity line and ensuring that the disciplines within which preparation for industrial development takes place are oriented towards the effective application of this paradigm.

Use of modern teaching methods and technologies. To increase the effectiveness of learning, it is recommended to use interactive forms and methods of teaching, such as project-based and problem-based learning, as well as game-based methods that activate the process of learning and the development of creative skills. These methods promote active participation of students in the learning process and allow them to practically use the acquired knowledge.

Involvement of specialists with practical experience in the educational process. An important aspect is the interaction of students with design professionals, in particular, with specialists working on projects based on national and cultural characteristics. Involving such experts in lectures, master classes, or workshops allows students to gain real insights into market trends and requirements for design that integrates national identity.

Conclusion. Thus, we state that the formation of national and patriotic competence of future designers is an integral part of their professional training for several important reasons. First, Ukrainian design has great potential for reproducing a unique national identity through the use of local cultural heritage, traditions and symbols. Forming in future designers an awareness of the values of their people will help create design products with Ukrainian authenticity that will meet international standards and be competitive in the international market. Secondly, future designers, as ambassadors of Ukrainian design, play a key role in popularizing Ukrainian culture and art abroad. They have the ability to transform Ukrainian heritage into modern and attractive images, which helps to strengthen the country's international influence and prestige. Such activities help to raise the prestige of Ukrainian design and contribute to economic development through increased exports of design products.

The proposed approaches to the formation of national and patriotic competence of future designers are based on current challenges in modern life, changing practices, and patterns of creative personality development. They are aimed at creating conditions for the realization of the creative potential of each

student through project and technological activities that contribute to the formation of key and subject competencies.

Therefore, the formation of national and patriotic competence in future designers is an important component of their training, which will contribute to the development of Ukrainian design as part of the world cultural heritage and promote the global popularization of Ukrainian culture and art.

Based on the results of the study, we formulate recommendations for the creation of organizational and methodological conditions for the formation of national-patriotic competence of future designers in the process of professional training in higher education institutions. A number of recommendations have been formulated to create organizational and methodological conditions for the formation of national-patriotic competence of future designers in the process of professional training. First, special attention should be paid to the development of students' motivational sphere. Sustained motivation to integrate national and patriotic values into professional activities is a key factor in the successful acquisition of relevant knowledge and skills. This can be achieved through the active use of innovative forms and methods of teaching that encourage students to engage in independent creative research and incorporate national symbols and cultural elements into design.

Secondly, it is important to ensure a single cross-cutting content and activity line of studying national and patriotic aspects within the professional training of designers. This line should cover both theoretical and practical components of the educational process, including tasks that involve the development of design objects based on ethno-national motifs. The joint work of the teaching staff of specialized departments to develop the content of this line is critical to achieving consistent results in the formation of professional competencies. Thirdly, the educational process should be enriched with various forms, methods and means of teaching that would encourage students to actively participate in the choice of educational tools. The involvement of modern tools, new technologies and software will help future designers not only to master the national and patriotic context, but also to apply it effectively in real projects. The proposed organizational and methodological conditions will contribute to the formation of students' comprehensive national and patriotic competence, which will allow future designers to integrate national values into their professional activities. This will guarantee not only a high

level of professionalism, but also the preservation and popularization of national culture through design.

Further research is aimed at studying the relationship of national-patriotic competence with key and professional competencies, as well as developing methods for diagnosing its level at different stages of education and developing approaches to the implementation of the outlined conditions.

References

1. Antonovych, Ye. A. (1997). *Aesthetic education of adolescents by means of folk fine arts: PhD thesis in pedagogy, 13.00.02 - theory and history of pedagogy*. Ivano-Frankivsk, 28 p. [In Ukrainian]
2. Brovchenko, A. I. (2011). *Formation of professional competence in the basics of ethnodesign in future teachers of labor training: PhD thesis in Pedagogy 13.00.02 - Theory and Methods of Labor Training*. Kyiv, 24 p. [In Ukrainian]
3. Chemerys, H. Yu. (2021). Ethnic and national aspect in digital illustration in the educational practice of future designers. *Metodolohichni ta praktychni problemy profesiynoi pidgotovky aktoriv i dyzainerv: materialy V naukovo-metodychnoho seminari*. Zaporizhzhia: Zaporiz'kyi natsional'nyi universytet. Pp. 15-17 [In Ukrainian]
4. Chemerys, H. Yu., & Rashevs'ka, A. A. (2022). Selection of appropriate forms and methods and formation of national-patriotic competence of future designers. *Pedahohika formuvannia tvoriuchoi osobystosti u vyshchii i zahal'noosvitnii shkolakh: zb. nauk. pr.*. Zaporizhzhia: KPU. Pp. 221-225 [In Ukrainian]
5. Chyrchuk, S. V. (2011). Prospects for the implementation of a competency-based approach in design education. Art and design: traditions, search, prospects: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference. *Mystetstvo i dyzain: tradytsii, poshuk, perspektyvy: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf.*. Kyiv: Mystets'kyi instytut khudozhnoho modeliuвання ta dyzainu im. S. Dali. Pp. 97-102 [In Ukrainian]
6. Havryliuk, A. M. (2016). National-patriotic component of professional competencies of students of tourism specialties. Theoretical and methodological problems of upbringing of children and pupils. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk.*

- prats* Vol. 20, T. 1. Kyiv: Instytut problemy vykhovannia NAPN Ukrainy. Pp. 99-112 [In Ukrainian]
7. Danilenko, V. Ya. (2002). Formation of design education in Ukraine. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv*, 4, Pp. 27-39 [In Ukrainian]
 8. Didovets, Yu. (2020). Development of ethnodesign technology in European artistic and industrial education and production. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 1(24), Pp. 61-67 [In Ukrainian]
 9. Kardashov, V. M., & Chemerys, H. Yu. (2018). Ethno-cultural heritage of the south of Ukraine - topical issues of research and experimental work and diploma projects of future designers. *Hutsul'shchyna – XXI storichchia: problemy ta perspektyvy zberezhennia hirs'koi pryrody ta etnichnoi kultury v hutsul's'komu rehioni ukrains'kykh Karpat v umovakh hlobalizatsii: Materyaly nauk.-pr. konf. XXV Mizhnarodnogo hutsul's'koho festyvaliu*. Yaremche. Pp. 43-47 [In Ukrainian]
 10. Lazurina, N. P. (2013). Patriotism and national idea as value components of civic competence of a personality. *Visnyk Zhytomyrskogo derzhavnogo universytetu. Filozofski nauky*, 6(72), Pp. 32-35 [In Ukrainian]
 11. Pometun, O. I. (2005). Formation of civic competence: a view from the position of modern pedagogical science. *Visnyk prohram shkil'nykh obminiv*, 18(23) [In Ukrainian]
 12. Rashevs'ka, A. A. (2022). Analysis of modern approaches to the definition of “national-patriotic competence of the future designer”. *Pedahohichni nauky: teoriia ta praktyka*, 2(42), Pp. 91-97 [In Ukrainian]
 13. Rashevs'ka, A. A., & Chemeris, H. Yu. (2022). Analysis of the experience of forming the national-patriotic competence of future designers. *Aktual'ni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt's'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Vol. 53. Drohobych: Vydavnychiy dim "Helvetika". Pp. 277-283 [In Ukrainian]
 14. Rashevs'ka, A. A. (2019). Formation of professional competencies during the analysis of the Cossack portrait of the XVII-XVIII centuries in students majoring in “Design” in painting classes. *Visnyk ZNU, Pedahohichni nauky*, 1(32), Pp. 92-94 [In Ukrainian]

15. Rudenchenko, A. A. (2017). *Theoretical and methodological foundations of teaching ethnodesign to students in higher art educational institutions: PhD thesis in Pedagogy 13.00.02 - Theory and Methods of Teaching (Technical Disciplines)*. Kyiv, 44 p. [In Ukrainian]

Література

1. Антонович Є. А. Естетичне виховання підлітків засобами народного образотворчого мистецтва : автореф. дис. к пед. н. 13.00.02 – теорія та історія педагогіки. Івано-Франківськ, 1997. 28 с.
2. Бровченко А. І. Формування фахової компетентності з основ етнодизайну у майбутніх учителів трудового навчання : автореф. дис. к пед. н. 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання. Київ, 2011. 24 с.
3. Гаврилюк А. М. Національно-патріотична складова професійних компетентностей студентів туризмознавчих спеціальностей. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Інститут проблем виховання НАПН України. Вип. 20. Кн. 1. Київ. 2016. С. 99–112.
4. Даниленко В. Я. Становлення дизайн-освіти в Україні. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Харків : ХДАДМ. 2002 № 4. С. 27–39.
5. Дідовець Ю. Розвиток технології етнодизайну в європейській художньо-промисловій освіті та виробництві. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ : НАКККІМ, 2020. Т. 1. № 24. С. 61–67.
6. Кардашов В. М., Чемерис Г. Ю. Етнокультурна спадщина півдня України–актуальна тематика дослідно-експериментальної роботи та дипломних проектів майбутніх дизайнерів. *Гуцульщина–XXI сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні українських карпат в умовах глобалізації : Мат. наук.-пр. конф. XXV Міжнар. гуцульського фестив. Яремче, 2018. с. 43–47.*
7. Лазуріна Н. П. Патріотизм та національна ідея як ціннісні складові громадянської компетентності особистості. *Вісник Житомирського державного університету*. Філософські науки. Житомир : ЖДУ, 2013. Вип. 6 (72). С. 32–35.

8. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18.
9. Рашевська А. А. Аналіз сучасних підходів до визначення дефініції «національно-патріотична компетентність майбутнього дизайнера», *Педагогічні науки: теорія та практика*. Запоріжжя: ЗНУ, 2022. № 2(42). С. 91–97.
10. Рашевська А. А. Формування професійних компетентностей під час аналізу козацького портрету XVII–XVIII ст. у студентів спеціальності «Дизайн» на заняттях з живопису. *Вісник ЗНУ, Педагогічні науки*. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. № 1(32). С. 92–94.
11. Рашевська А. А., Чемерис Г. Ю. Аналіз досвіду формування національно-патріотичної компетентності майбутніх дизайнерів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 53. С. 277–283.
12. Руденченко А. А. Теоретичні і методичні засади навчання етнодизайну студентів у вищих мистецьких навчальних закладах : автореф. дис. к пед. н. 13.00.02 – теорія та методика навчання (технічні дисципліни). Київ, 2017. 44 с.
13. Чемерис Г. Ю. Етнічний та національний аспект у цифровій ілюстрації в освітній практиці майбутніх дизайнерів. *Методологічні та практичні проблеми професійної підготовки акторів і дизайнерів: матеріали V науково-методичного семінару*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2021. С. 15–17.
14. Чемерис Г. Ю., Рашевська А. А. Добір доцільних форм та методів та формування національно-патріотичної компетентності майбутніх дизайнерів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* Запоріжжя: КПУ, 2022. С. 221–225.
15. Чирчик С. В. Перспективи впровадження компетентнісного підходу в дизайн-освіті. *Мистецтво і дизайн : традиції, пошук, перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* Мистецький інститут художнього моделювання та дизайну ім. С. Далі, 2011. С. 97–102.

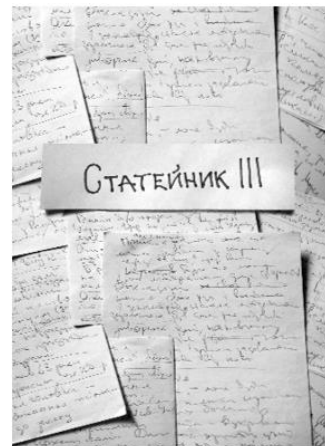
РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ АРИСТОКРАТИЗМ ВОЛОДИМИРА ЛУКАНЯ

Лукань В. Статейник. Івано-Франківськ, 2020. 148 с.

Лукань В. Статейник II. Івано-Франківськ, 2020. 156 с.

Лукань В. Статейник III. Івано-Франківськ, 2024. 148 с.

У нашому широкому та великому інфопросторі дедалі більше бракує інтелектуально-мистецької глибини, і не просто глибини, а того, що тебе не втопить, а в доступній та цікавій формі навчить плавати і не загубитися. Говорячи про цікавість та доступність, не маємо на увазі гру та примітив, аж ніяк. Це радше про можливість входити у складне та, здавалося б, неосяжне, маючи під ногами гарну стежку. Саме такими є «Статейники» відомого українського художника Володимира Луканя, яких наразі маємо аж (усього лиш?) три.

У передмові до третьої книжки автор зазначає, що охоплено статті, «які стосуються образотворчого мистецтва загалом, українського мистецтва та образотворчого мистецтва Прикарпаття. (...) Запропоновані статті, в основному, стосуються образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, мистецької освіти, архітектури, релігії та культури».

Зі сторінок «Статейників» промовляють до читача голоси несправедливо забутих митців як материкової України, так і діаспори. Володимир Лукань неквапливо веде розмову про їхнє життя, творчість, зосереджуючись на їхніх найважливіших чи знакових роботах. Окреме місце займають розповіді про письменників-художників. І ти мимоволі замислюєшся над тим, до прикладу, чи Святослав Гординський більше

художник, а чи поет, переглядаєш ще раз уважніше образотворчу стефаникіану чи франкіану, бо філологу якось звичніше говорити про літературні твори, а не про представлення авторів у роботах художників, а це по-своєму цікавий дослідницький пласт, що й більше говорить не про художника як творця письменницького портрета, а про того, хто на ньому зображений.

Вражає і обсяг матеріалу, і перелік прізвищ митців, і пошуково-дослідницька робота автора, а також не просто аналітичний характер його досліджень, а особлива мистецька аналітика, що почасти межує ледь не з детективними розслідуваннями, доводячи ще раз і ще раз, що у мистецтві таки більше питань, аніж відповідей. Чи знає всі відповіді автор? Навряд чи всі, але чимало. Чи відповідає він одразу? Не завжди. Але він майстерно формулює питання, делікатно підводить читача до істини, і відступає вбік, створюючи ілюзію твого самостійного відкриття. Чого лиш варті його розвідки про Шевченка-художника.

Митці минулого та сучасного, вчителі, учні, наставником яких він є сам, друзі та приятелі. Мистецтво сакральне та профанне. Живопис, скульптура, графіка, архітектура. Ось неповний перелік того, що уважний читач знайде для себе у «Статейниках».

Їхній автор пригадує, нагадує, знайомить, описує, аналізує, вміючи поєднати прохолодно-наукову складову та емоційно-мистецьку. Кілька десятків цікавих та захопливих розповідей не лише про мистецтво як таке, а про світ митця, його роботу та не завжди належну оцінку сучасниками минулих епох чи сучасниками часу теперішнього.

Володимир Лукань – той автор, оцінці мистецьких подій, явищ та постатей якого віриш. Хоча би тому, що сам він художник і знає про те, що каже, не лише з позиції начитаного, надивленого та наділеного мудрістю спостерігача-інтелектуала, а й того, хто дуже добре знає мистецьку майстерню зсередини, а не тільки за силуетами освітлених вікон, тому він іноді дозволяє собі легку необразливу іронію, жарт, зрештою, говорить так, як йому хочеться – і в цьому найбільша свобода його, не як митця, а як мистецтвознавця та правдивий аристократизм.

Література

1. Лукань В. Статейник. Івано-Франківськ, 2020. 148 с.
2. Лукань В. Статейник II. Івано-Франківськ, 2020. 156 с.
3. Лукань В. Статейник III. Івано-Франківськ, 2024. 148 с.

ЛЮДИ-ЕПОХИ, ЛЮДИ ЕПОХИ

Професор Володимир Полек: творчість і доля на тлі доби / упоряд., вст. стаття, прим. С. Хороба. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2024. 432 с.

Є особливий різновид літературознавства: зворушливо-пам'яттєвий з емоційністю як обов'язковою її складовою. Це літературознавство у персоналіях, яке вчить не забувати, говорить про тяглість традиції та спадкоємність у науковому світі. Яскравим прикладом такого літературознавства є книга, присвячена пам'яті відомого українського літературознавця, бібліографа та краєзнавця, професора Володимира Полека (упорядкування професора Степана Хороба), що побачила світ з нагоди його столітнього ювілею.

Це альбом спогадів його колег та учнів, в яких науковець постає як людина, залюблена у свою справу, свій фах, у книгу, у місто, в якому мешкав.

Володимир Полек працював у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника з 50-х років до 1999 року, і за цей час виховав не одне покоління вчителів української мови та літератури, опублікував чимало книг, наукових статей та краєзнавчих розвідок. Мала за честь також бути його студенткою. Він вражав своїм глибоким інтелектуалізмом, тактом, делікатністю та інтелігентністю, вмінням працювати з книгою, хоча мабуть, він і сам був книгою, книгою тієї епохи, коли слово багато важило, коли воно могло вільно мовитися не лише українською, а й латиною, польською чи французькою, коли йому довірялося, і це мало сенс. Учений, академізму якого та ерудованості міг би позаздрити будь-який штучний інтелект, бо на відміну нього, несправжнього, він, справжній, ніколи не помилявся.

У цій книзі ви не знайдете повної та вичерпної біографії літературознавця, адже більшість авторів хотіли сказати щось глибоко своє про Володимира Полека, щось таке, чого не прочитати в офіційних

біографіях, щось таке що олюднює спогади. Його називають і «людиною-містом», «закоханим у книжку», «галицьким інтелігентом», «Робінзоном Крузо на заселеному острові», «унікальним енциклопедистом», «непересічною особистістю», «архіваріусом літератури краю і ченцем в миру», «подвижником українства», «тим, хто залишив слід», «живою енциклопедією». І це далеко не весь список. А з окремих шматочків особистих спогадів, ескізів емоцій, фактів-рисочок постає мозаїка творчості і долі науковця на тлі тієї доби, якій він належав, чи то вона належала йому, людини, яка добре чулася у світі книг, але й ніколи не почувалася зайвою у світі людей.

У виданні також представлено вибране листування науковця (він активно листувався з діячами науки та культури з 1961 року і фактично до самої смерті) та бібліографічний покажчик праць Володимира Полека, яких налічується більше півтори тисячі. Такі книги були би неповними без старих фотографій, в яких спиняються миті усмішок, розмов, зустрічей та поглядів на розгорнутих сторінках книг.

Як зазначає Степан Хороб у передмові до видання, «Відомо, що втрата значного діяча (а таким, безперечно, був Володимир Теодорович), коли він відходить у вічність, – завжди гірка і якийсь час позначається на полі його діяльності. Втрата Полека була особливо відчутна, бо ми враз збагнули, що мине, мабуть, ще не один рік, а може, зміниться й ціле літературно-краєзнавче покоління, аж поки прийде у творче середовище достойна цієї постаті заміна».

А я думаю, чи комфортно йому було би у нашій новій епосі, де людина як скарбничка знань викликає радше подивування, аніж захоплення, де залюблення у паперові книги викликає частіше поблажливу усмішку, а сама книга – то більше про декор інтер'єрів. Тоді, в рік його смерті, ще не розумілося, що з такими, як він відходить епоха, тихо, спокійно, галантно поступаючись новим часам, не засуджуючи їх та не критикуючи. І цей збірник не лише Володимира Полека, й про його добу, ту добу, за якою завжди сумуватимемо, бо в ній було те, що вартує і знання, і пам'яті, і спогаду.

Література

1. Професор Володимир Полек: творчість і доля на тлі доби / упоряд., вст. стаття, прим. С. Хороба. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2024. 432 с.

НАТХНЕННО І З ЛЮБОВ'Ю «ПРО ВАС»

Стеф'юк І. Про вас. Дискурс : Брустури, 2024. 160 с.

Іванна Стеф'юк – особистість колоритна й різнопланова, обдарована багатьма талантами. Відома вона як сучасна українська письменниця, членкиня Національної спілки письменників України, літературознавиця, краєзнавиця, кандидатка філологічних наук, методистка науково-методичного відділу дослідження та популяризації традиційної культури Буковинського центру культури і мистецтва, старша наукова співробітниця Снятинського літературно-меморіального музею Марка Черемшини, лавреатка численних премій та нагород. Сфера зацікавлень мисткині, як видно з такого довгого, однак неповного переліку її зайнятостей, охоплює широкий спектр питань. Це різноманіття її діяльності має одну спільну, об'єднавчу рису: усе, що творить Іванна Стеф'юк, пронизане глибокою вкоріненістю у пам'ять про те, серед чого зростала, формувалася й укріплювалася її особистість; про тих, чиє середовище вплинуло і впливає на її світогляд. Її залюбленість у рідну стихію струменить зі всього, до чого вона причетна.

Активна, яскрава, з неординарним поглядом на буття, Іванна Стеф'юк талановито ословлює життя в художній формі, виявляючи своє бачення міжлюдських стосунків, ставлення до навколишності, осмислюючи найрізноманітніші прояви всього того, що стосується людини та її земного буття.

Вагоме місце в її доробку серед великої кількості різножанрових напрацювань посідає художня творчість.

Рецензоване літературно-художнє видання «Про вас» об'єднує понад пів сотні життєвих оповідок про світлих особистостей, «котрі побажали розкрити незвичайні історії звичайних людей», які, як пише авторка, подарували їй сюжети, «настільки яскраві, що не потрібно було вже жодного художнього вимислу» [1, с. 5]. Хто бував на презентаціях Іванни Стеф'юк, той захоплювався її відкритістю до аудиторії, налаштованістю на розуміння, умінням комунікувати; письменниця невимушена й легка у спілкуванні, її хочеться слухати, тому й не дивно,

що багато людей розповідають їй свої життєві історії, знаходячи в ній вдячного слухача. А згодом це виливається в захопливі правдиві образки, майстерно огранені письменницьким талантом.

Названа книга, як зазначено в анотації, – «це мереживо ... родинних спогадів з історіями «людей із сорокових». Це книжка про людську долю в історичних буревіях і про перемогу життя. Це сув'язь містичного з родинно-побутовим. Це водночас розлоге епічне полотно, розбите на деталі і клаптики, і достеменно документальна оповідь, що вміщує біль і радість поколінь і родів» [1, с. 4].

У невеличкій «Відий, передмові» на початку книги авторка згадує декого з тих, хто відкрив перед нею оті «незвичайні історії звичайних людей». Історії – порівняно короткі за обсягом, але місткі – за змістом, за сконденсованістю подій, за емоційною насиченістю і глибиною спричинених переживань. Кожна оповідка – то згусток людського чи то болю, розпачу, чи незвіданого замилювання чимсь, чи любові: «Фотокартка», «Незабудька» – історії про долю єврейських родин; «Вперте серце» – про іноді незбагненну силу материнської любові; «Петро значить «камінь»» – про тяжкі часи в українській історії; «Роза в росі» – про те, що «людина – це те, як змінилася кімната, коли людина зайшла. От зайшла людина – і стало багато сонця...» [1, с. 67].

«Королівство Августдорф», «Лети, Орлику», «Медовий дідо», «Чорні мальви», «Сальби», «По дорозі до сонця», «Дочекатися квітня», «Поцілунок джмеля», «Сливки з 42-го», «Смак йони», «Бесіда з Николаєм», «Митрові ромашки», «Цитриновий образок», «Літо в полумиску», «Половик», «Я знаю, Ти є», «Дикий данець», «Крілик», «Поконеччя» та багато інших – про життя в усіх його проявах і вимірах, про найтонші порухи людської душі, про світ дитинства і дорослих проблем.

Багато оповідок у книзі – про найрідніших, зокрема маму, дідика Митра та бабку Маріку, про яких мовлено особливо трепетно й тепло («Вишивати, виживати», «Голодний рік», «Найліпший салат», «Зелений віск», «Страшно файна» та ін.).

Окремо хочемо сказати про художнє мовлення книги – переконливе, образне, запашне. Читаєш і з легкої руки авторки завдяки її описам поринаєш у чудовий світ: «Днина настільки сонячна, що мені здається, ніби зараз мій космос кульбаб, у якому я розляглася на тканій

верені, розкрутиться і полетить. У моєму діточому світі багато кульбаб і десь по незабудці, а між тою красою ходє бабині курітка» [1, с. 136]; «Ніч дуже тепла. Сідаю на хітанку і роззираюся – це так файно, що дерева нашого саду стали білими, квітчастими... І пелюстки оті вітер в узір збирає і закручує-закручує-несе... А небо – як велика галунка: ціле зірками закрапане» [1, с. 147].

Домінантою ідіостилю Іванни Стеф'юк є активне використання різнорівневих діалектизмів (фонетичних, морфологічних, словотвірних, лексичних) для зображення світу людського буття, осмислення сакрального і містичного в житті людини. Як носій діалектного мовлення, письменниця органічно вплітає говіркові перлини в канву своїх текстів, надаючи їм особливого колориту, автентичного звучання, свіжості й новизни у словесному відтворенні навколишньої дійсності й найтонших поривань людської душі. Непоодинокими є випадки введення територіально маркованих лексем у заголовках.

Скільки б не писалося про книгу, та жоден відгук, жодна рецензія не вповні не передасть того враження, яке отримуємо під час читання. Тож читаймо.

Література

1. Стеф'юк І. Про вас. Дискурсус : Брустури, 2024. 160 с.

Тетяна Шарова

СИЛА ДУХУ І ПОШУКИ ПРИЙНЯТТЯ

Кімберлі Брубекер Бредлі «Війна, яка врятувала моє життя». Dial Books for Young Readers. 2015. 316 с.

Книга «Війна, яка врятувала моє життя» (The War That Saved My Life) американської авторки Кімберлі Брубекер Бредлі викликала великий резонанс як в літературному світі, так і серед широкого кола читачів. Отримавши престижну нагороду Ньюбері у 2016 році, роман досі займає особливе місце в обговореннях, присвячених проблемам інвалідності, війни та дитинства у складних життєвих обставинах. Бредлі

майстерно поєднує в тексті важкі соціальні питання з ліричним та захоплюючим нарративом, що робить твір особливо чуттєвим і водночас важливим у сучасному контексті.

Події роману розгортаються під час Другої світової війни в Англії, що створює нарративний фон для історії маленької дівчинки на ім'я Ада. Вона народилася з вродженою вадою – викривленням ступні (клишоногістю), що стало приводом для знущань і принижень з боку її матері. Мати відмовляється лікувати дівчинку або навіть дозволяти їй виходити з дому, використовуючи особливість Ади як інструмент для маніпуляцій і влади. Закрита в чотирьох стінах і позбавлена можливостей пізнати навколишній світ, Ада відчуває глибоке відчуття ізольованості й меншовартості. Однак із початком війни дівчинка разом із братом змушена покинути рідний дім та евакуюватися в село, де вони знаходять притулок у небайдужої жінки на ім'я Сьюзан.

Ада – це символ внутрішньої сили і здатності до подолання. Попри всі травми та психологічні перепони, які залишила на ній мати, дівчинка починає пізнавати світ, вчитися довіряти людям і відкривати для себе нові горизонти. Її зростання, як фізичне, так і емоційне, проходить крізь численні виклики, включаючи прийняття власної особливості і формування нової ідентичності.

Друга світова війна в романі – не просто історичне тло. Вона є своєрідною метафорою внутрішнього конфлікту, який переживає Ада. Війна стала для героїні певним переломним моментом, який дає можливість втекти з полону матері й розпочати власну боротьбу за свободу і гідність. Через опис труднощів, які переживають люди під час війни, Бредлі порушує питання виживання, боротьби за життя і прагнення до щастя, навіть у найгірших обставинах. Розвиток подій нагадує, що війна може стати одночасно і руйнівною силою, і шансом на новий початок для тих, хто змушений шукати вихід з небезпечних ситуацій.

Одним із найбільш обговорюваних аспектів роману є образ Ади, яка зіштовхується з дискримінацією та стигматизацією через свою фізичну особливість. В її житті проявляються всі відтінки упереджень і жорстокості, з якими стикаються люди з інвалідністю. Її мати – це символ суспільства, яке часто бачить лише недоліки і не намагається зрозуміти потреби людей з особливостями. Ада виявляється замкненою не лише

фізично, але й психологічно – її світ обмежений не через особливість, а через байдужість оточуючих.

Втеча Ади є одночасно фізичною і ментальною спробою вирватися з кайданів, що сковують її життя. Авторка майстерно зображує, як дівчинка повільно позбувається відчуття меншовартості, приймає себе і нарешті починає усвідомлювати свою значимість. Бредлі зображує подолання соціальних бар'єрів та особистих травм, показуючи, що кожен має право на гідне життя, незалежно від фізичних обмежень.

Персонаж Сюзан є важливим прототипом для розуміння теми прийняття і безкорисливої допомоги. На відміну від матері Ади, вона сприймає дівчинку такою, якою вона є, не роблячи наголос на її фізичних вадах. Через її турботу і ніжність Бредлі показує, що насправді потрібно для того, щоб допомогти людині знайти віру в себе. Сюзан не просто виконує роль опікунки, вона стає для Ади провідником у світ людяності і прийняття, даруючи дівчинці досвід безумовної любові та підтримки. Сюжетна лінія Сюзан також піднімає питання про самотність і внутрішні рани. Бредлі обережно розкриває, що дорослі, як і діти, мають свої травми і потребують відновлення. Таким чином, роман підкреслює, що справжнє зцілення приходить тоді, коли ми відкриті до нових зв'язків і не боїмося ділитися своїм досвідом із тими, хто потребує допомоги.

«Війна, яка врятувала моє життя» – це багаточасова історія про сміливість, виживання та перетворення, яка торкається найглибших почуттів. Кімберлі Брубекер Бредлі майстерно поєднала у творі історичний контекст із глибоким емоційним досвідом, створивши образ маленької дівчинки, чия сила духу не поступається найвідважнішим дорослим. Роман залишається актуальним для багатьох сучасних читачів, які стикаються з подібними проблемами ізоляції, упереджень та боротьби за прийняття себе.

Твір Бредлі – це заклик до емпатії та співчуття, до розуміння того, що навіть ті, хто стикається з найважчими випробуваннями, мають право на гідне життя та повагу. Авторка нагадує, що в кожній людині закладений потенціал до змін і що навіть найважчі обставини можуть стати для нас каталізатором для зростання. Роман варто рекомендувати не лише дітям та підліткам, а й дорослим, адже він нагадує, що кожен із нас може стати для когось Сюзан – тією людиною, яка допоможе пройти складний шлях до себе і дати шанс на новий початок.

Роман «Війна, яка врятувала моє життя» Кімберлі Брубекер Бредлі набуває особливого значення для України, оскільки, як і в книзі, українське суспільство сьогодні стикається з випробуваннями війни, які змінюють не лише політичну, а й соціальну та психологічну реальність. Історія Ади, маленької дівчинки, яка бореться не тільки з фізичними обмеженнями, а й з глибокими психологічними травмами, нагадує про той складний шлях, яким ідуть українські діти та сім'ї, змушені переживати події, що глибоко впливають на їхнє життя.

У творі Бредлі війна стає не лише фізичною загрозою, а й потужним каталізатором особистісних змін, моментом подолання страху, набуття нової ідентичності та формування цінностей. Це перегукується з сьогоденням, коли українці відчують потребу в єдності, самоповазі та відчутті власної значимості. Ада зіштовхується з ворожістю й нерозумінням, але знаходить підтримку в особах, які здатні бачити в ній не недоліки, а силу. Так само, українські діти й дорослі, які зазнали травм через війну, знаходять розуміння і підтримку як у межах своєї країни, так і за її межами.

Історія Ади має глибокий сенс і як для тих, хто вимушено виїхав з дому, так і для тих, хто залишається в умовах небезпеки. Книга показує, що навіть під час війни існує можливість відновлення, надії й підтримки, яка часто приходить від абсолютно незнайомих людей. Це історія про людяність, яка проявляється у важкі часи. Українське суспільство, попри всі труднощі, також демонструє непохитну згуртованість та здатність до взаємодопомоги, що дозволяє вистояти у цих непростих обставинах.

Роман також має важливий педагогічний аспект. Він допомагає дітям, які переживають важкі обставини війни, знайти приклад для наслідування та можливість визнати власні емоції, зокрема страх, біль і втрату. З допомогою літературних образів вони можуть краще зрозуміти свої переживання та отримати надію на те, що навіть найважчі випробування можуть принести життєвий досвід, силу і новий початок. У цьому контексті «Війна, яка врятувала моє життя» є не лише художнім твором, а й джерелом підтримки та натхнення для багатьох українців, що особливо важливо в умовах сьогоденньої реальності, коли питання психологічного здоров'я та внутрішнього відновлення є надзвичайно актуальними.

Роман «Війна, яка врятувала моє життя» Кімберлі Брубекер Бредлі – це не просто історія про дитинство у складних умовах, це глибокий і зворушливий твір, який дарує натхнення, змушує замислитися над життєвими цінностями та переосмислити важливість підтримки й співчуття. Ця книга варта уваги з кількох причин: сильний образ головної героїні, наявність тематики, що перегукується із сучасністю, емпатія і співчуття, надія на відновлення, універсальні цінності для будь-якого віку. Під час читання твору, читач усвідомлює, що Ада – дівчинка, яка попри фізичні вади та психологічні травми, знаходить у собі сміливість протистояти всім перешкодам. Її історія вчить нас бути наполегливими, не боятися викликів і шукати підтримки навіть у найнесподіваніших людей.

Розуміємо, що історія, яка розгортається на тлі Другої світової війни, торкається проблем, актуальних і сьогодні – боротьби за виживання, неприйняття, ізоляції та втрати рідного дому. Особливо важливо це для тих, хто переживає подібні обставини в умовах сьогодення, зокрема в Україні. Книга показує важливість допомоги та прийняття, підкреслюючи, що, навіть маючи різні обставини й можливості, ми можемо зрозуміти один одного і допомогти. Це урок, який вчить співпереживати, не судити, а намагатися підтримати тих, хто стикається з труднощами. «Війна, яка врятувала моє життя» показує, що навіть найважчі життєві ситуації можуть стати початком чогось нового і кращого. Книга демонструє, як травма і біль можуть трансформуватися в силу і бажання жити далі, особливо коли поруч є ті, хто вірить у нас. Хоча роман призначений для підліткової аудиторії, його глибокі ідеї резонують і з дорослими. Із впевненістю можна стверджувати, що ця історія про боротьбу, любов і важливість гідності, що є цінностями, важливими для кожного.

Література

1. Кімберлі Брубекер Бредлі «Війна, яка врятувала моє життя». Dial Books for Young Readers. 2015. 316 с.

СОНЦЕ І ОЗЕРО, ЩО ЄДНАЮТЬ СЕРЦЯ: ЧАРІВНА ПОДОРОЖ У СВІТ ОСОБЛИВИХ ДІТЕЙ

Осмоловська О. *Сонце в озері твоєму*. Видавничий центр «12». 2016.

32 с.

Олена Осмоловська у художньому творі «Сонце в озері твоєму» пропонує читачам чуттєвий і водночас зворушливий погляд на дитячий світ людей з особливими потребами. Вона розкриває історію двох дітей – Анатолія, який має синдром Дауна, та Аїди, аутистки, – через казкову призму, де магія і дитяча наївність переплітаються з питаннями про сенс життя, самотність і прагнення зрозуміти навколишній світ.

З першого погляду, історія здається казковою пригодою, де чарівні істоти – маленькі гноми Санні та Лейн – стають провідниками для дітей у світ реального і фантазійного. Саме через цих істот діти знаходять зв'язок між своїм внутрішнім світом і зовнішнім. Вони допомагають героям вийти за межі свого особливого сприйняття та подолати бар'єри, які стоять між ними і суспільством.

Основним художнім досягненням О. Осмоловської є здатність передати відчуття власного простору кожного з героїв: Анатолій і його любов до води, озера, де він може пливти без жодних обмежень, та Аїда, яка захоплюється сонцем. Ці символи – озеро й сонце – ніби відображають сутність їхніх характерів і душевний стан. Через них авторка витончено передає внутрішній світ дітей із синдромом Дауна та аутизмом, роблячи його доступним і зрозумілим для читача.

Сонце і озеро як основні символи вказують на контраст між Аїдою та Анатолієм, а також на те, що, попри їхні відмінності, кожен з них має свій унікальний спосіб відчувати життя. Озеро для Анатолія – це місце, де він знаходить спокій і свободу; у воді він вільний від будь-яких обмежень, відчуває себе впевнено і гармонійно. Аїда ж, навпаки, притягується до сонця, яке символізує для неї джерело тепла й світла, відчуття комфорту і затишку. Ці образи допомагають авторці розкрити світогляд своїх героїв, пояснити їхні мрії, страхи і бажання. Таким чином, світ у книзі стає не лише місцем дії, але й відображенням емоційного

стану персонажів, зокрема їхнього прагнення до прийняття і взаєморозуміння.

Поряд із цим, О. Осмолівська піднімає серйозну соціальну тему інклюзії. У творі йдеться про знущання та неприйняття дітьми з вадами з боку однолітків. Ця проблема подана делікатно, але водночас глибоко – через образи головних героїв, які не здатні на зло і зберігають внутрішню чистоту. Такий підхід створює сильний контраст із їхніми кривдниками і викликає у читача співчуття та бажання захистити таких дітей.

Символічним є те, що в книзі використані ляльки, що робить її не просто казкою, а «книгою-грою». Через ігровий елемент О. Осмолівська дозволяє дітям і дорослим відчувати себе частиною цієї історії, зануритися в неї й побачити світ очима особливих дітей. Це новаторський підхід, що робить твір не тільки літературним, але й терапевтичним засобом для розуміння та прийняття інших. О. Осмолівська зуміла знайти тонкий баланс між складними соціальними темами й магією дитинства. Твір говорить мовою, зрозумілою як дітям, так і дорослим, викликаючи у них різні емоції. Для дітей це може бути цікава казка з дивовижними героями та інтригуючими подіями, тоді як дорослі можуть побачити глибший сенс у розкритті внутрішнього світу дітей з особливостями розвитку та відчувати біль і несправедливість, з якими стикаються такі діти у суспільстві.

Герої книги, Анатолій і Аїда, стають символами «дітей Сонця і Дощу» – термінами, які О. Осмолівська використовує як метафори для передачі їхньої особливої природи. Образи сонця й води допомагають передати не лише індивідуальні риси героїв, але й їхнє глибоке прагнення зрозуміти світ і бути зрозумілими. Ця подвійність – одночасно щось просте і глибоке – є визначальною рисою стилю О. Осмолівської: вона створює метафори, які легко сприймаються дітьми і водночас несуть багатозначний зміст для дорослого читача.

Особливого значення в творі набуває питання інклюзії. О. Осмолівська підходить до нього з розумінням і чуйністю, зображуючи світ через призму казки, де присутні як добрі, так і злі персонажі. Чарівні істоти – Санні, Лейн та їхня мама – допомагають Анатолію та Аїді зрозуміти, що вони можуть існувати в цьому світі, навіть якщо їх не завжди сприймають і розуміють. Авторка майстерно показує, як взаємодія з іншими впливає на дітей, відкриваючи їм нові

горизонти, попри їхні відмінності від звичайних дітей. Вона показує, що всі люди, незалежно від особливостей, мають потребу в дружбі, підтримці та можливості виразити себе.

Проблематика твору доповнюється тим, що О. Осмолівська говорить про дітей, які не здатні чинити зло. Анатолій і Аїда залишаються незаплямованими негативним досвідом і жорстокістю, з якими їм доводиться стикатися. Їхня внутрішня доброта стає основним меседжем книги, закликаючи до глибокого переосмислення ставлення до «інших». Авторка ненав'язливо пропонує читачам задуматися над тим, що саме є джерелом зла: не особливості розвитку, а відсутність толерантності і розуміння з боку суспільства.

Варто звернути увагу і на структурні особливості книги. Окрім тексту, вона містить ляльок, що робить її водночас «книгою-грою». Цей елемент вводить читача в світ героїв не лише через слово, але й через образ, що особливо важливо для дитячої аудиторії. Завдяки лялькам діти можуть відчувати себе частиною казки, і, можливо, навіть зрозуміти, що такі діти, як Анатолій і Аїда, живуть серед нас і потребують прийняття. Книга стає засобом комунікації між світом людей з особливими потребами та звичайним світом, через яку О. Осмолівська намагається подолати упередження і страх перед незнайомим.

Ще однією значущою особливістю твору є його універсальність. Хоча він написаний як дитяча казка, його ідейний зміст підходить для широкої аудиторії. Дорослі читачі можуть знайти у ньому відповіді на складні питання про ставлення до інших, прийняття, роль суспільства у формуванні толерантності. О. Осмолівська відкриває перед нами світ, де різні люди можуть жити гармонійно, якщо знайдуть спільну мову.

«Сонце в озері твоєму» – це більше, ніж просто казка. Це потужний, зворушливий твір, який закликає до людяності та емпатії. Авторка створила історію, що може змінити сприйняття світу, допомагає розширити горизонти і зрозуміти, наскільки важливе прийняття та підтримка. Цей твір збагачує дитячу літературу, адже він не лише захоплює сюжетними лініями, але й пробуджує бажання бути добрішими й уважнішими до інших. О. Осмолівська нагадує, що кожна дитина заслуговує на любов і розуміння, незалежно від того, якою є її реальність. Це твір дає можливість замислитися над тим, наскільки важливою є підтримка для людей з особливими потребами. О. Осмолівська створює

унікальну атмосферу, де фантазія і реальність співіснують, допомагаючи розкривати сутність людяності, доброти і прийняття. Твір «Сонце в озері твоєму» є важливим внеском в українську літературу, адже він змушує задуматися про те, як суспільство сприймає тих, хто відрізняється від інших, та нагадує, що справжня краса – це краса душі.

Література

1. Осмолівська О. Сонце в озері твоєму. Видавничий центр «12». 2016. 32 с.

Наукове видання

УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Випуск 9

Збірник наукових праць

Головний редактор

Відповідальний секретар

Технічний редактор

Шарова Т.М.

Землянська А.В.

Шаров С.В.

Підписано до друку 12.11.2024 р. Формат 60x86/16. Папір офсетний.

Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.

Умов. друк. арк. 19,42.

Громадська організація
"Інноваційні обрії України"

ІННОВАЦІЙНІ
ОБРІЇ УКРАЇНИ

